

The
Robert E. Gross
Collection

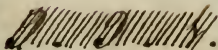
A Memorial to the Founder
of the

*Lockheed Aircraft
Corporation*

Business Administration Library
University of California
Los Angeles

32.3.49.

To Morgado Rectory.
Ex 244
Direito Civil

Dear Sir
I have the honor to acknowledge
the receipt of your letter of the 10th inst.

Yours faithfully
J. H. [unclear]

ANDREÆ CHRISTOPHORI RÖSENERI
J. U. D.

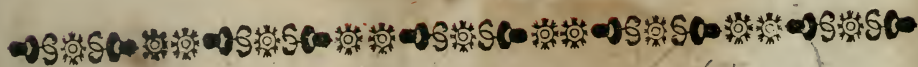
TRACTATUS JURIDICUS
DE
LIBRIS MER-
CATORUM,
Von

Denen Handels-Büchern/

In quo perutilis hæc tam in Theoria
quam Praxi juris materia secundum seriem
causarum dilucidè traditur, ac Collegiorum
juridicorum responsis illu-
stratur,

Cum Summariis rerumq; ac verborum

INDICE.

LIPSIÆ,

Sumptibus Hæredum FRIDERICI LANCKISII,
Literis CHRISTIANI SCHOLZII.

LIBRARY
OF THE
MUSEUM

VIRO
PERILLUSTRI ATQVE EX-
CELLENTISSIMO
DOMINO,
DN. GOTHOFREDO
HERMANNO à BEICH-
LINGEN,
DYNASTÆ IN TSCHORNA, DALBITZ
& BASELITZ,
SERENISSIMI AC POTENT.
ELECTORIS SAXONIÆ IN PROTO-
SYNEDRIO DRESDENSI PRÆSIDI
EMINENTISSIMO,
NEC NON
ELECTORALIS DUCALISQVE DICASTERII
LIPSIENSIS
SUPREMO JUDICI,
DOMINO SUO GRATIOSISSIMO,

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

DO NOT WRITE
IN THESE BOOKS

DEPARTMENT OF THE ARMY
WASHINGTON

RECEIVED
JAN 1 1900
GENERAL INVESTIGATION
OF THE
ARMY

RECEIVED
JAN 1 1900
GENERAL INVESTIGATION
OF THE
ARMY

LIT ET

VIRO

PRÆNOBILISSIMO AMPLISSIMOQVE

DOMINO

JOHANNI ANDREÆ
KRAUTTIO,

SERENISSIMI AC POTENTISS.

ELECTORIS BRANDENBURGICI
REDITUUM MILITARIUM QUÆ-
STORI GENERALI,

*DN. PATRONO ATQVE AFFINI SUO
SUMMOPERE COLENDO.*

VIRIS
NOBILISSIMIS PRUDENTISSIMIS
ATQVE SPECTATISSIMIS,
DOMINO

CASPARI BOSIO.
DOMINO

GEORGIO BOSIO.
FRATRIBUS GERMANIS ET
SENATORIBUS LIPSIENSIBUS
GRAVISSIMIS.

DOMINO
HENRICO WINCKLE.
RQ, Juniori,

DOMINO
CHRISTOPHORO GE-
ORGIO WINCKLERO,
FRATRIBUS GERMANIS ET
MERCATORIBUS LIPSIENSIBUS
UNDIQUAQUE CELEBER-

RIMIS,
DOMINIS AFFINIBUS ET FAVORIBUS SUI
MULTIS NOMINIBUS SUSPICIUNDIS,

Hunc de Libris mercatorum Tractatum offert

& dedicat

ANDREAS CHRISTOPHORUS RÖSENER, D.

LECTORI Salutem!

 Isto Tibi hic, Benevole Lector, Tractatum quendam de LIBRIS MERCATORUM, tanquam jus aliquod singulare, quod in favorem commerciorum conditum ac observatum reperitur. Ansa & occasio hujus rei erat Dissertatio quædam, quam ante aliquot annos hic Lipsiæ de eadem materiâ habui: Cum verò hanc relectam, non nisi pro illius temporis ratione concisè, ac ferme tantum sciagraphicè conscriptam; nonnulla etiam in eâ non satis ad palatum (ita enim evenire solet, ut priores foetus provectioris plerumq; damnet ætatis judicium) deprehenderem: Curatiorem hanc aliquando,

do, atque ad instar justī tractatus auctio-
rem, sed post multas repugnantis animi
rixas, ad instantiam Bibliopolæ, publicæ
exponere luci constitui. Methodo
causarum hodie receptissimâ circa el-
aborationem sum usus, verum ita, ut in
singulis capitibus præmissis quasi posi-
tivis sive præceptis, controversias pra-
xinq; forensē subjungerem; quem in
finem plus vice simplici responsa colle-
giorum juridicorum adduxi. Opuscu-
lum quidem per se impositum & à re-
conditiore eruditione, ut modernum
efflagitat seculum, alienum, oculis ta-
men multorum, in locis non tantum Pal-
ladi, sed etiam Mercurio addictis de-
gentium, ut me spes fovet, forte non in-
gratum. Quamvis verò jam tum non
pauci ex Jurisconsultorum numero de com-
mendabili hoc maximeq; practico
passim dixerint argumento; attamen
qui illud seriò atq; ex professo iusto-
q;ve

q̄ve explicitum tractatu dederit, (q̄vo
ad mihi q̄videm sollicitè rimanti com-
pertum est,) in hunc usq̄ve diem vidi
neminem. Hæc Te Lector æqvissime,
ne instituti nostri te ratio, subministra-
taq̄ve conscribendo huic primùm Tra-
ctatui occasio lateret, protinus in vesti-
bulo monere operæ arbitratus sum pre-
tium; Accipe itaq̄ve hunc laborem eo
animo, q̄vo tibi offertur, nimirum be-
nevolo, & si q̄vædam non eò modo,
q̄vo debebant, tractata, vel planè præ-
termissa, occurrant, æqvum abs Te ex-
pecto iudicium, communis memor
conditionis, celebrisq̄ve apud Xeno-
phontem sententiæ: Haud facilè
opus aliquod reperias, cujus nul-
lam partem quisq̄vam reprehē-
dat: difficile enim est ita q̄vic-
q̄vam peragere, ut nihil erres.

Vale, studiaq̃ve nostra, qṽa caritas at-
qve æqvitas finunt, commendata habe.
Dabam Lipsiæ, Nundinis Vernalibus,
Anno M DC XCIV.

ANDREAS CHRISTOPHORUS RÖSENER, D.

Iramur, varios juvit quos edere li-
bros

Hactenus ingenio plurima & arte
bonos,

RÖESNERE excelsæ vates veneran-
de Themistos,

Afflicti eximium præsidiumque
gregis.

BECHTOLDUS subiit per te locupletior orbem,
Rebus communes accumulasque Locos.

Scire, *reservamus jus ut, quod competit*, amplæ
Perpetuò visum est utilitatis opus.

Materia hæc quondam dispersa hinc inde jacebat,
Per studium sed nunc ordine scripta tuum est.

Quæ de non offendendo sit cautio firma,
Signata HERCULEO nomine penna dedit.

Hæc iterum nobis curâsti scripta recudi,
Multisque illustras proposita ante notis.

Per similem prodit curam OLDENDORPIUS auctus,
De rebus justî dum docet ille fori;

Ostendens, actor soleat si persequi iniquus;
Quid pro se excipiat jure volente reus;

RÖESNERE, ingenii hæc variæ monumenta videmus
Doctrinæ summi nobilitate tui.

Hæcque etiam multos calidò fervore legentes
Rebus perspectum est, erudiisse bonis;

Et tua per doctum jam mittere nomina mundum
Atque inter justæ fulcra locare Deæ.

Sed finis nondum est. Nam sic dum multa parâsti
Commoda, rursus adest nunc novus ecce liber,

Juris congesta par præcedentibus arte,
Plures quâ alliciat, commoditate prior.

Mercantûm rebus nam facta volumina tractans
Hos simul & doctos ad sua jura vocat.

Et benè! Justitiæ video delubra colentes,
Ut redimant cupidâ, scripta, venire, manu,

Sumpturi, lites inter commercia natas
Optati medici quâ ratione levant.

Quin rebus propriis mercatores plurima spondent,
Auctorisque sibi nomina grata colunt,

Ut sua promoveant rectè, nova Scripta parantes,
In mensis dantes & loca certa suis.

Hæc homines faciunt. Tu verò munera præstes,
CYLLENI pariter numine digna tuo.

Et velut interpres per vastum Numinis orbem
Ferre bonus summi cœlica jussa soles;

Sic & cum primis RÖESNERI spargito libris,
Quæ de te meruit, gratus in ora virum.

Audiit hæc Deus, & vernis mercatibus instans
Annuit, & vatis mox rata verba facit.

Qvippe inter merces cum docto autore politum
Scriptum hoc procurat, qvâ patet orbis, eat.

*Sic Consultissimo Auctori post Bechtoldi Locos Communes,
de Reservatione Juris Competentis proprium, ut &
de Cautione de non offendendo Francisci Herculani
Perusini Tractatum, nec non Johannis Oldendorpii
Syllogen Exceptionum Forensium de Libris Mercato-
rum perutile opus edenti gratulatur*

M. Joh. Heinrichus Ernesti,
Poës. Prof. Publ.

INDEX CAPITUM.

- I. De Definitione Nominali.
- II. De Definitione Reali ac Divisione Librorum mercatoris.
- III. De Causa Efficiente remota.
- IV. De Causa Efficiente proxima.
- V. De Subjecto.
- VI. De Objecto.
- VII. De Forma.
- VIII. De Causa finali.
- IX. De Editione Librorum mercat.
- X. De Recognitione.
- XI. De Effectu & probatione semiplenâ Librorum mercat.
- XII. De Probatione plenâ.
- XIII. De Comparatione literarum.
- XIV. De Contrariis.
- XV. De Affinibus.

JUVANTE DEO!
TRACTATUS JURIDICI,
DE
LIBRIS MERCATORUM.
CAP. I.
DE
DEFINITIONE NOMINALI.

SUMMARIA.

<i>Ingressus Tract. n. 1.</i>	<i>Mercatoris Etymologia num. 12.</i>
<i>Materia hujus utilitas. n. 2.</i>	<i>Mercari Græcâ fide quid. n. 13.</i>
<i>Vocabuli enodatio rei ipsius ex-</i> <i>gesin precedere debet. n. 3.</i>	<i>Mercatoris homonymia n. 14.</i>
<i>Adducitur exemplum Labeonis.</i> <i>n. 4.</i>	<i>Scientia & artes pretio non asti-</i> <i>manda n. 15.</i>
<i>Libri Etymologia n. 5.</i>	<i>Quod præceptoribus datur, non est</i> <i>merces, sed honorarium. n. 16.</i>
<i>Antiquitus scripserunt in cortice</i> <i>ac libro n. 6.</i>	<i>Judices aliquando appellantur</i> <i>mercatores. n. 17.</i>
<i>Ante usum chartæ vel membra-</i> <i>næ de libris arborum volumi-</i> <i>na sunt compaginata n. 7.</i>	<i>Mercatores potestatum. n. 18.</i>
<i>Probatur hoc ex L. 25. ff. de Leg. 3.</i> <i>num. 8.</i>	<i>Mercatores quinam propriè dicantur. n. 19.</i>
<i>Libri Homonymia n. 9.</i>	<i>Mercatores Vocabulum est vel ge-</i> <i>nerale vel speciale. n. 20.</i>
<i>Accipitur hic pro scriptura la-</i> <i>tior in 10.</i>	<i>Explicatur generale. n. 21.</i> <i>Item speciale. n. 22.</i>
<i>Synonymia n. 11.</i>	<i>Mercator & negotiator an sint Sy-</i> <i>nonyma, n. 23.</i>

- Uspicaturus sub auspiciis divini Numinis, de nominatissimâ ac fere quotidiana LIBRORUM MERCATORIS dicere materiâ: inconsultus fortassis habebor, si in recensendis illius, sub operis ingressum encomiis, prolixior esse sustinuerô. Adeo vel leviter in foro versatum reperiri credo neminem, qui non summam illius utilitatem, amplissimumque in Dicasteriis, atque subselliis usum agnoscat. Ante verò, quàm ad rei ipsius exegesis descendamus, paucis vocabulorum enodationem præmittere operæ videtur pretium. Rationem enim ante omnia verborum vocabulorumque habendam esse edocemur *l. i. pr. ff. de Reb. Cred. l. i. § i. de suspect. tut. & curat.* Hinc Lebeonem ex scientia originis, rationis ac proprietatis latinarum vocum maximos juris nodos dissolvisse ferunt. *Cora. ad tit. de Orig. jur. p. m. 225.* Cum verò inscriptio præsentis Tract. duo contineat vocabula, de iis separatim breviter agamus, oportet. Vocis itaque LIBRI ETYMOLOGIA primùm excutienda venit. Acutissimus Scaliger *in Var. Lect.* illam format a *Luo* quod *Lui* i. e. solvi queat, aut soleat. Alii rectius derivari eandem volunt à græcâ voce λέπρον, quod est cortex, ita dictus, quod deglubitur. Quod enim pellis in animali, hoc cortex in stirpe est. Nam antiquitus, uti notissimum, scribebant in cortice ac libro, unde nomen remansit apud posteros, λέπρον, λέπρον primùm *lebos*, *leber*, postea *liber*, *libellus*. Quibus non repugnat Serv. in *ii. Aen.* asserens, quod liber dicatur interior corticis pars, quæ ligno cohæret; Quia ante usum chartæ vel membranæ de libris arborum volumina compaginabantur.

nabantur Plin. *Lib. 13. Cap. 11.* Christ. Becman. *Origin. lat. ling. voc. Liber.* Herodian. *Lib. 1. Histor. & Mart. Capella lib. 2. de Nupt. philolog.* Hinc Ulpian. *in l. 52. pr. ff. de Legat. 3. Librorum*, inquit, *appellatione continentur* 8
omnia volumina sive in chartâ. sive in membranâ, sive in quavis alia materia: Sed & sin philyra, aut in tilia (ut nonnulli conficiunt,) aut in quo alio corio, idem erit dicendum. Adeoque apparet antiquis temporibus in *Tiliâ & Phylirâ* libros conscribi solitos. conf. Cottæ *memorabil. voc. liber.* Qvoad HOMONYMIAM paucis 9
notandum, qvod (1.) pro certâ operis parte accipiat-
tur, v. g. pro Pandectis juris vel pro Codice; (2.) pro
inventario (3.) pro registro (4.) pro volumine (5.)
pro scriptura breviori, teste Budæo & Calvino in *Lex. jurid. hæc voc.* Hic verò denotat subnotationem ex la- 10
tiori scripturâ, SYNONYMIAM qvod attinet, possunt
etiam libri mercatorum appellari rationes, continentes 11
ultra citroqve data accepta, credita, obligata soluta l. 6.
§. 3. ff. de Ed. ibique Gothofr. Gœdd. ad l. 55. num. 9. ff. de
V. S. rationum autem verbo omne instrumentorum
genus continetur. l. 82. in f. ff. de Condit. & demonstrat.
Brunneman. ad l. 5. C. de Ed. num. 9. Mercatoris vox 12
a variis variè deducitur, nos eorum sententiæ accedi-
mus, qvî vocabulum mercator a verbo *mercari* deri-
vant, qvod est emere. nundinari, mercaturam exer-
cere, *Raussen / Rausschlagen.* Gœdd. ad l. 66. ff. de V.
S. num. 3. Sunt enim mercatores hujus conditionis, ut
qvæ res emerunt, easdem in specie carius vendant.
Sic apud Plutarchum dicitur *mercari græcâ fide*, i. e. nu- 13
meratâ pecuniâ, qvippe græcis oblevitatem fidei fi-
des non habebatur, nisi præsentem numerassent pecu-
niam. conf. Calvin. in *Lex. Jurid. hoc verb.* Porro ne 14
HOMONYMIAM hujus vocabuli prætermittam, vide-

- tur mercator, quemadmodum mercatura apud Platon in Dialog. distingvi in *proprium & improprium*, *impro-*
prè talis dicitur, qv̄i animi disciplinas nummis com-
 15 mutat. Cumenim scientiæ & artes pretio nummario non sint æstimandæ l. 1. §. 5. ff. de *extraordinar. cognit.* nec artes propterea dicendæ venales, qv̄od præceptoribus pro labore atqve industria aliquid detur, hoc qv̄ippe
 16 ex JCtorum iudicio, in l. 27. ff. de *Donat.* & l. 4. ff. ubi *pupill. Educ. deb.* remuneratio est, non merces, sed honorarium dicitur, qv̄od sc. ad honorem illis tribuatur l. 1. ff. si *mensor. fals. mod.* l. 1. ff. de *Extraordinar. Cognit.*
 17 Sic iudices qv̄andoqve appellantur *Mercatores*, qv̄i sententiam venalem habent, & ut l. 3. C. ad L. *Jul. repetund.* loquitur, *qui alienum iurgium suam prædam putant.* Sic d. l. *privatarum* quoque *litium* cognitor idemqve mercator, *statutam legibus*, seu ut Codex Theodos. habet, in l. 5. eod. *parem capitis ac vite*, quæ *peculatus* reos con-
 18 suevit involvere, cogetur subire *jaçturam*. Eodemqve, aut certè non multum diverso sensu dicuntur *mercato-*
res potestatum apud Lampridium, *provinciarum* apud Ciceronem, vid. Jacob. Gothofred. in *Comment. ad d. l. 5. C. Theodos.* Qv̄i verò mercatores *proprie* dicantur, latius tractat Stracha de *Mercat. p. 1.* & Cap. IV. *hujus tr.* atqve sunt illi, qv̄i mercibus cum lucro negotiantur, uti apparet ex
 20 l. 207. ff. de *V. S.* Deinde vocabulum mercatoris est vel
 21 *generale* vel *speciale*. In generali acceptione denotat illum, qv̄i hoc fine emit, ut mutatâ forma vendat, veluti cum quis emit lanam & conficit pannum, emit fer-
 rum infectum, & vendit factum, qv̄i non mercatoris sed mechanici, & secundum diversas species artificii lanifici, textoris, fabri &c. titulum sibi vendicare potest, quæ enim propriis nominibus distingvuntur, idem non sunt, l. 7. C. de *jure Codicill.* Scacc. de *Commerc.* §. 1. Qv̄.

1. num. 13. In speciali verò significato mercator est, 22
 qui rem emit, ut integram & non mutatam carius cum
 lucro vendat. Hahn, *ad Tit. de Contrab. Emt. num. 4.*
 quâ de re in seqq. Tandem duo hæc nomina, NEGO- 23
 TIATOR & MERCATOR videntur esse unum idem-
 que cum juris interpretes hæc nomina ponant tanquam
 SYNONYMA, iisque promiscuè utantur, num verò
 hoc rectè, videbimus in Cap. IV. Germanicè dicuntur
 Mercatores *Rauffleute / Handelsleute* & nonnullibi lo-
 corum dici amant *Handels = Herrn.*

CAP. II.

DE

DEFINITIONE REALI AC

DIVISIONE.

SUMMARIA.

Connexio num. 1.

Definitio librorum mercat. n. 2.

Explicatur genus definitionis n. 3.

Triples datur species scriptura privata n. 4.

Liber rationum est triplex. n. 5.

Fit applicatio. n. 6.

Definitionis differentia specifica n. 7.

Librorum mercat. divisio num. 8.

Quæ ulterius deducuntur ex

Epitome Secretariatus Kunst. n. 9.

Adducitur alia eorum librorum

Divisio ex Jacobo Savaroy num. 10.

Qualis sit liber mercatorum secretus n. 11.

VIsâ præmissaque Definitione Nominali, ad rea- 1
 lem transeo. Nam ordine hoc usos fuisse
 Jctos patet ex l. 5. §. 3. & 4. de pecul. l. 1. ff. de
 furt. Definitio ergo talis esto; Libri mercato- 2
 rum

- rum sunt libri a mercatore integræ fidei ritè confecti ad fidem semiplenè faciendam; Constat hæc Definitio
- 3 *genere & differentiâ specificâ. Generis* locò est *liber* & licet definitum non debeat ingredi definitionem, aliud tamen est, si non totum definitum, sed pars tantum ejus ingreditur definitionem. Imò in jure nostro non est novum ut unum idemque vocabulum & generis & speciei vices sustineat vid. *Notata ad Herculani Tract. de Cautione*
- 4 *de non offend. Cap. 1.* Constat verò ex jure, privatæ scripturæ triplicem dari speciem (1.) apocham, Antapocham vel Syngraphum, quæ veniunt communi chirographi nomine (2.) Librum rationum (3.) Epiistolam. De priori & posteriori nihil attinet in medium afferre, cum nostri non sit instituti easdem prolixius persequi: Media verò species seu Liber rationum huc facere videtur, qui iterum triplex a Dd. statuitur. Primus, qui confectus est ab aliquo, ratione sui officii: Secundus ratione administrationis: Tertius, qui pro arbitrio & voluntate scribentis, prout res postulat, privatim est conscriptus: Primi generis est, quem facit dominus contra rusticos, item liber argentariorum, Gabellariorum, thesaurarii &c.; Secundi generis, quem facit institutor contra dominum, tutor, curator, Rector Academiæ, Syndicus civitatis, aut alterius universitatis, Oeconomus vel præpositus monasterii, Ecclesiæ Hospitalis &c. Tertia species vulgo dicitur ein Handregister oder Handbuch Nicol. de Passer a Janua *Tr. de priv. script. lib. 1. qu. 2. n. 1. & L. 4. quest. 1.* Jacob. Bornitius & Joh. Gaaito *Tr. de Credito.* Munnoz ab Escobar de *Ratiocin. Administrat.* Christoph. Besold. *Thesaur. pract. voc. Handschrift.*
- 6 Primi & secundi generis species ad præsentem tractatum non spectant. *Differentia specifica* in confectioe à
- 7 mercatore integræ fidei ritè factâ consistit, de quâ re in

in Cap. VII. plenius. Definitionem excipit aliqualis *divisio*, quâ dividi possunt Libri mercat. in tres ordinarios: quorum primus communi simpliciqve nomine venit *das Etazzo=oder Glitterbuch*/ seu charta consuta, gallica voce *scarte foglie* continens negotiorum in nundinis expediendorum seriem Scacc. *de Commerc.* §. 2. *gl.* 4. num. 12. Huic succedunt ephemerides, seu adversaria, voce Italica *Giornale*, Gallicâ *Journal*, German. *Tage=oder Handbuch*/ comprehendentes quolibet die gesta seu debita & credita, non observato quodam rigeroso ordine, omnesque conditiones ac conventiones ex illis animadverti, & postea in librum principalem referri possunt. Tertium occupat locum liber principalis, german. *das Haupt=oder Schuldbuch*/ in quo cuilibet debitori creditori que præcipua assignatur pagina seu Conto, sinistrum puta latus ac dextrum: Illi annotatur quid alter tibi debeat, quodque tempus ad solvendum ipsi sit constitutum; in hoc observes quæ solverit, quæque ipsi debeas. Inscripta igitur huic libro sunt nominata tam activa, quam passiva, ratione habitâ justæ dispositionis distinctionisq; debitorum. Ante omnia enim hic liber justus sit necesse est, in quo omnia conclusivè sint scripta à mercatore, cum utramque faciat paginam, & cardo in eo versetur omnis, conf. *Spathens Teutsche Secretariat=Kunst in Anhang*/ *sub tit.* von *Rauffmanns Brieffen*/ ubi sub Num. 1. ita differit. In gar grossen Handlungen hat man 1. ein *Calculatur=oder Rechen Buch*/ 2. *Unkosten Buch*/ 3. *Ein Brieff=oder Copier=Buch*/ 4. ein *Monath=Buch*/ 5. ein *Geheim=Buch*/ 6. ein *Cassa=Buch*. Das *Calculatur=oder Rechen=Buch*/ wie auch das *Monath Buch* kan in das *Memorial=oder Glitter=Buch* gebracht werden. Die *Unkosten* können in dem *Haupt Buche*/ unter den Titel *Unkosten*

kosten Conto geführet/ wie auch das Cassa Buch bey der Cassa Conto erspahret werden. Das Brieff und Bilang Buch mag/ dem Inhalt nach in das Journal gebracht werden/ und ist der Unterscheid/ daß in dem Glitter Buch ein ieder/ sowohl Junge/ Diener als Herr schreibt/ in das Journal oder Hand= Buch der Diener und Herr allein die Posten einträgt: Oder der Diener hält das Journal allein/ der Herr aber das Haupt= Schuld= Buch/ 1c. De allatis autem in medium tribus illis speciebus speciatim ita porro loquitur: v. g.

I. Von dem Glitter Buch.

Das Glitter= oder Kleck= Buch wird auch Scarte foglie, oder schlecht zusammen genebete Blätter genennet/ und wird ohn gefahr hinein geklittert/ was in der Handlung zu Laden oder Marckt vorgehet/ und bemercket man aussen die Jahrzahl/ inwendig den Monats= Tag/ darneben/ was man versendet oder verkaufft oder empfähet/ was auch sonst in Wechsel und Handlung geschlossen wird. In diesem Buche formiret und berechnet man die Partheyen/ meldet die Termine/ Gewicht/ Maß/ und wenn in den andern Büchern eine Irrung sich ereignet/ so läufft man in dieses zurücke. Manche grosse Handlung erfordert 2. Memorial/ eines so im Gewölbe/ Krahm und Buden zur Hand lieget/ darinnen der Empfang und Versand oder Verkauf/ ein ieder so gut er es verstehet/ einschreibet/ das andere auff dem Cantor/ welches auch in 2. Theile kommen kan. Des einen bedienet sich der Patron/ oder der/ so sich der Börsche oder Herren Marckts gebraucht/ und was in Handlung durch ihn passiret/ memorialiter einschreibet/ den andern Theil kan der Buchhalter zur Copy Journals gebrauchen. 1c.

Von

Von dem Journal.

Das Tag-oder Handbuch soll enthalten alles / was täglich in Gewerb und Handlung vorgehet / und zwar ohne Ordnung/ausser der nach und nach erfolgten Zeit/da denn die Schulden und Gegen-Schulden mit ordentlicher Disposition und richtiger Unterscheidung des Debits und Credits, alle Posten darinnen fundiret und formiret/ daß daraus alle Conditiones und Verträge zu ersehen/her-nacher in das Schuld-Buch eingetragen werden können/ und schreibt hierin der Buchhalter also: Cassa soll mir per Capital &c. Das SOLL ist für der Debitoren oder Schuldner/SOLL HABEN ist für den Creditoren und Gläubiger etc.

Von dem Haupt-oder Schuld-Buche.

Sind alle Partheyen richtig zu Journal gestellet / so muß man sie von dar in das Haupt-oder Schuld-Buch eintragen/ denn das Buch ist ein Auszug von Journal, darinnen wird jedem Debit- und Creditorn, so sich im Journal befinden/ein ordentlich Conto gemacht / nehmlich eine lincke und rechte Seite/ auff welche lincke Seite allemahl geschrieben wird/was er schuldig/ und wenn es zu bezahlen verfällt/dargegen auff die rechte Seiten wird geschrieben was er bezahlt/ oder das man ihm schuldig wird/ mit wenig Worten/ allein umb der Summa willen/ und ist zu solchen vonnöthen ein Register nach der Ordnung. A. B. C. D. &c. mit der Blätter Zahl übereinstimmend/ damit man die Nahmen/ Personen/ Cassa/ und Güter oder Wahren unverzögert finden könne/10. Jacob Savaray in seinem vollkommenen Handelsmann. pag. 293. recenset novem libros eorum mercatorum, qvi pretiosam mer-

caturam exercent, so den Handel mit güldenem / silbernen und seidenen Stücken treiben/ hunc in modum juxta lingvam Vernacul. Das erste ist zu tituliren Kauff Buch/ darinnen sie von Tag zu Tage die eingekaupte Waren nach den facturen/ so sie von den Grossiren/ die ihnen Manufacturen verkaufft und geschicket/ empfangen/ einschreiben sollen; dieses Buch aber in guter Ordnung zu halten/ muß man erstlich mit den Kauffleutē/ von welchen man die Waren erkaufft/ nach Inhalt der Facturen Rechnung schliessen/ weils die Ellen / Maas manchesmal mit den Facturen nicht übereinstimmen / wenn man derowegen / ehe die Ware gemessen/ und das Conto adjustirt dieselben einschreibe etc. Dieses Buch muß bezeichnet und unterschrieben seyn/ damit demselben Glauben zugestellet werden möge. Das andere Buch ist ein Extract des Kauff-Buchs/ welches in Debit und Credit zu halten/ nehmlich daß auff der rechten Hand/ wenn man das Buch eröffnet / welches der Credit in einem Articul, die in dem Verkauf-Buche stehende erkauffte Ware/ mit Zeichnung des Blats des Verkauf-Buchs einschreibe/ auff der andern Seiten aber der linken Hand/ so Debit genennet wird/ die beschene Zahlung eingetragen. Dieses Buch darff nicht unterschrieben noch bezeichnet seyn / weils es in Gerichte ungültig/ indem es allein zum Bericht vor sich selbst / und was man schuldig / desto leichter zu erkennen/ und die Confusion zu verhüten dienet.

Das Dritte ist ein Journal, worin alle Ware / so auff Credit verkaufft/ nach der Ordnung geschrieben werden/ dieses nun muß unterschrieben und bezeichnet seyn/ damit es im Gerichte gültig.

Das Vierdte Buch ist ein Journals-Extract in Debit und Credit gehalten/ auff Manir, wie der Kauff-Extract geschehen.

Das Fünffte ist ein Verkauf-Buch/ darin was vor Wahre umb baar Geld verkauffet/ und was von den Schuldnern empfangen worden/ eingetragen wird/ welche hernach in dem Journals-Extract der auff Credit verkaufften Wahren auff ihren Conto getragen wird. Dieses Buch darff auch nicht unterschrieben und bemercket seyn/ weils dasselbe zu nichts anders/ als eine gute Ordnung zu halten/ dienet.

Das Sechste Buch ist ein Cassa-Buch des außgezahlten Geldes/ in welches die Kauffleuten was sie so wohl ihren Gläubigern/ als was sie vor Hauß-Unkosten bezahlet/ nicht Stückweiß/ sondern überhaupt/ als zum Exempel/ 2. oder 300. fl. vor allerley Außgab/ Haußzins/ oder insgemein allerley Unkosten/ einschreiben. Dieses Buch aber in guter Ordnung zu halten/ soll die Quittung von demjenigen/ der die Bezahlung empfangen/ gestellet seyn/ umb die Quittungen auff fliegenden Zeduln/ die leicht verlohren gehen/ nicht aufzubehalten. Es ist nicht vonnöthen/ daß dieses Buch uuterschrieben und bezeichnet werde/ weils es zu nichts anders/ als eine Ordnung zu halten/ dienet.

Das Siebende wird genennet Cassa-Buch/ welches in Debit und Credit zu halten/ und ist eigentlich ein Extract des Verkauf-Buchs umb baar und Buch des bezahlten Geldes/ in welches in Debit alles dasjenige/ was man empfangen/ und in Credit, was man von einem Tag zum andern gezahlt hat/ geschrieben wird.

Das Achte wird genennet Factura-Buch/ welches auch in Debit und Credit zu halten ist/ darin man die Wahre/ welche das Jahr über gefauffet/ einzeichnet/ und daraus erkennet/ ob man nicht befohlen worden sey.

Und ob wohl die Kauffleute von Seidenen/ Guldnen und Silbern Stücken wenig Wahren zu färben geben/ nichts desto minder aber ist es nicht ungereimt/ daß die

jenige/welche Italienischen Boy und Englische/ auch andre
Sarges weis einkauffen wollen/ und denselben färben lassen:
Ihr Farbebuch halten/ und dieses ist das neundte Buch.

II Præter hos memoratos libros, mercatores etiam,
diffusis in primis negotiationibus occupati, præterquam
quod scriniis suis Magistrum quendam præponant,
qui maxima minimaque sedulo annotet, quæ in rem
ipsorum maximè facere putantur: ipsi etiam librum
quendam, quem secretum vocant, Das Geheim-Buch/
manu suâ perscribere consueverunt; in quo non tantum
omnem patrimonii sui summam, sed omnem etiam
mercimoniorum rationem, quasi in brevi quadam ta-
bellâ delineatam habent: tum, ut in eo totius mercatu-
ræ suæ statum quotidiè contemplentur; tum ut exinde
rursus, quoties lubet, rationem de eâ, de lucro cessante,
deq; aliis ad negotiationem pertinentibus inire valeant.

CAP. III.

DE

CAUSA EFFICIENTE REMOTA.

SUMMARIA.

*Librorum mercat. Causa Efficiens
remota. n. 1.*

*Consuetudine multa in jure sunt
recepta, n. 2.*

*Illustratur tum ab autoritate pa-
trorum, tum à materia fidei-
commissorum. n. 3.*

*Scriptura non authentica vi con-
suetudinis potest facere fidem
num. 4.*

*Consuetudo loci potest supplere fi-
dem Scripturæ n. 5.*

*Quid speciali consuetudine circa
scripturam Romæ receptum.
num. 6.*

Quid Venetiis. n. 7.

*Apud Belgas contractus debent
scribi in charta signatâ. n. 8.*

Quod deinde alibi receptum. n. 9.

*Uterius declaratur vis consuetu-
dinis circa probationem. n. 10.*

*Scripturæ mercatorum ex consue-
tudine fides habetur. num. 11.*

*Quod sit secundum consuetudinem
jure*

jure factum dicitur. n. 12.
 Qui consuetudinem etiam ini-
 quam servat, excusatur à dolo.
 num. 13.

Heres conficiens inventarium se-
 cundum loci consuetudinem,
 non tenetur pro debitis defun-
 cti. n. 14.

Heres vi consuetudinis non faci-
 ens inventarium, non delinquit
 n. 15.

Consuetudo est facti & probanda.
 num. 16.

Resp. dubio, dum dicitur jus n. 17.

Non est probanda consuetudo no-
 toria. n. 18.

Causa efficiens est vel remota vel proxima. Re-
 mota est consuetudo, quâ inductum, ut libri a
 mercatore confecti fidem faciant. Et hoc non
 insolens ipso jure Romano, ubi non pauca usu ac
 consuetudine recepta fuerunt, tum circa modum pro-
 cedendi, sive formalia processus, qualis est mos dandi
 judicem. Cum enim prætores autoritatis ac dignita-
 tis suæ tuendæ causa de privatorum controversiis non
 judicarent, sed iudices privatos darent, tandem, per-
 mittente id tacite populo in morem abiit, ita ut Præ-
 tores non nisi extra ordinem judicarent, si videlicet fa-
 vor causæ, necessitas aut æquitas exposceret Sutholt.
de jurisdict. §. 295. & 311. tum circa merita causæ, ut
 viderelicet §. 1. *Instit. de fideicom. heredit.* ubi fideicom-
 missa, antequam approbata sunt, diu in usu fuisse di-
 cuntur. Licet enim heredi fiduciario nulla necessitas
 præstandi incumberet, tamen sponte suâ solvere pro-
 pter pudorem, non prohibebatur, unde Seneca: *Religio.*
suus homo sanctusque solet tueri fideicommissa. tandem ve-
 rò propter infidiam quorundam confirmabantur d. §. 1.
 Licet itaque scriptura, quæ non est authentica nec pro-
 tali habetur, fidem non faciat, fallit tamen hoc si ex con-
 suetudine loci vis probandi ipsi tribuitur Felin. *in cap.*
ad audientiam vers. quinta conclusio num. 15. de præscrip-
tion. quem sequitur Put. *Decis.* 451. num. 2. lib. 2. Ratio 5
 B. 3 hujus

- hujus est, quia consuetudo loci potest supplere fidem scripturæ, ita ut scriptura privata fidem faciat, cui alias parum inesset momenti, sicut testantur Joh. Andr. ad Speculat. tit. de instrument. edit. §. nunc dicendum Bald. in rubr. num. 45. C. de fid. instrument. Rom. Conf. 204. num. 8. Mascard. de probat. Conclus. 1294. Et hinc statur scripturis secundum diversas consuetudines locorum:
- 6 Nam Romæ speciali consuetudine observatur, ut in his, quæ sunt modici præjudicii, quamvis non constet, quod sigilla sint eorum qui scribunt & homines sint non magnæ autoritatis, credatur nihilominus illis, ut scribit Innocent. in Cap. 1. in fin. de fid. Instrument. & Venetiis, uti referunt all. Joh. Andr. & Bald. d. l. Jason. in l. 31. ff. de jurejur. num. 2. fides habetur instrumentis scriptis per sacerdotes. Alibi probat certum sigillum, certa subscriptio, certa formæ impressio, Joh. Andr. all. l. Uti in multis locis postea per modum pragmaticæ sanctionis constitutum est, ne aliter valeant contractus aut actionis effectum producant, nisi in chartâ signatâ vel sigillatâ iidem fuerint conscripti auffgestempelte Pappier/ quod maximè viget apud Belgas teste Boxhornio de stat. fœderat. Belg. cap. 12. §. 38. Quem morem deinde aliæ provinciæ & regna receperunt, sicut de Hispaniâ testatur Andr. de Mendo Tr. de jure Academ. lib. 1. Qu. 22. num. 479: quod etiam in Marchiâ ita observatur per expressam Sanctionem Electoralem de dato d. 15. Julii Anno 1682. Dn. Stryk. Tract. de Cautel. Contract. Sect. 1.
  - 10 Cap. 6. §. 22. Eadem consuetudo potest inducere, ut credatur privatæ scripturæ etiâ non recognitæ Modern. Tr. de Process. Execut. part. 3. cap. 1. num. 128. Potest quoque consuetudo invalidam probationem reddere validam
  - 11 Felin. in cap. cum dilectus n. 23. de fid. instrum. Pari modo scripturæ mercatorum minus plena imo quoque plena fides

fides secundum diversas locorum consuetudines, uti
 infra dicetur, tribuitur. Quod igitur sit secundum con- 12
 suetudinem, jure factum dicimus, cum ipsa consuetudo
 ex juris autoritate vigorem sumat §. *ex non scripto Inst.*
de jure Nat. Gent. & Civ. Aym. Cravett. de antiquit.
temp. 1. part. limit. 4. num. 28. Roman. Sing. 19. Quinimo 13
et si consuetudo esset iniqua, qui eam servaret, excusa-
retur a dolo Gl. & Bart. ad l. 22. §. fin. ff. de pignorat. act.
Bertazol. lib. 1. Conf. Dec. conf. 70. num. 7. Bernhard.
Græv. 2. Conclus. 8. conf. 1. & culpa vacat, qui facit id,
quod consuetum est communiter fieri Jason, in l. certi
§. nummos ff. de Reb. Credit. num. 21. Cravett. conf. 8. n.
68. Dec. Resp. 29. num. 16. Vol. 1. Regn. Sixtin. inter Con-
sil. Marpurg. conf. 20. vol. 2. n. 19. Hinc si heres conficiat in- 14
ventarium bonorum defuncti secundum loci consuetu-
dinem, etiam si formam juris prætermiserit, non tenetur
pro debitis defuncti, Joseph. Ludov. in comm. Opin. fol.
525. illat. 91. Et si consuetudine fuit receptum, ut here- 15
des non facerent inventarium bonorum defuncti, non
delinquit heres, qui talem sequitur consuetudinem, ne-
que ob id creditoribus & legatariis ultra vires heredita-
tis obligatur, Guttierr. de tutel. cap. 1. n. 32. Munnoz de Esco-
bar de Ratiocin. Administrat. Cap. 9. num. 42. seqq. Quia 16
verò consuetudo est facti, ideoque probanda l. 22. l. 24.
ubi Bart. Bald. & Jason de LL. Gl. ad l. 1. C. quæ sit long.
consuet. Mascard. de probat. Conclus. 423. num. 26. Paris.
Conf. 31. num. 14. vol. 2. Cravet. Conf. 624. num. 13. Nec 17
facit, quod dicatur jus, Can. Consuetudo dist. 1. Nam quan-
do consideratur à principio, quatenus ex actibus indu-
citur, facti est, sed postquam in esse deducta, est juris
l. 27. §. 2. ff. de pact. Quomodo autem sit probanda, patet
ex Myns. resp. 17. num. 23. Gail 2. Obs. 31. Mascard. de
probat. Conclus. 123. Non vero est probanda consuetudo

notoria, qualis etiam illa, quâ libri mercatorum probandi vi semiplenâ in foro nostro sunt instructi.

CAP. IV.

DE

CAUSA EFFICIENTE
PROXIMA.

SUMMARIA.

Causa Efficiens prox. Librorum mercat. est mercator integra fidei. num. 1.

Adducitur eum in finem Reformatio Norica n. 2.

Describitur mercator, descriptioque plenius explicatur n. 3.

Artem ipso actu non exercentibus, non competunt privilegia. n. 4.

Fit applicatio ad mercatores. n. 5.

Mercator diversas diversis in locis potest exercere negotiationes. n. 6.

Vocabula negotiator & mercator inter se differunt ut latius & angustius num. 7.

Negotiator quis sit, num. 8.

Hæc vocabula aliter distinguit Calvinus in Lex. jurid. n. 9.

Secundum mores nostros differentia inter mercatorem & negotiatorem non attenditur, num. 10.

Lucrum in mercatura non debet honestatis ac justitiæ terminos egredi, n. 11.

Lucrum mediante mercaturâ, debito modo quæsitum, est honestum & licitum n. 12.

Emere & permutare mercaturæ essentiam ingrediuntur. n. 13.

Antiquitus unum idemq; erat permutatio & emptio. n. 14.

Aliud secundum mores nostros. n. 15.

Nominis differentia rei denotat discrepantiam. num. 16.

Forma mercatoris in IV. requisitis consistit num. 17.

Ad mercaturam requiruntur actus plures num. 18.

Unus & alter actus non introducit habitum. n. 19.

Mercator non debet merces minutatim b. e. ad ulnam, pondus mensuram disrabbere. num. 20.

Minutatim ita merces vendunt propale. n. 21.

Hodie etiam mercatores dicuntur qui ad ulnam, pondus & c. merces vendunt. num. 22.

Mutatâ

- Mutatâ forma ipsa res mutatur num. 23.
- Qui merces emunt, ut eas in aliam formam mutatas vendant, non sunt mercatores, sed opifices. n. 24.
- Adducitur statutum Lubec. num. 25.
- Item Leipziger Crahmer Innung. num. 26.
- Opificum libri non habent vim probandi ut libri mercatorum. n. 27.
- Probatur ex actis judicialibus & sententia Scabinorum Lips. num. 28.
- Qui merces emunt, easq; alienâ elaborari curant operâ, dici possunt mercatores n. 29.
- Mercator debet proprio nomine negotiari num. 30.
- Institutores non sunt mercatores. num, 31.
- Nec proxenetae, eorum tamen libri de consuetudine probant. n. 32.
- Non sunt mercatores affecuratores. n. 33.
- Qui mercaturam per alium exercet, mercator potest esse adhibita distinctione. n. 34.
- Allegans debet probare id, quod allegat. n. 35.
- Qui se mercatorem dicit, debet hoc probare. n. 36.
- Quomodo probetur, remissive. num. 37.
- Mercaturam exercere est actus mere facultatis n. 38.
- Ampliatur. num. 39.
- Potest tamen de jure Civili ad certum modum restringi num. 40.
- Mercatoribus licitum est sua habere collegia n. 41.
- In quâ ante omnia inquirendum. n. 42.
- Collegiis his introductis, nemo nisi in illis receptus potest certum aliquod mercimonii genus exercere. n. 43.
- Leipziger Crahmer Innung. num. 44.
- Ubi hæc Collegia non sunt recepta, quilibet, qui non impeditur vel prohibetur, potest esse mercator. num. 45.
- Mulier, cujus maritus fuit mercator, non desinit esse mercatrix. num. 47.
- Leipziger Crahmer Innung. n. 47.
- Mulier adhuc maritata negotiari potest. n. 48.
- Jure Sax. etiam sine curatore mercaturam exercet, quod videtur dubium per Reg. num. 49.
- Resp. ad illud dubium. num. 50.
- Propter personæ suæ qualitatē mulier, si sc. est mercatrix, non eget cura, num. 51.
- Adducuntur verba Constitut. Sax. num. 52.
- In causis mercatorum non juris solennitas, sed æquitas attenditur. num. 53.

Intelligitur hic mulier quæ negotiari consuevit multasq; fecit negotiationes n. 54.

Hoc relinquendum arbitrio iudicis. num. 55.

De jure Lubec. sunt certæ notæ mulieris mercatrix n. 56.

In aliis contractibus mulieris curatore opus est. n. 57.

Quoties de mercatoribus aliquid disponitur, id intelligendum est de negotiis ad mercaturam pertinentibus. num. 58.

Mulier mercatrix in dubio ex causa negotiationis contraxisse presumitur. num. 59.

Sine quibus mercatura exerceri nequit, illa ad eandem pertinent. num. 60.

Mulier mercatrix sine curatore hypothecam ratione mercaturæ constituere potest. n. 61.

Ubi principalis contractus non est prohibitus, ibi nec pignus tanquam accessorium prohibitum. n. 62.

Mulier mercatrix debet proprio nomine mercaturam exercere. num. 63.

Si uxor de mercibus mariti emit, aut vendit, maritus mercatus esse intelligitur. num. 64.

Si mulier cum marito negotiatur, acquirit & tenetur ut socia. n. 65.

Hoc casu tenetur ut correa debendi, nec iura iur. SCio Vellejano n. 66.

Commerciorum vigor non potest subsistere cum mulierum privilegiis. n. 67.

Adducuntur hoc fine statuta varia. n. 68.

Declaratur etiam ex Ordinatio. prov. Hass. num. 69.

Si uxor sola negotiatur, sola sibi acquirit, solaq; tenetur. n. 70.

Erahmer Ginnung zu Leipzig. num. 71.

Secus se res habet de jure Sax. n. 2.7

Applicantur hæc ad præsentem materiam. num. 73.

Habetur catalogus eorum, qui in numerum mercatorum veniunt, quique ab ea excluduntur. n. 74.

Natura ab exercenda mercatura excluditur furiosus. n. 75.

Furiosorum referuntur duo genera. n. 76.

Furiis accensentur mente capti, fatui & melancholici. n. 77.

Natura etiam prohibentur pupilli & minores. n. 78.

Minor, qui in numerum mercatorum est receptus, rectè negotiatur, nec gaudet beneficio resisti. in integrum. n. 79.

Eadem ratio est in illis minoribus, qui veniam a patris impetrarunt. num. 80.

Filius familias negotiari potest permissu patris, & cessat in eo SCtum Macedon. n. 81.

Lege

- Lege à mercaturâ prohibentur prodigi. n. 83.*
Ad declarationem prodigi requiritur decretum magistratus. num. 83.
Prodigum aliquem esse, facti est. num. 84.
Lex in individuum non fertur. num. 85.
Prodigo, qui vita huic nuntium misit, administratio bonorum relinqvenda. n. 86.
Lege etiam prohibentur milites rogati seu Clerici. n. 87.
Clericorum nomen primo omnibus Christianis fuit tributum num. 88.
Papa nomen immutationem est expertum. n. 89.
Clericis est interdicta mercatura sub pena excommunicationis, suspensionis ac depositionis. num. 90.
Clerici Deo magis, quam mammona debent servire. n. 91.
Mercatura œconomica Clerico non est interdicta. n. 92.
Nec artificialis. n. 93.
Exemplo est Apostolus Paulus. num. 94.
Clericorum mercatura œconomica vel artificialis non est præsens tractationis. n. 95.
Milites armati excluduntur lege, secus de consuetudine. n. 96.
Qui in provinciis officii causa degunt, negotiari non debent, sed aliud moribus. n. 97.
Principes ceteris paribus recte negotiantur. n. 98.
Contrarium videtur statuere Alexander M. num. 99.
Item Tiberius Cesar. n. 100.
Tarquinius Priscum inter alia reddidit abjectum mercatura. num. 101.
Tempore necessitatis potest princeps sine existimationis sue jacturâ mercaturam exercere. n. 102.
Exemplo sunt Ordines Belgici, Veneti, aliq. reges. n. 103.
Princeps ex contractu cum subditis initio obligatur. n. 104.
Nobilibus copiosa mercaturâ non est interdictum ex rationibus adductis. n. 105.
Videtur obflare L. 3. C. de Comerc. n. 106.
Nonnulli volunt nobilitatis privilegia per mercaturam amitti. num. 107.
Dubitatur de eâ sententia. num. 108.
Rectius distingvitur inter negotiationem honestam & copiosam, & inter sordidam actenum. n. 109.
Cujuslibet regionis mores in hac questione respiciendi, & probandus Bodinus. n. 110.
Doctoribus & reliquis literatis commercia directio non sunt interdicta. n. 111.
Academicus juxta Marquard. propter mercaturæ exercitium
C 2 *privi-*

- privilegia sua non amittit. n. 112.*
- Illicui in tirocinio de re mercatoria non fuerunt edocti, ab eâ non prohibentur. n. 113.*
- Statuta locorum hic sunt inspicienda, literatisq; literarum commercium magis convenit. num. 114.*
- Pharmacopœos pro literatis habet Carpz. ex duabus rationibus. n. 115.*
- Qu. An pharmacopœus in foro mercatorum possit producere suos libros ut mercator num. 116.*
- Adducitur casus, qui contigit in iudicio mercat. Lips. n. 117.*
- Schedula à Medicis Pharmacopœis præscripta die Recepte habent vim probandi. num. 118.*
- Sententia Scabinorum Lips. num. 119.*
- Differentia est inter allegatam schedulam & extractum ex libro veri mercatoris. n. 120.*
- Pro Libro pharmacopœi responderunt Scabini Lipsienses. num. 121.*
- Sententia Lauterbachii de pharmacopœis. n. 122.*
- Causa Efficiens librorum mercat. non est quilibet mercator, sed bona fidei. num. 123.*
- Præsumitur mercator talis præsumptione illa generali, quâ quilibet bonus præsumitur num. 124.*
- Bonitas naturæ hominis inest. num. 125.*
- Fides mutua hanc præsumptionem inducit. n. 126.*
- Videtur contraria præsumptio capienda ex ejectione mercatorum ex templo à Christo facta. num. 127.*
- Mercatura addicti anhelant ad cumulandas divitias. num. 128.*
- Mentio fit mercatoris cujusdam impii. n. 129.*
- Respond. rationi in contrarium, quod illa mercatura à Christo notata ex loco & qualitate sua vitium contraxerit. num. 130.*
- Jure etiam Romano illa nundinatio fuit illicita. n. 131.*
- Apud Romanos tabernæ argentariæ in foro erant. n. 132.*
- Omnia suo loco sunt peragenda. num. 133.*
- Mercatura illa Judæorum, personis à quibus facta in templo, non convenit. n. 134.*
- Fuit etiam instar monopolii, quod damnatur. n. 135.*
- Mercatura studere ex sui natura non est vituperandum. num. 136.*
- Mercatura satiata questu honesta est, honestumq; producit effectum. n. 137.*
- Ex hujusmodi mercatura si mercator quid superlucratur, dignum ipsius labore est præmium. n. 138.*

Vitia interdum dantur hominibus,
non artis, & discernendus usus
ab abusu. n. 139.

Si de mercatorum vita suspecta
atque infamia constat, illorum
libris non creditur. n. 140.

Non sunt mercatores, pro quibus
in optimam partem est presum-

ptio dardanarii. tricones, fal-
sarii &c. parisi Imperii recessi-
bus & statutis damnati. num.
141.

Causa Efficiens minus principalis
seu instrumentalis est institu-
tor seu registrator. num. 142.

CAUSA Efficiens proxima est vel principalis, vel
minus principalis. Principalis est merca-
tor integræ fidei, seu ut Dd. loqui amant,
homo legalis, qui veritatem scribere consue-
vit, Wesenbec. *Conf.* 36. num. 23. Gvid. Pap. *Dec.* 441.
Nicol. Everhard. Jun. *Conf.* 6. num. 76. vol. 2. Ubi al-
legat Noricam Reformationem tit. 8. leg. 4. quâ disertè
statuitur, Daß der Kauffleute Schuld- und Handels-
Bücher / so dieselbe ordentlich und nach ehrbahrer Kauff-
leute Gebrauch geschrieben sind / für dieselbe Kauffleute /
zu Beweisung ihrer daselbst eingeschriebenen Schulden und
Handlungen dermassen angenommen werden sollen / so
dieselben Kauffleute sonst in ihren Gewerbe aufrichtig
und ehrbar befunden / und eines guten Leumuth seyn.
conf. Klock, de *Contribut.* Cap. 20. num. 417. Primum
hic agendum de ipso mercatore, quique talis dicatur.
Mercatorem descripsit Stracha in *Tract.* de *Mercaturâ*,
qui negotiationum exercendarum, quæstusque liciti
faciendi causa frequenter merces permutat, seu emit, ut
easdem non minutatim, nec mutata per se formâ di-
strahat. Quam descriptionem paulò plenius secun-
dum singula membra examinare lubet. Dicitur pri-
mò *negotiationum exercendarum*. Non enim sufficit
merces negotiandi animo vel eo fine habere, ut distra-

- tem quippe ipso actu non exercentibus, nec privilegia
 arti concessa conveniunt *arg. l. 6. C. de testam. milit.*
 5 Quamobrem mercaturæ operam det necessum habet,
 ejus privilegiis qui uti frui desiderat, quod sit omni ge-
 nere commerciorum, quibus merces distrahuntur, pu-
 ta emendo, vendendo, nundinando, importando, ex-
 portando, cambiando, item & permutando, quod ultim-
 6 mum si antiquitatem intueamur, nullum à venditione
 discrimen habuit. Nihil autem impedit, quo minus
 mercator diversas, diversis in locis negotiationes exer-
 ceat *arg. l. 5. §. 2. ff. de Instit. act. l. 5. §. 15 ff. de Tribut. act.*
 Anchoran. *Conf. 332. col. pen.* pluralitas enim negotio-
 rum propriè facit mercatorem Gl. & Bart. *in l. 1. § 1. de*
 7 *Tribut. act.* Rota Gen. *Dec. 27. n. 13.* Notandum verò hic
 circa vocabulum NEGOTIATIONIS apud plerosq;
 duohæc nomina, NEGOTIATOR & MERCATOR
 haberi pro Synonymis, ut supra dictum. Verum rectius
 putamus non unam eandemq; personam esse negotiato-
 8 rem & mercatorem, sed potius eosdem secundum jus Ci-
 vile, inter se differre ut latius & angustius. Negotiator e-
 nim is verè dicitur, qui omni genere lucri laboriosè vitâ
 exercuit, sive emendo, sive vendendo, aut conducen-
 do, hinc muliones, fullones, sarcinatores, textores &
 alii nominati in *l. 1. ff. de Tribut. act.* negotiatores dici
 possunt, non mercatores: contra verò mercatori com-
 petit descriptio jam tradita, add. Dom. Cardinal. Tusch.
 9 *pract. Conclus. 209.* Aliter paulo cum Hottomanno
 vocabula hæc distingvit Joh. Calvin. *in Lex. jurid. voc.*
Negotiatoris, Mercatoris dum mercatores olim fuisse pu-
 tat Cives Romanos, Romæque domicilium habuisse,
 interdum tamen exportandarum vel importandarum
 Mercium causa in provincias ad aliquod tempus ex-
 currere solitos; Negotiatores verò cives quidem fuisse

Romanos, nunquam tamen ferè, nisi census causa Ro-
mam venisse, sed in provinciis continuò degisse. Ve- 10
rùm hæc distinctio secundum mores nostros parum at-
tenditur, & voce negotiatoris etiam venit mercator. In
allata descriptione mercatoris reperiuntur quoque ver-
ba *qvæstus liciti facienda causa*. Atque hoc ad differenti- II
am mercaturæ illicitæ & improbatæ. Nam si lucrum
honestatis ac justitiæ terminos egrederetur, mercato-
res alias honestissimi in turpissimos degenerarent.
Mercatura autem, quâ mediante quis debito modo lu- 12
crum intendit, nihil de se inhonestum importat, sed li-
citur, honestum & utile sibi & aliis. Ut quando mer-
cator lucrum moderatum negotiando quærit, quod or-
dinatur ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad sub-
veniendum indigentibus, vel si mercaturæ operam det
ob publicam utilitatem, ne sc. res necessariae ad victum
desint & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi sti-
pendium laborum, conf. Joh Nider. *de Contract. mercat.*
Cap. 3. num. 2. & cap. 1. num. 10. Dicitur præterea ut
emat & permutet: Quod proprium vel potius de sub-
stantia est mercatoris: Duo enim hi contractus merca- 13
turæ essentiam ingrediuntur, ideoque illis seu fulcris
innitur. Nec mercatorem, qui more solito merces si-
bi non coëmit, nec rursus merces venum exponit,
amplius mercatorem esse, naturalis ratio dicitur. Coth-
man. *vol. 1. Conf. 18. num. 313.* Antiquitus quidem unum 14
idemque erat permutatio & emtio *l. 1. ff. de contrah. Emt.*
Hodiernâ verò luce invento nummi usu em- 15
tio & permutatio naturam contractuum specie distin-
ctorum induerunt. Gædd. *ad l. 66. ff. de V. S.* Id quod
etiam apparet ex differentiâ nominis in unaquâque
lingua. Nominis autem differentia, rei quoque deno- 16
tat discrepantiam *all. l. 66. ff. de V. S. l. 207. cod. l. 7. C. de*
jure

- jure Codicill.* ubi Salicet, Jason. & commodius est singulas causas singulis appellationibus distingvi §. 5. *Instit. quib. mod. testam. infirm.* Aliud enim, alterum cum altero permutare, aliud emere, vendere, germ. *vertauschen/verkauffen.* Subjungitur porro *Forma mercatoris*, quæ in his IV. consistit (1.) ut *frequenter merces*
- 17 *permutantur, emantur.* Non qui semel merces emit, vel uno actu mercaturam exercet, propriè mercator dicendusest, sed is demum, qui frequenti negotiatione mercaturæ invigilavit. Jacob Menoch. *de Arbitr. jud. quæst. lib. 2. Cent. 4. caus. 399.* Rimin. *Cons. 815. num. 26. lib. 7.* Accurs. & alii in *l. 1. §. merces ff. de Tribut. act. Marant. spec. aur. part. 4. jud. dist. 9. num. 62.* Tholosan. *Synt. Jur. lib. 25. Cap. 2.* Nam uti secundum Lo-
- 19 gicorum filios unus atque alter actus non introducit habitum, h. e. subjectum reddit promptum ad operandum: Ita quoque una vel altera vice ad nundinas iter
- 20 faciens mercatoris nomine haud venit. (2.) requiritur de *Forma mercatoris*, ut merces non minutatim h. e. ad ulnam, pondus, mensuram, numerum distrahant. Vinn.
- 21 *ad Pæn. Comment. Tit. de Exerc. ait p. 118.* Alias enim mercatores nihil aut parum differrent à propolis & rivenditoribus von Höcken/Verkauffern/ Land-Krähmern/ qui, quæ ad victum hominibus maximè conducibilia esse judicantur, pretio hinc inde modum excedente, sibi comparant, quo postmodum ea in duplo vendant. Klock. *de ærar. lib. 2. Cap. 25. in f.* qui sordidiores sunt, quam ut juris vel statuti dispositione pro mercatoribus habeantur *l. 207. ff. de V. S. ibique Gædd. Alciat. in l. 66. de V. S. Coler. in proc. Execut. p. 2. c. 3. num. 449.*
- 22 Quamquam hodierno rerum statu, decrepantibus indies magis magisque commerciis, etiam illi, qui ad ulnam, pondus, mensuram in civitatibus merces vendunt, so ib-

re Wahren mit der Ellen/Maß oder Gewicht verkauffen/
 si mores, vulgiquē opinionem respiciamus (qvæ etiam
 attenditur, qvis sit mercator, Joh. von Som. Hamb.
 in *Disp. de sign. mercat.* §. 5.) mercatorum numero non
 eximi soleant, ita ut mercatorum alii per aversionem,
 en gros & magnâ cum copiâ; alii verò minutatim &
 ad ulnam vel pondus merces emant vendantqve (3.)
 Requiritur, ut *merces non mutatâ per se* i.e. per ipsum 23
 mercatorem operâ distrahat. Mutatâ enim formâ, qvæ
 dat esse rei, ipsam rem qvoqve mutari, extra omnem du-
 bitationis aleam positum est *l. 5. ff. de R. V.* Sixtin, vol. 2.
Conf. Marp. 4. n. 65. 66. Stahl. reg. philosoph. Tit. 1. reg. 4.
 Unde, qvi merces emunt, ut easdem suâ operâ in aliam 24
 formam redactas vendant, mercatores non sunt, sed
 opifices & artifices per *c. ejiciens* 88. *distinct.* 88. Alex-
 and. & Jas. in *l. cetera* §. *sed & si quis ff. & Leg. 1.* Joh.
 Petr. Surd. Dec. 313. per tot. ubi monstrat pistorem non
 dici mercatorem, conf. Rul. a Valle 4. *Conf. 71. num. 11.*
 Azeved. ad *Constit. Hisp. lib. 9. tit. 17. lib. 7. num. 4.* Bur-
 sat. *Conf. 42. num. 9.* Joh. Cöppen. Dec. 50. num. 30.
 Klock. de *Contribut. & Collectis* cap. 12. num. 265. Qvod 25
 etiam ita sancitum in Republ. Lubecensi, daß niemand
 der Bürger / welche kauffschlagen / mögen Handwerck
 treiben/ noch iemand der ein Ambt und Handwerker/
 kauffschlagen/ bey poen. 5. M. Silber; Aus bescheiden so
 viel Wahren und Victualien als sie zu ihren Handwercke
 und in ihren Häusern nöthig haben/ die mögen sie kauf-
 fen. Kauffmanns Ordnung de Anno 1607. 28. Aug. in
 fin. Tr. annex. Derowegen denn die Brauer nicht mehr
 Korn und Hopffen kauffen können/ als sie zu ihren
 Brauwercke vonnöthen haben/ dict. *Ordinat. Mercat. art.*
 17. Eben so soll es auch mit den Käsekäuffern/ Höckern
 und Raschmachern gehalten werden *Decret. Senat. de An-*

no 1624. vid. Marquard. *de jure Mercator. lib. 1. Cap. 7. num. 49. seqq.* Crahmer Innung zu Leipzig. Ubi art. 4. de Opificibus ita cautum, Zum vierdten/ Soll keinem/ wenn er gleich seine Jahre bey einem Handelsmann oder Crahmer gedienet / welcher nachgehends ein Handwerk gelernt und treibet / oder ander Gewerbe und Nahrung führet / nebst solchen seinem Handwercke und Gewerbe mit allen dem / so denen Crahmer Innungs-Verwandten in stück und einzeln / wie sie auch Nahmen haben mögen/ zu führen gebühret/ zu handeln/ solche einzukauffen/und heimlich oder öffentlich wieder zu verkauffen/ auszuhängen/ oder in ein Gewölbe/ Läden/ Keller/ oder Boden feil zu haben zugelassen seyn/ noch er in die Crahmer Innung auff-und angenommen werden/ ob er gleich die Cramerrey für seine Person / das Handwerk und sein Gewerbe aber durch Gesellen/oder aber das Handwerk und Gewerbe für sich/ und die Cramerrey durch sein Weib/ oder einen Cram-Diener treiben lassen wolte. etc. Art. 9. Zum Neundten etc. Sonsten sollen die Fremdben ingesampt/ wie auch Einheimische/ welche Handwerker seynd/ und also ihre besondere Bewerbs-Mittel für sich haben/ zu Vermeidung schädlicher Confusionen bey der Mercatur sich dergleichen Handlungs Negotien mit Commissionen und Factoreyen gänglich enthalten. Porro Art. 15. Zum Funffzehenden/ Hierüber soll niemand/ bevorab die Handwercksteute/ wie die immer genennet sind/ weder inn- noch zwischen den drey öffentlichen Jahrmärkten befugt seyn/ an Wahren/ Zeugen/ Seiden/ Band/ Knöpfen/ Leinwad/ Fischbein/ Reinschen Hanff/ und allen andern/ sie haben Nahmen wie sie wollen/ einzukauffen/ ausser / was ein ieder vor sich/ und zu seinem Handwerk bedürfftig/ das mag er ungehindert einkauffen und verbrauchen. Jedoch/ daß sie selbige nachgehends ihren Kunden / Handwerksgenossen/ oder andern Leuten/ Ein-

Einheimisch oder Fremdbden/ heimlich oder öffentlich/ un-
verarbeitet nicht wieder verkauffen oder verlassend.
Quia itaqve opifices mercatores non sunt, nec eo-
rum libri, si quos habent, eandem cum libris Merca-
torum probandi vim sibi arrogare possunt. Hinc
cum Anno 1680. seqq. Lipsiæ mortuo P. R. concursus
existeret creditorum & hi credita sua per liquidationes
indicarent & probarent, comparebat etiam Andreas
Mörsch Sutor Lipsiensis per procuratorem suum cre-
ditum ex manuali probaturus hunc in modum. v. g.
In den Riegelschen Concurs liquidiret Andreas Mörsch 28
Schuster zu Leipzig 17. Rth. 15. Groschen/ so ihm Peter
Riegel seel. laut Auszugs sub Sign. D vor Arbeit schuldig
blieben/ fodert von dessen Erben oder Verlassenschaft Ver-
tretern Recognition seines Handbuchs/ daraus der Ex-
tract genommen/ und hiermit in Originali produciret
wird/ mit Bitte ihm darauff ohne Weitläufigkeit zu der
liquidirten Post als seinen sauren Schweiß zu verhelffen/
desuper officium judicis omni meliori modo imploran-
do; Ad hæc excipiebat a curatore bonorum substitutus
actor seqq. N. N. Actor kan diesem Kläger an seiner li-
quidirten Post nichts einräumen/ als welche sich durch das
producirte Buch nicht bescheinigen läßt/ weil solches nicht re-
cognoscibel ist/ in Erwegung/ daß nur der Handels- und
Kauffleute/ keines weges aber der Handwercker Bücher in
Rechten so weit privilegiret, daß sie/ wenn sie sonst ihre Rich-
tigkeit haben/ semiplenè probiren/ wird daher Kläger die
liquidirte Forderung besser als geschehen/ beweisen/ oder
gewärtig seyn müssen/ daß er mit seinem Suchen abge-
wiesen werde. Hicce replicabat Sutor ille per suum
mandatarium. Ob er wohl weiß/ daß er gleich denen Ca-
pital-Handelsleuten einen künstlichen Buchhalter nicht
ernehmen kan/ so handle er doch nichts desto weniger im Auf-
schreiben

schreiben aufrichtig und ehrlich / und weren 17. Rth. 15. Groschen keine dergleichen ungewöhnliche Post / daß sie nicht bey einem Handelsmann/ der sein Gesinde halten muß/ leichtlich aufwachsen könne etc. were erböthig/ wenn ja sein Buch nicht recognoscibel seyn sollte/ iederzeit seine Foderung eydlich zu bestärcken/inmassen er denn darauf zu erkennen gebethen haben will. Aëtis illis in Scabinatum Lipsiensium missis, Dnn. Scabini Anno 1687. d. 3. Mart. ita pronuntiabant, Daß Andreas Mörsch/ daß er bey Peter Riegeln so viel zu suchen/vermittelst Eydes zu erhalten schuldig. Dum autem dictum, mercatores non mutatâ per se forma negotiari, non intelligimus

29 eos, qvi merces emunt, easdemqve non suâ, sed aliena elaborari curant operâ, animo forsan lucri liciti. & causa transmittendi ad extraneos; horum enim officium tunc non transit in artificium Beneven. Stracha de Mer-

30 cator. p. I. num. 23. seqq. Denique requiritur, ut mercator ipsemet & proprio nomine, non autem alieno negotietur, arg. l. 8. §. 1. ff. de vacat. mun. l. ult. ff. de Excus-

31 fat. mun. Cujac. ad l. un. C. de Cond. vectig. Fisc. Unde patet huc non pertinere Institores, utpote qvi non tam ipsi sunt mercatores, quam eorum ministri & mandatarii l. 5. §. 18. ff. de instit. act. multo minus huc referendi juvenes, qvi penes mercatores degunt, ut in tabernis ministrant, vel exercitium mercaturæ addiscunt Kauffleute/ Jungen und Ladendiener / Strach. de

32 adjunct. p. 4 q. 12. n. 2. Neqve spectant huc proxenetæ, qvi tantum inter mercatores contractus conciliant, ipsi autem mercatorum classẽ non exornant, tot. tit. de proxenet. Qvalis vero & quanta fides de consuetudine eorum libris habeatur, monstrabitur infra circa af-

33 finia cap. ult. Nec mercatoribus annumerandi Asscuratores, qvi pro certo præmio suscipiunt in se periculum

culum mercium aliò transvehendarum, de quibus Struv. *Synt. Juris Civ. Ex. 25. th. 46.* An verò mercator est, qui mercaturæ officium per se non exercet, sed institutorum & ministrorum operâ utitur? Resp. cum Alciato *ad l. 66. ff. de V. S.* Si ipse nunquam mercaturæ litavit, nec mercator est appellandus; Sed, si ipse olim eam exercuit ac interdum manum ei admovent, quamvis operâ institutorum utatur mercator nihilominus dicendus est. Jas. & Dd. *in l. 16. num. 8. C. de testam. per milit.* qui enim per alium mercaturæ negotia gerit, quæstui inhiat, Molina *de J. & J. Disp. 342. Conclus. 1.* Hinc quoque præsumi non potest, ipsum non usum mercaturam voluisse deferere, quæ præsumptio alias ex quinquennio judicatur, Joseph. Mascard. *de probat. vol. 2. Conclus. 1052.* Atque sic fuit ostensum quoniam mercatores dicantur & per consequens ejusmodi libros facere possint. Cum verò pervulgatum sit axioma, quod allegans ac dicens debeat probare id, quod dicit, allegatq; *l. 23. C. de probat.* Quamobrem qui se mercatorem dixerit, utique se talem esse probare debet, præsertim, ubi a lege vel consuetudine, propter concessa quædam beneficia ac privilegia hæc qualitas requiritur, minime enim illa obtingunt, nisi hujusmodi qualitate probatâ *l. 2. §. 1. ff. de vi bon. rapt. Bart. in l. 1. §. 1. ne quid in loc. publ. l. 7. §. 2. quib. ex caus. in possess. eat.* Quomodo verò probetur, aliquem esse mercatorem, vid. apud Mascard. *Vol. 2. Conclus. 1050.* Et quamvis mercaturam, aliaque similia negotia exercere per se sit actus meræ facultatis, qui cuivis de jure naturali & gentium pro libitu & arbitrio permittuntur *l. 5. ff. de J. & J. l. 5. C. de O. & A.* Quod etiam Berl. *Dec. 150. n. 30.* ampliat, ut nec pacto, vel propriâ conventionem sequis ab ejusmodi actu meræ facultatis excludere possit: Nihilominus ta-

- men illi actus de jure Civili ad certum modum restringi, eaque, quæ ad jus naturale pertinent, limitari posse, ita ut certo tantum hominum generi actibus meræ facultatis uti frui liceat, testantur Berl. *all. Dec. num. 31. & p. 2. C. 3. num. 9. Heig. lib. 1. Qu. 15. num. 28. & seqq.*
- 41 Ex quo patet, mercatoribus licitum esse sua habere collegia l. 2. §. 2. *C. de Constit. pec.* ibique Brunnem. eò sc. fine, partim ut distincta sint officia, eaque non perturbentur, nec quod aliis est creditum & concessum, alii subtrahant l. 23. *C. de Testam.* partim, ut fraudes quæstuariæ facilius in ordinem redigantur, partim, ne vetita veniant vel aliò transferantur, neve pecuniæ in conqui-
rendis mercibus temerè perdantur, Matth. Stephan. *de jurisd. lib. 2. p. 2. cap. 7. num. 10.* Sic olim talia Romanos
- 42 instituisse, commemorat Liv. *lib. 2. cap. 27.* Ante omnia itaque inquirendum, an alicubi consuetudo sit, ut mercatores sua habeant collegia, & in iis matriculas, quibus inferuntur nomina mercantium, veluti in plerisque Germaniæ civitatibus Anseaticis & maritimis id observatur, ut mercatores pro diversâ mercimoniorum conditione in diversa discescantur Collegia. v. g. *Zünfftten/Compagnien/Vorbudungen/Gesellschafft/ &c.* Qualia sunt die *Tuchhändler/oder Gewand Schneider/Erähmer/*
- 43 *Sublirer/ &c.* Et iis introductis consequitur, neminem ad aliquod genus mercimonii in civitate admitti, nisi nomen ibi profiteatur & recipiatur, atque illos, qui ejusmodi privilegiis certa collegia habendi vel artem aliquam exercendi gaudent, jus alios prohibendi habere, neque quemquam, qui in matriculâ descriptus non reperitur, mercatorem esse, ut hinc facili negotio possent afferri exempla cæteris interdictæ vel aliàs graviter punitæ mercaturæ. Conf. Mev. *ad Jus Lubec. lib. 43. Tit. 6. Art. 21. num. 6.* Berl. *all. l. Erähmer Innung zu*
Leipzig

Leipzig/ quæ ita incipit: Zum ersten soll niemand/ wer
der auch sey/ des Crahmer-Rechts fähig oder zu einen
Crahmer an- und auffgenommen werden/ es sey denn daß er
eine ehrliche Geburt und ehrlich Herkommen mit ei-
nem beglaubten Geburts-Brieffe/ zugleich auch dieses in
continenti und deutlich bescheinigen wird/ daß er allhier
oder anderswo bey einem Crahmer oder Handelsmann
(darunter aber diejenige/ so ihre absonderliche Innunge
haben/ und dadurch von der Crahmer-Zunft abgeschie-
den seyn/ auch die Jungen/ so bey den Crahmern ausge-
standen/nicht auffnehmen/nicht gemeynet) zum wenigsten
sechs Jahr für einen Handels-Jungen/ und zwey Jahr
für einen Handelsdiener gedienet/und solche Zeit vollköm-
lich und redlich ausgestanden/ hierüber beybringe/ etc.
Wenn er nun solches alles und jedes richtig und alsobald
darthun kan/soll er denen zu iederzeit regierenden dreyen
Crahmer-Meistern fürgestellt/ und gegen Erlegung des
hernach deutlich gesakten Crahmer-Gelds/ ihme das
Crahmer-Recht vergünstiget werden/etc. Zum Fülften/
soll auch niemand/ er sey denn Crahmer/ und habe zuvor
keine Person obangedeuter massen richtig habilitiret, ge-
stattet werden/einigerley Wahrē/ als allerhand offene und
andere Seiden/Atlas/ Dammaß/ Sammet/ gemodelt
und ungemodelt Dobin/ Mohre/ wie auch andere Italia-
nische/Französische/Holländische/Englische oder Braban-
dische/Seidene und halb Seidene/ auch Camelhärne und
wöllne Zeuge/ sie haben Nahmen wie sie wollen/ oder
ins künfftige erdacht werden möchten/güldene und silberne
Zeuge/etc. weder heimlich noch öffentlich feil zu haben/und
Cramerey damit zu treiben/ &c. Ubi cunqve verò loco- 45
rum talia non sunt recepta Collegia, cuilibet, qui non
impeditur vel prohibetur, mercaturam exercere licet,
ejusque conscripti libri fidei aliquam merentur. Quod
genus

- 46 genus fœmininum attinet, manifesti juris est, illam mulierem, cujus maritus fuit mercator, non desinere esse mercatricem, quia uxor velut imago viri ejusdem personam in viduitate etiam quoad privilegia, dignitatem
- 47 & alia jura repræsentat. *Mev. p. 9. Dec. 79. Leipziger Erbhmer Innung / art. 4. verb. Stürbe aber ein Erbhmer Innungs Verwandter / so soll dessen Wittib / so lange sie ihren Wittbenstand unverrückt behält / sich der Erbmerey und Innung zu gebrauchen befugt / so bald sie sich aber ausserhalb der Innung verehliget / derselben gänzlich*
- 48 verlustig seyn. Imo adhuc maritatus negotiari licet tam jure civili *l. 32. §. 4. ff. de aur. argent. leg. l. 7. §. 1. de Instit. act.* quam statutis aliarum gentium, Cardinal Tusch. verb. Mulier. *Conclus. 240. & 421.* Jure Saxonico an sine curatore hoc facere possit, videndum. Ratio dubitandi oriri forte possit ex hoc, quod sc. jure illo mulier non solum in judicio, ubi personam legitimam standi non habet, sed etiam extra judicium absque consensu curatoris nec quidquam agere, donare, vendere, contrahere possit *Landrecht lib. 1. Art. 44. & Art. 46. it. Lib. 2. Art. 63. Lib. 3. art. 30. num. 4.* ita ut poni possit regula: Mulieres sive in judicio, sive extra illud agentes & contrahentes absque consensu & auctoritate curatorum in foro Saxon. non obligari. Verum, cum nihil sit tam firmum, quod non suas patiat exceptiones, ita nec hic desunt casus, quibus actus mulierum sine curatoris consensu subsistunt, quæ videri possunt apud *Mev. ad Jus Lubec. lib. 1. Tit. 10. Art. 1. & Berl. p. 2. Conclus. 17.*
- 51 Sufficiat hic notasse, ipsi ob personæ suæ qualitatē, si sc. sit mercatrix, contrahere & actus forenses exercere, non adhibito curatore, esse permixtum: Ex qua ratione jure Sax. ab ejusmodi necessitate adhibendi curatoris
- 52 absolvitur *Berl. d. Conclus. num. 59.* quod etiam confirmat

firmat Carpz. *p. 2. C. 15. D. 16.* per textum expressum in *Constitut. Aug. 15. part. 2.* ubi sub fin. habetur. Daß den Weibspersonen/so zu handthieren pflegen/mit Kauffen und Verkauffen in Krähen und andren dergleichen Wahren/ohne Vormünder beständig und verbindlich zu schliessen und zu handeln hiermit unbenommen seyn soll: Quod etiam cautum jure *Hamburgensi p. 2. tit. 8. art. 1.* Et hoc sine dubio, qvod in causis mercaturam attin-⁵³ gentibus, non juris solennitas aut subtilitas, ut infra monstrabitur, sed æqvum & bonum attendi debeat, ne impediatur aut fallantur commercia, qvod utilitati publicæ adversum foret. Hoc ipsum tamen Berl. & Carpz.⁵⁴ *all. l. 1.* cum grano salis accipiendum esse inonent, nimirum intelligendam esse illam solum mulierem, qvæ negotiari consuevit, nō qvæ semel tantum merces emit, ut venderet, sed qvæ multas negotiationes fecit *l. 5. § 3. ff. de jur. immunit. l. 1. §. 1. ff. de tribut. act.* Qvot verò ne-⁵⁵ gotiationes ad hoc, ut mulier mercatrix appellari, & liberè sine consensu mariti vel curatoris negotiari ac contrahere possit, requirantur, relinqvendum est arbitrio judicis *l. 1. §. fin. ff. de jure delib.* De jure *Lubecen-*⁵⁶ si mulier mercatrix qvæ sit, ex certis qvibusdam dijudicatur notis, quas recenset *Mev. lib. 3. tit. 6. Art. 25. num. 34.* Haud verò extendenda est hæc exce-⁵⁷ ptio a communi regula ad alios contractus actusqve, qvām qvi causam mercaturæ adstringunt. Hinc si talis mulier non intuitu mercaturæ, sed alias contrahit, puta ædes suas, vel alia bona vendit aliaqve ad negotiationem non pertinentia agit, curatorem adhibeat necesse est, talisqve contractus sine illius vel mariti consensu initus nullius est momenti. Semper enim cum de mercatoribus aliquid speciale disponitur, intel-⁵⁸ ligi tantum debet de negotiis ad mercaturam pertinen-

- 59 tibus Mev. *ad Jus Lubec. lib. 1. tit. 10. Art. 1. num. 59.* In dubio autem quæ mercatrix est, ex causa negotiationis contraxisse, & accepta in mercantiam vertisse præsumitur. Strach. *in Tr. quomod. in caus. mercat. proced. p. 1. num. 41.* Hartm. Pist. *lib. 1. Qu. 4. num. 16.* Neque verò prætereundum, quod non solum illi actus, quibus aliquid emitur aut venditur, spectent ad mercaturam, sed etiam sine quibus ad eam pervenire non licet.
- 60 Concessio enim consequente necessarium antecedens concedi fas est *l. 2. ibique Dd. ff. de jurisd.* Unde si ejusmodi mulier mercatrix pro mercibus emit vel suis creditoribus hypothecam constituere, vel pecuniâ egens mutuum ab alio sumere, & pro securitate debiti bona
- 61 sua hypothecare, mariti vel curatoris consensu non indiget, ratio in promptu: Ubi enim obligatio & contractus principalis non est prohibitus, ibi nec pignus tanquam accessorium prohibitum videri debet, ideoque quod maritus vel curator non consenserit, nullum vitium contractui accedit, Berl. *p. 2. Conclus. 17. num. 92.* Carpz.
- 62 *p. 2. C. 15. D. 16. num. 7.* Quæ omnia ut locum habeant, requiritur, ut hæc ipsa proprio faciat nomine. Ubi-
cunque enim statutum mercatoris meminit, intelligendum est de eo, qui suo nomine negotiatur
- 63 Strach. *de Mercat. p. 1. num. 27.* Apparet ergo, quod si uxor de mercibus mariti ad commune lucrum emit aut vendit, uti in mercatorum ædibus nihil frequentius est, quam ut illa ab uxoribus gerantur, maritus mercatus fuisse intelligitur, cum uxor illi acquirat, ipsaque ut institrix teneatur, adeoque & utilis institoria, de in rem verso, aut quod jussu actio contra maritum locum habeat Chassan. *in Consuetud. Burg. Rubr. 4. Petr. Foiler. in Add. tament. ad Marant. spec. jur. par. 4. dist. 9. num.*
- 5 134. Peripiciendum deinde, utrum cum marito, an sola mer-

mercaturam faciat. Priori casu mulier mercatrix sibi
& marito acquirit, illum obligat, pro eoqve tenetur ut
socia, contra communem regulam *tot. tit. C. ne uxor pro*
marito, ex eâ ratione, qvâ tali casu qvâsi jure Societatis
& tanqvam correa debendi obstringitur, nec poterit uti
beneficio SCti Vellejani, uti possim consuetudine rece-
ptum per *l. 1. §. 16. ff. de Exerc. act. l. 24. pro soc. Bart. in*
l. 9. ff. de duob. reis constit. l. 4. C. de Instit. act. ibiqve
Brunneman & Perez. Ratio enim & utilitas publica
efflagitat, ne dicto SCto adjuventur, cum fieri non
possit, ut cum mulieribus essent secura commercia, si
competerent beneficia, meritò neganda iis, qvâ susci-
piunt virilia negotia, qvorum fide & securitate nititur
Resp. ideoqve aut mercaturâ aut beneficiis erit inter-
dicendum *Mev. ad Jus Lubec. lib. 1. tit. 5. art. 7. & Conf.*
21. num. 5. seqq. Gail. lib. 2. obs. 9. Qvos sequitur Chri-
stin. *vol. 2. Dec. 17.* asserens statutum Mechlinense de
jure matrim. eodem cavere modo, si nimirum uxor
cum marito negotiationem exerceat, atqve in exercen-
do æs alienum contrahat, eo qvoqve nomine maritum
obligari, & dari actionem tam in maritum maritqve bo-
na, qvam in uxorem, uxorisqve bona. Qvâ de re vide-
antur ulterius *Statut. Lubec. Lib. 1. tit. 5. art. 7. & lib. 3.*
tit. 1. art. 9. & 10. Statut. Lunæb. art. 22. & ibi Hartw. a
Dassel in Comment. Dan. Moller. l. 2. Semestr. cap. 41.
num. 8. Andr. Rauchbar. p. 1. qv. 36. num. 17. Qvibus
omnibus pro majori declaratione meritò subjicienda
verba Ordinat. Provinc. Hassiacæ *de Anno 1497. cap. 5. §.*
Und seynd diese/ qvâ ita habent: Die Personen/so mit
einander zu bezahlen schuldig/ seynd Gewandschneider/
Trabimer/die zu Gewölbe oder Krahm sitzen/ und gemei-
nes Kauffswarten/ Wechsler etc. und ihre Hausfrauen
so ihre Kauffhandthierung und Gewinn ihnen beeden zu

Muß und Nahrung kömpt / in solchen und dergleichen Fällen ist einer für das andere pfandbar / so Irrung der Bezahlung an ihre gemachte Schuld fiel; Und sollen Mann und Weib in gemeldter Handthierung gleichen Gewinn nehmen und empfangen. Posteriori modo, si sola mulier negotietur, maritus pro illa non obligatur, sed tantum uxor proprio suo contractu tenetur, l. 1. C. ne ux. pro mar. soli enim sibi acquirit. Crahmer Innung zu Leipzig Art. 5. verb. Würde aber eines Crahmers Witbe eine graduirte Raths oder dergleichen andere fürnehme Person (die in keiner absonderlichen Innung begriffen) heyrathen wollen / dergestalt / daß sie die Crahmery und Handlung in ihres vorigen Mannes Erben Nahmen fortsetzen / hingegen der ieszige Mann seiner Profession abwarten wolte / soll es zwar vergönnet / und mit Zuziehung E. E. Hochw. Raths / und auff der Crahmer-Meister mit denenselben gepflogener Communication verstatet werden / jedoch daß von der gleichen Frau oder ihrem künfftigen Ehemanne hundert Thaler entrichtet werde / und daran E. E. Hochw. Rathe ein Drittheil und die übrigen zwey Theile in die Crahmer-Lade anheim fallen /

72 Secus verò hoc videtur esse de jure Sax. ubi mulier mercatrix, qvique propria pecunia negotiando lucratur, non sibi, sed marito acquirit Carpz. p. 3. C. 25. D. 10. Qvibus præmissis facile judicare possumus, qv id statuendum de libris a muliere mercatrice confectis, cum sint

74 veluti accessorium sui principalis seu mercaturæ. De Cæteris, qvi in censum mercatorum veniant, ita ut eorum libri fidem aliquam mereantur, facile iniri potest ratio. Actum verò ne utiqvum agere videmur, si paulò accuratius eorundem naturam qvalitatemqve perspexerimus: Qvidam enim vel naturâ vel lege ab excolenda mercaturâ removentur. Natura arcetur (1.) furiosus l. 1. §. 12.

ff. de O. & A. cum enim ad omnes conventiones & contractus duo primario requirantur principia, intellectus & voluntas, mercatura autem exerceatur per conventiones & contractus, hinc suâ sponte fluit, furiosum utpote intellectu & voluntate destitutum ad illam esse ineptum *l. 40. de R. J.* Furiosorum autem duo dantur 76 genera, unum eorum, qui perpetuo furore agitantur, & ex continuâ mentis alienatione omni carent intellectu *l. 14. ff. de off. præsid.* qui nullum omnino negotium per se gerere possunt *l. 5. ff. de R. J.* unde nec ulli subjacent pœnæ, quia satis ipso furore puniuntur *d. l. 14.* Alii sunt, qui furoris dilucida habent intervalla *arg. l. 20. §. 4. ff. qui testam. fac. poss. l. 6. C. de Curat. fur.* Hi omnia negotia tempore furoris intermissi rectè gerunt Bronchorst *ad all. l. 40. ff. de R. J.* Furiosis accensendi sunt 77 mente capti, quorum ingenium ex eo cognoscitur, si timenda non timeant, & non timenda timeant, uti si v. g. gallinam haberent obviam, & tunc maximè timidi aufugerent Bald. *in l. si furiosus C. de Nupt.* Deinde etiam fatui, qui per urbem insanorum more circumeuntes deridenda loquuntur *l. 4. §. 1. ff. de edil. Edict.* Tandem melancholiâ laborantes, si sc. ratiocinatio & imaginatio sit turbata, ubi necesse est inde deliras sequi actiones, quæ ipsis mercaturam exercere non permittunt. Ulterius 78 natura prohibentur pupilli & minores, propterea, quod nullum contractum, ex quo eorum conditio sit deterior, sine tutoris vel curatoris autoritate inire possunt *l. 5. §. 1. ff. de aut. & cons. tut.* neque enim scire neque decernere talis ætas potest *l. 9. ff. de acqu. hered. l. 189. ff. de R. J.* Quod licet de pupillo veritati maximè sit consentaneum; Secus tamen se res habet in illo minore, 79 qui tanquam capax artis mercatoriæ in matriculam seu numerum mercatorum est receptus: Hic omnino

- mercaturam exercere potest, nec ipsi tutoris autoritas est necessaria, neque beneficio restitutionis in integrum, minoribus aliis competente, propter approbatam ipsius capacitatem, gaudere potest. Stracha *de mercat.* p. 3. num. 26. Struv. *Ex. s. th.* 55. eodem modo, qvo Doctor juris minorennis, si damnum incurrat propter ea, quæ juris sunt, non restituitur. Struv. *cit. loc.*
- 80 Idem affirmandum de illis minoribus, qui veniam ætatis impetrarunt, quæ ratio etiam naturæ maximè est conveniens, cum non facilè quisquam cum tali minore mercatore contraheret, si semper contrahens animi esset incertus, an non contractum bonæ fidei initum medio restitutionis in integrum aliquando rescindere posset
- 81 l. 24. ff. *de Minor.* De filio familias, qui in permissu patris negotiari possit, nullus ambigo in eoque Scitum Macedonianum non obtinere, testantur Schultz. *Synops. Inst. tit. quomod. cum eo qui in alien. potest.* Busf. *ad l. 3. num. 4. ff. de Scito Maced.* Mantic. *de tacit. & ambig. Convent.* Strach. *de Mercatur.* p. 3. num. 40. cum nostris moribus quoad negotiationem pro emancipatis habeantur.
- 82 Lege prohibentur prodigi, utpote qui neque tempus, neque finem expensarum faciunt, sed bona sua dilacerando & dissipando profundunt l. 1. ff. *de Curat. furios.* mercaturam hi exercere nequeunt, cum ad contrahendum, uti supradictum, requiratur consensus & voluntas, hæc vero in prodigis, moraliter deficiunt l. 40. ff. *de R. J.* Ne-
- 83 que verò tales simpliciter a commercio repelluntur sed
- 84 necesse est intervenisse decretum magistratus. Prodigum enim hunc vel illum esse, facti est non juris, definiendumque ex circumstantiis, quæ variant, atque de singulari, nempe de hoc individuo, cui bonis interdicitur,
- 85 istud vitium prædicari tantum potest. Lex verò in individuum non fertur, ergo demum per declarationem magi-

magistratus prodigus quis efficitur, quâ factâ, ipso jure deinde interdictio bonorum sequitur, conf. Bachov. ad Wefenbec. *tit. de curat. furios. num. 1.* Mascard. *de probat. vol. 3. Conclus. 1234.* Quod si verò prodigus huic vitæ generi nuntium misit, seque ad meliorem frugem recepit, quod ex eo colligi potest, si per biennium vitam parcè duxit, (imo brevius temporis spatium sufficit, si judicii ita visum fuerit, cujus judicio hæc res est committenda, ne jura pariter atque contractus ancipiti jure innitantur, aut ne ex simulatâ morum probitate eveniat prodigum incidere in damnum) ad bonorum suorum administrationem ipsi via iterum patet. Andr. Gail. *lib. 2. obs. 85.* Joseph. Mascard. *de probat. Conclus. 1241.* Anton. Perez. *vol. 3. num. 15.* Lege etiam prohibentur milites, qui sunt vel togati vel armati, inter illos sunt referendi Clerici. Nomen quidem hoc primò omnibus Christianis tributum, procedente verò tempore pro ministris tantum divini muneris usurpari coepit Fabrott. *in prelect. ad tit. Decret. de vitâ & Honest. Cleric. Quemadmodum similem etiam immutationem Papæ ac Christianorum nomen expertum est, Jacob. Gothofr. ad l. 2. C. Theod. de jure postlimin.* Clericis hisce severè interdicta est mercatura, & vilius emendi cariusque vendendi studium *in c. 9. & 10. dist. 88. c. 3. §. 4. 9. XIV. qu. 4.* & statuta in refractarios pœna sc. excommunicationis, *c. 6. ne Clerici vel Monachi.* suspensionis ac depositionis *c. 2. dist. 88. c. pen. dist. 91. c. 4. XIV. q. 4.* quas pœnas remotâ appellatione innovavit Concil. Tridentin. Sect. 22. *Cap. 1. de Reformat.* Nimirum Deo magis operari debent Clerici quam Mammonæ servire, Fabrott. *cit. l. quæ vitæ ratio adeo vix & ne vix quidem cum negotiatione cohærere potest, quia mens in partes infinitas distrahitur & mergitur in desideriorum inutilium & curarum pro-*

- profundum Gonzal. *ad cap. 6. Ne Cleric. vel Monach,*
 92 Scacc. *de Commenc. §. 1. qv. 7. p. 2. ampl. 1. num. 7.* Inter-
 rim hic non ab omnimoda emtione venditione statim
 est arcendus Clericus, quid enim causæ, cur non ex re
 qvadam ad sui sustentationem & absque officii detri-
 mento lucrum sibi comparet? quid prohibet, quo mi-
 nus mercaturam exerceat, ut lucrum captum in usum
 pauperum impendat Stracha *d. l. p. 3. num. 4.* Brunnem.
 93 *ad l. 2. C. de Episc. & Cler.* Deinde etiam talis hic potest
 intelligi negotiatio, qua non res ipsa emta carius ven-
 ditur, verum per artificium mutatâ formâ distrahitur,
 quod canones Clericis permittunt *c. 3. & 4. dist. 91.* quia
 tum lucrum non ex negotiatione, sed ex artificio ad vitæ
 sustentationem qværitur Scacc. *d. §. 1. qv. 7. p. 2. ampl.*
2. num. 7. Fuit enim hoc in primis Christianæ fidei cu-
 nabulis admodum frequens, ejusque exemplum nobis
 94 exhibet ipse gentium Apostolus Paulus *Act. 18. v. 3.*
 præsertim ubi decimæ seqvioribus temporibus de-
 mum receptæ, nondum in usu fuerint. vid. Gonzal. *ad*
cap. 6. X. ne Cler. vel Monach, n. 6. & 7. Barbof. *eod. n. 4.*
 95 Sed hæc Clericorum mercatura æconomica vel artifi-
 cialis nullam hic potest invenire paginam, cum libri
 96 mercatorum considerentur ratione negotiatoriæ. Mil-
 ites armatos a mercaturæ usu excludit *l. un. C. negot. ne*
milit. l. 15. C. de milit. adeoque illorum libris, si quos forte
 propter negotiationem fecerint, nec quicquam mo-
 menti inerit. De consuetudine tamen, facta prius pri-
 vilegiorum suorum militarium jacturâ, hoc ipsis per-
 missum esse, vult Stracha *de mercatur. p. 3. num. 17.* Enen-
 kel, *de privileg. milit. lib. 1. cap. 4.* Brunnem, *de Cession.*
 97 *bon. qv. 11. p. 4.* Illis porro, qui officii causa in provin-
 ciis agunt, mobilia atque immobilia ad victum & ami-
 ctum non necessaria propter metum concussionis eme-

re non permittitur, hoc verò hodie in pluribus provin-
ciis non observatur, Lauterbach, in *Compend. jur. tit. de*
Contrahend. Emt. Principes, si cætera rectè sese habe-⁹⁸
ant, licitè negotiari qveunt. Contrarium quidem vide-⁹⁹
tur innuere Alexander M. Monarcha ferme sine pari,
dum apud Curtium heroicis hisce verbis utitur: *Et ego*
pecuniam, quam gloriam mallet, si Parmenio essem, nunc
Alexander de paupertate securus sum, & me non merca-
torem memini esse, sed Regem, nihil quippe venale habeo.
Nec minus scitè, quam verè Tiberius Cæsari apud¹⁰⁰
Tacit. 4, *annal.* loqui solitus est: *Cæteris mortalibus in*
eo stare consilia, quid sibi conducere putent, principum
diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam
dirigenda. Similiter, prout tradit Andr. Tiraqvell.
Tom. 1. de Nobilit. Cap. 33. n. 7. cum Val. Max. *lib. 3. cap. 3.*
inter cætera, quæ Tarquinium Priscum, antequam Ro.¹⁰¹
manorum regnum esset adeptus, abjectum, humilem,
depressumq; faciebant, illud quoque fuit fastidiendum,
quod esset genitus mercator. Nihilominus tamen¹⁰²
princeps urgente necessitate, ubi ærarium fuit exhau-
stum subditorumque res angustæ principali munifi-
centiæ sumptus suppeditare non possunt, sine existi-
mationis suæ jactura animum ad mercaturam adjicere
potest, Klock. *de arar. lib. 2. Cap. 25. num. 33.* Et cur¹⁰³
principi id non concedendum, quod hodiernâ luce
Ordines Belgici, quod Veneti, quod Genuenses quod
Rex Hispaniæ multis viis tentarunt, Læl. Zech. *lib. 2.*
de princip. Cap. 2. Ita Lusitaniæ reges cum angustis Regni
finibus continerentur, nec jura sua Majestatis commodè
tueri, possent nec subditos vexare vellen, mercaturam
copiosissimam sine contumeliâ ac suæ Majestatis detri-
mento exercuisse patet. Joh. Bodin. *de Republ. lib. 6.*
cap. 2. Christoph. Besold. *Thesaur. pract. voc. Rauffe*
F leute.

- leute. Obrecht. in *Politischen Bedencken. p. III. n. 15.*
- 104 Nullum etiam est dubium; quin princeps cum suis subditis efficaciter valeat contrahere, eatenus, ut ipse civibus obligetur: Quamvis enim Majestas legibus civilibus eximatur, contrahendo tamen cum civibus se iisdem sponte submittit *l. 31. ff. de LL. l. 34. ff. de jurisd.*
- 105 *l. 3. C. de quadrienn. præscript.* Neque nobilibus interdictum mercaturæ, præsertim copiosa, quâ per aversionem exercetur *l. 5. §. 3 ff. de iur. immunit.* Hæc enim cum plurimum faciat ad Reip. conservationem *l. 2. ff. de Nundin. & peritiam rerum excellentem, teste Carol. Rhod. in antiquit. lib. 26. c. 5.* meritò commendanda est. Contrarium quidem videtur innuere famosissima *l. 3. C. de Commerc. & mercat.* propterea; ne illorum potentia & opes difficile redderent tenuioribus & plebejjs emendi vendendique commercium, non sine ingenti urbium perniciè & damno. Gvil. Fornerius *lib. 2. Select. cap. 3.* neve ordines & genera civium, quibus plura & præcipua fere ex publicis negotiis innituntur, confundantur *Mev. p. 2. Dec. 2. p. 7. Dec. 149.* Hinc nobilitatis privilegia hoc modo amitti, Dd. communi fere calculo asserunt. Bonus de Curtili *de Nobilitat. p. 3. n. 135. & 144.* Menoch. *lib. 1. Caus. 9. num. 18.* Gvid. Pap. *Dec. 169. num. 1. & 391.* Strach. *de Mercat. p. 3. num. 14.* Chassan. *Catal. Glor. mund. p. 8. Confid. 16. & p. 11. Conf. 41.* Tulden. *ad C. de Commerc. & Mercat. Myns. Cent. 6. obs. 54. num. 5, 6.* Christin. *vol. 1. Dec. 26. num. 4.* Stephan. *de jurisd. lib. 2. p. 1. cap. 7. membr. 11.*
- 108 An ex vero, valde dubitat Dn. Mauritius *Dissert. de Nobilitate German. 1b. 62.* cum privilegium nonnisi per talem actum contrarium perdatur, qui ita privilegio est contrarius, ut naturâ in uno eodemque subiecto ultro consistere nequeant duo hæc, privilegium & actus, de quo agitur contrarius,

trarius, conf. Lather. *de Censu lib. 3. cap. 13. num. 48. seqq.* Marquard. *de jure Mercat. lib. 1. cap. 10.* proinde distingvunt inter negotiationem honestam & copiosam, & inter sordidam ac tenuem, quam etiam innuit Ant. de Gamma *Decis. Lusitan. 322. num. 6.* adeoque de posteriori tantum accipit verba *all. l. 3. C. de Commerc.* Salmas. *de Usur. cap. 8.* Ut verò in hac disceptatione brevibus me expediam, cum Dn. Brunnemannio *ad all. l. 3.* cujusvis regionis mores respiciendos esse puto, maximèque probo Bodinum, qui *lib. 6. de Republ. cap. 2.* Principem, inquit, mercatorem nolo, si optio detur, mercatorem malo, quam tyrannum, & negotiari patricos viros, quam prædari. Doctoribus porro cæterisque, qui nomen inter eruditos profitentur, commercia directio non sunt interdicta, Tiraqvell. *de Nobilit. cap. 33. num. 15. 16.* Marquard. *de jure Mercat. lib. 1. cap. 9. num. 27.* ubi tradit academicum propter mercaturæ exercitium privilegia sua non amittere, & dissentientibus respondet *n. 32. seqq.* accedit & hoc, quod nec alii, qui in tirocinio de remercatoriâ non fuerunt edocti, illius exercitio prohiberi possint, cum mercatura sit negotiatio juris gentium ad honestum lucrum ex merce licita comparando & distrahendo in eâd. forma, recipiendum, Lauterbach. *Dissert. de jur. in Cur. mercat. usit. th. 2.* Sed hic statuta locorum, uti supra fuit monitum, sunt inspicienda, & literatis magis convenit literarum, quam rerum venalium commercium exercere. An pharmacopœi mercatorum nomine veniant, quæ Carpovius pro literatis eos habet, duabus potissimum rationibus, primò quod generali Medicorum nomine veniant, & nonnullis in locis sub jurisdictione magistratus Academici sint. Deinde quod necessario debeant esse imbuti literis, si velint artem suam bene exercere,

cere, cum hâc tamen limitatione, ut inter mercatores referantur ratione dignitatis, iisdemq; legibus vestiariis, quæ ordini mercatorio fuerunt præscriptæ, obstringantur, quod præiudicio confirmat *Dec. 8.* An verò pharmacopœi in foro mercatorum possint producere suos libros, perinde ut mercatores, ad hunc effectum, ut semiplenè probent, qv.? Casus hic Lipsiæ Anno 1686. d. 22. *Octobr.* contigit, ubi pharmacopœus Misenensis J. H. in foro mercatorum convenit pharmacopœum Lipsiensem H. L. pro variis transmissis & speciebus & vinis ad summam usqve 125. thal. Pharmacopœus Lipsi. affirmativæ suæ litis contestationi annexuit varias exceptiones, & inter eas exceptionem compensationis, quam ex libro suo mercatorio probare intendit. Actor replicavit, reum non esse mercatorem, sed pharmacopœum, cui non sit integrum exercere mercaturam, vi transactionis inter mercatores & pharmacopœos initæ, & sic etiam ipsum non gaudere privilegiis illis concessis; Reus duplicavit, se eo ipso tanquam mercatorem ab actore esse agnitum, dum fuerit in iudicio mercator conventus, & notum esse, schedulas illas a medicis pharmacopœis præscriptas, vulgò dicē Recepte/ habere vim probandi, nimirum dum pharmaca præbeantur particulariter, difficilem eorum esse probationem, & ideo per verisimiles conjecturas, arbitrio boni viri simul adhibito, accedente iuramento probari posse. *arg. l. 36. in f. pr. C. de donat. Gl. in l. ult. §. 9. C. de jure Delib. Sichard. ad l. 4. C. de petit. heredit. Berl. p. 1. Conclus. 44. num. 44.* Hinc Dnn. Scabini Lipsienses in causa Pancratii Wolffens zu Naumburg teste Carpz. p. 1. C. 28. Def. 46. pronunciarunt Anno 1602. hunc in modum: Ist der verstorbene Schösser zu Freyburg euren Vorfahren 64. fl. für Arzenei/ so er in seiner Krankheit

heit abholen lassen / schuldig worden etc. So werdet ihr solcher Schulden wegen / iedoch so viel ihr derer mit Recepten / oder sonsten gebührlichen bescheinigen könnet / auch vor des verstorbenen Schöffers Vorstand Bürgen billig befriediget / von Rechts wegen. Sed actor hisce triplicavit, ¹² non esse hic quæstionem de schedulis a Medicis pharmacopœis datis, sed de transumpto ex libro veri mercatoris, Es were aniko nicht die Quæstio von einer Recept-Schuld / und von einem Apotheker Auszuge quâ tali, sondern vielmehr von einem rechtschaffenen Handels-Buche und inem daraus genommenen Extracte / adeoque nec li- ¹²¹ brum illum productum esse documentum recognoscibile. Verùm his ab actore in medium allatis, Dn. Scabini Lipsi. calculum suum non adjecerunt, sed potius reo fuerunt ad stipulati Mens. April. Anno 1687. his verbis: Daß Beflagtens producirtes Handels-Buch nummehr pro recognito zu halten. Beat. Lauterbach. in Dissert. ¹²² de jure in Curia Mercat. usitato th. 6. pharmacopœos neque mercatores, neque literatos esse, sed in arte *μηχανική* versari putat, & sic facile patet, quid de eorum libris sit censendum. Quia superius fuit dictum, cau- ¹²³ sam Efficientem Librorum mercatoris esse mercatorum, non quemlibet, sed integræ fidei, de his paucis adhuc erit agendum. Sc. ab hujusmodi famæ integritate vitæque probitate haud facile alienos esse mercatores, sed in dubio probos præsumi, cum Rutg. Ruland. in Tr. de Commiss. p. 2, lib. 5. cap. 13. num. 9. asserere non dubito. Quod etiam elucescit ex vulgato illo juris, quod quilibet ¹²⁴ homo integer vitæ, scelerisque purus, & unicâ voce BONUS in dubio præsumatur l. 51. ff. pro Soc. l. 18. §. qui dolo ff. de probat. Cap. 16. X. de præsumt. Mascard. de probat. Conclus. 222. & 224. & Conclus. 878. & 1003. Ampliationis hujus regulæ plures vid. apud Barbof. in thesaur. loc.

- 125 *loc. Commun. Cap. 22. Ax. 9.* Quinimo bonitas juxta Menoch. *de præsumt. lib. 6. præf. 29. num. 1.* naturæ hominis inesse statuitur, & angusta innocentia est, si quis secundum leges tantum sit bonus, pluraque sunt de officio boni viri, quam quæ præcipuè legibus desiderantur. Eccui, ut compendium fiat verborum, ignotum illud Hugonis Grotii? Benè sperandum est de hominibus. Deinde mercatores non levi quodam ausu fraudis improbitatisque insimulandos esse, svadet mutua illorum fides, quod inferius latius deducetur. Verum non deerunt forte, qui diversum hic sentiant contrariamque de mercatoribus foveant opinionem, non paucis forte moti rationibus, ex quibus si acu rem tetigi, non postrema hæc erit: Quod sc. ipse Salvator eosdem ex fraude impietateque quasi compositos esse docuisse videatur Matth. 21. v. 12. ejiciendo ementes vendentesque ex templo. Accedit, quod mercaturæ ac negotiationi addicti anhelent ad cumulandas divitias per fas & nefas, nempe mendaciis, perjuriis, aliisque iniquitatibus, utpote quibus se invicem naturaliter circumvenire neque religio est, neque turpitudine l. 22. §. f. ff. locat. & mercator sibi non potest polliceri lucrum, nisi fraudem fecerit, qui verò lucro inescatur, fraudeque illaqueatur, divino Numini placere nequit. Certum enim est eis, qui hoc modo sectantur divitias, nullam esse reverentiam legum nec metum aut pudorem unquam properantis avari. Cujus farinae mercatorem quendam fuisse tradit Sigism. Scacc. *de Commerc. §. 1. Qu. 1. num. 78.* qui impiam hanc emisit vocem: Qui timet diabolum, nunquam faciet divitias. Qui sane

Perjurata suo postponit Numina lucor

Mercator, Stygiis non nisi dignus aquis.

Cæteris vero, præsertim quæ a vulgo proficiscuntur dicte-

dictariis conviciisqve, qvibus mercaturam, eiqve operam suam navantes, proscindere non erubescunt, recensendis supersedeo. Ad adductam autem primo loco¹³⁰ in contrarium rationem nonnihil ut reponatur, sollicitè quis inquirat? Exemplum enim Christi vendentes & ementes Templo ejicientis in mercaturæ, mercatorumqve vitium inducendum non est, cum negotiatio ista tum ex loco, tum ex qvalitate suâ vitium id contraxerit, uti prolixè explicat solertissimus Antiquitatum Hebraicarum Interpres Joh. Seldenus *de Jure Nat. & Gent. lib. 4. c. 5.* Juribus qvoqve humanis juxta Walther, *131 in Postill. Theol. Jurid. Dom. X. Trinit.* reprehensione non indigna est nundinatio illa a Christo notata ex eadem causa, qvòd primùm exercebatur loco minus convenienti. Apud Romanos enim tabernæ negotiationibus¹³² destinatæ potissimùm argentariæ circa forum erant, unde Ciceroni pecunia argentariorum æs circumforaneum dicitur *Ep. 2. ad Att. lib. 1.* idqve autore Tarquinio *Liv. lib. 26* Absurdum autem est, illud, qvòd fori est, in Templum transferre, & devotionem ibi exhibendam, forensibus & ad qvæstum occupatis negotiis turbare. Omnia itaqve uti tempore, Ita loco qvo decet,¹³³ peragenda esse, evidenter liqvet, vid. Barbos. *Loc. Commun. Lib. 48. Ax. 33.* Adeoque facilè largior, ædes divino cultui dicatas mercatorum negotiatione non profanandas esse, argumento illius Edicti prætoris: Ne qvìd in loco sacro fiat. Deinde exercebatur etiam mercatura¹³⁴ illa ab iis, qvibus minimè conveniti Jure enim Civili Nobiliores ac similes virtute conspicui, qvales volebant videri qui hic animadversionē incurrunt, principes sc. sacerdotum, scribæ, & Principes plebis ex odore lucri prohibentur mercaturam ejusmodi levem & sordidam facere *l. 3. C. de Commenc. & mercat. c. 1. Ne Clericus vel monachus*

- chus sec. negot. se immisc. c. Clerici 14, qv. 4.* Denique monopolium etiam quoddam sapiebat, & quidem in iis rebus, quas devotionis causa emere cogeatur misera plebecula. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnatur exilii
- 136 *l. un. C. de monopol.* Sole igitur meridiano clarius effulget, mercaturæ studere, nundinas frequentare, mercesque distrahere, si loco id suo condignè fiat, de sui intrinsicæ naturâ nullum mereri vituperium. Cui enim obscurum? mercaturam *ἀρχροκερδείας & πλεονεξίας* vitio non laborantem, adeoque honestam ordinatam esse ad effectum aliquem necessarium honestumque, sc. ad sustentationem domus suæ vel pro pauperibus indigentibus, vel etiam ad publicam utilitatem, ne ad victum amictumque necessaria defint, quæ hisce in casibus multo
- 138 maclanda est honore. Hac ratione impiger mercator, si non nihil superlucratus est, vel familiæ providendo, vel alia iustâ causâ, adhibitâ suâ, ut dicitur solertiâ negotiativa, carius vendendo, postquam pretium mutatum auctumque ratione loci ac temporis, tantum iterum abest, ut in crimen quoddam incurrat, ut potius hoc ipsum labore, quem adhibuit, atque periculo, cui se exposuit, dignum reportet præmium; cuius etiam sententiæ est Vir acuminis & omni genere doctrinæ præstantiâ incomparabilis Hugo Grotius *de Jure Bell. & Pac. lib. 2. Cap. 12. n. 14.* adeoque quilibet hoc modò præsumitur suo labore & industriâ, tum quoque divinâ benedictione dives fieri. Alciat. *Tr. de præsumt. reg. 2. præsumt. 27. num. 4.*
- 139 Menoch. *de præsumt. lib. 6. præsumt. 28. n. 1. & n. 10.* Ut verò paucis multa complectar, vitia interdum dantur hominis, non artis, & discerne usum ab abusu, mercaturâ honestam, eandemque exercentes vitæ integros, fraudisquæ non facilè participes sponte judicabis. Quod si
- 140 verò

verò de mercatorum quorundam vitâ suspecta atque infamia liquidò constet, eorum libris nihil habebitur fidei, Jason in *L. admonendi ff. de jurejur.* prout infra suo loco demonstrabitur. Nequaquam verò classē eorum mercatorum, pro quibus in optimam partē præsumptio est, librique eorum aliquā fide digni judicantur, ex ornant dardanarii, tricones, falsarii, & stoccii, rompicolli, retrangoli, ciananciarii & qui stellionatum committunt, ac in pannis, aromatibus, vinis & serico imprimis, quos tinctores Cacodæmonis vulgo vocant, imposturas exercent, de quibus diversi Imperii Recessus de Anno 1500. 1548. 1530. 1551. 1555. 1566. 1570. 1603. & innumera Germaniæ tam principum, quam civitatum statuta v. g. Castellæ apud Scacciam §. 1. *qv. i. num. 566.* Siciliæ, apud Menoch. *Cent. 2. 4. Cas. 38. num. 8.* Cathaloniz, apud Joh. Socarratis ad *Consuetud. Catalon. pag. 424.* Hispaniæ, *Cod. LL. Hisp. p. 5. tit. 7.* Galliæ *lib. 4. tit. 12. §. 4. & ibi Gvenois. Neapolis lib. 3. Rubr. 33. & seq.* Delphinatus Franc. Marci *Decis. Delph. qv. 540.* Cænomaniæ *art. 192.* Romæ, Scacc. *d. l. Briæ tit. d. revendulis Feltri lib. . cap. 81. & 88.* Lugduni, *Privileges du Lyon. in pr. 15.* Anconæ, Strach. *de decoctor. part. ult. n. 21.* Causa Efficiens minor principalis & instrumentalis est institor seu registrator, der Buchhalter / quando sc. mercator est sedulus & Registrator fide dignus, Brunneman, in *proc. Civ. Cap. 19. num. 4. vid. Cap. 7.*

CAP. V.

DE

SUBJECTO.

Causa materialis librorum mercat. num. 1.

Subiectum activum est mercator, qui producit librum sive sit actor, sive reus num. 2.

Appellatur alias creditor, cujus appellatio latius patet. n. 3.

Credere quando dicimur num. 4.

Rerum creditarum appellatione quid prator comprehendat, num. 5.

Mercatores merces suas aliis credunt n. 6.

Subiectum passivum est debitor n. 7.

Isque tam actor quam reus. n. 8.

I.

- 1 **C**Ausa Efficiente absolutâ, sequitur *causa materialis*
 2 *quæ est vel in qua, vel ex qua, vel circa quam.*
 3 *Materia in quâ, quæ & subiectiva dicitur, est*
 4 *vel subiectum activum, vel passivum. Subiectum acti-*
 5 *vum dicimus eum, qui librum in iudicio ad recogno-*
 6 *scendum producit, sive actor sit, sive reus, & aliàs dicitur*
 7 *creditor, cujus appellatio latius patet, & ad quamcun-*
 8 *que actionem, persecutionemque extraordinariam, ac*
 9 *ubi quocunque modo debetur, refertur l. 10. § 2. l. 178.*
 10 *§. 2. ff. de V. S. Petr. Anch. Conf. 105. num. 9. Roman.*
 11 *Conf. 104. Franz. in Comment ad ff. de Reb. Credit. num. 9.*
 12 *seqq. Et Credere dicimur, cuicunque rei assentimur,*
 13 *alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex contra-*
 14 *ctu, Barnab. Briss. de Verbor. signif. voc. Creditor. Item re-*
 15 *rum, creditarum appellatione Prætor Edicto suo omnes*
 16 *contractus, quos alienam fidem secuti instituimus, com-*
 17 *plectebatur l. 1. ff. de Reb. Cred. Hinc in creditum abire*
 18 *est fidem emtoris sequi, & ei fidem habere de pretio l. 5. §.*
 19 *plane ff. de Tribut. act. & in creditum dare & accipere, est*
 20 *credendi causa dare l. 19. §. ult. l. 20. ff. de Reb. Credit.*
 21 *Quod omnino prædicatur de mercatoribus, qui merces*
 22 *suas aliis credunt, suumque creditum libris rationum in-*
 23 *scribunt, ut mox pretium pro mercibus recipiant, alioqui*
 24 *debitores suos ad solutionem mediante iudicis officio ad*
 25 *id compellant l. 1. pr. & t. t. de O. & A. Subiectum passi-*
 26 *vum est debitor, qui propriè intelligitur is, a quo peti, &*
 27 *ab*

abinuito quid exigi potest l. 108. ff. de V. S. l. 16 §. fidejuss. ff. de fidejussor. Estque tam actor, quam reus. Reus, si ab 8
actore liber mercatoris ad fundandam actionem produ-
citur; actor verò, si a reo ad probandam exceptionem
profertur l. 5. 6. ff. C. de Ed. arg l. 16. C. de fide Instrument.
uti ex Cap. 9. & 10. patebit.

CAP. VI.

DE

OBJECTO.

SUMMARIA.

- Objectum librorum mercat. sunt
data & accepta n. 1.
- In quibus convenient mercatores
cum nummulariis & argentea-
riis. n. 2.
- Adducitur eum in finem l. 6. §. 3,
ff. de Ed. n. 3.
- Liber continens solum data, non
probat pro scribente, n. 4.
- Si mercator scripsit librum simpli-
citer super creditis, non voca-
tur liberrationum, sed scriptu-
ra debiti. n. 5.
- Data & accepta debent in libro
mercatoris contineri aperte &
distincte. n. 6.
- Si Liber mercat. continet tantum
data, sed habet inscriptionem
datorum & receptorum, quid
juris? n. 7.
- Sufficit librum esse confectum ad-
scribendum data & accepta
cum debita forma. n. 8.
- Et satis est describi in principio
unius folii data, & alterius
folii accepta. n. 9.
- Illis ita dispositis, formaliter dici-
tur compositus liber. n. 10.
- Emptores mercium sapius procu-
rant fidem sibi habendam de
pretio. n. 11.
- Finis librorum mercat. concernit
eorum favorem. n. 12.
- Dum mercator vendit merces, &
de pretio fidem habet, hoc non
debet contrarium predicto fini
operari effectum. n. 13.
- Præter debita & accepta nonnulli
dd. requirunt etiam designa-
tionem dierum n. n. 14.
- Eorum ratio. num. 15.
- Cui sententia accedit Carpz. n. 16.

Contrarium potest statui. n. 17.

Rationes. n. 18.

*Contraria sententia probatur ex
textu juris. n. 19.*

*Scriptura privata annum, men-
sem, diem exigit non ratione
contrahentium, sed propter jus
prælationis. n. 20.*

*B. Carpz. ad casum prioritatis
respexisse præsumitur. n. 21.*

*Resp. ad l. 1. §. rationes ff. de Ed.
dist. inter libros rationum. n.
22.*

*Carpzovii aliorumq; cum eo sta-
tuentium sententia in praxi est
recepta. n. 23.*

*Conciliantur contrariæ opiniones.
n. 24.*

*Quantitas mercium a mercatore
traditarum ex libro potest pro-
bati. n. 25.*

Adducitur casus. n. 26.

*Quando ex testibus vel actis con-
stat de veritate debiti, super
quantitate statur juramento
creditoris. n. 27.*

*Obst. quod paria sint non probare,
vel obscurè probare. n. 28.*

*Creditor in immensum potest jura-
re. n. 29.*

*Tractatus non attenditur, nec rem
reddit certam. n. 30.*

*Resp. argumentationem ab incer-
titudine desumptam non conside-
rari, si substantia crediti certa,
incerta verò quantitas. n. 31.*

Seipulatio tritici in genere non vi-

*tiatur ratione incertitudinis,
n. 32.*

*Debita & credita debent ad nego-
tiationis materiam spectare.
num. 33.*

Declaratur. num. 34.

*Mercatorum libri tantum favore
mercaturæ probant. n. 34.*

*Mercatori mutuum, commodatum
&c. in libro suo scribenti, non
creditur. n. 36.*

*Nisi occasione mercaturæ hoc fa-
ctum fuerit. n. 37.*

*Scriptum in libro mercatoris,
quod ad ejus negotiationem non
pertinet, nihil probat. n. 38.*

*Idem statuendum, si quis librum
rationum confecit, qui non fuit
mercator. n. 39.*

*Ratio, cur mercatorum libris cre-
datur, adducitur ex Habnio n.
40.*

*Illam ratio non obtinet in aliorum
non mercatorum libris. num.
41.*

*Non requiritur, ut tempore proba-
tionis actu quis mercaturæ ex-
erceat. n. 42.*

*Debita & credita debent esse ve-
rissima. num. 43.*

*Verisimilitudo ea obtinet, quando
plures particulae inscriptae reperi-
untur veræ. n. 44.*

*Liber in una parte verificatus
præsumitur verus in aliis. n.
45.*

Declaratur. num. 46.

Decla-

Declaratur ulterius num. 47.
Limitatur, quando actus sunt separati, & diversa persona. n. 48.
Si liber non continet verisimilia, ei non credendum. num. 49.
Exemplum adducitur ex Scaccia n. 50.
Tesles non deponentes verisimilia, non probant. n. 51.
Omnia quæ defleunt a veritate, sunt rejicienda. num. 52.
Quod non est verisimile, est suspectum de falso. num. 53.
Instrumentum est suspectum de falso, si non continet verisimilia. n. 54.
Verisimilitudo in materia falsitatis maxime attenditur. n. 55.
Quid sit verisimile aut inverisimile, committendum est arbitrio judicis num. 56.
Arbitrium judicis debet habere suas regulas. num. 57.
Verisimile dicitur illud, quod convenit juri naturali. n. 58.
Item quod convenit juri communi. num. 59.
Item quod convenit rationi. n. 60.
Argumentum de ratione ad legem valet. n. 61.
Verisimile est, quod est aptius subiectæ materie, & quod ut plurimum solet evenire. n. 62.
Quod verisimile est, in dubio debet presumi. num. 63.
Verisimile denique est, quod experientia præteritorum svadet, & cadit in communem intellectu.

etum. num. 64.
Non opposita inverisimilitudine liber presumitur potius continere verisimilia. n. 65.
Nemine opponente, veritas & bonitas presumitur. n. 66.
Paritatis relatio ad alium librum, fides non habetur. n. 67.
Liber referens non probat, nisi libro relato exhibito. n. 68.
Ampliatum etiam in scriptura publica referente se ad aliam. n. 69.
Limitatur in illis, quæ pendent a voluntate scribentis, ubi creditur scriptura referenti. num. 70.
Sed non probat contra absentem & extraneum. n. 71.
Si debita & credita in libris rationum apud mercatores e regione scribuntur, propterea non compensantur. n. 72.
Is contra quem liber rationum a scribente producit, debet illi fidem adhibere tam pro se, quam contra se. num. 73.
Libri, instrumenta &c. sunt individua. n. 74.
Omne productum in judicio censetur per producentem approbatum. n. 75.
Inter mercatores agitur de bono & æquo, unde non obtinet juris subtilitas num. 76.
Possunt tamen dari casus diversi, ubi liber pro parte acceptari, & pro

pro parte reprobari potest num.
77.
Si quis libro. rationum semel con-
tradixit, non potest eundem post-
ea in sui favorem approbare.
num. 78.
Qui semel negavit aliquam posicio-
nem, postea illa pro se uti ne-

quit. num. 79.
Reus negans contenta in libello
vera esse, non potest in illis fun-
damentum ponere. n. 80.
Qui non acceptat confessionem ad-
versarii in iudicio, non potest
se ea juvare. num. 81.

- 1 **E** Nucleandum jam est Librorum mercat. obje-
ctum, quod ex datis & acceptis i. e. debitis &
creditis consistit, daß darin Ausgaben und Ein-
nahmen / Schulden und Gegenforderungen be-
griffen und einverleibet seyn/ Finckelthaus. *Obs.* 79. Mer-
2 catōres enim non minus ac nummularios argentari-
osque accipere pecuniam, eamque erogare *arg. l. 9. §. 2. ff.*
3 *de Ed.* non difficulter colligitur. Atque hoc eo clarius
patet ex *l. 6. §. 3. ff. de Ed.* ubi ejusmodi liber seu ra-
tio describitur uliro citroque dandi, accipiendi, creden-
4 di, obligandi, solvendi que sui causa negotiatio. Alias
enim si liber contineret solum data, non probaret pro
scribente. *Alex. Conf. pen. num. 8. Cravett. de antiquit.*
temp. rubr. 4. num. 44. Strach. de mercat. p. 2. num. 56.
Rol. a Valle Conf. 49. num. 28. lib. 1. Menoch. de A. J.
Qu. lib. 2. Cent. 1. cas. 92. num. 6. Mascard. de probat.
5 *Conclus. 973. num. 7.* Et si mercator scripserit librum
simpliciter super creditis suis, absque inscriptione re-
ceptorum, tum non vocaretur liber rationum, sed scri-
ptura crediti, ut post Bald. Castrens. & alios notavit
Jafon. in *l. 31. ff. de jurejur. num. 120.* Nam rationes &
computa idem significant, & liber rationum dicitur
quoque scriptura continens data & accepta, uti ex all.
6 *l. 6. §. 3. ff. de Edend.* fuit ostensum. Nec satis est, quod
liber continent data & accepta, sed requiritur ulterius

ut contineat aperte & distincte v. g. non sufficit scribere recepta, nisi scribatur, a quo receptum sit nominatim & ex qua causa: Rursus non sufficit scribere data simpliciter, sed scribi debet, cui nominatim datum sit, Strach. *de mercat. p. 2. num. 57.* Cravett. *de antiquit. temp. d. l.* Sed si liber mercatoris contineret data tantum, sed haberet inscriptionem datorum & acceptorum, & tamen recepta non essent scripta, quia forte nihil receptum fuit? Resp. non per hoc liber mancus esset, vel vis ipsius probandi propterea infringetur, eò, quod sufficeret, eum sic esse confectum ad inscribendum data & accepta cum debita formâ, quantum accepta non ponantur, ob defectum acceptorum quod nihil sit solum: Quo casu sane non potest vocari simplex scriptura, continens credita tantum scribentis, sed liber, qui formaliter paratus est ad utrumque scribendum. Adeoque satis est describi capita per ordinem in libro, ut puta, in principio unius folii ponitur capitulum de rebus datis, & in principio alterius folii aliud capitulum de rebus acceptis, ut de libro administratoris docet Munoz. *de Escobar. de ration. cap. 10. num. 69.* Et his ita dispositis quoad data & accepta secundum Eund. formaliter dicitur compositus liber, quamvis accepta non reperiantur explicata, quia nihil fuerit receptum, sed tantum datum. Nam sæpius procurant emtores mercium fidem sibi habendam de pretio, ubi finis, ob quem datur fides libris mercatorum, principaliter concernit beneficium mercatorum scribentium, & consignantium merces, ut valeant mercaturam sine damno exercere, ideo dispositum ad unum finem, non debet contrarium ejus operari *text. in l. legata inutiliter ff. de adim. legat.* Everh. in *loc. argum. legat. loc. 57.* Dum itaque exercet mercator sua negotia, r

ven-

- vendit merces, & de pretio fidem habet, hoc ipsum non factâ solutione pretii contrarium prædicto fini ac justitiæ non debet operari effectum, ut suum non valeret
- 14 recuperare. Datis illis & acceptis, appositum etiam esse debere annum, mensem & diem, volunt Marquard. de Mercat. lib. 3. cap. 9. num. 37. ubi allegat Reformationem Francof. verb. mit Vermeldung des Jahres/Monaths und Tages. Stracha de mercat. p. 2. num. 61. propterea, quia sine die certo rationes implicatæ redduntur, ut explicari non possint. Quam sententiam amplectitur etiam Carpz. p. 1. C. 17. Def. 35. num. 8. pro qua stabiliendâ adducit. l. 82. ff. de Condit. & demonstrat. Idem volunt Anton. Faber. in C. lib. 4. tit. 16. num. 1. Joh.
- 17 Köppen. Dec. 46. num. 55. Contrarium hic propter l. in summa §. 4. de aq. & aq. plur. arc. act. l. 6. §. 2. ff. quemadm. testam. ap. l. 34. §. 1. ff. de pignor. & hypoth.
- 18 Itatui posset. Nam secundum all. l. 34. instrumentum privatum fidem facit & debitum probat, etiam si in ea dies, quo fuit confectum, appositus non sit. Hinc obligatus ad rationem reddendam satisfacit obligationi, si codicem rationum vel membranas legendas tradat Abb. Cons. 28. Vol. 1. n. 1. Cujus sententia probatur ex l. argentariis 10. §. edi 2. ff. de Ed. ibi: Sed ut ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspicatur & describatur, uti ex hoc textu argumentatur. Octav. Osasc. Dec. 118. num. 5. & Garc. de Expens. cap. 20. vers. unde si liber. Accedit & hoc, quod scriptura privata, annum, mensem & diem, quod contrahentes ipsos & eorum heredes attinet, non exigit: Secus fuerit, si de *πρωτοεξέλις* seu prælationis jure in bonis debitoris agatur, ut testatur Gothofred. ad all. l. 34. §. 1. ff. de pignor. & hypoth. Itaque B. Carpzovius mentione factâ hujus requisiti, non tam ad probationem debiti, quam

quam ad usum prioritatis respexisse præsumitur, cum
l. 84. ff. de condit. & demonstrat. ab ipso allegata, de
 specificâ dierum designatione nihil contineatur, conf.
 Rot. Gen. *Dec. 126. num. 4. inf.* Lex equidem *1. §. ratio-*
nes ff. de Ed. requirere videtur, ut liber rationum ad ²²
 faciendam fidem contineat diem & consulem. Ve-
 rum distingvendum hic erit inter libros rationum. Qvi-
 dam enim sunt confecti ab habente officium publi-
 cum, uti erant olim nummulari *l. quædam 9. §. num-*
mularios 2. ff. de Ed. exactores tributorum, gabellarii,
 ac thesaurarii *l. illatæ 4. C. de fide Instrument.* Quidam
 sunt confecti ab obligatis ratione alicujus administra-
 tionis, ut libri tutorum & curatorum *l. 1. §. officio 3. ff. de*
tutel. & ration. distr. qvi libri debent esse solennes cum
 die, anno & consule *l. 1. §. conditiones ff. de Ed.* Joh.
 Andr. *in addit. ad Speculat. tit. de Instrument. Edit. Alex.*
Cons. 84. Quidam deniqve libri sunt confecti pro arbi-
 trio & voluntate scribentis, ut sunt libri, quos quisq; si-
 bi privatim conficit, ut mercatorum, qvi non exigunt
 dictam solennitatem Joh. Andr. & Immol. *in cap. 2. X.*
de fid. instrument. Beuff. *de jurejur. num. 10. 11.* Ripa *in*
l. 31. ff. de jurejur. num. 120. Sed quia Carpzovii aliorum- ²³
 qve idem cum eo statuentium sententia in praxi est re-
 cepta, eidem etiam inhærendum. Possunt tamen con-
 trariæ opiniones ita conciliari. Nimirum, si ex omissio- ²⁴
 ne temporis non resultaret partitarum incertitudo, in
 libro descriptarum, nec emergeret ambiguitas, & de
 tempore implicite constaret, v. g. supposito anno cer-
 to, diceretur tempore vindemiarum vel tempore mes-
 sium, tunc valere librum absque expressione mensis
 vel diei, cum ratio ita dispungi possit, Joseph. Ludovic.
Dec. 56. num. 14. Aut verò nullo anno certificato talis
 resultaret incertitudo, ut rationes nullo modo expli-

cari possint, tunc primam obtinere opinionem, & ita sentiunt Covarruv. *pract. qv. cap. 20. num. 2. vers. 4.* Munnoz, de Escobar, *de Ratiocin. cap. 10. num. 57.* Gait. *de Reb. Credit. cap. 2. tit. 3. num. 169.* Gratian. *discept. for. Tom. 3. cap. 563. num. 32. seqq.*

- 25 Quodsi verò apparet, mercatorem tradidisse merces alicui, sed solum dubitaretur de quantitate earum, num quantitas, licet magna, videatur probari
 26 posse libro rationum? Aff. v. g. mercator tradidit merces aurigæ aliquò vehendas, quas auriga culpâ suâ amisit, jam qv. de taxatione interessè, aut de valore mercium, auriga non negat, merces sibi fuisse commissas, sed quæstio tantum est de quantitate earum, certè super hac quantitate standum est libro mercatoris cum juramento ejus Corn. *lib. 4. Conf. 318. in f.*
 27 Quando enim ex testibus vel actis constat de veritate debiti, licet non probetur certa quantitas, tamen super hâc quantitate stari debet juramento creditoris, concurrentibus aliquibus aliis conjecturis, v. g. si testes probent, quod debitor a me petierit centum mutuò.
 28 Sed videtur obstare, quod paria sint non probare, vel obscure probare, *l. duo sunt Titii ff. de testament. tut.* hinc quamvis creditor probet mutuum, nisi tamen probet quantitatem, illud dicitur incertum *l. certum ff. si certum pet.* ideo offerendo minimum debitor videtur liberari arg. *l. legato generaliter ff. de legat. 1.* Deinde
 29 juramento actoris propterea non esset standum, quod posset in immensum jurare, & licet probet creditor, quod debitor petierit ab eo centum mutuò, non tamen sequitur, ergo centum mutuò dedit; multa enim tractantur etiam ab utrâque parte, quæ tamen non perficiuntur, & ob id testes deponentes de tractatu, non probant Gl. in *l. eleganter ff. de Condi& indebit. l. multum*

interest C. si quis alt. vel sibi. Si itaque tractatus utri-
 usque partis non attenditur, nec ille rem reddit cer-
 tam, quanto minus tractatus unius partis tantum, pe-
 tentis certam pecuniam mutuò. Verùm ejusmodi ar
 gumentatio ab incertitudine desumpta præsentī casu
 non consideratur, cujus quidem aliās esset confide-
 ratio, si substantia crediti esset incerta, at si illa jam cer-
 ta, quantitas verò incerta, talis incertitudo non vitiat,
 quia potest certificari per librum mercatoris, ejusque
 juramento. *arg. l. hæc venditio §. 1. ff. de Contrah. Em.*
Rayner de Foralivio in l. 1. ff. de in lit. jurand. Surd.
Dec. 199. num. 5. Mascard. de probat. Conclus. 975. num.
33. Cravett. Conf. 396. num. 20. & Conf. 218. num. 5. Simi-
 liter stipulatio tritici in genere non vitatur ratione in-
 certitudinis, quando ex probabilibus conjecturis certi-
 ficari potest *l. triticum ff. de V. O.* Commemorata au-
 tem supra debita & credita ita sese habere necesse est,
 ut primùm ad commerciorum negotiationisque mate-
 riam spectent: Ergò nec quicquam creditor aliquis
 obtinebit, quando libro suo inserit, domum meam ad
 se pertinere, aut me in tali re damnum dedisse; Mer-
 catoribus enim tantum favore mercaturæ pro ejus vi-
 gore & compendiis ex consuetudine indultum est,
 quod eorum libri probent. *Strach. de mercat. tit. quo-*
mod. in caus. mercat. proc. num. 30. seqq. Idem dīcen-
 dum, si mercator mutuum, commodatum, depositum,
 fidejussionem, vel alia in libro suo scripserit, quia hæc
 non sunt de mercaturâ. *Mev. ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 6.*
art. 4. nisi ratione mercaturæ, & occasione factum
 fuerit, tunc enim mutuatarius, commodatarius, depo-
 sitarius, aut fidejussor omninò tenebitur. Item, si quid
 scriptum sit in libro mercatoris, quod non pertinet ad
 negotiationem ejus; puta, si negotiaretur cum panno

- tantum, & in libro ipsius reperiretur scriptum de corio alteri dato, ut latius declarat Jason *ad l. 31. ff. de jur. rejur. num. 119. cum seqq.* Eadem ratio obtinet, si quis librum rationum fecerit, qui non fuerit mercator. Quilibet enim paterfamilias solet habere librum ejusmodi vel Calendarium, in quod expensas seu redditus, pro-
- 40ut res postulat, confert. Ratio autem, cur mercatoribus credatur, affertur hæc ab Hahnio *ad Wesenbec. tit. de fid. instrument. num. 6.* quod de negotiatione suâ scripserint, & ob emtorem egestatem de mercium venditarum pretio eorum fidem sequi cogantur. Quod in eorum libris, qui mercatores non sunt, & ubi libri, prout inciderit, privatim, non ascito tabellione, non præsentè adversario, non rogatis testibus, *l. 5. C. de probat.* confecti sunt, non obtinet, atque hanc ob causam modicam tantum pro scribente faciunt præsumptionem. Id verò non requiritur, ut eo tempore, quo probatio fieri debet, actu mercaturam quis exerceat, sed sufficit tempore scriptiois actu mercatorem aliquem fuisse Mev. *ad d. art. 4. num. 14. Mascard. de probat. Conclus. 976. num. 25.* Deinde etiam dicta illa debita & credita verisimilia esse debent, i. e. ut ex verisimilibus circumstantiis & præsumptionibus possit esse verum, quod scriptum in libro reperitur, habito respectu ad tempus debiti contracti, solutionis factæ, ad personas contrahentes, & locum contractus Roland a Valle *Conf. 92. num. 6. Scacc. de judic. c. 11. num. 53. Rutg. Ruland. de Commiss. cap. 13. num. 9. Gvid. Pap. Quest. 44. Cravett. Conf. 275. num. 8. Trentacinq. resolut. 7.*
- 44num. 28. Ea verisimilitudo obtinet, quando plures partitæ inscriptæ reperiuntur veræ. Fr. Vivius *Dec. 132. num. 8. Mascard. de probat. Conclus. 976. Menoch. lib. 3. præsumt. 5. num. 1. Jason. in l. 31. num. 128. ff. de jurejur.*
- Mev.

Mev. *Conf.* 33. num. 36. Surd. *Dec.* 199. num. 12. Flamin. Cartar. *Dec.* 127. num. 5. Imò liber in unâ parte verif-
 ficatus, præsumitur verus in aliis, si scil. ageretur de
 scriptura diversarum parcellarum ab eodem mercato-
 re pro eâdem personâ scriptarum, tunc veritas unius
 infert veritatem alterius. Hinc si debitor negasset
 unam ex parcellis scriptis, & illa deinde fuisset verifi-
 cata & probata per scribentem, liber tunc sine contro-
 versia probaret quoad reliquas parcelas etiam magni
 momenti in pœnam negantis. Nam sicut debitor, qui
 negavit debitum, & postea convictus illud fatetur, per-
 dit beneficium cessionis propter mendacium; Ita &
 hoc casu, si de mendacio convincitur debitor in unâ
 parcella, contra eum insurgit præsumtio quoad alias
 Menoch. *lib.* 3. *præsumt.* 63. num. 12. Hoc verò non pro-
 cedit, quando actus sunt separati & adsunt diversæ
 personæ, & instrumenta sunt diversâ. Nam tunc non
 facienda talis illatio Menoch. *d. l.* num. 8. *Dec. in l.* 7. n.
 4. *C. de Ed. & Conf.* 316. Aym. *Conf.* 257. num. 1. Pur-
 purat. *in l.* 31. ff. *de iurejur.* num. 200. Gratian. *Disce-*
ptat. for. Tom. 2. cap. 570. num. 36. Econtra si liber non
 continet verisimilia, ei non credendum. Exemplum
 tale affert Scacc. *de iudic. lib.* 2. cap. 9. num. 156. seqq.
 Si mercator pannorum scripserit, se hoc anno dedisse
 Mevio tot cannas vel ulnas panini pro faciendis vesti-
 tus, quæ ascendant ad valorem scut. 200. vel 300. &
 in partibus receptorum scripserit, se recepisse ab eo-
 dem bolonnos vel Carolinos duos aut quinque vel ali-
 am modicam similem summam, Mevius autem soleat
 uti vestibus modici pretii, & fides mercatoris sit nova,
 seu non notoriè approbata in urbe, ejus libro, quia
 contineret inverisimile tam circa datum, quam circa
 receptum non esse multum credendum. Sicut enim

- propter verisimilitudinem libris mercatorum fides habetur, ita propter inverisimilitudinem illis non creditur. Menoch. *de A. J. Qu. lib. 1. qu. 76. inf. cas. 92. n.*
- 51 s. Hinc testes non deponentes verisimilia, non probant Abb. *in cap. quia verisimile num. 3. de præsunt. & ibid. Felin. num. 4. Campeg. Tract. de testib. reg. 122. fol. 97. Dec. Conf. 94. num. 2. Cravett. conf. 13. num. 36. Roland. à Vall. Conf. 7. num. 17. Mascard. de probat. Conclus. 364. num. 1. & conclus. 1402. num. 3. Item instrumentum, continens non verisimilia, non probat Cravett. *d. Conf. 134. num. 36. Socin. Conf. 28. num. 9. lib. 3.**
- 52 Et denique omnia ea, quæ defleunt a veritate sunt rejicienda, Card. Alban. *tract. de pot. pap. p. 2. num. 262. Tiraquell. in præfat. ad l. si unquam num. 37. seqq. C. de Revoc. donat.* Nam quod non est verisimile, est suspectum de falso Campeg. *d. reg. 122. Dec. conf. 94. num. 2. conf. 595. num. 8. & conf. 684. num. 5. Cravett. conf. 28. num. 1. conf. 134. num. 36. Mascard. de probat. conclus. 1364.*
- 54 num. 1. & conclus. 1402. num. 8. Et vicissim, instrumentum est suspectum de falso, si non continet verisimilia Socin. *d. conf. 28. num. 9. lib. 3. Cravett. d. conf. 28. num. 1. Mascard. de probat. conclus. 740 n. 35. & conclus. 1402. num. 23.* Imo omnis scriptura est suspecta de falso, si verisimilia non contineat, Alex. *Conf. 84. num. 3. lib. 7. quem*
- 55 sequitur Mascard. *d. conclus. 740. num. 36. & verisimilitudo in materia falsitatis maxime attenditur Rot. Rom. p. 2. Dec. 137. num. 3. & quod non est verisimile, habet imaginem falsitatis Bald. in l. 1. num. 9 C. de serv. fugit. Afflict. Dec. 345. num. 2. Cravett. conf. 9. num. 8. conf. 28. num. 1. Menoch. de arb. jud. quæst. cas. 85. num. 1. Mascard. de probat. conclus. 1364. num. 4. conclus.*
- 56 1402. num. 7. Quid verò sit verisimile aut inverisimile, committendum esse arbitrio judicantis, respondet
- 57 Menoch. *de arbitr. jud. quæst. cas. 85. num. 4. Quia tamen* arbi.

arbitrium iudicis non debet esse effrenatum, sed suas habere regulas; sequentes suppeditat Scacc. *de iudic. lib. 2. cap. 9. num. 168. seqq.* Nimirum, verisimile primum regulariter dicitur illud, quod convenit juri naturali, Cravetta *Conf. 8. num. 5.* quia verisimilitudo est cognata naturæ Bald. *conf. 180. num. 3. lib. 3.* Cravett. *d. conf. 8. num. 5.* Roland a Valle *Conf. 49. num. 39. lib. 4.* & ideo verisimilitudo habetur pro lege Oldrad. *conf. 13. in f.* Deinde dicitur verisimile illud, quod convenit juri communi, Innocent. *in cap. auditis num. 4. de prescript.* Cravett. *conf. 75. num. 24.* Menoch. *d. cas. 85.* Porro verisimile dicitur, quod convenit rationi, eo, quod Dd. allegati promiscuè loquantur de jure & ratione Scacc. *num. 171.* Nam valet argumentum de ratione ad legem & contra, ut docet Everhard. in suis argumentis. Præterea verisimile est, quod aptius est subjectæ materiæ Scacc. *num. 172.* & quod ut plurimum evenire solet, quia illud, quod est verisimile, debet in dubio præsumi, sed in dubio debet præsumi id, quod frequentius contingit, Cravett. *de antiquit. temp. in verb. materia ista singularis num. 118.* Denique verisimile est, quod experientia præteritorum svadet, & cadit in communem intellectum, seu opinionem hominum Scacc. *num. 174.* Cæterum, non oppositâ in verisimilitudine, liber præsumitur potius continere verisimilia. Nam nemine opponente, veritas & bonitas præsumitur Alciat. *de præsumpt. reg. 3. pref. 4. n. 2.* Sed si in libro mercatoris continerentur partitæ relatæ ad alium librum, an illi fides habenda? Neg. Nam liber referens non probat, nisi libro relato exhibito Auth. *si quis in aliquo C. de Ed. l. in testamento ff. de Condit. & demonst. l. Titia textoris de Leg. 1.* Quod etiam procedit in publica scripturâ referente se ad aliam, & quamvis in ea Notarius attestetur

tur scripturam relatam fuisse a se confectam, quia utique relata exhiberi deberet, idemque si Notarius diceret, se vidisse & legisse, aut si tenor inferatur, nam adhuc exhiberi deberet, uti testatur Osaic. *Dec. 166. num. 1. Surd. conf. 419.* Intelligenda verò hæc sunt de illis, quæ non pendent a voluntate scribentis seu referentis; Nam si penderent a referentis voluntate, de qua apertè & explicitè in scriptura referente apparet, tunc etiam non exhibitâ scriptura relata crederetur scripturæ referenti, quamvis tenor non esset insertus, dummodo in substantia relatum referatur & explicetur Gratian. *Discept. For. lib. 2. cap. 501. num. 17. Surd. conf. 419. num. 22.* Restrigitur etiam hoc respectu absentium & extraneorum, qui non contraxerunt, ex quo inter contrahentes narrata in scriptura probant quoque sine exhibitione scripturæ relatæ, quando substantiæ contentorum in relata scripturâ narrantur in referente Alex. in l. sciendum. *num. 9. ff. de V. O. Nat. ta Conf. 40. in f. Gratian. Discept. for. lib. 4. cap. 693. n. 1. seqq. Mascard. de probat. Vol. 2. conclus. 924. num. 5.*

72 Notari denique meretur, quod licet apud mercatores in more positum usuque receptum sit, ut debita sua & credita in libris rationum invicem e regione contra scribant, pro compensatione tamen hoc non habeatur, neque debitum extingvi censeatur, cum ita more suo sibi mutuo annumerent, non ut solvant in extinctionem certi debiti, sed quasi novum sit creditum, debitorque semper declarare potest, in quam causam velit solutum Alex. *Conf. 85. lib. 3. Rot. Florent. Dec. 3. n. 30. Roman. conf. 73. vol. 1.* Quando itaque in hoc rationum libro acceptum & datum scriptum est: an iis, contra quem liber a scribente producit, teneatur illi fidem adhibere, tam pro se, quam contra se? v. g. Aloysius

sius in suo libro scripsit, se a me centum mutui nomi-
 ne accepisse, in alia deinde ejusdem libri paginâ scri-
 psit, se mihi quinquaginta solvisse. Dubitatur, an ego,
 qui volo juvari illo libro rationum contra dictum Aloy-
 sium scribentem, tenear etiam illi libro acquiescere
 contra me ipsum? Aff. l. 26. §. ff. de pos. Quia scri- 74
 pturæ, libri, instrumenta producta sunt individua &
 communia, qualia pro parte approbari & pro parte
 rejici non possunt, Joach. a Beust. ad l. 31. ff. de jurejur.
 num. 767. & seqq. Rutg. Ruland. de Commiss. p. 2. lib. 5.
 cap. 32. num. 13. Et omne productum in judicio, cense- 75
 tur per producentem approbatum c. cum venerabili X.
 de Except. Moller. lib. 1. Semest. cap. 22. Inter merca- 76
 tores etiam agitur de bono & æquo, acceptatio vero
 confessionis pro parte, & pro aliâ negatio, est quædam
 subtilitas, quæ non approbanda inter mercatores. Non 77
 tamen diffitendum est, ad cognoscendum, an liber in
 parte acceptatus, in alia quoque vel acceptari, vel re-
 probari possit, diversos dari casus diligenter expositos
 a Menoch. de A. J. Q. casu 93. num. 4. seqq. ex quo au-
 tore postea eosdem mutuati sunt alii v. 9. Munoz.
 ab Escobar. de Ratiocin. cap. 13. num. 4. seqq. Nicol. de
 Passer. de script. priv. lib. 4. qu. 2. per tot. Si vero quis 78
 tali libro rationum semel contradixisset & postea cum
 videret aliquid scriptum in illo libro in sui favorem, an
 mutatâ voluntate possit approbare talem librum con-
 tra scribentem? Neg. Trentacinq. variar. Resol. lib.
 2. tit. de probat. resolut. 7. num. 19. Mascard. de probat.
 Conclus. 967. num. ult. quia, quod quis semel impugna- 79
 vit, eo se postea juvare non potest cap. ex eo de R. J. in 6.
 Quemadmodum ille, qui semel negavit aliquam posi-
 tionem, postea illa pro se uti, vel super ea se fundare
 non potest l. 1. §. si quis simpliciter ff. de V. O. Bart. in l.

- non utique de Except. & l. post legatum in pr. num. 11. de
 80 his quib. ut indign. Et reus negans contenta in libel-
 lo vera esse, non potest in illis fundamentum ponere,
 c. cum olim 19. X. de Censib. l. Papinianus 8. §. 14. ff. de in-
 off. testam. l. qui falsas 6. C. ad Cornel. de fals. l. si exheredati.
 fin. de inoff. testam. l. 45. ff. de acqu. vel amitt. hered. Bart.
 in l. post legatum num. 4. ff. de his quib. ut indign. & l. 12.
 §. nihil commune num. 4. ff. de acquir. vel omitt. hered.
 Felin. in c. super literis num. 16. de Rescript. Bald. in l.
 cum precum 9. C. de Liber. caus. Gabriel. Com Opin. lib. 6.
 81 tit. de Reg. jur. Sic, qui non acceptat confessionem ad-
 versarii in iudicio, non potest se ea juvare, ut tradit,
 Bald. in l. 3. num. 2. C. de repud. hered. Multo minus po-
 terit se juvare præsentī casu, cum expresse contradi-
 xerit.

CAP. VII.

DE

FORMA.

SUMMARIA.

*Forma librorum mercat. n. 1.**Ad Librum mercat. requiritur
titulus seu Inscriptio. n. 2.**Inscriptio est necessaria pro decla-
ratione eorum, quæ in libro ap-
parent scripta. n. 3.**Argumentum ex titulo ad merca-
turam communi nomine factam
num. 4.**Societatem renovatam ex titulo
probavit Socin. num. 5.**Liber debet esse compactus & con-
fectus per borum mercatorum**more. num. 6.**Rationes non sunt reddenda in
chartabulis. n. 7.**Gail. Finckelthaus. & Ayer vo-
lunt, ut libri propriâ merca-
toris manu sint conscripti. num.
8.**A quâ sententia alii Dd. rectè re-
cedunt. num. 9.**Sed sufficit, si rationes saltem ab
administratore vel inspicere sint
consignate. n. 10.**Adducuntur cum in finem duo
præ-*

- praedicta. num. 11.*
Quicquid reperitur scriptum in li-
bro rationum penes mercato-
rem, ejus nomine praesumitur
factum. num. 12.
Scriptura tertii magis pro aliquo
probat, quam propria. num. 13.
Illustratur. n. 14.
Vox & scriptura a pari procedunt.
num. 15.
Resp. ad L. generaliter C. de non
num. pec. n. 16.
Sententia hac posterior in praxi ob-
tinet. num. 17.
Causa debiti in libris mercatorum
debet exprimi. n. 18.
Ratio, num. 19.
Sola scriptura non est modus consti-
tuendi obligationem. n. 20.
Si de causa debiti non constat, ni-
hil est probatum. n. 21.
Cautio obligatoria sine expressione
causa utroque jure est inefficax.
n. 22.
Praedictum Scabin. Lips. num.
23.
Scriptura expressam causam de-
bendi non continenti, doli ex-
ceptio obstat. n. 24.
Solutum ex obligatione sine causa,
potest condici. num. 25.
Deficiente fundamento debiti, defi-
cit fundamentum instrumenti.
num. 26.
Instrumentum & scriptura fun-
dantur in debito. num. 27.
Scriptura debitum non constituit,
sed constitutum legitime probat.
num. 28.
Causa in libris mercatorum debet
esse apta & clara. n. 29.
Paria sunt nullo modo aliquid
esse expressum, & esse expressum
in ceris. num. 29.
Causa satis dicitur expressa, si ex
conjecturis colligatur. n. 30.
Forma rationum causam demon-
strat. num. 31.
Adducuntur exempla num. 32.
Tutores debent probare expensas
scriptas fuisse utiles & necessa-
rias. n. 33.
Liber mercatoris quando non pro-
ducat actionem? num. 34.
Omissa causa in uno loco, si in alio
libris est adjecta, illos non vi-
tiat. num. 35.
An a mercatore ab initio artis de-
beat praestari iusjurandum?
num. 36.
Neg. secundum mores nostros. num.
37.
Secus, si alicubi tale iuramentum
a mercatore exigeret statutum.
num. 38.
Mercator debet esse bonae fidei &
libros suos scribere non perfun-
ctorie, sed more solito. num. 39.

Succedit forma, quae in confectione ritè & legitime
 facta consistit. Ut autem ritè fiat requiritur primò
 I 2 titulus I 2

- titulus, seu inscriptio libri v.g. *Hic liber est Aloysii Thomasi Strach. de mercat. p. 2. num. 53. seqq. Sigism. Scacc. de judic. lib. 2. cap. 11. num. 267. & ex illo Nicol. de Passerib. descripi. priv. lib. 4. qv. 21. num. 95. Qvæ inscriptio necessaria est pro declaratione eorum, qvæ in libro apparent scripta. Nam ex ipso titulo seu præfatione potest declarari mens illius, qvi conficit, seu mandat fieri librum, secundum ea, qvæ scribit Socin. Conf. 87. num. 8. & num. 15. Hinc Bart. & Bald. in l. si patruus C. commun. utr. judic. l. Nescinius C. de negot. gest. sumunt argumentum mercaturam communi nomine factam, si in initio Codicis scriptum est: *Hic liber est G. & B. fratrum.* Et Socin. all. Conf. 87. cum casus contingeret, mortuum socium, & consequenter unius socii morte extinctam societatem, §. solvitur. Inst. pro soc. l. nemo §. actione ff. eod. sed cum illa non solum expressè, sed etiam tacitè contrahatur l. consensu ff. de O. & A. societatem renovatam ex titulo seu præfatione Codicis probavit. Deinde etiam hic liber deber esse confectus proborum mercatorum more & compactus, seu Codex Magistralis, ut inde aliqua charta detrahi seu addi non possit. Et ita praxi observatur edi semper codices compaginos, qvæ perfunctoriis scripturæ foliis nulla fides habenda, & propterea dicitur rationes non esse reddendas in chartabulis, Bald. Conf. 152. num. 1. Petr. de Ubald. Tr. de duob. fratr. p. 12. num. 7. Strach. de Mercat. p. 2. num. 89. Marquard. de Mercat. lib. 3. cap. 9. n. 42. Mev. 1. Dec. 241. num. 9. Requiritur porro Gail, Finkelthaus locis supra allegatis & Ayrrer Process. Hist. p. 1. cap. 9. obs. 8. num. 12. ut ejusmodi libri propriâ proferentis, seu ipsius mercatoris, non alterius manu sint conscripti. A qua sententia Brunneman. ad l. 9. ff. de Ed. Marquard. de jure Mercator, l. 3. c. 9. num. 29. & seqq.*

seqq. Mev. ad Jur. Lubec. lib. 5. tit. 6. art. 4. num. 23. faciunt
secessum. Quibus etiam adstipulatur Carpz. p. 1. C. 17.
Def. 35. qvi expressè statuit, sufficere, si rationes saltem 10
ab administratore vel institute vulgò. Buchhalter alia-
vê personâ certa, honesta & fide dignâ fuerint confi-
gnatæ. Hinc Scabinos Lipsienses in Causa Georgii Krab- 11
mers zu Leipzig mense Febr. Anno 1578. hunc modum
pronunciassè refert: Hat Christoph Weidner eine Zeitbero
mit euch gehandelt / und ist euch vermöge des Aufzugs
869. fl. 14. gr. 4. pf. schuldig blieben. Ober nun gleich euch
darüber keine Handschrift gegeben; Da ihr aber dennoch/
oder euer Handels-Diener/ so die Posten des Aufzugs in
euer Handels-Buch geschrieben/ dasselbe mit einem leibli-
chen Eyde bestärcken würde etc. So würde Euch die Zah-
lung des Restes aus seinen Gütern billig geselget. V. R. W.
Et in causa Georgii Wincklers contra Christoph Bieh-
lers Erben ventilata coram Senatu Lipsiensi Mens.
Octobr. Anno 1635. Würde nun Kläger sein Handels-
buch in Person/ oder durch den Handels-Diener/ welcher
dasselbe gehalten/ und die verzeichnete Posten eingeschrie-
ben/ mit einem leiblichen Eyde bestärcken/ inmassen ihme zu
thun oblieget; So seynd auch Beklagte/ die in andern Aus-
zuge nachhafft gemachte Posten ihres Vorwehdens un-
geachtet abzustatten pflichtig V. R. W. Id quod etiam ra-
tionem & æquitatem sapit Hahn. in not. ad Wesenbec. tit.
de fid. instrument. n. 6. Quia quicquid reperitur scri- 12
ptum in libro rationum penes mercatorem existente,
ipsius nomine & præscitu, dum contra ipsum probat ac
fidem facit, præsumitur scriptum Strach. d. Tr. p. 2. num.
65. Menoch. de præsumt. lib. 3. præsumt. 62. Imo, ejus-
modi libro major fides accedit, si pro mercatore quid
scriptum est manu aliena: Scriptura enim tertii magis 13
pro aliquo probat, quam scriptura propria, quod ratio
1 3 naturalis

- naturalis svadere videtur. Sicut enim vox & depositio
 14 tertii potest probare pro aliquo tanquam verum testi-
 monium, & tamen propria vox non admittitur, *l. nullus*
 15 *10. ff. de testib. l. omnibus 10. C. eod.* Idē pariter dicendum est
 de scriptura, cum a pari procedant *l. in exercendis 15. C. de*
fid. Instrum. nec magis credi debet scripturæ alicujus,
 quam vivæ ejus voci Paul. de Castro *Conf. 285. 3° Conf.*
 16 *406. lib. 1.* Nec obstat *L. generaliter 13. C. de non numerat.*
pecun. quia loquitur de scriptura aut confessione in
 præjudicium scribentis aut confitentis, & sic contra
 eum, non pro eo. Quo casu quidem fatendum, quod
 contra debitorem majorem fidem faciat ejus scriptura
 aut confessio, quam alterius tertii, neūtiqum verò in
 17 ejus favorem. Adeoque huic sententiæ, quia tam
 in foro Saxonico quam alibi est recepta, meritò sub-
 18 scribendum. Præterea necesse est, ut causa debiti in illis
 exprimatur i. e. ut subjungatur, *aus was Uhrsachen und*
woher die Schuld erwachsen / l. 25. §. 4. ff. de probat.
 19 Quod omnino hic requiritur. Uti enim non semel moni-
 tum, libris hujusmodi tantum in illis creditur, quæ per-
 tinent ad negotiationis exercitum; An vero debitum
 ex illâ provenerit, melius non constabit, quam si causa
 fuerit adjecta *arg. l. 5. C. de Exact. tribut.* ibique Dn.
 20 Brunnem. Ant. Faber in *C. lib. 4. tit. 16. def. 5. num. 3.* So-
 lam etiam scripturam non esse modum constituendi ob-
 ligationem, sed adducere tantum præsumptionem obli-
 gationis ex causa, quæ allegatur præcessisse, testantur
 Sichard. ad *l. 3. C. de Reb. Credit. num. 36.* & Carpz. *all. l.*
 21 Ergo, si de causa debiti, uti in omni obligatione *d. l. 25.*
§. f. ff. de probat. 3° cap. 14. X. de fid. Instrum. ita & etiam in
 libris mercatorum non apparet, in effectu nihil proba-
 22 tum est. Imo juxta *Gail. lib. 2. Obs. 13. num. 9.* cautio
 obligatoria, sine expressione causæ utroque jure in-
 efficax

efficax est, etiam stipulatione interveniente, v. g. promittis, promitto, & licet desuper instrumentum sit confectum, per text. in l. 16. C. de nonnum. pec. l. ult. §. 1. C. de Compensat. d. cap. si cautio 14. X. de fide Instrum. uti re-
 fert Dn. Carpz. pronunciasse Dnn. Scabinos Lipsien-
 ses in causa Matthæi Stramblers zu Podelswitz Mens.
 April. 1629. Ob sie nun wohl zu Bescheinigung solcher
 Forderung ein Instrumentum eines ertheilten consensus,
 so von 27. Jahren ausgehändiget worden / produciret,
 Da aber dennoch eurem Bericht nach darinn ganz keine
 causa debendi zu befinden / noch auch sonst eine Obliga-
 tion vorhanden were / daraus zu vernehmen / wo die
 Schuld eigentlich herrühret ic. So were angeregter
 Consensus zu rechte nicht beständig / derowegen Ihr auch
 die Zahlung zu thun nicht angehalten werden möchtet.
 Unde scripturæ expressam debendi causam minimè
 continenti semper doli exceptio obstat, l. 2. §. 3. ff. de dol.
 mal. & met. except. & solutum ex obligatione sine cau-
 sa condici potest, l. 3. ff. de Condict. seu caus. Matth. Col-
 ler. de process. Execut. p. 3. Cap. 1. num. 8. Matth. Berl.
 pract. Conclus. lib. 1. conclus. 80. num. 8. Ratio est: quod
 deficiente fundamento debiti, deficit fundamentum in-
 strumenti sive chirographi. Sicut enim debitum fun-
 datur in causa per dd. ll. Ita instrumentum & scriptura
 fundantur in debito, cum hic finis & principalis effe-
 ctus sit instrumenti, scripturæ & chirographi, non ut
 debitum constituat, sed ut legitimè constitutum probet,
 hinc amissio instrumenti & chirographi non obest, si
 modo ex aliis manifestis & indubiis probationibus debi-
 tores appareant, l. 1. l. 4. l. 5. C. de fid. Instrum. Neque
 solum in Libris mercatorum requiritur causam adje-
 ctam esse, sed debet etiam illa esse apta, clara & intel-
 ligibilis, alias enim idem juris esset, ac si non esset infer-
 ta.

- 29 ta. Paria enim sunt, nullo modo aliquid esse exprefsum, & esse exprefsum incertè, & non intelligibiliter, Bart. *in l. 99. ff. de V. O.* Marfil. *in rubr. de Fidejussor. n. 318.* Becc. *Conf. s. num. 8. circ. fin.* Scacc. *de judic. cap. 30* 11. *num. 271.* ubi etiam subjicit, quod causa satis dicatur expressa & certa, si ex conjecturis colligatur, v. g. si liber sit scriptus in formâ rationum, ac continente data
- 31 & accepta: nam forma ipsarum rationum causam demonstrat, quod etiam affirmat Bald. *in Rubr. sub num. 38. C. de fide Instrument. verb. sed quæro: Si in libro*
- 32 *mercatoris*, ut ita non sit necessaria alia expressio. Exempla varia in medium affert Scacc. *d. l. num. 275.* v. g. Si Fabius mercator pannorum dederit Titio Cannas seu ulnas decem pannorum: & ita simpliciter scripserit, tot ulnas esse datas & se recepisse ab ipso Titio scut. viginti: certè, licet non aliter sit expressa causa, tamen forma rationum causam indicat. Item, si diceretur quidam scripserit, quod posuerit in banco Dominorum de Ceulis scut. 100. & ab iis in diversis partitis receperit scut. 500. nulla causâ receptorum expressâ, certè forma rationum
- 33 causam indicat. Hoc tamen restringitur circa tutorem vel alium administratorem, scribentes libros suos seu expensas in libris, quod non satis dicantur probare expensas scriptas, si non probassent, eas fuisse utiles & necessarias. Ideo liber istorum in expensis scriptis continere debet causam ad hoc, ut cognoscatur de utilitate, vel necessitate expensarum, Scacc. *d. l. num. 277.* Esco-
- 34 bar. *de Ratiocin. cap. 10. num. 47. 48. seqq.* Et hoc procedit, si liber mercat. in forma rationum, quæ causam demonstrat, uti dictum, sit scriptus: Secus si in forma unius simplicis confessionis ad obligandum nulla appositâ causa *l. nuda 26. ff. de Donat.* Nicol. *de Passer. de script. p. 1. lib. 4. Qu. 21. num. 64.* ubi nulla competit

tit actio sed perpetua non competentis actionis exceptæ *l. 2. §. 3. in f. ff. de dol. mal. & met. except.* Mev. p. 3. Dec. 22. Omissa verò in dictis libris uno loco causa, non 35 derogat fidem in alio loco, ubi ea est adjecta, Menoch. de præsumt. lib. 3. præf. 63. Requiritur etiam aliqui, ut 36 prædicti libri mereantur dici libri mercatorum, juramentum prius esse præstitum à mercatore ab initio suæ mercaturæ. Hinc Bart. in *l. nuda ratio ff. de donat.* Campsores & mercatores ait, qui sunt hodiè, licet non habeant officium ex publico, tamen jurant in arte suâ cont. Jason. in *l. admonendi 31. ff. de jurejur.* Felin. Cap. 2. num. 23. X. de Fid. Instrument. Verum, ut rectè mo- 37 net Scacc. de judic. lib. 2. cap. 11. num. 288. mercatores hodierni hoc non observant, nullo enim juramento suscepto exercent mercaturam ad libitum, adeoque tale juramentum hodiè tempore probationis requiritur, Carpz. p. 2. C. 17. def. 35. & Resp. 58. num. 8. Quod si 38 verò alicubi tale particulare esset statutum, quod non admittatur quispiam ad mercaturam, nisi fuerit approbatus à Collegio mercatorum, & prius juraverit ac promiserit servare ea, quæ continentur in eorum ordinationibus, juramentum omnino erit præstandum. Denique requiritur, ut mercator sit bonæ fidei, ejus- 39 que liber contineat verisimilia, de quibus jam in antecedentibus est actum. Concludimus hic, libros mercatorum tunc tales revera esse, si scripti sunt non perfunctoriè sed more solito & consueto ipsorum mercatorum, Frider. Pruckman. Vol. 1. Conf. 10. num. 85. Nicola. a Passer. de script. privat. lib. 4. Qu. 21. num. 11.

CAP. VIII.

DE

CAUSA FINALI.

SUMMARIA.

*Causa finalis est vel adequata
vel inadequata. n. 1.*

*Inadequata consistit tum in aequi-
tate, tum in commodi publici
ratione. n. 2.*

Deducitur aequitas. n. 3.

*Solennitatem rigerosam fides mer-
catorum non admittit. num.
4.*

*Publici commodi ratio consistit in
usu commerciorum. n. 5.*

*Mercatura quam maximè promo-
vet bonum publicum. num. 6.*

*Mercator ita prodest civibus, ut
Medicus agroto. n. 7.*

*Nulla resp. aut regio est ex omni
parte beata. num. 8.*

*Aliera aliterius ope indiget. num.
9.*

*Mercatura beneficio multa Res-
publ. ad summum sunt perdu-
tae fastigium. num. 10.*

*Testimonium Dd. Savedra. num.
11.*

Adducuntur exempla. n. 12.

*Per commerciorum exercitium
Respubl. sunt facta potentes.
num. 13.*

*Juxta Bald. massa mercatorum
est summum bonum & quintum*

elementum. num. 14.

*Mundus non potest vivere sine
mercatoribus. num. 15.*

*Propter publicam utilitatem mer-
catores magna acceperunt pri-
vilegia. n. 16.*

*Qui annonam Lutetiam deferunt
sunt a vectigalium solutione
exempti. n. 17.*

*Ut commerciorum cursus sit libe-
rior, mercatorum libris vis pro-
bandi tribuitur. n. 18.*

*Causa finalis Librorum mercat.
adequata num. 19.*

*Probatio dividitur in artificia-
lem & inartificialem. num.
20.*

*Inartificialis fit per instrumenta.
num. 21.*

*Quibus annumerantur libri mer-
catorum. n. 22.*

*Ejusmodi libri de consuetudine
propter utilitatem publicam
vim probandi habent. num.
23.*

*Consuetudo legi scripta deroga-
re potest. n. 24.*

*In causis mercatorum summa-
riter proceditur. n. 25.*

*Curia mercatorum æquiparatur In Curia mercatorum, agitur ex
Curia Ecclesiastica. n. 26. pactione. n. 27.*

Causam formalem excipit *finalis*; quæ est vel 1
adæquata, vel *inadæquata*: *Inadæquata* vel 2
remota, consistit tum in *æquitate*, tum in
commodi publici ratione. Nam quod de 3
consuetudine libris mercatorum tribuitur, ut æquitati
maximè conveniens a Dd. asseritur. Mercatores e-
nim in negotiatione suâ, quam exercent, sine chi-
rographo fidem habere illis, cum quibus contrahunt,
experientiâ edocemur. Ergo non minus æquum,
ut reciproce illorum scripturæ fides attribuiatur, ut rectè
sentit Reinh. Bachov. in *Not. ad Treutl. vol. 2. Disp. 4. th.*
2. lit. b. in f. Hinc solennitatem quandam rigerosam 4
fides, quæ inter mercatores abundare debet, haud fa-
cilè admittet, quippe quorum interest, pecuniam aliis
creditam eo citius consequi, in eorumque causis quam
celerrimè procedi, ne fides illorum periclitetur Strach.
de mercator. Rubr. quomod. in caus. mercat. tit. de Except.
num. 5. Nec minus publici commodi ratio, ut nimi- 5
rum usus commerciorum Reipublicæ apprimè maxi-
mèque utilis ac necessarius, quippe quo sublato, neque
hæc salva esse potest, existeret liberior, hanc singulari-
tatem præ aliis efflagitavit, Bodinus *de Republ. lib. 3.*
cap. 8. Nihil enim fere in rebus humanis æque fre- 6
quens reperitur, aut ex multis requisitis boni publici
stabiliendi magis conveniens existere valet, quam
mercatura, adeo ut optimo jure quis dixerit, eandem
esse sanguinem Reipublicæ, quo vividum vegetum-
que redditur ejus corpus, & mercatores civitatis pe-
des, quibus necessaria invehuntur, superflua commo-

- dè exportantur vid. Besold. *voc. Rauffscute / Obrecht.*
 im Politischen Bedenken *num. 16.* Huc facit illud Sene-
 7 cæ *lib. 4. de benefic.* Mercator ita prodest civibus, ut
 8 medicus ægroto, add. Sor. *de J. & J. lib. 6. qv. 2. art. 2.*
Conclus. 3. Nullam præterea Rempubl. aut regionem
 in hoc mortalitatis ergastulo ab omni parte beatam de-
 prehendere licet, Aristot. *polit. 1.* Nam

Nec tellus eadem parit omnia, vitibus illa

Convenit, hæc oleis, hic bene farra virent.

- 9 Qvocirca altera alterius ope indiget: hæc quippe fru-
 gibus, illa auro & argento abundat, quod Poëta *lib. 1.*
Georg. hoc modo confirmat:

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi,

Aut Calybes nudi ferrum, vetiosaque Pontus

Castorea, Eliadum palmas Epeiros eqvarum.

- 10 Tacitus prætermitto, haud paucas Respublicas atque ci-
 vitates beneficio mercaturæ ad invidendum fastigium
 esse perductas, & hodierno adhuc die ob suam poten-
 11 tiam aliis existere formidabiles. Testatur hoc ipsum
 satis superque Didac. Sævedr. qui in *Id. bon. princip.*
symp. polit. 68. per Commercia inquit, *potentissimis cum*
regibus ac florentissimis Rebus publicis amicitia contra-
hantur, & per occasionem negotiationis coloniarum quæ qua-
versus deducuntur in totum terrarum orbem. Mercatura
Indiam Orientalem apperuit, novum orbem detexit, reli-
gionem Christianam propagavit. Negotiationibus &
urbes singule & totæ regiones celeberrimæ redduntur, si-
 12 *mul ac potentissimæ.* Ingens enim eorum catalogus nul-
 lo possit confici negotio, qui beneficio mercaturæ sum-
 mos honores & divitias sunt consecuti. Quid quæso
 Antvverpiam præcipuum & celeberrimum quondam
 Europæ emporium, uti auctor est Emanuel von Mete-
 ren/ *Annal. Belgic. cap. 12.* ad tantum dignitatis fastigi-
 um

um perduxit, quam mercatura? Quid insuper Venetias, civitatem natura & situ nobilissimam opulentissimam, ad summum honoris & potentiae & divitiarum culmen evexit, quam mercatura? Et quilibet fatebitur 13 pleraque regna & Respublicas per commerciorum exercitium potentes, & toto terrarum orbe celeberrimas esse affectas. Quod ipsum etiam Baldum JCto- 14 torum suae ætatis facile principem non latuit, qui in *conf.* 148. *verb. facta fuerunt*, *Massa mercatorum* ait, *summum bonum est, quintumque elementum*. Quo cum 15 consentit Herman. Lath. qui *Tract. de Censib. lib. 3. cap. 12. num. 34. seqq.* *Mundus*, inquit, *sine mercatoribus vivere nequit*. Hæc publica utilitas ratio & causa fuit, 16 cur a summis Principibus mercatores multis abhinc annis tot, tantisque privilegiis fuerint exornati *l. si semper. §. 3. negotiatores ff. de jure Immunit.* Hinc non solum Reges Angliæ, Daniæ & Sveciæ mercatores privilegiis bearunt, de quibus Joh. Angel. a Werden- hagen *de Rebuspubl. Hanseat.* sed etiam populus Ro- manus sæpenumero mercatoribus injuriam inferre volentibus bella intulit Cjc. *pro L. Manil.* Qui anno- 17 nam Lutetiam deferunt, exempti sunt a vectigalium solutione lege Ludovici XI. Anno 1474, a Francisco I. repetita Anno 1532. Antwerpiensium privilegia mer- catoribus indulta exhibet Herman. Lath. *de Cens. lib. 3. cap. 12. num. 38.* Quia ergo commerciorum summa 18 est utilitas, eorum quoque cursus neutiquam impediri debet, quod omnino fieret, si mercatorum libris vis probandi non constaret vel adimeretur; Facile enim vi- rorum honestorum bonæque existimationis fides la- befactaretur, & multi mercatores cum Reipubl. detri- mento a negotiis desisterent. Causa finalis *adaquata* 19 duplex hic statui potest, una veritatis *indagatio*, altera rigidæ

- rigidæ probationis *evitatio*. Cum enim Reip. intersit ut litibus finis imponatur, idque citra earum evolutionem veritatisque indagacionem fieri commodè non possit, varia in jure inventa fuere media, quorum ope certitudo illarum obtineri, ac cuique suum tribui debeat.
- 20 Quoniam verò vel arte probantis, vel citra eam veritas ostenditur, factum est inde, ut *in artificialem* & *inartificialem* divisa sit probatio. Et hæc quidem ut variè suscipiatur, faciliori tamen viâ institutui non potest, quam per instrumenta; Hisce suo jure annumerandi
- 22 sunt libri mercatorum: Quia verò sunt scriptura privata, ex rigore juris proscribentibus mercatoribus nihil
- 23 fere probare possunt. Verùm rigore juris scripti non attento, de consuetudine, propter æquitatem utilitatemque publicam, ut jam fuit ostensum, vi probandi pol-
- 24 lent. Consuetudo enim legi scriptæ derogare potest, & sicut lex posterior derogat priori §. *penult. Inst. de jur. Nat. Gent. & Civ. l. 28. ff. de LL.* ita & consuetudo, quæ
- 25 legem imitatur l. 32. ff. de LL. Ex quo videmus in causis mercatorum summarie tantum simpliciterque absque apicibus juris solâ facti veritate inspectâ esse procedendum Strach. *Rubr. quom. in caus. mercat. tit. de Except. num. 14.* Zanger, *de Except. p. 1. cap. 1. num.*
- 26 60. Marant. *p. 4. dist. 9. num. 48.* qui curiam mercatorum in hoc, quod procedatur de merâ æquitate omis-
- 27 sis solennitatibus æquiparari ait Curie Ecclesiasticæ, ubi proceditur de æquitate canonica, quod pateat ex eo, dum vi hujus æquitatis ex pacto nudo oritur actio, *Cap. 2. X. de pact.* similiter quoque in curia mercatorum agatur ex pacto nudo Bart. *in l. 48. mand.* de quibus infra pluribus.

CAP. IX.

DE

EDITIONE.

SUMMARIA.

*Connexio. num. 1.**Qu. an mercatores edere cogantur suos libros? Neg. de jure, num. 2.**Nemo adversario suo rationes & instrumenta debet edere. num. 3.**Affor ipse debet instructus venire. num. 4.**Usurarii debent rationes suas & instrumenta edere. num. 5.**Quod in probis mercatoribus non obtinet. num. 6.**Probatur ex l. 1. C. de Ed. num. 7.**Argentarii debebant edere sua instrumenta, non verò illis dissimiles. num. 18.**Argentarii publicam personam seu causam habebant. num. 9.**Mercatores nostri temporis privatam causam & personam sustinent. num. 10.**De consuetudine libri mercatorum debent edi propter tacitum mandatum. num. 11.**Provocatio ad consuetudines priorum locorum. n. 12.**Observandus modus Edendi. num. 13.**Totus liber non debet edi. num. 14.**Nemo aliena mercatorum negotia ad se non pertinentia, scire laboret. n. 15.**Ita observatur Lugduni. num. 16.**Quando aliquid secreti in libris rationum reperitur, editio iudicii fieri potest secreto. num. 17.**Libri mercatorum debent edi in loco negotiationis. num. 18.**Libri ibi conservandi, ubi exercetur mercatura. num. 19.**Mercator non tenetur in alio loco edere, vel ad alium locum libros suos transportare. num. 20.**Glossa vult contrarium. 21.**Asseritur Glossæ sententiam non esse fundatam propter l. 4. §. fin. ff. de Ed. num. 22.**Si extra locum negotiationis editio postuletur, praxis traditur duplex. num. 23.**In Ordinatione Proc. Mercat.**Lips. certus modus est præscriptus. num. 24.**Præjudicium Scabinorum Lipsiensium. n. 25.*

Editio

Editio semel est facienda, potest tamen ex justa causa iterari.
num. 26.

Recensentur illa causa, num. 27.

Iterata editio exigens, debet juramentum calumnie prestare. num. 28.

Edere jussus mercator sinolit parere, quibus remedia possit cogi.
num. 29.

Adducitur Ordinatio pro Mercatoribus.
Lips. num. 30.

Actori, qui edere detrectat, debet denegari audientia. n. 31.

Recensentur adhuc alia remedia remissive. n. 32.

Editio librorum etiam peti potest ab eo, qui desit mercaturam exercere. n. 33.

- P**Ræmissis illis, quæ ad conficiendos libros Mercatorum, necessaria requiruntur, videndum jam, cui bono confecti esse possint. Antequam verò progrediar ad effectus, adhuc de Editione & recognitione dicendum. Circa illam non incommode; quod utrum mercator libros suos, quos ratione negotiationis confecit, edere cogatur? Negativa videtur statui, ex l. 1. § 4. C. de Ed. Juris enim communis sententia est; Neminem adversario suo rationes, instrumenta & literaria documenta, quibus actor contra ipsum rem utatur, edere teneri l. 1. l. ult. C. de Ed. c. 1. X. de probat. Menoch. 2. arbitr. Ind. Quæst. Cent. 4. Cas. 499. num. 1. & seqq. Gail. lib. 1. obs. 106. num. 1. complures circa hunc artic. alios Dd. longo agmine congestit Gabriel de Parexa & Quesada in prax. sua. Edendi Tom. 1. Tit. 5. Res. 3. num. 21. Deinde valde inhumanum esse censetur, ut quis sumat arma de domo adversarii l. 1. C. de testib. adeoque actor ipsemet debet instructus venire l. 2. C. de testib. quod etiam post Gl. in Clement. 1. §. ceterum de usur. statuunt Baldus, in l. 1. num. 9. C. de Edendi. ubi quoque Jason. num. 15. Dec. num. 18. Alciat. num. 14. conf. Menoch. de A. J. Qu. lib. 2. Cent. 5. cas. 499. num. 37. & 38. Pro quâ opinione stabiliendâ utuntur his

his fundamentis. Nimirum in *Clement. 1. §. ceterum de* 5
usur. in personis usurariorum, & cum de usuris agitur,
esse dispositum, ut hi ob odium & delictum rationes
suas ac instrumenta edere teneantur, Rutger. Rul. de
Commissar. p. 2. lib. 5. cap. 19. num. 13. Menoch. d. cas.
499. a num. 21. usque ad 37. Pacian. de probat. lib. 1. cap.
63. num. 66. Ergo in aliis personis omnibus & cau- 6
 sis, & consequenter etiam in probis mercatoribus con-
 trarium statutum esse, ut sc. edere non teneantur,
 quod fundamentum corroborari videtur exinde, quod
 mercatores regulam (uti dictum) habeant pro se gene-
 ralem, reos non esse cogendos actoribus ad editionem,
 quæ extra usurariæ pravitatis causam firmat regulam
 contrariam. Secundo adducunt textum in *l. 1. C. de Ed.* 7
 ubi mulier quædam negotiabatur, & aliquod merca-
 turæ genus exercebat, rationes illius occasione confi-
 ciendo, & tamen ibi deciditur, quod rationes suas ede-
 re actori minimè cogatur, adeoque nec hodie a merca-
 toribus hoc flagitandum. Tertiò se se fundant in *l. 10.* 8
§. 1. ff. de Ed. ubi respondet Gajus, prætorem cogere
 argentarios tantum, & non ab similes edere. Dissimi-
 les ergo non tenentur libros suarum rationum edere ad
 fundandam autoris intentionem. Argentarii enim 9
 publicam personam seu causam habebant h. e. eorum
 persona a Republica eligebatur, eorumque fides ap-
 probatur, cum apud eos disponderentur pecuniæ quasi
 in loco publico, nempe in Aede Castoris, Plaut. in *curc.*
 & aliquando sine fœnore, ut lucrum inde caperent, vid.
 Joh. Calvin. in *Lex. Jurid. verb. Argentarii*, Salmas. *de*
fœnor. Trapezit. p. 521. seqq. Raphael de *Turri de Camb.*
disp. 2. qv. 7. num. 25. Casp. Klock. *de Aerar. lib. 2. cap.*
21. & 22. Hæc autem cessant in mercatoribus nostri tem- 10
 poris, qui privatam causam & personam sustinent,

- cum unusquisque pro suo lubitu mercaturam exercere possit, nec ad illorum fidem ut publicam recuratur, Menoch, *d. l. Rot. Rom. p. 3. Dec. 144. num. 5.* Verum enim verò, stante consuetudine, ut libri ejusmodi probent, quia mandato ejus, contra quem probant, intelliguntur singulæ rationes confectæ, etiam de jure fieri debet editio, ut qui illam petunt, allegent in libello tacitum mandatum. De consuetudine ejusmodi
- 12 testatur Wesenbec. *de Ed. num. 12.* & ita Perusii obtinere, fidem facit Marantha *p. 6. si aut. prod. test. num. 30.* in Gallia, *Traicte des changes*, praxin quoque esse communem asserunt Dd. quos citat Marantha *d. l.* Circa modum edendi, ad majorem hujus materiæ intelligentiam quædam notanda veniunt. Nimirum, ut editio de toto libro, continente plures rationes a mercatore fiat, nulla urget necessitas, sed sufficit, si ratio tota, seu illa pagina solum, in qua res controversa continetur, exhibeatur, *l. argentarius 10. §. 2. ff. de Ed. cap. contingit 5. X. de fid. Instrum.* Stracha *de Mercat. p. 2. num. 40.* Brunnem. *ad l. 10. §. 2. ff. de Edend.* Gail. *lib. 1. obs. 106. num. 10.* Berlich. *p. 1. Conclus. 43. num. 23.* Marquard, *de jure Mercat. lib. 3. cap. 10. num. 36.* Carpz. *p. 1. C. 7. def. 5.* Hoc ipsum etiam cum æquitate conjunctum, quia nemo uti aliorum, ita inprimis mercatorum negotia atque arcana ad se nihil pertinentia scire laboret, nemo enim aliena concupiscere debet, *arg. l. 4. C. fin. regund.* qui que hæc appetierit, a suis cadere redivis
- 16 meretur *l. ult. C. locat.* Et ita Lugduni observari testatur Lauterbach, *in Dissert. de jure in Cur. mercat. usit. th. 303.* vid. Jacob Savoroy in dem vollkommenen Kauff- und Handelsmann Cap. 33. *verb.* Die Vorweisung (nemlich der Handelsbücher) soll nicht anders / als daraus/was den Streit betrifft / zu extrahiren beschehen und

und dieses ist billig / weils nicht recht / daß man eines
 Kauffmanns Geschäfte / welche der Partheyen Strei-
 tigkeiten nicht betreffen / sehe. Qvod si verò quis mercato- 17
 rum libros suarum rationum propter urgentem causam,
 qvia forte in illis arcani qvid continetur, producere &
 parti adversæ manifestare nolit, an possit hoc judici se-
 cretò ad ejus informationem & instructionem ostende-
 re? Aff. per *cap. accepimus 4. X. de fide Instrum.* Jas. in
l. 1. §. 2. ff. de Ed. num. 19. Edi porro debent libri illi in 18
 loco negotiationis. Itaqve si mercator illos ibi non
 habeat, injungendum ipsi, ut suo sumtu afferri jubeat,
 cum libri ibi conservandi sint, ubi exercetur mercatu- 19
 ra, & mercator eo ipso, dum ad alium locum eos trans-
 portat, dicitur delinquere. *l. 4. §. f. ff. de Ed.* Hinc mer- 20
 cator non cogitur in alio loco edere, vel ad alium lo-
 cum ad petentis instantiam libros suos transportare, ni-
 si ad locum sui domicilii. Glossa quidem & Alex. *all.* 21
 II. contrarium statuit, qvòd sc. mercator, qvi Vene-
 tiis mercaturam exercuit, Anconæ ad editionem libro-
 rum compelli possit, non solùm sumtibus, sed etiam
 periculo petentis; Si verò liber non possit inde ex-
 trahi, vel esset periculum in transferendo seu in iti-
 nere faciendo, practica Bartoli esset servanda in *l. ju-
 dices C. de fid. instrument.* sc. scribendum esse ad
 judicem loci, ut copiam, qvam dicunt authenticam il-
 lius scripturæ mittat, Stracha de *Affecurat. Gl. II. num.*
 57. Verùm rectius dicendum, mercatorem adstrin- 22
 gi non posse, ut exhibeat in loco judicii libros merca-
 turæ alibi factæ, propter clarum textum in *l. 4. §. fin. ff.*
de Ed. cujus verba ita sonant: *Qvòd si in alio loco ar-*
gentariam exercet, alibi autem ad editionem compelleretur:
minimè hoc facere cogitur; nisi descriptum velis, ubi de eâ
re agitur, eum tibi dare, tuis videlicet sumptibus, ubi
 Castrenf. Rot. Gen. dec. 98. n. 4. Escobar. de *Ratiocin.*

- cap. 10. num 24. Cardinal. Tusch. *lit. E. conclus. 40.*
 Nicol. de Genua *de scriptura priv. lib. 4. qu. 25. num. 55.*
 23 Sed in eventum, si mercator non consentiat suo periculo & sumptibus propriis libros deferri, iudex mittere debet ad locum rationum conscriptarum personas idoneas, qui libros videant & ipsi referant, uti statuit Bart. *in all. l. 4. §. f. ff. de Ed.* Escobar. *d. l.* Vel etiam potest iudex committere iudici loci rei gestæ, ut libros inspiciat & rescribat secundum Fulgos. *ad d. §. fin.* ubi etiam Jason, quem secutus fuit Magon. *Dec. Lucensi 5. num. 14. §. 15.* Nicol. Genua de Passerib. *d. l.* quo casu petens editionem descripto debet esse contentus, nec translationem Originalis urgere potest. conf. Mev. *p. 6. Dec. 211. Socin. Conf. 149. num. 4. lib. 1.* Decius *in cap. 1. num. 65. X. de probat.* Paul. de Castr. *in l. prator. §. sed est nunc n. 2. 3. 4. ff. d. Ed.* Rutg. Ruland. *p. 2. de Commissar. lib. 5.*
 24 cap. 24. num. 32, 33. Circa hanc rem hic Lipsiæ certus modus est præscriptus. Leipziger Handels-Berichts-Ordnung §. XVIII. cujus rubrica von Edition der Briefflichen Urkunden/ so einer bey seinen Gegentheil suchet/ Nigrum vel inter alia ita sese habet: Trüge es sich auch zu/ daß die Edition eines Handelsbuchs/ so nicht zu Leipzig/ sondern an einem andern Orthe zu befinden/ und daß daselbst damit verfahren werden möchte/ erkant würde/ so soll zu Ersparung der Unkosten / da gleich derer jenigen/ so die Edition gefordert/ oder darbey interessirt/ mehr wären/ in loco editionis nur ein mandatarius bestellet werden/ welches denn auch in dem Fall/ da jemand einen aus seinen Büchern genommenen Extract damit zu bestärken/ also zu halten. Atque ita secundum hujus dispositionis verba posteriora responderunt Dnn. Scabini Lipsiensis in causa Michael von Santen zu Amsterdam contra J. U. und J. C. A. in iudicio mercatorio Lipsiensi ventilata

tilata Mens. 1. Octob. Anno 1686. Auff Klage/ Antwort
 und erfolgte Gesetze in Sachen der Anwälde/ Michael von
 Santen/ Klägern an einem/ J. W. und Consorten/ Be-
 klagten andern Theils/ Erkennen E. E. Hochweisen
 Raths der Stadt Leipzig Deputirte zum Handelsge-
 richte nach gehaltenen Rath der Rechtsgelehrten vor Recht.
 Dieweil Beklagter auff die erhobene Klage geantwortet/
 und solcher nicht geständig/ so ist Kläger den Grund dersel-
 ben in 3. Wochen/ Beklagens Gegenbescheinigung vorbe-
 hältlich/ zu bescheinigen schuldig/ und wird demselben sich
 des Handelsbuchs/ daraus der fol. 3. befindliche Extract
 genommen/ darben zu gebrauchen/ und solches zu Amster-
 dam zu produciren nachgelassen/ Er ist aber auch dem Ge-
 gentheil zu Bestellung des Anwaldes die benöthigte Unko-
 sten zu reichen schuldig/ B. R. W. Editio hæc prædi- 26
 ctorum librorum semel est facienda l. 6. §. f. ff. de Ed.
 Menoch. de A. J. Q. Lib. 2. Cent. 3. cas. 109. num. 37. Mev.
 Conf. 9. num. 101. Nihil verò prohibet, quo minus, si ju-
 stæ subsint causæ, iterari possit. Wesenbec. eod. tit. Ta-
 les causæ recensentur. l. 7. eod. Quarum prima est, si 27
 quis probet editam antea copiam seu exemplum se non
 habere in promptu. Secunda, si non perfectè sibi editas
 rationes quis probet, & aliquid desit: Edere enim im-
 perfectè, & non edere, paria esse, ex l. 8. ff. h. t. tradit
 Barbosa. in axiomat. Tertia, si quis probet casu, non
 negligentia suâ se perdidisse descriptum exemplum.
 Brunnem. ad l. 7. ff. de Ed. Hæc verò tum demum ob- 28
 tinent, si iteratam editionem exigens juraverit, se non
 calumniæ causa postulare, neque habere quæ dispen-
 xerit, Paul. de Castr. in l. 1. pr. C. de Error. Calc. Mev. Conf.
 307. num. 9. Quod si vero edere jussus mercator nolit 29
 parere, editionemque recuset, tunc contra ejusmodi
 contumacem decernuntur mandata compulsoria sine

- clausula justificatoria Gail. *lib. 1. obs. 106. n. 3. seqq.* & *obs. 134. num. 11.* Rutger. *Ruland. de Commissar. p. 2. lib. 5. cap. 17. num. 12.* Et si quis in contumacia persistit, compulsoriales arctiores decernuntur, vel etiam captis pignoribus ad id compelli potest, Wesenbec. *ad ff. tit. de Ed. num. 4.* vel si reus est, qui edere nolit, potest pronunciari, quod scripturae petita pro editis & recognitis habeantur. Fulv. Pacian. *Tract. de probat. lib. 1. cap. 66. num. 174.* & *seqq.* Berlich. *d. Conclus. 45. num. 91.* In judicio mercat. Lipsiensi prima statim sententia
- 30 editio sub poena editi iungitur, Ordinatio Process. mercat. Lips. *Leipziger Handels- Gerichts Ordnung. §. 18.* cujus verba ita sonant: Wann ein Part anzeigt/ auch bescheiniget/ daß bey seinem Gegentheile Brieffliche Urkunden vorhanden/ und begehret die zu ediren/ der andere aber sich dessen verweigert/ so soll in denen Fällen/ da sonst nach gemeinen Rechten die Edition gesodert werden kan/ alsobald in der ersten Sentenz darauff/ und zwar nach Gelegenheit der Umstände/ sub poena Editi,
- 31 oder bey einer gewissen Straffe erkant werden; Quod si verò actor sit, qui edere detrectat, ei audientia debet
- 32 denegari, Wesenbec. *d. num. 14.* Præter hæc alia adhuc sunt remedia, quibus quis ad edendum compelli potest, quæ videri possunt apud Berl. *d. Conclus. num. 93.* Illic. Umm. *disp. 17. num. 41.* Harprecht. *d. 13. proc. judic. Conclus. 2. num. 4.* Wesenb. *d. l. num. ult.* Neque
- 33 illi tantum ad hujusmodi librorum editionem faciendam cogi possunt, qui actualiter mercaturam exercent, sed etiam illi, qui desierunt, dummodo agatur de rebus gestis tempore mercaturæ *l. 4. §. 4. ff. de Ed.* Polydor. Rip. *de act. in mort. artic. obs. 57. num. 2.* Strach. *Tr. de Mercat. Tit. quomod. in caus. mercator. proc. num. 34.*

CAP. X.

DE RECOGNITIONE.

SUMMARIA.

- Literarum documenta privata tantum de jure communi debent recognosci* n. 1.
- Publica per se fidem faciunt* n. 2.
- Jure Sax. etiam publica debent recognosci, excipiuntur decreta, sententia* &c. n. 3.
- Literarum documenta privata absque recognitione parum probant* n. 4.
- Ex quâ causa agitur de recognitione librorum mercat.* n. 5.
- Explicatur verbum recognoscere* n. 6.
- Describitur recognitio* n. 7.
- Dividitur recognitio in expressam & tacitam* n. 8.
- Expressa est vel propria vel aliena* n. 9.
- Propria fit vel in persona propria vel delegata.* n. 10.
- Ad recognitionem requiritur speciale mandatum* n. 11.
- Aliena recognitio fit per testes* num. 12.
- Tacita recognitio presumitur ex contumacia* n. 13.
- Pœna contumaciæ quæ?* n. 14.
- Ad pœnam contumaciæ non nimis est properandum* n. 15.
- Accusatio contumaciæ quæ? num.* 16.
- Formula sententionandi super contumaciâ* n. 17.
- In judicio Lips. mercatorio sententia comminatoriâ opus non est* num. 18.
- Sententia Scabinorum Lips.* n. 19.
- Libri mercatorum tanquam scripturæ privatae debent recognosci* num. 20.
- Sententia Scabinorum Lips.* n. 21.
- Recognitio debet fieri legitime & sufficienter* num. 22.
- Debet fieri in judicio, ubi actio instituta* num. 23.
- Nisi in alia provincia inveniantur, quo casu ibidem recognitio instituenda* num. 24.
- Sententia Scabin.* Lips. n. 25.
- Fœmina honestiores, senes valedudinarii possunt coram Notario recognoscere* num. 26.
- Recognitio debet fieri bonâ fide* num. 27.
- Recognoscens obligationem pro suâ debet agnoscere* num. 28.
- Instrumenta in ipso originali debent produci* n. 29.
- Exemplum seu transfusum fidem non*

- non facit num. 30.
*Exemplum seu copia alicujus par-
 titæ extractæ à mercatore ex
 libro non probat num. 31.*
Ampliatur num. 32.
Limitatur num. 33.
*Casibus illis, quibus exempla pro-
 bant, semper datur recursus ad*
- originale num. 34.
*Praxis recognitionis monstratur ex
 actis in judicio mercat. Lips.
 ventilatis num. 35.*
*Sententia Scabinorum Lips. in ju-
 dicio mercat. num. 36.*
*Eorundem in pratorio Lips. num.
 37.*

QUoniam literarum documentis præcipuè pri-
 vatis, (utpote quæ de jure communi vel sola
 recognosci solent, per *l. 10. C. h. t. & authent.*
si quis vult autem C. qui pot. in pign. cum pu-
blica per se plenam fidem faciant, cap. 8. X. h. t. & l. 11.
C. qui pot. in pign. quod tamen secus est de jure Sax.
Carpz, p. 1. Constit. 17. def. Decis. Elect. Noviss. 74. ubi
tamen excipiuntur Decreta, sententiæ & Recessus judi-
ciales vires rei judicatæ consecuti, quibus reus incer-
tam summam condemnatus est, Resolut. Gravarn. de
Ann. 1661. tit. von Justicien Eadsen §. 2. Decis. 12. §. So
haben wir uns auch &c.) ob facti metum adversus ali-
quem productis, antequam debito modo eadem ab ad-
versario recognita fuerint, parum, vel omnino nihil
fidei inesse liquet. l. 20. C. de fid. Instrum. Nov. 73. cap. 1.
Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 25. §. 1. Dec. Elect. Sax. 74.
Mev. p. 3. Dec. 117. & p. 4. Dec. 391. Nic. in proc. p. 1. cap.
53. num. 1. Idcirco nec alienum ab instituto nostro ar-
bitramur, si paucula quædam eaque scitu tantum ne-
cessaria de Recognitione Librorum Mercator. in
medium afferamus. Recognoscere autem h. l. secun-
dum l. 6. de V. S. & l. 1. §. ult. de Reb. aut. judic. possid.
 est verbum singularis studii, diligentiae atque assidui-
 tatis & nihil aliud denotat, quam iterum atque iterum
 videre, relegere, penitus agnoscere h. e. contenta in
 scripturâ

scripturâ productâ legere, & figilla, ubi adsunt, inspi-
 cere & sic veritatem cognoscere, nonnunquam etiam
 approbare *arg. l. 65. ff. de procurat.* Herman. Kirchner.
lib. 4. Offic. Cancellar. cap. 3. num. 27. Ruland. *de Commis-*
sar. p. 2. lib. 5. cap. 39. in f. ita ut Recognitio describi pos- 7
 sit, quod sit quasi debitoris, ejusque contra quem pro-
 ducitur scriptura, confessio omnium contentorum. Et 8
 est duplex. *Expressa*, vel *tacita*. *Expressa* iterum vel 9
propria vel *aliena*. *Propria*, quæ iterum fit vel in per- 10
 sona propriâ, vel delegata, h. e. in personâ procuratoris
 vel mandatarii sui, juxta vulgatam regulam juris: Quod
 quis per alium facit, per semetipsum fecisse intelligitur
cap. 72. de R. J. in 6to l. 169. ubi Dd. & Dec. ff. de R. J.
Moller. lib. 4. semestr. cap. 43. Rulg. Rul. *de Commiss. lib.*
s. cap. 29. n. 3. & 4. Berl. *p. I. Conclus. 44. n. 17.* Carpz.
p. 1. C. 17. d. 18. & in proc. tit. 14. art. 2. num. 91. Ordinat.
 Proc. Elect. Sax. Tit. 25. §. 2. Modo speciale ad hoc sibi 11
 concessum mandatum exhibendum habeat, cum reco-
 gnitio sit res non parvi præjudicii, factâ enim recogni-
 tione plerumque executivè proceditur *l. 25. §. ult. ad L.*
Aquil. l. 26. §. ult. ff. de probat. l. 19. ff. de fid. instrum. l. 56. ff. de
re judic. Finckelth. *obs. 119. n. 24.* Mev. *p. 6. Dec. 20. & p. 4.*
Dec. 147. n. 8. Dan. Moll. *4. Scen. 43. n. 3.* *Aliena* fit per testes, 12
 nam & ii in scripturâ adhibiti manus suas & figilla reco-
 gnoscere tenentur, fateriq; se præsentés fuisse, scriptumq;
 vidisse, & quidem mediante præstito juramento, cum
 aliàs iis absq; juramento regulariter nulla soleat ha-
 beri fides *l. 9. C. de testib. cap. 5. & 51. ff. eod.* Carpz. *lib.*
3. Resp. 82. num. 21. Ordinat. proc. El. Sax. Tit. 25. §. 4.
Tacita autem est, quæ fit præsumtivè, quando quis ex 13
 contumacia documenta contra se producta nec reco-
 gnoscere nec jurato diffiteri velit; quo casu ad preces
 adversarii contumacis scriptura pro confessa & reco-
 gnita

gnita habetur à iudice *Clement. 1. de judic. Gail. 1. obs. 80. num. 6. & de P.P. cap. 15. num. 14. & 15. Mynf. 3. obs. 52. Coler. in Tract. de proc. Execut. part. 3. cap. 1. num. 85. Hartman. obs. 1. tit. 20. lib. 1. Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 25. §. 2. verb.* So lassen wir es bey solcher eingeführten Gewohnheit/ und daß in widrigen Fall/ wo sich der Principal der eydlichen diffession verweigert / die Uhrkunden pro recognitis, und dafür gehalten werden / als wenn sie an sich selbst richtig wären. *Resolut. Gravam. Joh. Georg. II. Elect. Sax. tit. von Justitien Sachen §. Hätte aber zum achten vers.* Wenn nun beyde Theile *Decis. Elect. Noviss. 12. §.* In Fall er aber in diesen Termin nicht erscheinet/ noch erhebliche Ursachen seines Ausßenbleibens einwendet/ so dann ihn sub pœnâ recogniti vorladen/ und da er aber abermahls ausßenbleibet/ Brieff und Siegel pro recognito gehalten. *Carpz. p. 1. Constit. 17. def. 13. & in proc. tit. 14. art. 3. num. 1. & 2. Berlich. p. 1. C. 44. num. 59. Brun-*
 14 *nem. in proc. Civ. c. 10. num. 38. & 39.* Hæc enim est pœna contumaciæ, ut contumax pro confesso & convicto habeatur *Landr. lib. 2. art. 9. & 24. Christoph. Zobel. p. 1. diff. 14. num. 1.* Perinde siquidem est, citatus ad recognoscendum sit contumax, ac si confessus fuerit & recognoverit instrumentum, ut sic pro recognito id meritò habeatur *Carpz. in proc. d. l. num. 4. Brunnem.*
 15 *in proc. d. cap. 19. num. 38.* Non autem nimis properandum est ad sententiam contumaciæ, quâ instrumenta pro recognitis declarantur, sed omiſſa recognitione per sententiam injunctâ, primò in termino, quo recognosci debebat, denuò pronuntiandum, ut pars adversa priori sententiæ etiamnum parens recognoscat, sub comminatione, ne si id rursus negligatur, instrumenta pro recognitis judicentur. Idque pro ratione circumſtantiarum & arbitrio judicis aliquando etiam in tertio de-

mum termino fieri solet, ita ut tandem quarto termino
 super recognitione facta, feratur sententia, Carpz. in
 proc. tit. 14. art. 3. num. 13. & seqq. Brunnem. in proc.
 Civ. cap. 19. num. 38. modo præcesserit producentis pe- 16
 titio, quam hunc in modum suggerit Dn. Schwenden-
 dörffer. in Process. Fibig. pag. 733. Kläger hätte sich ver-
 sehen/ es würde Beklagter einmahl sich bequehmet und
 die producirte Documenta nach Inhalt des Urthels re-
 cognosciret haben; weils aber solches nicht geschehen/ so
 beschuldiget er desselben Ungehorsam/ und bittet die Docu-
 menta sub lit. A. und B. nunmehr pro recognitis zu hal-
 ten. Tunc sequitur sententia: Daß die sub lit. A. und B. 17
 producirte Documenta nunmehr pro recognitis billich
 zu halten. Ut autem hæc sententia subsistat, necesse est,
 ut præcedat sententia comminatoria, sic concipienda
 secundum Dn. Schwend. pag. 724. Daß Beklagter die
 sub lit. A. und B. producirte Documenta sub pœna re-
 cogniti zu recognosciren schuldig/ vel daß Beklagter die
 sub lit. A. und B. producirte Documenta zu recognosci-
 ren schuldig/ in Verbleibung dessen werden dieselbe pro re-
 cognitis billig gehalten. Sed in judicio mercatorio Li- 18
 psiensis tali sententiâ comminatoria opus non est, Leip-
 ziger Handels Gerichts Ordn. § 13. quæ ita sese habet: In
 übrigen soll Beklagter / wenn Kläger die Klage fürbracht/
 in Person entweder selbst oder durch seinen Advocaten die
 Antwort also fort im ersten Termin, und zwar von
 Mund aus in die Feder thun/ oder die wider ihn produ-
 cirte Documenta an Wechselbrieffen/ unterschriebenen
 Auszügen/Obligationen oder andern Schuld-Bekänntnis-
 sen alsobald recognosciren/ oder in denen Fällen/ da die
 eydliche Diffession, vermöge der Rechte/ sonstn Stadt hat/
 eydlich zu difficiren schuldig seyn/ in dessen Verbleibung aber
 ohne vorhergehender Comminatoria, Er Beklagter pro
 M 2 con-

- confesso, und die producirten Documenta pro recognitis erkläret/ auch wenn solches geschehen ic. so fort in die Zahlung vertheilet/ und biß er solche würcklich geleistet/ in Gehorsam behalten werden/ qvod etiam a parte actoris in casu oppositarum a reo exceptionum ita est dispositum, verb. Wenn nun zu solchen Behuff/ Beklagter gewisse documenta reproduciret, ist der Kläger / oder diejenige/ wider welchen sie vorgeleget werden/ solche ebenmäßig zu recognosciren/ oder wenn die diffessio statt hat/ eyndlich zu diffitiren verbunden/ in dessen Verbleibung sind dieselben ohne vorhergehender Comminatoria ebenfalls
- 19 pro recognitis zu halten. Ita Dnn. Scabini Lipsi. in causâ J. H. contra H. L. ventilata in judicio mercatorio *Mens. Apr. Anno 1687.* pronunciarunt: Auff Vorbringen beschuldigten Ungehorsam und erfolgete Befehle in Sachen der Anwälde H. L. Beklagten an einem/ J. H. Klägern andern Theils/ ic. sprechen wir ic. Daß Beklagten producirtes Handbuch nunmehr pro recognito zu halten. Cum itaqve instrumentis maximè privatis fides habenda non sit, nisi debito modo fuerint recognita, uti principio fuit ostensum; Ideoque & Libri mercatorum tanquam scripturæ privatæ debent recognosci Leipzig. Handels-
- 21 Gerichts Ordn. all. §. 13. Qvo facit sententia Dnn. Scabin. Lipsi. in concursu Creditorum P. R. moto in prætorio Lipsiensi *Mens. Apr. d. 3. 1681.* Daß D. W. und Erben Inhalt des erlangten Arrests/ jedoch/ wenn sie zuvor das Handelsbuch in originali produciret und Beklagten seine exceptiones vorbehältlichen/ recognosciret, inmassen ihnen sub pœnâ præclusi. diesen aber recogniti obliegt ic. H. F. vermöge Arrests/ jedoch wenn vorhero das producirtes Handelsbuch mit dem Original anderweit bestärckt/ und Beklagter in Sächß. Frist recognosciret wird/ zu befriedigen. Ut autem recognitio ple-
- 22 nam

nam probandi vim consequatur, necesse est illam fieri legitimè ac sufficienter: cujus requisita late exponunt Coler. de proc. Execut. p. 3, cap. 1, num. 105. & seqq. Berl. p. 1. Conclus. 44. num. 3. Köppen. Dec. 46. Nicol. in proc. part. 1, cap. 53. num. 8. Brunnem. in proc. Civ. cap. 19, num. 37. Ex quibus sequentia sunt notanda. (1.) ut citatio ad illam faciendam emittatur (2.) ut fiat in judicio, ubi actio instituta, l. 4. §. 5. ff. de Ed. ubi Bald. num. 1. seq. Jason. num. 8. & Dd. passim Berl. d. Conclus. 44. n. 3. & 56. Köppen. Dec. 46, num. 27. Carpz. p. 1. Constit. 17. Def. 17. lib. 3. Resp. 80. num. 2. & in proc. tit. 14. art. 2. num. 76. A quo excipe (α) si inveniuntur in alia provinciâ, & ibidem asserventur, quo casu etiam alibi eorum recognitio fieri potest Carpz. p. 3. Dec. 235. num. 6. & 7. Brunneman. ad l. 15. §. ult. num. 17. ff. de Reb. aut jud. possid. citatâ tamen prius ad istum locum, ubi instrumenta seu libri mercat. asservantur, sumtibus producentis parte adversâ l. 4. §. 5. ff. de Edend. ubi Bald. num. 3. Castro num. 2. Jason. num. 9. seqq. Berlich. p. 1. Conclus. 44. num. 57. & 58. Carpz. p. 1. Const. 17. def. 17. num. 4. Quem in modum responderunt Dñi. Scabini Lipsiens. Mens. Febr. 1687. Auff Vorbringen und erfolgte Gescheh / in Sachen der Anwalde Philipp de Givrey Klägers an einem / J. W. und Consorten Beklagten andern Theils ic. Wurden Beklagte das Handelsbuch / daraus der fol. 3. & 4, befindliche Extract genommen / und welches Klägers Principal nunmehr beschwohren / wenn solches entweder hier (zu Leipzig) oder Harlem Gerichtlich produciret, Sie auch darzu gebührend vorgeladen / recognosciren / inmassen Sie zu thun / Klägers Principal aber auff den letzten fall ihnen die zu einem Anwald / dem sie des Orths bestellen werden / benötigte Unkosten herzugeben schuldig / so ergeheth darauff in der

- 26 Sache ferner/ was recht ist/ B. R. W. (6) Si recognoscentes sint fœminæ, honestiores, Senes, valetudinarij &c. isto privilegio fulgentes, ut ad eas Notarius judicij cum quibusdam Assessoribus mittatur, ac coram iis recognitio expediatur *l. 15. ff. de jurejur. Berlich. d. Conclus. 44. num. 4. & 5. Carpz. lib. 3. Resp. 80. & in proc. Tit. 14. art. 2. num. 85. & seqq. Nicol. in proc. cap. 53. n.*
- 27 8. (3.) requiritur ut recognitio fiat bonâ fide, non traudulenter, in præjudicium tertij vel Creditorum Coler. *de proc. Execut. p. 3. cap. 1. num. 108. & seqq. Köppen. Dec. 46. num. 27. Berlich. p. 1. Conclus. 44. num. 8.*
- 28 Carpzov. *p. 1. Const. 17. Def. 16. n. 214. (4) ut recognoscens obligationem pro sua, atqve ea, quæ in ea continentur, pro tali tenore, qvi a producente allegatur, agnoscat, l. 39. ff. de pignorat. act. l. 15. C. de administr. tit. 1. 6. C. de Fidejuss. Berl. & Conclus. 44. num. 9. seqq. Carpzov. in Proc. tit. 14. art. 2. num. 61. & seqq. & p. 1.*
- 29 *Constit. 17. def. 16. num. 2. & 3. (5.) Ut instrumenta in ipso originali, ut loquuntur, producantur arg. Auth. si quis in aliquo C. de Ed. Umm. proc. judic. disp. 17. th. 6.*
- 30 Exemplum enim vel transumptum fidem non facit *l. 2. de fid. Instrument. cap. 1. X. eod. adeo, ut ne summus quidem Princeps exemplo fidem adhibere possit, Umm.*
- 31 *d. l. & 15. num. 27. Hinc infertur, quod exemplum seu copia alicujus partitæ, seu ut dici solet Postæ extracta a mercatore ex suo libro rationum sua manu conscripto, non probet; quia est copia, sive transumptum, & mercatoris fides est approbata duntaxat in scriptura originali ipsius libri Scacc. de judic. caus. civil. lib. 2. cap. 11.*
- 32 *num. 593. Ampliatur hoc, etiamsi sit copia plurium partitarum, aut totius integri libri; In jure enim cautum non reperitur, quod copiarum sumptæ a mercatoribus ex eorum libris sint originalia, Scacc. d. l. Joh. Marquard.*

quard. *de jure Mercat. lib. 3. cap. 9. num. 45.* ubi idem de foro mercat. Lubecensi docet, in præced. autem probare vult copiam instrumenti mercatorii minus solenniter sumtam fidem facere, parte non opponente. Limitatur verò, nisi exemplum jussu Ordinarii judicis, 33 qui originale pro authentico habuit & agnovit, extractum sit a Notario judicii ex causa justa, sc. vetustatis instrumenti, vel absentiae futuræ, vel quia libri longius transmittendi & plura capitula diversa continent, nec de toto libro, sed parte ejus quæstio. Nam tunc exhibitio totius instrumenti facienda judici, sed non parti, cui copia ita extracta tantum communicanda, ne plura litigia occasione totius instrumenti exhibiti oriantur. Bart. *in rubric. ff. de Nov. op. nunt. num. 1.* Panormitan. *in c. 5. X. de fid. instrument. num. 2.* Et ita in Camera observari testatur Gail. *lib. 1. obs. 106. num. 10.* Mindan, *de process. cap. 48. num. 19.* His tamen casibus, 34 quibus exempla probant, semper recursus ad originale, si haberi potest, conceditur, quia in describendo facile error committi potuit. Donell. *lib. 23. c. 8.* Atque hoc 35 eo melius patebit ex causa Jacobi von Leest/ Mercatoris Amstelodamensis contra J. W. ventilatâ in judicio mercatorio Lipsiensi Anno 1688. ubi Actor proposito libello simul produxit schedulam ex Libris suis desumtam, einen Extract oder Auszug/ ejusque recognitionem petit in modum:

Jacob von Leest aus Amsterdam

Mandatarius

N. N.

contra

J. W.

Erscheinet vor dem löblichen Handelsgerichte mit begehender Vollmacht/ sub O fol. 1. und klaget kürlich/ wie daß

daß Beklagter am 15. und 26. August. des verwichenen 1687ten Jahres vor aberkauffte und empfangene Wahren nach dem Extract D fol. 2. 748. fl. 10. §. 8. Klägern schuldig worden. / Wenn denn dieser von Beklagten die Zahlung in Güte nicht erlangen kan/ Als fodert er hierauff Beklagten Antwort/ wie auch Recognition des producirten Extracts sub D und bittet nach dessen Erfolg Beklagten zur Bezahlung des Libellirten Capitals sampt interesse moræ und Unkosten gebührend anzuhalten/ inmassen Kläger hierüber das Nobilissimum judicis officium pro largâ justitiæ administratione imploriret, und fernere Nothdurfft vorbehält.

J. B. Beklagter

contra

Jacob von Deesten angemassen

Kläger.

Erscheinet gleichfalls per Mandatarium J. G. B. legitimatum per mandatum sub Lit. A. fol. 3. und will auff die angebrachte Klage sich folgender Gestalt eingelassen haben/ und zwar so weiß Beklagter nicht/ daß er am 15. und 26ten Aug. des verwichenen 1687ten Jahres vor aberkauffte und empfangene Wahren nach dem Extract sub D fol. 2. 748. fl. 10. §. 8. Klägern schuldig worden/ widerspricht demnach Klägers petito, und bittet ihn von der angestellten Klage cum refusione expensarum zu entbinden/ sollte sich aber Kläger disfalls einiger Bescheinigung unterfangen/ so behält sich Beklagter seine Gegenbescheinigung und andere rechtliche Nothdurfft/ absonderlich aber exceptionem plus petitionis, solutionis & compensationis, zerstörlicher Weise zu gebrauchen bevor/ reserviret sich auch expresse über solche exceptiones und deren Grund Klägers Gewissen/ Wissenschaft und Wohlkewußt zu rühren/ räumer tacendo nichts nachtheiliges ein mit Vorbehalt.

Kläger

Kläger

Muß dahin gestellet seyn lassen/ daß Beklagter die Sache auff Weitläufftigkeit ausgestellt / und sich vor ico des negierens beflissen/ Gleichwie ihn aber obgelegen hätte den producirten vidimirten Extract gebührend zu recognosciren/ also bittet Kläger/ daferne solches von Beklagten bey dem andern Tage annoch nicht geschiehet/ pro recognito zu halten/ massen er zu dem Ende Beklagten hier unter begangenen Ungehorsam accusiret, &c.

Beklagter

Acceptiret, daß wider dessen Litis-Contestation angemäßer Kläger nichts erinnern können/ und siehet in übrigen nicht wie Kläger die recognition des producti sub D mit Bestande urgiren möge/ indem selbiges ein blosser Stempel Bogen/ die Contenta aber weder von einigen Gerichten/ noch Notario mit Aufforückung der dißfalls behörigen Signeten vidimiret worden. Es ist auch in Holland und dergleichen Orten gebräuchlich/ daß wo eines Notarii Scriptur geglaubet werden soll/ die Gerichte mit ihrer Unterschrift und Signeten bekräftigen müssen/ daß der angegebene Notarius warhafftig derjenige sey/ wofür er sich ausgiebet / und daß seinen Schrifften Glauben bezumessen/ welches alles allhier ermangelt/ und dahero das productum sub D kein Documentum recognoscibile &c.

Urthel

36

Auff Klage/ Antwort/ auch vorbringen/ beschuldigten Ungehorsam und erfolgte Befehle in Sachen der Anwälde Jacob von Veeß/ Klägers an einem/ J. W. Beklagten andern Theil so ihr uns übergeben / und euch des Rechten darüber zu belernen gebethen habt/ Sprechen wir zc. daß Beklagter den producirten Extract zu recognosciren nicht verbunden. D. R. W. Churfürstl. Sächs. Schöppen zu Leipzig/ Mens. Jul. 1688. Ita quoque in Prætorio

N

Lipsiensi

37

Lipsiensi in Concursu Creditorum Christian Kirchners Anno 1686. d. 14. Junii librorum originalium recognitio fuit adjuncta: Daß Joh. B. und Consort mit denen liqui-
diren 52. Rth. II. Gr. 2 Pfennige vor ausgenommenen zu des Schuldners Eheweibs Begräbniß angewante und andere Wahren; jedoch wann vorhero das Handelsbuch/ woraus der ad acta gebrachte Extract genommen/ in Originali vorgeleget/ und nach erfolgter recognition, durch den/ so es gehalten eyndlich bestärcket worden/ in der eilfften Classe unter denen personaliter Privilegirten zu befriedigen.

CAP. XI.

DE

EFFECTU

&

PROBATIONE SEMIPLENA.

SUMMARIA.

Effectus librorum mercatoris ratione probationis est levis, imò nullus. n. 1.

De jure Civ. libri hi tanquam privata scriptura pro scribente non probant. n. 2.

Quia aliàs hoc esset exemplo perniciosum. n. 3.

Et nemo potest esse in propria causa testis. n. 4.

Consuetudine ac observantia libris mercatorum semiplena tribuitur probatio. num. 5.

Quod etiam receptum in Belgio n. 6.

In Ducatu Wirtembergico quomo-

do & in quantum libris mercatorum credatur. n. 7.

In Republ. Norica quomodo scriptura mercatorum fides habetur. n. 8.

Quid Francofurti ad Manum hoc in passu juris? n. 9.

In quantum libris mercatorum Venetorum adscribenda fides. num. 10.

De Consuetudine propter aequitatem libri mercatorum habent vim probandi. n. 11.

Probatur hoc ex Hartm. Pistore. n. 12.

Æqui-

Agritas hic non intelligenda cerebrina. n. 13.

Illustratur hoc per varia singularia mercatoribus concessa. n. 14.

Mercatoribus licitum est propria habere collegia. num. 15.

Quaecumque licita collegia statuunt, habentur rata. n. 16.

Hanseatica societas quatuor habuit emporia. num. 17.

Mercatores statuta a jure communi positivo exorbitantia condere possunt. num. 18.

Judices peculiare illis habere licet. num. 19.

Diversi diversorum locorum iudices & Consules mercatorum in Barbaria residentes recensentur. n. 20.

Quod juri communi conveniens asseritur. n. 21.

Tot circa hanc rem reperiuntur ordinationes, quot Resp. num. 22.

Quid obtineat Lipsie? num. 23.

Processus mercatorum est summarius. num. 24.

Rationes hujus rei. num. 25.

Ordinarius processus potest obtinere, sed non expedit. n. 26.

Quis libellus in causis mercatorum? n. 27.

Sufficit alternativus. n. 28.

Ignorantia juris positivi non facile mercatoribus prejudicat. num. 29.

Proponuntur singularia contenta

in Ordinat. Proc. mercat. Lips. num. 30.

Advocati ibi, si non sunt Licentiatii aut Doctores, debent esse jurati. n. 31.

Adducitur Ordinat. Proc. Mercat. Lips. num. 32.

Juramentum Calumn. generale in foro Sax. non obtinet. n. 33.

De jure Comm. tenor libelli reo citando debet transmitti. n. 34.

Terminus legalis in citatione debet exprimi. num. 35.

Cui termino iudex nihil potest adimere. num. 36.

In judicio mercat. Lips. citatio non in scriptis fit, sed tantum per tabellionem, nullâ data dilatione. num. 37.

Adducuntur verba d. ordinat. num. 38.

De Jure Sax. in uno libello non nisi tria puncta licet proponere. num. 39.

Aliud obtinet in foro mercat. Lips. num. 40.

Ordinat. proc. mercat. num. 41.

Comparatio citati sui vel in persona propria, vel per personam alienam. num. 42.

In judicio mercat. Lips. reus in personâ comparere debet. n. 43.

Verba Ordinat. proc. mercator. num. 44.

In eodem judicio mandatum ante finem litis non est revocandum. n. 45.

Si mercator peregrinus ibi per alium procurari velit, debet is producere mandatum certis requisitis instructum. 46.

Famina mercatrix in persona cum curatore vel actore debet comparere. num. 47.

Tutor pupilli sui nomine per actorem comparere potest, nisi proprio nomine cambiales dederit literas. num. 48.

Proponitur quomodo in foro Sax. Proc. fiat contra contumacem actorem. n. 49.

Quomodo contra contumacem reum. n. 50.

Neg. actor neg. reus pro contumace est habendus, si nondum bona quarta est audita. n. 51.

Diversus procedendi modus obtinet in foro mercat. Lips. num. 52.

Quanam exceptiones dilatoria admittantur. n. 53.

Exceptiones litis ingressum impediennes in continenti sunt probanda. n. 54.

Ordinatio proc. mercat. Lips. num. 55.

Habetur processus circa litis denunciationem in Foro Sax. n. 56.

In primo termino non cogitur denunciare litem contestari. num. 57.

In foro mercat. Lips. litis denunciatio non impedit, quo minus primo statim termino responsio aut recognitio fieri debeat. n. 58.

Reus in primo termino comparens se a tacens, ad legitimam impedimenta condemnatur. num. 59.

Reus, qui respondere detrectat, videtur habendus pro confesso & convicto. n. 60.

Ad executionem ex causa contumacia ante sententiam non proceditur. n. 61.

Species contumacia est, si reus quem citatus in iudicio comparere, sed taceat. num. 62.

Formula pronunciandi. n. 63.

Ampl. licet reum simpliciter condemnari ut confessum & convictum petierit actor. n. 64.

Recognitione denegata, documenta tum demum habentur pro recognitis, si praeceperit sententia comminatoria. n. 65.

In foro mercat. Lips. responsio a reo in primo statim termino debet fieri et tenus, & documenta producta recognosci. n. 66.

Post obitum alterutrius litigantis heredes quomodo processum reassumere debeant. n. 67.

Reassumptio process. hodie non est abrogata. n. 68.

De quo casu Recept. Imp. & Recept. Elect. Sax. loquantur. n. 69.

Quando hodie sit necessaria reassumptio. n. 70.

In iudicio mercat. Lips. Successori tantum particulari reassumptio incumbit. num. 71.

Circa

Circa juramenta delata quodnam
singulare in foro mercat. num.

72.

Probatio dividitur in probationem
ordinariam & demonstratio-
nem. n. 73.

Demonstratio in specie talem, &
contra demonstrationem. num.

74.

Probationi ordinaria terminus
probandi de jure Sax. est desti-
natus 6. Septimanarum & tri-
um dierum. n. 75.

Intra quem terminum debent ar-
ticuli probatorii cum nomini-
bus testium aut documentis ju-
dici offerri. n. 76.

Demonstratio summaria ad termi-
num probatorium non est adstri-
cta. num. 77.

In foro mercat. Lips. non est locus
probationi ordinariae, sed obti-
net tantum demonstratio. num.

78.

Probationi adversatur reprobatio,
quae jure Sax. intra terminum
probat est offerenda. n. 79.

In foro mercat. Lips. non admitti-
tur reprobatio, sed contrade-
monstratio. num. 80.

Probaturus per documenta, quae
non habet in sua potestate, po-
test confugere ad beneficium
Editionis. n. 81.

Actor regulariter tenetur reo ad
editionem. n. 82.

Reus regulariter ad editionem ob-

strictus non est, nisi sit instrumen-
tum actoris, aut commune. num.

83.

Si reus est contumax, accusata ipsi-
us contumacia, instrumenta ba-
bentur pro editis. n. 84.

In foro mercat. Lips. iudex primus
statim sententia editionem sub
poena editi injungere potest. n.

85.

Si alio in loco documenta sint eden-
da, mandataris constituitur. n.

86.

Attestatorum disputatio, quid
sit, & quando facienda? num.

87.

In foro mercat. Lips. attestatio-
num disputationes non admit-
tuntur. n. 88.

Quo tempore in eodem iudicio
Leuteratio proseguenda & ap-
pellatio justificanda. n. 89.

Leutationis prosecutio in termi-
no ibi debet absolvi. num. 90.

Si appellatio vel Leuteratio frivola
deprehendatur, quae poena?
num. 91.

Appellatio a citatione nullam ha-
bet effectum. num. 92.

Adducuntur verba Ordinat. proc.
mercat. num. 93.

Circa executionem dist. inter actio-
nem realem & personalem. num.

94.

Ad factum condemnatus, ad illud
praestandum adstringitur carce-
re aut aliis modis. n. 95.

In concursibus creditorum qualis sit
procedendi modus. num. 96.

De jure Civili heredi est concessum
beneficium deliberandi intra
annum. 97.

Quod etiam receptum jure Sax.
num. 98.

Annuo deliberandi spatio durante,
hereditas habetur pro jacente.
n. 99.

Ex Ordinat. proc. mercat. est spe-
ciale in heredibus falliti. num.
100.

Adducitur hæc ordinat. proc. num.
101.

Arresti impetratio de jure Sax. ad
certas solennitates est restricta.
num. 102.

Arrestum, si legitime impetratum,
tribuit jus reale & tacitum pi-
gnus. n. 103.

Jus illud reale & tacitum pignus
acquiratur ab illa ipsa hora, qua
arrestum impositum. n. 104.

Circa arrestantium prioritatem
ratio temporis habenda. num.
105.

In judicio mercat. Lips. singularis
ratio temporis circa impetra-
tionem arresti habetur. num.
106.

Per pactum a majori creditorum
parte initum præjudicium fit
reliquis creditoribus. num. 107.

Singularis paciscendi modus est
prescriptus in Ordinat. mercat.
Lips. n. 108.

Quanam exceptiones inter mer-
catores obtineant. num. 109.

Beneficium excussionis de jure ob-
tinet inter mercatores. num.
110.

Jus suum persequens bona fide
agit. num. 111.

De Consuetudine beneficium ex-
cussionis non attenditur. num.
112.

Sententia Carpozovii. num. 113.

Reteditur ab ea. num. 114.

Quando cumq. creditor est merca-
tor, illi excussionis exceptio op-
poni nequit. n. 115.

Si creditor mercator non est, illa
locum habet. num. 116.

Qu. An exceptio divisionis obtine-
at? num. 117.

Affirmant cum Gailio quidam Dd.
num. 118.

Contrarium de consuetudine. num.
119.

Ampliatur. num. 120.

Exceptio non num. pec. obtinet de
jure inter mercatores. n. 121.

Ratio. num. 122.

Exceptio hæc cum æquitate con-
juncta. num. 123.

Aliud de consuetudine. num. 124.

Nec potest opponi contra literas
cambii. num. 125.

In curia mercatorum probat uni-
cus testis. num. 126.

Domesticum testimonium admitti-
tur de scientia gestorum in navi.
n. 127.

Admit-

Admittuntur etiam liberi ut testes,
num. 128.

In causa naufragii probat sola
fama, num. 129.

Probationes veritatem & merita
causa concernentes in foro mer-
catorum observantur. num.
130.

Melius est in causis mercatorum
eorum iudicio acquiescere,
quam aliorum sententia stare.
num. 131.

Quodnam solenne propterea inter
illos obtineat? n. 132.

Instrumentum quod dicitur Pare-
re adducitur ac explicatur.
n. 133.

De aliis singularibus remisissæ. n.
134.

Libris mercatorum tribuitur fides
semiplena. num. 135.

Quando semiplene probatum est,
requiritur adhuc iuramentum
suppletorium. n. 136.

Iuramentum suppletorium iudex
etiam non imploratus debet in-
jungere, n. 137.

Obstare videtur regula communis.
num. 138.

Respond. ad eand. num. 139.

Distinguitur circa hanc rem. num.
140.

Donelli dissentientis opinio non est
approbata. num. 141.

Prejudicium Scabinorum Lips.
num. 142.

Sufficit scilicet in genere iurejuran-

do est confirmatus. num. 143.

Sententia Scabinorum Lipsiensium.
num. 144. 145.

Formula iuramenti suppletorii ra-
tione librorum mercat. num.
146.

Si iuramentum ab insitore est præ-
standum, alia formula adhibe-
tur. n. 147.

Quanam circa illam formulam a
parte adversa in medium alla-
ta? num. 148.

Sententia Scabinorum Lipsiens.
num. 149.

Ad præstationem iuramenti in ju-
dicio delati requiritur senten-
tia iudicis. n. 150.

Præstitum absq. auctoritate iudi-
cis est nullius momenti. num.
151.

A præstatione iuramenti non excu-
santur Mennonistæ. n. 152.

Iussus jurare de termino jurandi
debet esse sollicitus. num. 153.

Duplex is est in foro Sax. num.
154.

Iussus jurare intra octo dies debet
ad præstationem iuramenti se
offerre. num. 155.

A quo tempore hic terminus inci-
piat. num. 156.

Terminum illum non licet antici-
pare. num. 157.

Obsequium illud observatur etiam
inter mercatores. num. 158.

Anticipatio in iudicio mercat.
Lips. permissa. num. 159.

Intra

Intra quod tempus sit jurandum. n. 160.

De jure Sax. terminus probatorius est sex hebdomadam num. 161.

Qui terminus etiam obtinet circa praestationem juramenti. n. 162.

Sive juramentum sit judiciale & delatum, sive sit necessarium num. 163.

Intra eundem terminum & libri mercatorum debent juramento confirmari. num. 164.

Juramentum de jure Sax. non potest per procuratorem praestari num. 165.

Contrarium est statutum jure communi num. 166.

Juramentum in loco judicii, ubi lis ventilatur, regulariter est praestandum num. 167.

Extraneis personis in diffitis terris viventibus permittitur coram suo ordinario magistratu jurare n. 168.

Judex determinat cujus expensis actus jurandi expediri debeat num. 169.

Quod etiam obtinet in judicio mercat. Lips. 170.

Adducuntur praedicta cum modo procedendi in casu, si actor absens jurare debet num. 171. 172. 173. 174.

Formula petendi literas requisitoriales num. 175.

Formula exhibendi literas requi-

storiales. num. 176.

Responsio ad literas requisit. num. 177.

Si judex requisitus certum terminum praefixit, is a judice requirente debet notificari. num. 178.

Si duo mercatores ratione pretii inter se discrepent, quoniam cui juramentum deferendum? num. 179.

Proponitur casus num. 180.

Respond. illi, cujus liber omnia habet requisita. num. 181.

Si uterque liber est perfectus, attenditur dignitas, fides &c. num. 182.

Ex persona diligenti presumuntur ea quae ad officium diligentis pertinent. num. 183.

Claritas & honestas persona minuunt fidem de delicto. num. 184.

Qui non est integra fidei & persona legalis, ei non est deferendum jusjurandum supplet. num. 185.

Ejusmodi personae in aliorum causis non sunt testes, multo minus in propriis. num. 186.

Usurario judaeo per juro non est deferendum jusjurandum suppl. num. 187.

Judex tale juramentum delatum potest revocare. num. 188.

Si omnia sunt paria ratione librorum mercatoris, quanam sententia

- sentia Brunnemanni. num. 189.
- Juramentum supplet. semiplenam probationem supplet, ut Judex secundum eam pronunciare se neatur. num. 190.
- Resp. ad Contraria. num. 191.
- Juramentum supplet, nuncupatur suffragium probationis. num. 192.
- Juramentum suppl. maxime obtinet in foro mercat. num. 193.
- Adducitur observantia pronunciandi. num. 194.
- Juramentum supplet, necessaria debet prestari. n. 195.
- Non potest referri. n. 196.
- Nec recusari. n. 197.
- Injuste recusans causa cadit. num. 198.
- An liceat hic probationibus conscientiam defendere. num. 199.
- Affirmativa potest statui. num. 200.
- Juramentis supervacuis in vavum Dei nomen non assumendum. num. 201.
- Ad juramentum suppl. non devenitur, nisi quando exitus causa non reperitur. n. 202.
- Nemo cogendus ad remedium extraordinarium. num. 203.
- Contraria sententia observatur. n. 204.
- Jure Sax. per terminum probatorium omnia via ulterius probandi preclusa est. num. 205.
- Juramentum supplet. defertur in defectum plena probationis. n. 206.
- Secus est si oblatio ad probationem & juramenti suppletorii prestatio conjungantur. num. 207.
- Qu. An libri mercatorum ejusdem morte confirmati plenè probent? num. 208.
- Ita sentit Gail. num. 209.
- Non omnis moriens presumitur Job, Baptista num. 210.
- Cum Carpz. contrarium statuitur. num. 211.
- Quod lege non cavetur, in practica non habetur. num. 212.
- Afferuntur alie rationes & fundamenta. n. 213.
- Duo vel plura specialia circa unam eandemque rem non admittuntur. num. 214.
- Refellitur Gailii sententia, quæ vult mortem instar juramenti esse. num. 215.
- Approbatum doctrina Carpzovii exigentis a mercatoria mortui heredibus juramentum credulitatis. num. 216.
- Confirmatur hoc cum lege, cum prejudicii. num. 217. 218. 219.
- Qu. an debitor ad juratam confessionem librorum jurejurando confirmatorum sit admitteendus? Neg. num. 220.
- Libri mercat. ex observantia semiplenè probant. num. 221.

Semiplena probatio per juramentum supplet. fit plena. num.

223.

Post factam plenam probationem reus habetur pro confesso & convicto. num. 224.

Jure Sax. nullum instrumentum sine adversa partis recognitione aut jurata diffessione probat, non tamen indiscretè. 225.

Libri mercat. cum libris censualibus conferri possunt num. 226

Præstito juramento supplet. bi libri plenè probant, nec habet locum diffessio. num. 227.

Afferitur eum in finem formula sententionandi. num. 228.

Et sententia Scabinorum Lips. n. 229.

Qu. An adversaria giornalia &c. mercatorum probent. num.

230.

Affirmant nonnulli Dd. per rationes. num. 231.

Rectius defenditur negativa. num. 232.

Adversaria possunt mutari, contraferibi, non vero libri mercatorum. n. 233.

Charis rapsodicis seu scartafacciis nulla fides habenda. num.

234.

Quidnam sit scartafaccia? num. 235.

Describuntur scontra. num. 236.

Pbrasis scontriren / rescontriren Italis debet originem. num.

237.

Nihil est aliud, quam mutua cambia inter se compensare. num.

238.

Quid circa compensationem cambiorum Ordinat. Cambiali Lips. fit cautum. num. 239.

Adducitur Heydigers Wechsels Recht. num. 240.

Qu. An bilantium fidem faciat? Aff. n. 241.

Bilantium quæ contineat? num. 242.

Quando bilantium dicatur bilantiare. num. 243.

Ex bilantiis ritè confectis oritur efficax probatio. num. 244

Describitur bilantium secundum Sprenger. n. 245.

In Italia ex omnibus bilantiis conficitur bilantium universale, quod insinuat magistratui. n. 246.

Post illud bilantium in scarta facciis nihil potest mutari. num. 247.

Quid mercatores, ut justam sit bilantium, facere soleant? num. 248.

Magistratus ex bilantiis exhibitis quale faciat bilantium. num. 249.

Probat etiam bilantium in judic. mercat. Lips. n. 250.

Sufficiunt libri mercat. ad impetrandum arrestum. num. 251.

Adducitur ordinatio judicii mercat. Lips. 252.

Libri mercatorum si ratione probationis considerentur, uti non semel fuit dictum, levem, imò nullum de jure scripto producant effectum. 1
 Hujus enim vigore pro scribente vel proferente 2
 ceu scripturæ privatæ aut libri rationum nihil probant Gl. in l. 9. §. 2. ibique Dd. ff. de Ed. Canonista in c. 2. ubi Dec. num. 17. Y. de fid. Instrument. Alex. in l. 1. n. 10. C. de Ed. Jason. in l. admonendi 31. num. 131. ff. de jurejur. Wesenbec. Conf. 36. num. 7. vol. 1. Menoch. de 3
 A. J. Qu. lib. 2. Cent. 2. cas. 3. num. 19. Exemplo etiam 3
 perniciosum esset illi scripturæ credi, quâ unusquisque, sibi annotatione propriâ vel debitorem constituere, vel se liberare posset l. 5. l. 7. C. de probat. l. 2. & l. fin. C. de Conven. fisc. debet. Quemadmodum nemo in propria 4
 causa testis esse potest vivâ voce l. 10. C. de testib. ita nec minus scriptura privatâ Carpz p. 1. C. 17. Def. 34. n. 5. 6.
 Hisce verò quæ ad strictum jus pertinent, in curia 5
 mercatorum non rigerosè observatis, communi interpretum, ac in terris tam Saxonis quam aliis receptâ, observantiâque probatâ opinione introductum est, quod illorum libri, si non plenam, certè semiplenam, concurrentibus supra memoratis requisitis faciant probationem, ita ut proferenti illos juramentum suppletorum deferri possit. Andr. Gail. lib. 2. Obs. 20. Hartm. Pist. Obs. 36. Carpz. p. 1. C. 17. Def. 25. Quod etiam ita receptum esse in Belgio testatur Groenewegen de LL. abrogat. C. de probat. & ita in aliis non obscuri nominis locis praticari, loquuntur statuta. In Ducatu Würtembergico quid hoc in passu receptum, docent verba Ordin. Provinc. de ann. 1654. p. 1. rubr. Der Kauffleute &c. ubi dicitur: Item Schuldbücher/ so zu Zeiten durch unsers Fürstenthumbs Kauffleuten gegen denjenigen gemacht worden/ die Wahre von ihnen Kayffen/ wo die ohne Argwohn und ordentlich gemacht/ auch die Schuldherren 7
 O 2 herren

herren Ihr Gewerb und Handthierung auffrecht und ehrbarlich führen / und eines guten Vermuths und Besens seyn / die sollen und mögen auch nach unserer Gerichte muthmassen und Erkantnis ihre Beweisung thun / also daß unsere Gerichte / wo die vorerzehlte Ursachen und Umstände sämplich vorhanden / dem Schuldherren zu den fürgebrachten Schuldbüchern. oder Registern den Eyd in supplementum zu ertheilen. De No-

- 8 ribergensium Reformatione quid obtineat, apparet ex tit. 8. leg. 7. d. reform. ubi dicitur: Der Kauffleute Schuld- und andere Handelsbücher / so dieselbe ordentlich nach ehrbahrer Kauffleute Gebrauch geschrieben seynd / sollen in Sachen ihrer Handthierung belangend / für dieselben Kauffleute zu Beweisung ihrer daselbst eingeschriebenen Schulden und Handlung dermassen angenommen werden / da dieselben Kauffleute sonst in ihren Gewerben auffrecht und ehrbar befunden / und eines guten Vermuths seyn / und der Gegentheil solche Bücher durch keine Gegenbeweisung kan ablegen. Simile observatur Francofurti ad Moenum p. 1. Tit. 31. §. 12. ubi dicitur: Esliche sind Schuldbücher und Schuld Register / so die Kauffleute &c. Gewandschneider und Krahmer halten und machen / und darin was sie verhandeln / verkauffen / verzeichnen so dann dieselbe Schuldbücher ordentlich und förmlich / das ist / mit Benennung derer Personen / so die Wahren ausgenommen / oder aufnehme lassen / und durch wen auch umb was Geld / mit Vermeldung des Jahrs / Monats und Tages unterschiedlich / leslich und verständlich geschrieben seynd / auch sie die Kauffleute sonst in ihren Gewerben auffrecht und redlich befunden / und eines guten Vermuths und Glaubens seyn / so thun sie zu der Beweisung so viel / daß auff vermeldte Bücher und auch Umstände der Eyd in supplementum zu völliger Beweisung mag ertheilet werden. In quantum libris mercatorum Venetorum credatur, jure municipali

Sermæ Reipubl. Venetæ hisce formalibus cautum est.
 Anno 1521. d. 18. Jun. in Major. Consilio fu provisto &c.
Andera parte che de cetero così alli libri ordinarii come à
cada un altro libro de bottegheeri e mercanti non si deb-
ba dar fede, se non de cinque anni in giù, nel qual tem-
po, i detti botteghieri commodamente potranno farsi pa-
gar, o verò farsi chiarezza, da quelli che realmente si
saranno debitori, è ni uno sarà defraudato come si reeside.
 Qvod de consvetudine propter æqvitatem & boni pu- II
 blici rationem, ut nimirum usus commerciorum sit li-
 berior, ita est inductum, uti *Cap. VIII. fuit demonstra-*
tum. Et hoc ipsū testatur Hartm. Pistor. obs. 180. 12
num. 11. dum asserit, doctrinam juris esse ab omnibus
receptam, qvod in causis mercatorum de apicibus ju-
ris non sit curandum, sed ex æqvo & bono decidenda
omnia. Æqvitas autem hic intelligenda non imagi- 13
naria & cerebrina Bald. in rubr. de Constit. pecun. ve-
rū cum ratione conjuncta, & ex circumstantiis a le-
ge considerata Strach. quomod. in caus. mercat. proc. p. 22
ult. num. 8. Marqvard. de jure Mercator, lib. 3, cap. 9.
 Cujus rei illustrandæ gratia, non erit de nihilo unum 14
 atqve alterum singulare in foro mercatorum receptum
 adducere Nimirum concessum est mercatoribus (1.) 15
 ut propria habeant collegia, qvorum usus Romanis
 qvovqve mercatoribus non fuit interdictus, attestante
 Livio lib. 2. cap. 27. & l. 1. in pr. §. 1. ff. qvod cujuscve
 univers. nom. hinc proprium jus sibi constituere valent,
 Qvæ enim licita collegia inter collegiatos statuunt, 16
 omnino habentur rata, dummodo cum jure diyino na-
 turali civili & publicâ tranquillitate amicè conspirent
 Arnold. de Reyger. in thesaur. jur. locupl. verb. merca-
 tum. Similiter Hanseatica societas qvatuor olim præ- 17
 cipua in exteris Regnis emporia, domos, Collegia, ac
 O 3 juris.

- jurisdictiones proprias tenuit, veluti Londini in Anglia: Brugis in Flandria, Bergæ in Norwegia & Neogardiae in Russia, Maximilian. Jausst ab Aschaffenburg *conf. pro arar. class. 20. ordin. 1591. Chytr. part. 3. lib. 2. c. 26. num.*
- 18 21. Klock. *de Aerar. lib. 2. cap. 26. num. 21.* (2.) Statuta a jure communi positivo exorbitantia condunt, in iis videlicet, in quibus jurisdictionem habent, minimè verò in his, quæ ab eorum negotiatione sunt remota e. g. si super hereditatibus decernerent, statutum non valeret Strach. *quomod. in caus. mercat. proc. num. 8.*
- 10 Mar. *spec. aur. p. 4. num. 70.* (3.) Judices quoque peculiare constituere possunt, modo tamen hi præscriptum in jure dicendo terminum non egrediantur h. e. modo jurisdictionem suam ad negotia alia civilia vel criminalia, mercaturam non supponentia haud extendere velint Cardinal. Tusch. *Vol. 5. Conclus. 207.* Jausst ab Aschaffenburg *conf. pro arar. class. 20. Ord. 1591. Petr. Gregor. Tholosan. Synt. Jur. univ. lib. 47. cap. 37. Matth.*
- 20 Coler. *de process. Execut. p. 2. c. 1. num. 52.* Hinc olim apud Athenienses Senatus mercatorum lites dijudicabat & apud Romanos Comites sacrarum largitionum curam mercatorum & negotiationum habebant. Et magistratus Antwerpiensis ut florente rerum statu peregrinos mercatores in suam civitatem adduceret, præter alia indulta, publico decreto societatem negotiatorum instituit, eorumque consulibus cognitionem causarum mercaturam concernentium permisit, Veteran. *lib. 1. Annal. Belg.* unde factum est ut undique ex remotissimis locis ditiores quique eò confluerent: & singulis diebus bis, horis ante & pomeridianis, in celeberrimo urbis compito, quod *Burssam* dixerunt, ultra quinque hominum millia negotiationibus orbis terrarum expediendis, conventus agerent, Scriban. *in Origin.*

gin. *Antuuerp. cap. 8.* Anglici etiam mercatores, hodie-
 que Hamburgi collegia & præfectum societatis, in emi-
 nenti dignitate constitutum, eundemque judicem re-
 giâ autoritate confirmatum, habent, qui appellatur.
Der Rurtmeister Herman. Lather. de Cens. lib. 3. cap. 12.
num. 40. Huc etiam spectant Consules Hispanorum,
 Gallorum, Anglorum, Venetorum & Batavorum no-
 mine in Barbariâ aliisque locis Imperii Turcici resi-
 dentes, eum in finem, ut mercatoribus suæ nationis as-
 sistant, eosve in contestandis excipiendisque litibus
 tueantur, unde præter linguam instituta quoque illius
 regionis, ubi subsistunt, callere debent Kulpis *de Legat.*
Stat. Imp. cap. 3. §. 4. Addatur Marquard *lib. 3. de jure*
Mercat. cap. 6. Habent hi quandam permissu Principis
 jurisdictionis speciem in suæ nationis mercatores.
Furstner. de supremat. c. 6. p. 24. adeoque obvenientes
 leviores discordias inter illos componere possunt. Mer-
 caturam tamen quoque exercent, atque jurisdictioni
 illius loci, ubi degunt, subsunt tam in civilibus quam
 criminalibus Wicqvesfort *del' Ambassad. lib. 1. Sect. 5.* In-
 terdum tamen contingit, ut qui legatus est, consulis of-
 ficiu quoque administret; Sic enim Residens Venetus
 in Aula Constantinopolitanâ sub *Bailis* nomine consu-
 lem insuper & judicem agit inter suæ non solum natio-
 nis, sed & alios mercatores, qui sub Signo S. Marci na-
 vigationes Indicas commerciorum causâ exercent re-
 ferente Kulpis *de Legat. Stat. Imp. c. 3. §. 4.* Ita No-
 rimbergenses habent die *Marktvoorgehere/ bey denen als*
le von dem Banco herrührende Streitigkeiten erörtert
werden sollen. Bozensium iudicium mercatorium non
 minus celebre est, utpote a Domo Austriacâ confirma-
 tum; Ut & Reipublicæ Genuensis, consule constans &
 duobus consiliariis, vid. D. Zipfeliu *Disp. de lit. Collyb.*
Sect.

- Sect. 3.* Quo etiam referenda Amstelodamensium Camera Assurationis die Kammer von Assurantie
21. *Joensens Beschreibung von Amsterdam. c. 1.* Et hæc juri communi conveniunt juxta *l. ult. C. de judic. l. 2. in f. C. de Constit. pec. Nov. 136. pr. ibique* Cujac, ubi constituitur, ut argentariis speciales judices sint, apud quos controversiæ eorum examinentur, ut brevi finem capiant, & supplices prætoriorum vexatione liberati, officio & rebus suis vacare possint *Carpz. p. 2. Constit. 6. def. 9.*
22. § 10. Tametsi non diffidendum sit, tot inveniri circa hanc rem ordinationes, quot sunt Respublicæ aut imperia per orbem celebria, & ubique propemodum locorū
23. diverso inter mercatores judicio agi. Hic Lipsiæ quid obtineat, patet ex *Ordinat. a Sereniss. Electore Joh. Georg. III. gloriosissimæ memoriæ de Anno 1682.* Lipsiensibus mercatoribus indulta. Atque hæc de judicio;
24. Circa processum quoque occurrunt singularia; Hic enim summariter tantum derelictis juris apicibus tractatur
25. *Carpz. proc. tit. 1. art. 1. num. 57.* partim ob reipubl. commodum, cujus non parum interest, lites in ejusmodi causis ocyus finiri *l. properandum. 13. C. de judic. l. 2. pr. de aqv. & aqv. pluvi. arc. act. Morl. Emper. jur. p. 1. tit. 3. qv. 2. num. 17.* partim etiam, quia inter mercatores tantum facti veritas examinatur *Gail. lib. 2. obs. 20. num. 5.* quæque civilia sunt, omittuntur; naturalia verò & per principia juris gentium & conclusiones, ex
26. jure naturæ introducta, observantur. Non tamen negandum, quod ordinarius processus, de jure Civili introductus, in his quoque causis locum habere nequeat, sed hic tantum sermo est de majori expediendi modo, &
27. de eo, quod usu servatur. Hinc in libellis mercatorum adeo cuncta secundum boni & æqui normam diriguntur, ut etiam libellus malè conceptus admittatur, dum-

dummodo quoquo modo defendi possit, atque eluceat, quid, quale, quantumque debeat, prout alias in iudicio summario processus instituitur. Quia hic libellus tantum facti veritatem continere debet l. 28. §. 3. l. 47. ff. mand. ubi Bartol. Imo sufficit quoque in causis mercatorum libellus alternativus, neque tanquam ineptus rejicitur, adeo quidem ut quamvis in libello 28 unam allegent vel probent causam, ac postmodum ex probationibus sive deductis in processu appareat, eas ex alia causa commodius agere potuisse, non tamen propterea causam cadant, sed potius ex causa probata libellus sustineatur; quoniam manifestum est, ignorantiam juris positivi non facile mercatoribus posse præjudicare. Hartm. Pistor. Observat. 80. n. 23. Carpz. proc. tit. 6. art. 1. num. 47, 48. Strach. de mercator. tit. quemadm. proc. in caus. mercat. §. libellus. Quanam 30 singularia contineantur in Ordinatione Processus mercatorii Lips., ordine videbimus, ipsaque verba textus adducemus. Advocati hic tantum admittuntur, qui 31 sunt Licentiatii aut Doctores, vel ratione habilitatis & eruditionis documenta afferre possunt, & præterea jurjurando sese adstringunt tum de diligentiam suam adhibendam, omnique calumnia vitandam, tum etiam de moderatione circa expensas fideli & observatione hujus ordinationis Leipzig H. B. O. §. IV. von Advocaten und 32 Procuratoren verb. zum Advociren oder Procuriren soll bey diesem Gerichte niemand zugelassen werden/ es sey dan/ daß wenn er nicht hoch graduiret/ er zuverher seiner erudition und Geschickligkeit halber / und daß er auff Universitäten Jura studiret/ bescheiniget/ auch hierüber vor dem Gerichte einen Körperlichen Eyd/ daß er die ihm vertraute Sachen mit allem Fleiß und nach seinen besten Vermögen in acht nehmen/ solche vorseßlich nicht ver-

P

Schleiffen/

- schleiffen/sondern/ so viel in mitter geschehen kan/ befördern/
auch darbey keine Gefährde gebrauchen/ noch seinen Prin-
cipalen und Clienten in Abforderung der Gebühren über-
setzen/ und diese Ordnung treulich in acht nehmen wolle/
33 wirklich geleistet. Juramentum quod Advocatis in
judicio mercat. injungitur, dicitur aliàs juramentum
calumniæ generale. & a foro Saxonico exulat, Ordinat.
proc. Elect. Sax. Tit. 33. pr. Carpz. P. I. C. 12. D. 21. & in
34 Proc. tit. 12. art. 1. n. 7. Deinde de jure communitenor
libelli vel etiã libelli copia citando reo simul debet trans-
mitti, ne scilic. reus postea dilationem ad deliberandum
super libello petere possit, Ordinat. Cam. pariz. tit. 22. Or-
35 dinat. proc. Elect. Sax. tit. 4. Terminus quoque legalis
in citatione aliàs exprimitur, qui in foro Sax. constat
6. septimanarum & 3. dierum spatio, Carpz. in proc.
36 Tit. 7. art. 2. num. 46. Huic tempori judex nihil adime-
re potest, adeò, ut nec subsistat citatio, citatusque ad
impedimenta condemnari non possit, si unicus dies
deficiat, & vel terminus juridicus incidat in ultimum
diem temporis præfixi, Carpz. d. l. num. 52. & in jurispr.
37 for. p. I. C. 2. d. 23. In Ord. mercat. Lips. citatio non in
scriptis, sed tantum per tabellionem, nulla data dila-
tione, facta tamen causæ mentione plenissimo cum ef-
fectu fit, & processu semel instituto sufficit, si Advoca-
to, mandatario, actori vel curator in sinuatur, Leipzig
38 H. B. D. §. V. von der Citation. verb. Wenn jemand
einen andern schrift- oder mündlich vorzuladen bittet/
und die Deputirten befinden/ daß die Sachen dermassen
beschaffen/ daß sie vor dieses Gerichte gehörig/ soll der
Beflagte unverzüglich/ ohne Ertheilung einiger Frist/
durch den geschwornen Boten/ mit Vermeldung der Sa-
che/ warumb die Ladung geschiehet/ vorgesodert werden/
und dergleichen mündliche Citation, ungeachtet keine
schrift-

schriftliche Klage mit überschiebet / wenn nur der geschworne Gerichtsfrohne hiervon behörige Relation erstattet / und selbige von dem vereydeten Actuario ad acta gebührend registrirret, die Wirkung / welche sonst eine rechtmäßige Citation hat / und diesem nach auch effectum præventionis, litis pendentia, interruptionis, oder wie sie sonst benennet werden / allerdings haben. Wann die Sache einmahl anhängig und zum Proceß gediehen / ist es gnug / wenn die Citation dem Advocato, mandatario, Actori oder Curatori insinuiret wird. In uno libello jure Sax. non nisi tria puncta vel capita ex diversis causis provenientia proponere licet, & quidem tantum unam eandemque personam concernentia. Ordin. Proc. Elect. Sax. Tit. 5. aliàs potest opponi libelli inepti exceptio. Dn. Schwendend. *ad Fibig. proc. p. 282.* Secus se res habet in foro mercat. Lips. ubi libello opus non est, sed causa summariter ore proponenda, aptè tamen & concludenter, & plura quam tria puncta cumulari possunt, modo illa non paritura sint confusionem Leipz. H. G. O. §. 6. von der Klage verb. Wenn es zur Verhör kömpt / soll der Kläger selbst oder durch seinen Advocaten seine Klage mit kurzer Erzählung der Sache / mündlich / jedoch förmlich und schüßlich anbringen / die denn auch / wenn gleich mehr als drey Puncte darinnen begriffen / wosern nur daraus keine Confusion zu gewarten / nicht verworffen / noch Kläger damit abgewiesen werden soll / welches alles denn auch von der Widerklage / da solche zuläßig / zu verstehen. Comparitio citati in judicio fit vel immediate in personâ propriâ, vel mediatè per personam alienam. Uterque enim comparendi modus vi clausulæ illius citationi insertæ, daß Ihr entweder in selbsteigener Person / oder durch einen gnugsamen Bevollmächtigten erscheinet / tam actori,

- ri, quàm reo regulariter, exceptis tantùm causis criminalibus & aliis quibusdam actibus specialibus est concessus ac permissus, Fibig *in Proc. Cap. 2. §. 5.* In foro mercat. Lips. reus indistinctè in personâ comparere debet, Advocatum tamen ei adhibere licet, sicut & actor mandatarium substituere potest, si ipsi non iuncta sit personalis comparitio Leipz. *H. G. D. §. 7.*
- 44 von Anwälden und Vollmachten verb. Beklagter soll jedesmahl/ und ohne Unterscheid / ausser in denen in dieser Ordnung ausdrücklich ausgenommenen Fällen / in Person erscheinen / und seinet halben kein Bevollmächtigter zugelassen/ gleichwohl ihm sich darbey eines Advocatens/ wie auch dem Kläger/ wenn das Gerichte ihm nicht aus bewegenden Ursachen ausdrücklich in Person zu erscheinen andeuten lassen / massen denn nach Gelegenheit der mit umblauffenden Urabstände demselben dieses zu thun unbenommen/ sich eines Mandatarii zu gebrauchen frey-
- 45 stehen. Mandatum pariter in hoc foro ante finem litis vel absque sententia revocare nulli integrum, sive litiganti seu mandatario seu substituto, neque admittitur defensor, ubi mandatarius locum non invenit, Leipz. *H. G. D. all. l. verb.* Wenn entweder von Klägern oder Beklagten (nehmlich in denen Fällen/ da vermöge dieser Ordnung/ an Seiten desselben/ ein Bevollmächtigter zulässig) wie auch von einem andern/ so bey einer vor diesen Gerichte anhängigen Sache interessiret/ ein Mandatarius bestellet/ soll vor Endigung der Sache/ oder ohne deshalb vorhergehendes rechtliches Erkänntniß / weder der Principal das Mandat zu widerrufen/ noch der Gewalthaber die Vollmacht aufzugeben befugt seyn/ Gestalt denn wenn die Citation dem Principal oder Mandatario richtig insinuiret, und nochmahls beym Terminno der citirte nicht erschiene/ nichts desto weniger/ was der
- Status

Status processus erfordert/ in contumaciam erkant / und die Entschuldigung/ als ob der Principal das Mandat revociret/ oder von demselben der Bevollmächtigte sich loß gesagt/ in keinem Wege attendiret/ gleichwohl der Anwalt/ wenn er de facto ohne rechtliches Erkänntniß die Vollmacht aufgiefet/ seinem Principalen allen daraus entstehenden erweißlichen Schaden erstatten/ auch von der Praxi und Anwaltschaften bey diesem Gerichte ein ganzes Jahr suspendiret werden soll/ welches denn auch mit den aßter Anwälden oder Substitutis also zu halten. In denen Fällen/do kein Bevollmächtigter statt findet/mag auch niemand als Defensor eines andern Wegen zugelassen werden. Qvod si mercator peregrinus negotia sua⁴⁶ per alium in foro mercat. Lips. procurari velit, mandatum pariter ei det necesse est secundum requisita d. Handels G. D. tit. von Anwälden und Vollmachten verb. Dieweil sich aber vielmahls zugetragen/ daß über das je- nige/ was mit denen/ im Nahmen frembder Handels- leute sich angehenden Dienern und andern Personen tra- ctiret und gehandelt worden / daher Streitigkeit entstan- den/ als ob dieselbe dieses oder jenes zu thun und zu schlies- sen nicht Vollmacht gehabt; Als soll hinführo ein jeder frembder Kauffmann/ der selbst nicht nacher Leipzig kom- men kan/ und seine Geschäfte durch einen andern verrich- ten zu lassen gemeinet ist/ seinem abschickten vor sich/ seine Erben und Erbnehmen/ eine beständige auff alle Markfft Verrichtungen/ sonderlich aber auff Schließung/ Accepti- rung/ Bezahlung und Einziehung der Wechsel/ scontri- ren/ und Unterschreibung der Auszüge/ dann zu quitti- ren/ ingleichen bedürffenden Falls vor Gerichte zu erschei- nen/ und daselbst Klägers oder Beklagten Stelle zu ver- treten/ Documenta zu produciren/ auch die producir- ten zu recognosciren/juramenta zu deferiren/ zu refe- riren/

riren/ auch zu acceptiren/ mit der Clausul / daß der Principal alles und jedes/ was der Bevollmächtigte seinet wegen thun und handeln würde/ vor genehm halten / und das vor stehen wolte/ eingerichtet/ so wohl von ihnen selbst/ als auch da Weibespersonen und Unmündige dabey mit interessiret, von deren Curatoren und Vormunden/ oder wenn Handels Consorten vorhanden / von denenselben allerseits/durch eigenhändige Unterzeichnung ihrer Tauff- und Zunahmen / auch Auffrückung ihrer gewöhnlichen Petschafft vollzogene Vollmacht/wie nicht weniger dazu gehörigen Tutoria und Curatoria mit zu geben / auch der Bevollmächtigte dergleichen Vollmacht/ denen / mit welchen er etwas zu thun/ handeln oder schliessen will / auff Begehren zu zeigen/ ausser dem aber niemand wider seinen Willen mit denenselben sich einzulassen schuldig seyn.

- 47 *Fœmina mercatrix vel etiam ex causâ a mercatura antea gesta, adhuc pendente conventa, in personâ cum curatore vel actore suo comparere, eoqve destituta ex officio illum accipere debet* Leipzig H. G. O. S. 8.
 Wie die Weibspersonen vor diesem Gerichte handeln mögen. verb. Ob wohl sonst den Weibern durch ihre Curatores oder Actores vor Gerichte zu handeln vergönnet ist/ soll es doch allhier dergestalt gehalten werden/ daß zwar eine Weibes Person / wenn sie wieder einen andern klagen will/ durch ihren Curatorem oder Actorem auch Defensorem die Klage anstellen mag; Wenn sie aber Beklagens Stelle vertritt/ ist sie nicht alleine/ so lange sie an noch Handlung treibet/ sondern auch da die Sache aus einer von ihr hiebevorggeführten / nachgehends aber auffgegebenen Handlung herrührte / sie sey ledigen Standes/ oder verehliget/ in Person/benebenst ihren Curatoren/oder von demselben bestellten Actorn zu erscheinen / auch da sie dergleichen Curatorem oder Actorem nicht bey sich hätte/ den

denjenigen/ so ihr also dann von dem Gerichte zugeordnet wird/ massen denn selbiges in solchen Fall mit der Bestätigung alsofort ex Officio zu verfahren hat/ anzunehmen schuldig/ und keines weges unter dem Vorwand/ als ob sie indefensa Anstand zu bitten befugt seyn. Tutor pupil- 48
 li sui nomine per actorem comparere potest, si non proprio nomine cambiales dederit literas Leipzig. H. G. D. Tit. 9. verb. Wenn ein Vormund von wegen seiner Unmündigen vor diesen Gerichte zu thun hat/ kan er solches durch einen Actorem verrichten/ es were denn daß er unter seinem eigenen Nahmen Wechselbrieffe von sich gestellet/ und deswegen belanget würde/ auff solchen Fall ist er allerdings in Person zu erscheinen gehalten / und mag sich damit/ daß die Sache seinen Unmündigen betreffe/ oder die Schuld nicht sein eigen sey/ nicht bechelffen. Qvod 49
 contumaciam attinet, ex jure Sax. notum, si actor in primo termino non comparuerit, accusatâ ejus contumaciâ, reus ab instantiâ absolvatur, & ad refusionem expensarum condemnatur: nec antea audiatur, quàm expensas refundat, & præterea actor cautionem præstare teneatur delite prosequendâ, Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 10. pr. & §. 3. Qvod si post litem contestatam actor sit contumax, eadem pœna obtineat, nisi causa jam sufficienter sit ventilata, & de ejus justitiâ jam constet judici, tunc potest vel pro actore vel pro reo sententiam ferre, Carpz. in proc. tit. 8. art. 1. num. 68. Qvoad reum verò contumacem ita proceditur: Si reus in primo termino fuerit contumax, & ejus contuma- 50
 cia accusatâ, condemnatur in expensas, & citatio denuò decernitur sub pœnâ contumaciæ; Si in secundo termino iterum non compareat, rursus condemnatur in expensas, & citatio decernitur, adjunctâ clausulâ, quod debeat legitima impedimenta allegare bey Straffe Un-
 gehor-

hørsambs biß auff Ehehafften. Sin verò iterum non comparuerit, nec impedimenta allegaverit, condemnatur in expensas, & decernitur citatio in causis civilibus sub hâc clausulâ additâ, ut sub pœnâ executionis debeat comparere bey Straffe Ungehørsambs biß auff die Hülffe / ac insequitur rei nec tunc comparentis condemnatio secundum petita libelli, & executio contra contumacem instituitur, Carpz. *in proc. tit. 8. art. 3. & Libr. 3. Resp. 27. 28.* Nicol. *in proc. Cap. 34. 35.*

51 Neque tamen actor neque reus pro contumace est habendus, si nondum hora quarta est audita, tota enim dies cedit citato, in tantum ut licet quis citatus sit ad comparendum summo diei mane, non tamen actoris contumaciæ accusatio attenditur, sed si reum admittere nolit, ipsi per sententiam iungitur, Fibig. *in proc. pag. 148.*

52 Diversus plane modus obtinet in foro mercat. Lips. ubi si actor ante horam 12. antemerid. & 6. postmerid. non comparens, contumaciæ accusari potest, & cautione licet de lite prosequenda remissâ, in expensas tamen est condemnandus. Quod si porro litem deferat, petente reo, denuò sub pœnâ perpetui silentii citandus, (qvæ citatio integrum spatium Sax. contineat) rursus verò emanenti perpetuum imponendum est silentium. Reus verò præfixo termino emanens, denuò sub comminatione ulterioris ordinationis citandus est, qvòd si verò ne tunc quidem sese sistat, per apparitores publicos, nulla personæ habitâ ratione in iudicium ducendus, Pari modo de fugâ suspectus ad petitionem partis præstitâ cautione indemnitis arrestari potest. Leipz. H. D. G. §. 19. Wie wider die aussenbleibende Partheyen zu procediren verb. Geschehe es / daß der Kläger in Termino nicht erschiene/ soll Beklagter/wenn die Verhör Vormittags anheraumet/ länger als biß 12. Uhr/ oder da sie des Nach-

Nachmittags angesetzt/ weiter nicht/ denn biß umb 6. Uhr/ auff ihn zu warten gehalten seyn/er/ der Kläger auch auff Beklagens vorgehende Ungerhorsams- Beschuldigung/ zwar mit der cautione de lite prosequenda verschonet bleiben/ iedemnoch in die Unkosten vertheilet/ und biß er selbige erleget/ weiter nicht zugelassen/ auch da er hierauff die Sache ersitzen ließe/ und darbey nichts thun wolte/ auff des Beklagens Anhalten/ die Klage fortzusetzen vermittelst einer von Zeit der beschienenen Insinuation, eine völlige Sächß. Frist in sich haltender Ladung/sub pœnâ perpetui silentii citiret/ und do er hierauff abermahl aufsenbliebe/ihme dißfalls ein ewiges Stillschweigen würcklich auferleget/ und er also mit seiner herunter habenden Klage und Zusprüchen gänzlich abgewiesen werden; Wenn aber der Beklagte zu bestimmter Zeit alsofort nicht erscheint/ soll er nachmahls bey Vermeidung anderer Verordn-
ung citiret/ auch wenn er sich hierauff noch nicht stellte/ ohne fernern Aufschub und Ansehen der Person durch die Gerichts- Diener auff das Rathhaus gebracht werden/massen denn auch/ wenn einer der Flucht halben verdächtig/ und dißfalls gnugsame Vermuthung vorhanden wäre/ derselbe auf des Klägers Ansuchen/ und gegen das Gerichte der Schadloßhaltung halber zuvorher bestellte Caution, ohne vorhergehende Citation, in Arrest oder Haft genommen werden kan. Præter exceptiones fe- 53
riarum sacrarum iis in causis, quæ diebus feriatis non expediuntur, item præventionis & litis pendentia, si in continenti doceri possint, ut & legitimationis & spoli, nullæ aliæ dilatoriae admittuntur. Pariter exceptio- 54
nes litis ingressum impediētes in continenti probandæ, aut si vel minima dubietas obveniat, eventualiter respondendum, sub pœnâ confessi & convicti, imo instrumenta recognoscenda vel diffitenda, sub pœna re-
cogniti

cogniti &c. verba textus ita sese habent. §. XI.
 55 Leipz. H. G. O. Wiewohl auch bey diesem Gerichte die
 exceptiones feriarum sacrarum, ausser/ was diejenigen
 actus, so diebus feriatis expediret werden können/ be-
 rriß/ ingleichen præventionis und litis pendentiaë,
 wenn solche in continenti benzubringen/ wie auch wenn
 der Kläger seine Person/oder zur Sache sich nicht gnugsam
 legitimiren könte/und dann die Exceptio spoli billig in
 acht zu nehmen. So haben doch alle andere Exceptiones
 nicht statt. Was aber die Exceptiones litis ingressum
 impediendes, als solutionis, compensationis, transactio-
 nis, præscriptionis, reis judicataë, und dergleichen anbe-
 langet/ sind zwar dieselben/ wenn sie in continenti liqui-
 dæ, billig zu attendiren; Do aber hierbey der geringste
 Zweifel annoch übrig/ soll Beklagter nichts desto weniger
 eventualiter auff die erhobene Klage sub pœna confessi &
 convicti antworten/ oder die producirten documenta,
 mit der ausdrücklichen Verwarnung daß/ in Verbleibung
 dessen dieselbe pro recognitis zu achten/recognosciren/oder
 nach Gelegenheit endlich diffitiren/ massen der bey erfol-
 genden rechtlichen Aussprüche auff diese Straffen würck-
 56 lich und unnachbleiblich zu erkennen. Circa litis de-
 nunciationem, per Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 14 §. 1.
 ita cautum, ut is cui lis denuncianda est, petente reo, ad
 proximum terminum citetur, cum eo litigantium res
 in judicio propositæ communicentur, & si a reo in pri-
 mo statim termino antelitis contestationem denuncia-
 tio litis postuletur, causa usque ad proximum termi-
 dum differatur, reoque insimul litis contestatio injun-
 57 gatur. Adeoque lite in primo termino denunciata,
 non opus habet denunciants, ut litem eventualiter con-
 testetur, super sedendum enim in causâ, & reo induciæ,
 usque ad proximum indulgendæ, eidemque insimul
 litis

litis contestatio in sequenti termino facienda injungi debet, Berl. p. 1. *Conclus.* 24. num. 81. Carpz. lib. 3. *Resp.* 19. num. 7. In foro mercat. Lips. litis denunciatio non im-
 58 pedit, quo minus primo statim termino responsio aut recognitio fieri debeat Leipz. H. G. O. §. 12. von der Litis Denunciation, *verb.* Würde der Beklagte einen andern Litem denunciiren/ und denselben vorzuladen an-
 suchen/ ist ihm zwar solches nachgelassen/ er kan sich aber damit der recognition oder Antwort auch im ersten Ter-
 mino nicht entbrechen/ sondern ist solche sub poenâ confessi & convicti oder recogniti zu verrichten pflichtig. Wie denn auch litis denunciat dem in dieser Ordnung
 vorgeschriebenen modo procedendi sich allenthalben ge-
 mäß zu bezeigen hat. Porro & circa responsionem rei
 in foro mercat. singulare quid constitutum; Nam se-
 59 cundum praxin Dicafteriorum receptum, ut, si reus compareat quidem in termino, nolit tamen litem contestari, vel respondere, vel penitus taceat, ad legitima
 usque impedimenta condemnatur, Christoph Zobel. p. 1. *diff.* 12. n. 1. & 2. And. Rauchbar p. 1. *qv.* 1. num. 2. Hartm. Pist. p. 1. *qv.* 3. num. 13. Etsi enim reus pro con-
 60 fesso & convicto sit habendus, qui respondere detre-
 ctat, actorisque libellum tacendo probat, juxta illud vul-
 gatum: qui tacet consentire videtur, *cap. qui tacet* 43. *de Reg. jur. in 6. l. 10. §. 11. ff. locat.* præsertim in judiciali-
 bus causis, ubi tacens semper habetur pro consentiente Aym. Cravett. *Consf.* 1. num. 11. Jacob. Menoch. lib. 2. *presf.* 46. num. 2. Attamen cum nunquam ad executio-
 61 nem deveniri queat ex causa contumaciæ, antequam sententia, quâ ad docendum impedimentum fuerit ad-
 missus, præcesserit, Hartm. Pist. *d. quest.* 3. num. 15. non aliud medium coercendi hoc casu contumaciam rei
 suppetit, quam ut reus ad impedimenta legitima con-
 Q 2 demne-

- 62 demnetur. Species enim contumaciæ est, si reus quidem citatus in iudicio compareat, sed taceat ac litem contestari vel respondere nolit *l. 11. §. 14 ff. de interrogat. in iur. fac. Speculat. lib. 2. part. 1. tit. de Contumacia*
- 63 §. 1. Andr. Rauchbar. *d. qv. i. num. 7.* Hinc formula sententiationandi: Daß Beklagter billig noch einsten citiret wird/anzuhören/ wie und welcher Gestalt er in die Hülffe zu vertheilen/ oder gnugsame Uhrsachen anzuzeigen/warumb er damit nochmahls zu verschonen. Carpz. *in Jurisprud. for. p. 1. C. 10. def. 16. & in proc. tit. 8. art. 2. num. 34. Mev. ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 4. art. 1. num. 21. & p. 6. Dec.*
- 64 64. Quod procedit, etiam si reum simpliciter condemnari ut confessum & convictum petierit actor, Hartm. Pift. *d. qv. 3. num. 16. Carpz. Const. 9. part. 1. def. 5. & lib. 3.*
- 65 *Resp. 25. num. 7. & in proc. d. l. num. 36. 37.* Recognitione quoq; denegatâ documenta tum demum habentur pro recognitis, si præcesserit sententia comminatoria Vid.
- 66 *infra Cap. 9. num. 15. seqq.* In foro mercat. Lips. responsio in Primostatim termino non in scriptis, sed ore tenus fieri, vel documenta producta ab ipso recognosci debent, alias etiam absque sententia comminatoriâ reus pro confesso & producta documenta habentur pro recognitis Leipz. Handels G. D. §. 13. von der Antwort und Einlassung auff die Klage. vid. *infra all. Cap. 9.*
- 67 *num. 15. seqq.* Post obitum alterutrius litigantis, ejus heredes processum expressè reassumere, & vel ipsos, ad videndum reassumi citationem emittendam urgere, vel adversam partem heredes ad reassumendum citare, superque eo an processus sit sufficienter reassumptus, sententiam expectare debere, cautum est Ordinat. pro-
- 68 cess. Elect. Sax. *Tit. 17. Quæ reassumptio processus neque hodie vel in Camera Imp. per Recess. Imp. de anno 1654. vel in foro Sax. per Rescriptum Elect. de Anno 1655*
est

est abrogata, propterea, quod processus ipso jure sine reassumptione in heredes transeat *l. 33. ff. de fidejuss. l. 78. §. penult. ff. ad SCt. Trebell. l. 58. ff. de O. & Carpz. l. 3. R. 24. n. 1. & seqq. in proc. tit. 6. ff. 4. num. 1. pag. 1. C. II. d. 16. num. 1. Dec. 36. num. 1. Berl. p. 1. Conclus. 27. num. 1. Ad-69*

eoque recess. Imp. & laudatum Rescriptum Elect. Sax. de peculiari & unico casu loquuntur, ut declinari possit necessitas reassumendi, sc. si per procuratorem quis acturus, ex necessitate legis inferuerit mentionem heredum. Ergo (1.) necessaria hodieque est reass-70 sumtio, si partes ipsæmet non per procuratorem agant in judicio, (2.) necessaria est reassumptio in causis antiquis, in quibus ad conclusionem res nondum pervenit, (3.) in causis etiam novis, si legitimum mandatum non fuerit productum, & desuper cautio, de rato habendo fuerit interposita (4.) est casus, quando curator mulieris solus actorem constituerit, quos casus refert Magnif. Dn. Ordinar. D. Jacob Born in *Dissert. secund. ad Univers. jus judic. Comm. & Sax. th. 1. lit. H.* In foro71 mercat. Lips. successor tantum particulari, non universali reassumptio incumbit, sed hujus intuitu pro assumpto processus habetur, Leipz. *Handels G. O. §. 14. von Reassumption des processus verb.* Wann ein oder der andere Part vor Endigung der anhängigen Sache verstürbe/ sollen dessen Erben den Proceß zu reassumiren nicht citiret/ sondern solcher ohne vorhergehende Reassumption, wie er von dem Verstorbenen gelassen/ von ihnen und wider Sie fortgeführt werden; Ein Successor singularis aber soll liem in dem Stande/ wie es sein Vorfahrer verlassen/ zu reassumiren schuldig seyn/ iedoch alsobald der ersten Citation, so zu solchen Ende ausgefertigt wird/ die Commination, daß in Verbleibung dessen der Proceß pro re-

Q 3

assumpto

- assumpto zu halten/ einverleibet/ und hernach würcklich
 72 darauff erkant werden. Circa juramenta delata & a
 judice injuncta hoc singulare in foro mercat. Lips. san-
 citum, ut, si quis ad ea præstanda se offerre, aut illa re-
 ferre, veletiam conscientiam ad removendum jura-
 mentum probationibus defendere velit, id fieri debe-
 at intra octiduum, post rem judicatam, quod spatium
 cum decendio rei judicatæ anticipare licet Leipz. Han-
 dels G. D. Von Eyden derer selben delation, relati-
 on und Leistung vid. *infr.* Cap. XI. num. 86. 87. Succe-
 73 dunt singularia circa probationem. Probatio vero in
 genere dividitur in *probationem ordinariam* & in *demonstrationem*. Probatio ordinaria pertinet ad pro-
 cessum ordinarium, demonstratio ad causam summa-
 riam. Illa vocatur *Beweisung*/ hæc *Bescheinigung*
 74 Carpz. *lib. 3. Resp. 75.* Demonstratio dividitur in *demon-*
strationem in specie & *Contra demonstrationem*: Illa per-
 tinet ad assertionem dubiam vel negatam; Hæc diri-
 gitur contra demonstrationem, Dn. Schvvendend. *ad*
 75 *Fibig. pag. 528.* Probationi ordinariæ terminus pro-
 bandi destinatus jure Sax. in causis tam summariis
 quam ordinariis non executivis, nisi de jure braxandi
 agatur, ubi duorum mensium est, Ordin. provinc. de
 Anno 1555. est sex septimanarum & trium dierum
 Landr. *lib. I. art. 62.* Const. August. 16. p. 1. Ordin. proc.
 El. Sax. *tit. 20. pr.* continuarum, qui currit in momen-
 tum de momento rei judicatæ quâ probatio fuit in-
 76 juncta, *d. t. 20. pr.* Nisi itaque is, cui probandi onus in-
 cumbit intra illum, licet ultimo ejus die ad minimum
 articulos probatorios cum nominibus testium aut do-
 cumentis judici offerat, proque expediendâ legitima
 probatione sollicitè instet, pro deserta probatio declara-
 tur, nec novi articuli, quantumvis protestatione re-
 servati,

servati, addi, nec alii testes produci, nec probationi per testes semel susceptæ probatio per documenta, vel vice versa substitui, nec directorium semel oblatum mutari potest, Ordinat. proc. d. t. 20. §. und diereiß Carpz. in proc. tit. 13. art. 1. num. 114. Demonstratio sum-77 maria ad terminum probatorium non est adstricta Carpz. lib. 3. Resp. 75. num. 4. In foro mercator. Lips. 78 non est locus probationi ordinariæ, sed obtinet tantum demonstratio, cujus articuli cum nominibus testium & instrumentis intra tres septimanas a tempore rei judicatae offerendi Leipzig Handels G. O. §. 16. von der Bescheinigung verb. Ein ieglicher Part / welchen Bescheinigung auferleget (wie denn bey diesen Gerichte und denen daselbst anhängigen Sachen kein ordentlicher Beweis/ sondern bloss Bescheinigung zu führen) soll innerhalb 3. Wochen von der Zeit an/ da das Urthel in seine Krafft ergangen / die Bescheinigungs-Articul / samt der Zeugen Nahmen / oder denen Urkunden / damit er bescheinigen will / eingeben / darauff das Gerichte auch ohne des Bescheinigungs Führers weiters anhalten / förderlichst / und ohne Verzug die Zeugen citiren / in Gegenwart der Partheyen oder ihrer Bevollmächtigten vereyden / und so wohl über die Articul als zulässliche Fragestücken / da derer von Gegentheilen überreichet würden / abhören. &c.

Probationi adversatur reprobatio, quæ jure Sax. intra 79 terminum probatorium est offerenda, Constit. Aug. 16. p. 1. Ordinat. proc. tit. 21. in pr. Terminus vero reprobatorius incipit currere a tempore insinuatae citationis ad publicandam probationem d. Const. 16. Ordinat. proc. tit. 21. pr. Si vero probatio facta fuerit per sola instrumenta, ubi nulla opus est publicatione, tunc terminus reprobatorius incipit currere a die insinuatae citationis ad procedendum super probatione d. tit. §.

Wenn aber &c. Quod si tamen sententiæ clausula fuerit inserta, ut suscipiatur reprobatio (quæ ita sese habet und wird mit den Bedingten gegen Beweis nummehr billich verfahren) tum terminus reprobatorius currere incipit a die judicati *d. l. Carpz. in proc. tit. 13. art. 2. num.*

8022. Dn. Schvvendend. *ad Fibig. pag. 638.* In foro mercat. Lips. non admittitur reprobatio, sed contrademonstratio Gegenbescheinigung/ ad quam demonstratione peractâ statim pars adversa se accingere debet, licet citatio ad publicationem demonstrationis nondum fuerit emissa Leipz. Handels G. D. §. 17. von der Gegenbescheinigung *verb.* So bald die Zeugen abgehöret/ oder/ da die Bescheinigung durch documenta geführet/ solche recognosciret/ oder eyndlich diffitiret/ soll der Gegentheil/ so eine Gegen-Bescheinigung führen will/ in den Fällen/ wo solche sonst statt hat/ ohne Erwartung der Citat'on zur publication der Bescheinigung/ seine Gegen-Bescheinigungs-Articul bey Verlust derselben/ binnen 3 Wochen übergeben/ und in übrigen hierunter gleicher Gestalt/ wie bey der Bescheinigung verfahren.

81 Probaturus per documenta, si ea in potestate sua non habeat, sed penes tertium vel adversarium suum extare alleget, ne jure suo defraudetur, prospectum est ei beneficio editionis, quo si instrumenta, quæ edi sibi desiderat, apud tertium vel adversarium extare præsumantur, editionem illorum detrectare nequit *l. ult. C.*

82 *de fid. instrum.* Et quidem actor regulariter reo tenetur ad editionem documentorum qualiumcunque *l. 5. l. 6. C. de Ed. & nisi edit, ex dispositione juris Sax. Elect. vel juramento, se non habere, purgare semet debet, vel pœna pecuniaria ad hoc cogi, nec ulterius audiri in causa debet, Ordinat. proc. tit. 26. §.* Würde

83 sich aber, *Carpz. in proc. tit. 14. art. 4. §. 5.* Reus autem regu.

regulariter ad editionem obstrictus non est *l. 10. C. d. Ed.* nisi iustissima causa, forte quod aliunde veritas haberi nequeat, aut instrumentum sit actoris, aut commune, *Carpz. d. l. Ordinat. proc. d. l.* Quod si hic contumax sit, nec juramento se non habere, docere queat, secundum jura Sax. Elect. accusatâ prius contumaciâ, non tantum ad exemplum actoris multa coërgeri potest, sed etiam instrumenta pro editis & recognitis reputantur, *Ordinat. Proc. d. l. §. 3. Carpz. d. l. §. 7.* In foro mercat. Lips. si documenta, quæ quis apud adversarium existere probavit, edenda petantur, iudex primâ statim sententiâ editionem sub pœna etiam editi pro re nata injungere debet, *Leipz. H. G. O. §. 18.* Von Edition der Briefl. Urkunden/so einer bey seinen Gegentheil suchet. vid. *supra Cap. 9. num. 30.* Si alio in loco documenta sunt edenda, mandatarius vel unicus ad id constituitur, licet plures sint, quorum interest *Leipz. H. G. O. d. l. vid. supra Cap. 9. num. 24.* Factâ attestationum publicatione, de jure Sax. suscipitur attestatorum disputatio, *Constit. Aug. 18. p. 1. in pr.* quæ nihil est aliud, quam probatorum & reprobatorum ventilatio, fitque mediante *Exceptione, Replica, Duplica & Triplica*, *Ordinat. proc. Elect. Sax. tit. 29. pr.* intra legitimum tempus oblatis. In foro mercat. Lips. hæc attestationum disputationes non admittuntur, *Leipz. Handels G. O. §. 19.* Wie nach vollführter Bescheinigung zu verfahren/ auch von publication der Urthel. verb. Nach vollführter Bescheinigung/sollen keine disputation-Gesäße zugelassen / sondern die Acta alsobald inrotuliret und zum rechtlichen Erkenntniß übergeben werden. Wenn nun also ein Urthel eingeholet / ist solches denen Parthenen nach vorhergehender citation an dieselben gebührend zu publiciren. *Præter fatalis appellatio-*

nis & Leutationis, & hoc in foro mercat. Lips. notabile est, quod primo statim termino Leutationis prosequendæ, vel appellationis justificandæ, Leuteratus & appellatus in meritis respondere teneatur Leipz. Handels G.D. §. 20. verb. Wie denn auch Leuterat. und Appellat. bald in ersten Termino auff die prosequirte Leuterung und justificirte Appellation sich hauptsächlich/ mit der Verwarnung/ daß da es nicht geschieht/ nichts desto weniger so fort in meritis erkannt werden solle/ sich einzulassen verbunden/ auch weder Leuteranten oder Appellanten hierunter einiger Anstand zu ertheilen. Ipsa Leutationis prosecutio in termino quoque absolvi debet d. §. 20. verb. Über der eingewanten Leuterung und wenn solche prosequirt wird/ soll von denen Partheien mit zweyen abgewechselten Befehlen verfahren/ die prosecution in termino gänglich absolviret/ und hernachmahls jeden Theile/ zu Einbringung eines Gefäses/ mehr nicht denn 2. Tage (worunter aber gleichwohl die Sonn- und Feyertage nicht mit zu zehlen) eingeräumt/ und im Fall er in solcher Zeit selbiges nicht einbrächte/ dessen/ ohne vorhergehendes rechtliches Erkantniß vor verlustig gehalten/ auch es ferner nicht ad acta genommen werden. Quod si appellatio vel leuteratio frivola deprehendatur, non solum appellans vel leuterans in expensas retardati processus, sed & advocatus in summam 20. thal. condemnatur. Id quod etiam procedit, si à citatione appelletur, ubi iudex appellatione non obstante procedere tum citando ulterius, tum etiam arrestando potest, d. §. 20. Von der Leuterung. Verb. Wenn die eingewante Leuterung oder Appellation frivola erfunden wird/ soll der Leuterant und Appellant, nicht allein in die expensas retardati processus vertheilt/ sondern auch der Advocat hieüber mit

10. 20. oder mehr Thalern Straffe belegen werden/ in welcher Straffe denn auch der Ober-Hofrichter/ wenn er die Appellation gar nicht annimmt/ sondern als unerblich rejiciret/ ermelten Advocaten oder Anwalt wohl vertheilen mag/ der demnehe und bevor er die Straffe erlegt/ bey diesem Gerichte zum Advociren oder Anwaltschaften weiter nicht zuzulassen. Wenn auch von einer an die Partheyen ergangnen Citation appelliret würde/ massen denn Advocaten und Partheyen sich finden/ welche das heilsame Remedium auff diese und andere Begehrlichkeiten zu mißbrauchen pflegen/ soll das Gerichte dessen ungeachtet/ mit fernern Vorladen/ auch den persönlichen Arrest verfahren/ jedoch hierauff gehöriges Ortes Bericht erstatten/ der Citation aber so wohl als sein Advocat, des unternommenen Mißbrauchs halber nach Befindung mit Gelde oder Gefängniß würcklich bestraft werden. Circa executionem dist. in foro mercat.⁹⁴
 Lips. an actio fuerit realis, & reo, rem actori intra octiduum non præstante, res ipsa statim executioni mandanda; quod si actio fuerit personalis, adversus reum sententiâ in rem judicatam transeunte, jure Cambiali procedendum. Ad factum verò condemnatus, pariter ut id præstet, carcere aut aliis modis adigendus, nec novum ipsi indulgendum est remedium, Leipz. H. G. D. §. 21. Wenn die Urthel oder Abschiede in verbindliche Krafft Rechts ergangen/ sollen solche ohne Verzögerung und zwar folgender Gestalt zur Execution gebracht werden/ nemlichen / da sie auff dingliche Klage ergangen/ als wenn einer gewisse Waaren oder Güter vor sein Eigenthumb angesprochen hätte/ und dieselbe ihm zuerkannt wären/ soll demjenigen/ welchen die Ausantwortung auferleget/ innerhalb 8. Tagen dem Kläger selbige zuzustellen/ angedeutet/ und wenn es indischer Zeit

nicht geschiehet/ die Hülffe würcklich vollstrecket/ die Güth:er oder Wahren von Beklagten genommen/ und Klägern übergeben werden. Wenn aber die Klage auff persönlichen Zusprüchen bestanden/ soll wieder Beklagten/ so bald nur res judicata verhanden/ nach Wechsel-Recht verfahren werden/ doch daß dem Kläger frey stehe/ sich zugleich in das verschriebene Unterpfind/ oder sonst zu des Debitores Vermögen sich verheiffen zu lassen. Auff welchen Fall denn dem Schuldner die gewöhnlichen 14. Tage bürgerliche Frist nicht verstattet/ sondern solche/ Krafft dieses ausdrücklich auffgehoben seyn/ und demselben innerhalb 3. Wochen den Kläger zu befriedigen aufferleget/ darneben alsobald eventualiter die Hülffe mit Ausgang solcher 3. Wochen/ auff einen gewissen Tag ernannt/ auch wenn die Zahlung in der Zeit nicht geschicht/ so denn würcklich vollstrecket/ Execution und Immission zugleich verrichtet/ und hierauff alsobald auff dem nächstfolgenden gewöhnlichen Subhastation-Tag mit der Subhastation der Anfang gemachet werden. Da Beklagter in dem Urthel ein gewiß Factum zu leisten condemniret/ soll derselbe zu dessen præstation nach Gelegenheit durch Gefängniß/ oder durch zulängliche Straff. præcepta angehalten/ darwieder aber kein
 96 ferner Remedium zugelassen werden. In concursibus creditorum talis in foro mercat. Lipsi. procedendi modus adhibetur juxta §. 22. Von Fallimenten und Concurribus creditorum verb. Bey entstehenden Concurssen sollen die Citationes alsobald auff eine Sächsl. Frist/ sub poenâ præclusi, eingerichtet/ denen Interessenten richtig insinuiret/ auch darüber deutliche Relation ad acta gebracht/ hiernächst darinnen länger nicht als 4. Wochen zum endlichen Absetzen dergestalt bestimmt/ daß in dem ersten 6. Tagen/ a die Termin an/ jedes aus-
 geschlossen

geschlossen die Sonn- und Feiertage / auff Klägers pro-
 vocation die exceptiones, in denen folgenden die repli-
 ca, in denen dritten die duplic, und in denen letzten die
 triplic, jedesmahl bey Verlust des Sages / eingebracht/
 auch darüber fest gehalten / und weder von dem Richter
 ohne vorhergehendes rechtliches Erkänntniß/ noch von de-
 nen Partheyen/ oder denen Advocaten/ hierinnen einige
 dilation verstatet werden. Nachdem nun solcher Ge-
 stalt die Partheyen citiret worden/ und einbracht haben/
 sollen die Acten vor geschlossen gehalten und zum redtli-
 chen Versprechen übergeben / auch darauff so es gesche-
 hen kan/ so fort ohne interlocut. hauptsächlich erkant wer-
 den. Jure Civili concessa est heredi facultas intra an-
 num consultandi, an hereditatem sibi delatam adire,
 an repudiare velit *L. 19. C. de jure delib.* Idem, juris ho-
 die in terris Saxoniciis viget, ita tamen, ut computatio
 anni non sit Saxonica, sed civilis ad 52. septimanas.
Dec. Sax. LVII. Quo annuo deliberandi spatio duran-
 te, hereditas pro jacente habetur, contra quam regu-
 lariter actiones quiescunt, usque dum heres adit here-
 ditatem, *Coler. de process. Execut. lib. 2. cap. 3. Mev. p. 8.*
Dec. 192. num. 3. Ex Ordinat. proc. Mercat. Lips. hoc
 speciale in heredibus falliti, quod teneantur intra bi-
 mestre spatium se declarare, an beneficio inventarii
 adire hereditatem defuncti velint, an non: Nam hoc
 casu profus sublatum est annuum deliberandi spati-
 um. *Leipz. G. D. §. 23.* Von Spatio deliberandi *verb.*
 Wenn ein fallt versterben / und bey seinen Leben nicht all-
 bereit bonis cediret/ es sey das Falliment annoch bey seinen
 Leben / oder allererst nach seinem Tode ausgebrochen/ sel-
 len dessen Kinder / oder wem sonst die Succession, ver-
 möge der Rechte geführt / innerhalb 8. Wochen/ ob sie
 entweder ohne Bedingung oder nach den Kräften der

- lassenschaft und cum beneficio inventarii, der Erbschaft sich anmassen / oder auch derselben sich begeben wollen / sich deutlichen erklären / in dessen Verbleibung aber von der succession gänglichen ausgeschlossen / und ein Curator ex officio bestätigt werden / allermaassen denn das denen Erben vergönnete spatium deliberandi, so sich sonst nach gemeinen Rechten auff eine Jahres Frist erstrecket / in so weit gänglich auffgehoben seyn soll. Arresti impetrationem ad certas solennitates ceu formam substantialem jure Sax. esse adstrictam, & arrestum jam impetratum de unâ qvaterdenâ in aliam bis renovari debere, ex Constit. Aug. 29. p. 1. manifestum est. Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 51. §. Wie aber num. Rauchb. p. 1. qu. 3. num. 1. Coler. de proc. Execut. p. 1. cap. 2. num. 185. 188. Qvod tempus nec immutare, nec renovationem anticipare licet, Carpzov.
- 103 p. 1. C. 29. D. 9. Effectus legitimè impetrati arresti de jure Sax. est, qvod jus reale & tacitum pignus arrestantes in bonis debitoris consequantur, Constitut. Elect. 28. p. 1. & posterioribus creditoribus, tacitam vel expressam hypothecam habentibus præferantur, Ordinat. proc. Elect. Sax. Tit. 48. pr. Jus verò reale & tacitum pignus acquirunt arrestantes ab eâ ipsa horâ, qvâ primum arrestum imposuerunt, atqve legitimè illud prosecuti sunt. d. Constit. Elect. 28. & Ord. proc. tit. 48.
- 104 nat. proc. Elect. Sax. Tit. 48. pr. Jus verò reale & tacitum pignus acquirunt arrestantes ab eâ ipsa horâ, qvâ primum arrestum imposuerunt, atqve legitimè illud prosecuti sunt. d. Constit. Elect. 28. & Ord. proc. tit. 48.
- 105 Rauchbar, p. 1. qu. 4. num. 1. Carpz. p. 1. C. 28. D. 144. Cui consequens est, circa arrestantium prioritatem rationem temporis habendam esse, ita ut is, qvi prius judicem pro arresto sibi decernendo adivit & impetravit, alteri præferatur, qvia prior tempore potior est jure cap. qvi prior 54. de R. J. in 6to. l. 1. §. 11. ff. qvi pot. in pign. Carpzov.
- 106 d. def. 144. In foro mercat. Lips. singularis ratio temporis circa impetrationem arresti est habenda Churfürst

fürstl. Sächsl. gnädigste Verordnung/ wie es mit denen Handels-Sachen/ ingleichen bey ereigneten Fallimenten mit der Inventur und was der anhängig/ wie auch mit denen Arresten gehalten werden solle. *verb.* Demnach auch bis anhero wahrzunehmen gewesen/ wie bey Anlegung derer in denen Sächsl. Rechten verstatteten Arresten vielen/ sonderlich ausländischen wegen genauer Einschrenkung derer hierzu vorgeschriebenen Requisitionen Schaden entstanden. Als soll ins künfftige in denen Fällen/da sonst der Arrest zulässig/einem ieder/sowohl bey entstehenden Concurssen/als ausser denenselben/ sich dessen nachfolgender massen zu gebrauchē verstattet seyn. Sobald wieder jemand von Eingangs erwehnten Personen ein Arrest verstattet worden/soll derselbe in continenti durch öffentlichen Anschlag an der Börse/ darauff der Tag und die Stunde der publication mit Fleiß benennet/ kund gethan werden/ und von demselben Moment an vierzig Tage zu lauffen anfangen/ wenn nun ein Einwohner unserer Stadt Leipzig Arrest suchen will/ soll er es in denen ersten 14. Tagen dieser Frist thun/ oder in dessen Verbleibung bey erfolgender Designation, allendenen/ welche innerhalb der 14. Tagen Arrest angeleget/nachgesetzt/und in die folgende Classe lociret werden. Wolte aber ein Fremder Arrest suchen/ der mag es/ so lange benandte vierzig Tage währen/ zu welcher Zeit er will/zu Werke richten. Diesem nach sollen alle die jenigen/ welche jetzt besagter Gestalt in denen 40. Tagen Arrest erhalten/in eine Classe gestellet und ohne einzige priorität und Vorzug/ob einer den ersten oder letzten habe/in der Zahlung einander gleich seyn/ die aber nach denen Vierzig/ oder die zu Leipzig nach denen ersten 14. Tagen arrestiren/ sollen insgesamt in die folgende Ordnung gesetzt/ und ohne weitem Unterscheid einander alle gleich geachtet werden/ &c. Per pa.¹⁰⁷
Etum

- Etum a majori creditorum parte ob integri debiti consequendi difficultatem cum debitore, de parte debiti remittendâ initum, & a prætore suo decreto confirmatum, præjudicium fieri reliquis ejusdem creditoribus, ex jure constat. Lauterbach. *Diss. de præjudic. pact. remiss. maj. part. credit.* Mev. *discuss. levam. inop. debit. cap.*
1083. Oldendorp. *Syll. Except. p. 383.* Singularis plane participandi modus præscriptus est in *Ordinat. proc. Mercat. Lips. §. 25.* Wenn der mehrere Theil der Gläubiger dem Schuldener einen Erlass thun will / also daß die übrigen dergleichen thun sollen / wie darmit zu verfahren. Ethæc fuerunt singularia ex *Ordinat. Proc. mercat.*
- 109 Lips. in medium allata: Quænam præterea exceptiones inter mercatores obtineant, adhuc videndum; De hisce ita tenendum: Exceptiones ordinem processus respicientes, sunt rejiciendæ, eæ vero, quæ merita causæ & veritatem negotii & partis defensionem concernunt, omnino admittendæ. Robert. Marant. *spec. aur. p. 4. dist. 9. num. 149.* Aretin. *in l. si servum §. sequitur ff. de V. O.* Christoph. Hafner. *in suis adfert. jurid. de mercat. num. 192.* Sigism. Scacc. *de Commerc. §.*
- 110 *Camb. §. 7. gl. 5. pr. num. 16.* Beneficium quidem excussionis de jure locum habet inter mercatores, cum leges sint omnibus communes *l. leges C. de LL. nec debent* hic excipi mercatores. Imo jus suum persequens bonâ fide agere censetur *l. quemadmodum a contrario sensu C. de agric. & Censu.* Petrus Rebuff. *in l. si ita stipulatus col. 3. vers. 3. ff. de V. S.* Andr. Fachin. *lib. 8. controvers. cap. 53.* Anton. Theß. *Dec. 52. & Dec. 151. num.*
- 112 7. Secus tamen de consuetudine, de qua testantur *Myns. Cent. 2. Observat. 15.* Mev. *ad Jus Lubec. lib. 3. tit. 5. art. 1.* Theßaur. *Dec. 166.* Hering. *de Fidejuss. p. 1. cap. 27.* & ita de Gallia testatur Joh. Baquet *de transp. factes*

factes des rentes pag. 104. de Germania Gail. 2. Obs. 29. num. 27. ita de Delphinatu Boër. Dec. 124. De nundinis Salernitanis Marant. de except. opposit. num. 40. & sic promiscuè cessat Venetiis, Pentremuli, Curt. Sen. Conf. 6. Menoch. arbitr. jud. qv. lib. 1. qv. 1. Mediolani Stat. Cap. 88. Vol. 3. ut & in Austriâ Gail. 2. Obs. 29. Rebuff. tit. de lit. obligat. art. 5. gl. 9. num. 8. Charond. lib. 10. Resp. 56. Carpz. p. 2. Const. 18. Def. 7. ordinis beneficium 113 locum habere vult, si ipse fidejussor non sit mercator, licet debitor & creditor sint mercatores: Verum, li- 114 cet in favorem fidejussoris beneficium excussionis sit introductum, tamen ut cesset inter mercatores, illam ipse Carpzov. d. l. adducit ex Bachovio rationem, quia creditorum interfit, pecuniam habere in promptu, & ne ipsi litibus implicentur, quæ utraque ratio in creditore attenditur. Creditor enim cupit pecuniam habere in promptu & litibus non implicari, cui si exceptio excussionis opponatur, commercia impediuntur & fides ejus labascit. Ejus ergo favore introductum, ut excussionis beneficium cesset inter mercatores. Atque ideo, quandocunq; creditor est mer- 115 cator, illi exceptio excussionis opponi non potest. Lauterbach. Dissert. de benefic. excuss. th. 53. & Dissert. de jure in Curia mercat. usit. th. 126. Si verò debitor 116 & fidejussor sint mercatores, creditor autem non sit mercator, locum habet beneficium excussionis, Lauterbach. d. Dissert. th. 127. An verò exceptio divisi- 117 onis obtineat inter mercatores, v. g. si plures sint focii, per institorem negotiantes, an pro partibus virilibus, an verò in solidum teneatur? qv. prius vult Gail. 2. Observat. 24. num. 9. Ancheran. Conf. 332. 118 Paris. Conf. 93. sc. beneficium divisionis & ipsis competere propter. 24. ff. pro soc. verb. commune periculum

esse oportet, cum ambo eum proponamus. Hinc Ronchegallus ad l. 11. §. 1. de duob. reis num. 18. Societas, inquit, coita inter plures simpliciter, hoc est absque ulla partium expressione, intelligitur de partibus civilibus, tam in lucro, quam in damno, & in quavis obligatione, quæ sit contracta ejus nomine: aliud tamen, ubi aliqua ratione de solido actum intelligatur quoad singulos. Sed contrarium obtinet de consuetudine juxta Ludov. Roman. Conf. 430. Christin. ad LL. Machlinenses tit. 7. art. 14. Gudelin. de jur. noviss. lib. 4. cap. 7. Rebuff. 120 de lit. obligat. art. 5. gl. 9. num. 8. Quod in tantum verum, ut nec moribus nostris hodie mercatores socii hoc beneficio divisionis cum effectu uti possint; vid. Anton Perez. ad tit. C. de duob. reis stip. num. 17. Carpz. 121 p. 2. c. 17. Def. 12. num. 7. Exceptionem pecuniæ non numeratæ locum habere inter mercatores affirmat Strach. tr. quomod. in caus. mercat. proc. de Except. num. 10. Treutl. D. de mutuo, th. 2. in f. idque de jure & æquitate est asserendum. 122 Literarum enim obligatio mercatoribus originem traxit, sicut eleganter explicat doctissimus Alciatus in l. pecuniam num. 8. ff. si cert. pet. Quamobrem & consequens est non numeratæ pecuniæ exceptionem ex eodem fonte ortam censeri, adeo, ut etiam onus probandi transeat in creditorem l. 1. l. si ex cautione l. in Contractibus C. de nonnumer. pec. §. fin. Instit. de lit. obligat. Neque etiam 123 ab æquitatis ratione aliena est hæc exceptio, cum æquitas id postulet, ut, quod quis nonnumeravit, exigere non audeat, licet syngrapham debitoris acceperit 124 conf. Maranth. de Except. opposit. num. 35. De contrariâ verò consuetudine testantur Joh. Otto Tabor de alt. tan. o p. 4 art. 5. Carpz. lib. 2. tit. 9. Resp. 92. Ursil. de Afflictis Dec. 10. & ita in Gallia obtinere Mornac. & Au-

& Autumn. ad tit. C. de non numer. pec. testantur, & in Brabantia judicatum refert Decker lib. 1. Dissert. 6. n. 4. & in Hollandia Grœnewegen de LL. abrogat. h. I. uti & statutum Antwerpia c. 56. §. 11. Hamburgi p. 1. t. 24. Averniæ tit. 18. art. 3. Genuæ stat. l. 2. cap 4. Scacc. de Commenc. §. 7. gl. 3. præsertim contra literas cambii hæc¹²⁵ exceptio cum effectu opponi non potest Carpz. all. Resp. 92. Leipz. Handels-Ges. Ordn. §. XI. verb. Allermassen ferner die exceptio nonnumeratæ pecuniæ wieder einen Wechsel-Brieff / ungeachtet die valuta nicht darinnen begriffen / nicht zulässig. Ita in curia mercato-¹²⁶rum unus testis, cui alias regulariter standum non est, l. 9. §. 1. C. de testib. tanquam semiplenè probans, æquitate canonica plenè probat Dec. Rot. Gen. 171. num. 4. seqq. Sic de jure communi domesticum testimoni¹²⁷um non admittitur, verum cum per alios scientia gestorum inter mercatores in navi non facile haberi possit, quam per ipsos, qui sunt in navi vectores; aut si illi non adsint, nautæ probatæ fidei duo vel tres in causa naucleri testimonium perhibere possunt, vel ad probandum ea, quæ in navi gesta sunt, admitti arg. l. 3. C. de Naufrag. Jur. Marit. Wisbyens. c. 23. 27. In legibus nautic. Civit. Hanseat. art. 57. cujus Editio german. extat apud Marquard. de jure Mercat. Si verò¹²⁸ universos violentia tempestatis obruerit, nec alia probandi ratio supersit, ne tamen veritas lateat, etiam liberi nautarum in judicio examinari possunt in causa naufragii de eorum interitu, quos navicularius naufragio periisse contendit d. l. 3. C. de Naufrag. ibique Peck. Item in causa naufragii, si probatio de visu ha-¹²⁹beri non possit, sufficere solam famam & plenè probare, vult Gilhaus. arb. judic. p. 10. c. 6. num. 6. quam tamen non vagam & incertam esse oportet. Breviter¹³⁰

- probationes veritatem, merita causæ, partiumque interesse, non autem rigorem juris in procedendo concernentes, in foro mercatorum debent observari, cæteræ sunt negligendæ Bart. in l. 29. §. 4. ff. mand. per text. in l. bona fides 31. ff. deposit. Clement. sæpe de V. S. verbis: non tamen sic litem acceleret iudex, quin probationes veræ & defensiones legitimæ non admittantur Rot. Gen. Dec. 173. num. 8. Rutg. Ruland. de Commissar. p. 131. 2. lib. 5. cap. 22. Strach. de merc. probat. n. 1. Cum etiam mercatores consuetudinum suarum sint peritissimi; iudices verò extra forum mercatorum eas minus habeant cognitæ: Satius esse suomet ipso iudicio acquiescere, quam aliorum sententiæ stare, existimaverunt,
- 132 Scacc. de Camb. §. 1. Qu. 2. num. 20. Ideoque solenne inter illos est, ad facti speciem, breviter consignatam, in diversis emporiis respondere, suamque sententiam salvo melius sentientium iudicio, apponere, subscriptis peritiorum nominibus: atque eam quandoque ad pleniorum iudicis informationem in iudicio afferre, exemplo agrimenforum l. 8. pr. & §. 1. Finium regund.
- 133 Quod Instrumentum usitatissimo vocabulo Italico PARERE appellant, cujus formulæ extant apud Scacc. d. tr. §. 3. gl. 3. num. 17. seqq. de qua consuetudine videntur leges Feriarum Reip. Genov. cap. 24. & 25. Anleitung zum gründlichen Verstand des Wechsel-Recht von Johan. Jacob. Heydigern an den Tag gegeben / ubi Cap. 12 hæc leguntur: In der Kayserslichen freyen Reichs-Wahl- und Handels-Stadt Frankfurt am Mayn / haben die Herren Handels-Leute zwar keinen absonderlichen Magistrat / der die zwischen ihnen fürfallende Streitigkeit sua autoritate erörtern dürfte: Bemühen sich aber indessen nicht wenig untereinander selbst / solcher in der enge absque strepitu iudicii, per modum

dum compromissi, oder da solches nicht seyn könnte / per modum deputationis vel commissionis, ihre abhelfliche Maass zu geben. Und weiln die Herren Deputirten und Commissarien vielmahls des Kauffmanns Styli nicht allerdings kundig / so suchen sie dieselbe durch unparteyisch parere (die bey den Kauffmanns-Händeln eben dasjenige effectuiren / was sonst in rechtlichen Streitigkeiten die responsa juris & prudentum, de stylo & consuetudine) zu certioriren und durch solche information also die Sachen fein unter sich selbstn auffsmöglichste zu befördern. Et porro, weil auch in Wechsel-Sachen vieles aus dem stylo und consuetudine mercantili herrühret / so thun die Herren Kauff- und Handels-Leute an denen Orten / wo absonderliche Kauff-Berichte nicht angeordnet seynd / wohl / wenn sie bey vorkommenden wichtigen / und in die Kauffmannschaft weit einlauffenden Fällen / den Herren Richter mit einiger an verschiedenen Orten wohnhafter verständiger Kauff- und Handels-Leuten eingeholten Gutdüncken (welches dann parere genannt wird) zu Abschneidung grosser Weitlaufftigkeit des Processes / informiren und unterrichten / &c. Possent adhuc quam plurima singularia in foro mercatorum usitata adduci, sed illis recensendis brevitatis studio supersedere lubet, cum passim apud Dd. v.g. Stracham de mercat. Marquard. de jure mercat. Scacc. de Commerc. Marant. in spec. aur. & Mev. ad Jus Lubec. illa legere liceat. Revertor proinde ad Libror. mercat. effectum, qvi prout dictum, in hoc consistit, ut observatis traditis requisitis & conditionibus fides habeatur non plenaria, ut simpliciter putat Ayres. in process. Hist. cap. 9. obs. 9. num. 5. sed tantum semiplena, quæ locum facit juramento suppletorio a mercatore præstando l. 3. ff. de Reb. Credit. l. 3. ff. de jurejur. ibique

- Beust. num. 178. Mynsing. Cent. 2. obs. 68. num. 6. ubi dicit; *Communis Jurisconsultorum sententia est, cui praxis ubique auctoritatem dedit, quod non nisi quando semiplenè probatum est, juramentum suppletorium deferri debeat.* Brunnem. proc. Civ. cap. 18. num. 10. Pruckm. vol. 1. Conf. 10. num. 51. Christin. vol. 3. Dec. 2. num. 3. Mev. 137 vol. 5. Dec. 282. Cui consequens, quod judex, etiam non imploratus juramentum hoc semiplenè probanti injungere teneatur, in tantum, ut si hoc omiserit, ab ejus sententia appellari possit. Berl. p. 1. Conclus. 53. num. 4. Carpzov. p. 1. C. 23. Def. 1. & 2. quod præjudicio confirmat Mynsing. Cent. 1. observ. 39. Licet enim judex in his, quæ ad privatum alicujus commodum spectant, officium suum non impertiatur, nisi imploratus l. 4. §. 139 *hoc autem judicium* 8. ff. de damn. infect. tamen cum de veritatis indagine est quæstio, nihil ipsi negligendum, quod ad illam conducit l. Judices C. de judic. c. judicantem c. 30. Quæst. 5. c. cum causam X. de probat. Ideo ob inopiam probationum officii ejus est juramenti impositione in eandem inquirere arg. l. 3. C. de Reb. Credit. L. ubicunque 29. ff. de Interrogat. in jur. fac. Mev. p. 3. 140 Dec. 416. Adeoque disting. inter ea, quæ sunt facti, & inter ea, quæ sunt juris, in quibus officium suum rectè impertit, & quæ desunt, supplet l. un. C. ut quæ des. Advoc. Hahn. ad Wesenb. tit. de jurejur. num. 10. item dist. inter implorationem definitam & inter indefinitam, quæ sufficiens est Gail. lib. 1. Obs. 108. Imo adducta in contrarium ratio cessat, quando actio jam est instituta Carpzov. in proc. jur. tit. 12. art. 2. num. 13. Dn. Schwendendörffer. in Not. ad Eckolt. de jurejur. §. 15. Dissentit quidem Donell. lib. 24. C. 11. per tot. dicens: 141 *Quod in causis, ubi semiplenè tantum probatum, hoc juramentum deferri non possit, sed requiritur, ut ab utraque parte*

parte sit plene probatum, & sic causa dubia effecta; Sed cum Doctores in suam trahere sententiam non valuerit, & in pari causa pro reo pronunciandum, neque hic appareat ratio, cura communi Dd. sententia & observantia ubique recepta fiat secessus; Hinc Dnn. Scabini Lipsienses in Concursu Creditorum Petri Rigelii moto in pratorio Lipsiensi pronunciarunt An. 1681. Mens. Mart. Es seynd auch alle vorher gesetzte Gläubiger / welche ihre Forderung durch ihre Handelsbücher beweisen / vermittelst Eydes zu bestärcken schuldig. Non tamen præcisè requiritur, ut ejusmodi juramentum semper & in quavis causâ præstetur a mercatore, sed sufficit si liber jam tum propter aliam causam in judicium deductam in genere fuerit jurejurando confirmatus. Hinc cum Scabini Lipsi. in prædicto concursu Anno 1682. Mens. Jul. pronunciaßent. Daß J. von R. und Consorten am eyndlicher Bestärkung ihrer Handelsbücher sich versäumet / derowegen sie von diesem Concurs mit ihren Forderungen nunmehr zu præcludiren; Illi vero interpositâ Leutatione docuissent, daß die Bücher hievor bey andern Concurs-Sachen bereits vermittelst Eydes bestärcket worden / und also der actus frustraneus gewesen wäre / bey welchen die Eydesleistung allerdings zu vermeiden / die 2. Septembr. Anno 1682. reformatoriam hunc in modum obtinuerunt: Nunmehr aus den Acten so viel zu befinden / würde J. von R. und Consorten / daß ihr Handels-Buch allbereits in genere beschwohren / beybringen / inmassen ihnen in Sächß. Frist zu thun obliegt / so seynd dieselbe mit ihren Forderungen von diesem Concurs nicht abzuweisen B. R. W. Sic in judicio mercatorio Lipsiensi die 7. Jul. Ann. 1692. in causa A. E. contra G. C. publica fuit sententia ita concepta: Würde nun Kläger besagtes Handels-Buch selbst/

selbst / oder durch den / so es gehalten / vermittelst Eydes
bestärcken; oder auch daß es vormahls in genere be-
schworen worden / beybringen / so ergeheth darauff ferner
146 was recht ist. *V. R. B.* Formulam hujus juramenti sup-
pletorii talem tradit *Carpz. lib. 3. tit. 6. Resp. 58.* Ich N.
schwere / daß mir N. laut des aus meinem Handels-Buche
extrahirten Auszugs vor specificirte Krahm-Wahre
Summa schuldig worden / welche mein Buchhalter mit
meinen Wissen und Willen in mein Handels-Buch ge-
schrieben / und ich dieselbe ohne List und Betrug mit
Recht zu fodern habe / So wahr mir Gott helffe und
147 sein heiliges Wort. *Ubi juramentum ab institore est*
præstandum paulo aliter concipitur v. g. Ich E. M.
Buchhalter bey L. Z. und Consorten schwere hiermit ei-
nen wahren Eyd / daß die Handels-Bücher / daraus die
fol. befindliche Extracte genommen / richtig gehalten / die
Schulden und dero Bezahlungen ordentlich zu rechter
Zeit mit Benennung der Jahre und Tage eingeschrieben /
auch die Uhrsachen oder der Uhrsprung / wie die
Schuld gemacht und bezahlt / darneben verzeichnet /
und sonst allenthalben / wie bey richtigen Kaufmanns-
Büchern erfordert wird / gebahret worden / so wahr mir
Gott helffe und sein heiliges Wort. *Qualis formula*
Anno 1686. d. 19. Novemb. a judicio mercatorio Lipsi-
ensi in causa L. Z. & Consorten contra C. S. fuit præ-
scripta, sed contra eam in termino jurandi adversa pars
148 *sequentia in medium attulit. Nimirum, in illâ me-*
lioris intellectus causa non solum debere exprimi i-
pso Libros, & quomodo vocentur, sed etiam cau-
sam illam in specie, propter quam sint produ-
cti. Deinde secundum sententiam Dnn. Scabinorum
libros illos in genere jurejurando debere confirmari,
at institorem illum qui sese ad jurandum obtulerit in-

tegros libros non scripsisse, adeoque eum de facto alieno tam accuratam scientiā non habere, neq; illud juramento firmare posse *l. 34. pr. ff. de jurejur. l. 11. § 2. ff. rer. amot.*

Præterea ex jure notum esse, libros mercatorum tum demum semiplenè probare, si debitis gaudeant requisitis, quod tamen eo casu, ubi diversi fuere Scriptores, affirmari nequeat, sed quemlibet institutorum id tantum posse asserere, se à tempore suæ administrationis omnia ritè in Libris illis consignasse, proinde necessarium, ut formula juramenti ratione juraturi ad evitandum perjurium aliquantò dilucidius concipiatur: Quibus ita propositis responderunt Dnn. Scabini Lipsienses Mens. Novembr. 1686, sequentem in modum: Auff vorbringen und erfolgte Befehl/ in Sachen der An- 149
wâlde L. J. und Consorten Klägern an einen / C. C. Beklagten anderen Theils / &c. Daß Ehr. Mahler zur eyndlichen Bestärckung der producirten Handels-Bücher nach der fol. abgefaßten Notul / jedoch solcher Gestalt / daß er dieselben / so viel die geklagte und übrige von ihm eingetragene Posten betrifft / richtig gehalten / Beklagten Vorwenden ungeachtet / zu zu lassen / ferner darauß zu beschehen was recht ist / B. R. W.

Ad præstationem juramenti in judicio delati ne- 150
mo est admittendus, priusquam per sententiam a judice jurare fuerit jussus *l. generaliter 12. C. de Reb. Credit. ibique Brunnem. l. 4. §. 1. ff. de in lit. jur. Ordinat. proc. Elect. Sax. Tit. 18. §. 9. pr.* Wenn nun also einem ein Eyd zu schwehren auferleget wird / &c. Decis. Elect. Sax. Joh. Georgii II. 18. vers. derjenige / dem ein Eyd zu schwehren auferleget. Wessenbec. *in parat. ff. de jurejur. num. 9. Carpzov. p. 1. Constit. 12. def. 34.* Et præstitum absque 151
autoritate judicis nullius habetur momenti nihilq;
T eum

eum, qui præstitit, juvat *l. 3. in pr. ff. de jurejur.*

152 A præstatione hâc juramenti non excusantur Men-
nistæ sive *Mennonistæ* a Mennone Simonis Anabapti-
stâ nomen habentes, a quo etiam celebre *Mennonista-*
rum per Belgium nomen fluxit Horn. *Hist. Eccles. p.*
486. licet hi cum veteribus hæreticis Essenis & Basi-
lidianis juramenta Christianis illicita esse statuant Bal-
duin. *de Casib. Conscient. p. 242.* Hinc cum in judicio Mer-
cat. Lips. Ammelot Block Mennonista immunitatem
prætenderet, peteretque, daß er bey seiner Religion ge-
mäßsen Aussage möchte gelassen/und mit dem Eyde ver-
schonet werden/ responderunt Dnn. Scabini Lips. d. 19.
Novembr. 1616. Mittlagendens Ammelots Blocks Su-
chen aber hat nicht stadt.

153 Jussus itaque per sententiam jurare, de termino
juramenti præstandi præprimis sollicitus esse debet, ne
præterlapso eo, jusjurandum pro deserto habeatur ac
154 declaretur. Et is in foro Sax. est duplex: Unus ad se
offerendum & adversam partem ad id citari faciendum,
alter verò ad juramentum præstandum.

155 Quoad priorem sancitum est jure Sax. ut jussus per
sententiam jurare, intra octo dies ad præstationem ju-
ramenti sese offerat, citationem impetret, & siquidem
juramentum a parte fuerit delatum, actorem deferen-
tem, ut prius de calumnia juret, citari faciat, vel si pro-
bationibus ad salvandam conscientiam uti malit, intra
eundem terminum articulos probatoriales judici exhi-
beat d. Ord. proc. *vers.* So soll er innerhalb 8. Tagen
anzuhalten schuldig seyn/ daß sein Gegentheil hierzu vor-
geladen werde. Decis. El. Joh. Georg. II. 18. *vers.* Daß
derjenige/dem ein Eyd zu schwören auferleget/ inner-
halb 8. Tagen anzuhalten sein Gegentheil in Sächsf. Trist
ad

ad videndum jurari vorladen zu lassen schuldig seyn solle/
vid. Joh. Philipp. *Observat.* 1.

Currere autem incipit hic terminus ad se offeren-156
dum à tempore & momento lapsi decendii, post-
quam sc. sententia, qvâ quis jussus est jurare, vires rei
judicatæ fuerit consecuta, per dict. text. *Ordinat. proc.*
Constit. Elect. August. 12. p. 1. vers. So soll er in 8. Tagen
von der Zeit an als solches Urtheil seine Krafft erreicht/
all. Dec. 18. Carpzov. ad dict. Constit. Def. 6. 7.

Atqve hoc octiduum in tantum accuratè est ob 157
servandum à juraturo, ut nec anticipare illud possit, nisi
juramentum injunctum pro deserto haberi velit, all.
Ordinat. proc. vers. Darinnen Ihm zu anticipiren nicht
frenstehen soll *Dec. El. 18. Carpzov. p. 1. C. 12. def. 11. Lib.*
3. Resp. 47. num. 18. & in proc. tit. 11. art. 3. num. 17. & seqq.

Quod etiam ratione octidui obtinet inter mercato-158
tores Leipz. Handelsger. Ordnung von Eyden/derersel-
ben delation, relation und Leistung verb Wenn nun ei-
nem das deferirte oder referirte / oder auch ein purga-
torium, oder suppletorium juramentum zuerkant / oder
nach Gelegenheit die Gewissens Vertretung nach gelassen/
so soll er / nachdem das Urtheil seine Rechts Krafft errei-
chet / innerhalb 8 Tagen zur Eydes-Leistung oder in denen
Fällen / da die Relation zulässig / hierzu / oder auch ob er
sein Gewissen mit Beweis vertreten wolle / sich erklären/
&c. Secus se res habet ratione anticipationis, qvâ per 159
missa Leipz. Handelsger. Ordn. d. l. in fin. Wolte aber
einer alsobald bey publication des Urthels / oder vor Ab-
lauff des decendii, dasselbe pro judicato halten / und den
zuerkantten Eyd schwehren / sich anheischig machen / soll
ihm solches nachgelassen / und dergestalt zu anticipiren ver-
stattet seyn.

Alter terminus adjurandum in foro Sax, est sex 160

- hebdomadarum & trium dierum. Communiter namque est receptum, ut intra terminum, qui probationi à iudice est constitutus, deponatur. Rauchbar. *p. 1. qv. 10. num. 32.* Schulz. *obs. 51. num. 4.* Scilicet, quia iusjurandum in locum probationis succedit. *l. 12. in pr. ubi Gl. & Brunnem. C. de Reb. Credit. Hartm. Pift. part. 4. qv. 161 13. num. 10.* Cum itaque de jure Sax. terminus probatorius sit sex hebdomadum & trium dierum, merito etiam in præstando juramento hoc tempus observandum erit, Berl. *p. 1. conclus. 30. num. 5.* Quod etiam expressè ita cautum in *Constit. Aug. 12. p. 1. Ordinat. proc. Tit. 18. §. 9. Decis. noviss. 18. Carpzov. p. 1. Const. 12. def. 5. lib. 3. Resp. 46. num. 19. & in proc. tit. 11. art. 3. num. 54. seqq.*
- 163 Uterque autem terminus præstandi juramentum est observandus non tantum in juramento judiciali delato & relato, sed etiam in juramento purgatorio, suppletorio & necessario *d. Const. 12. p. 1. vers. So einent part ein deferirter oder anderer Eyd/ juramentum purgatorium oder suppletorium zu leisten aufferleget/ Ordin. proc. all. l. vers. Es sey ihm gleich deferirter oder referirter, oder sey juramentum purgatorium oder suppletorium Dec. El. noviss. 18. Carpz. p. 1. Const. 12. def. 13. & 164 14 & in proc. tit. 12. art. 3. num. 66.* Et sic etiam libri mercatorum intra eundem terminum, nisi per statuta localia aliter sit dispositum, juramento debent confirmari.
- 165 Porro indubitati juris est de jure Sax. juramentum sive sit delatum sive in supplementum vel purgatorium, sive etiam calumniæ, vel alio nomine appellatum per procuratorem & intermediam personam præstari non posse, adeo, ut nec speciale mandatum tali casu attendatur, sed principalem ipsum jurare oportere

re Land-Recht *lib. 1. art. 46.* Ordinat. Cur. prov. Lips. de Ann. 1549. Tit. Wenn ein auffgelegter Eyd geleistet werden soll. Ordinat. proc. Elect. Sax. *Tit. 18. §. 10.* Coler. *p. 1. Dec. 115. num. 3.* Wefenbec. *in parat. ff. de jurejur. num. 9.* Moller. *4. semestr. cap. 20.* Rauchbar. *p. 1. qv. 8. num. 15.*

De jure communi contrarium est statutum, & 166 potest juramentum etiam per procuratorem, speciale ad hoc mandatum habentem, præstari, atque in animam Domini jurari *l. 9. §. 6. ff. de jurejur. l. ult. §. 2. ff. eod.* Hillig. *in Donell. lib. 24. cap. 22. lit. 6.* Mev. *p. 4. Dec. 67. num. 10. & p. 1. Dec. 237. num. 3. & p. 7. Dec. 382. & 383.* modo adversarius deferens consentiat *c. ult. d. juram. cal. in 6.* Wefenbec. *in parat. ff. de jurejur. num. 9.* Alias ipso invito ne quidem de jure civili ad jurandum admittendus est procurator *l. 12. §. 4. l. 34. §. 3. ff. de jurejur. ibique Brunnem. Borcholt de jurament. cap. 4. num. 10. seqq.* Anton. Faber *in Cod. l. 4. tit. 1. def. 31.*

Juramentum etiam regulariter adversâ parte ad 167 videndum jurari prius citatâ, in loco judicii publico, & coram eo judice, ubi lis ventilatur, præcisè est præstandum, quia actus jurandi est judicialis, Moller. *lib. 4. semestr. c. 20.* Ant. Fab. *in C. lib. 4. tit. 1. def. 31.* Umm. *Disq. ad process. 14. th. 10. num. 53.* Hillig. *in Donell. Enucl. lib. 24. cap. 22. lit. A. & C. Berl. p. 1. Conclus. 34. num. 12.* Carpz. *in proc. tit. 11. art. 3. num. 91.*

Exceptio verò est, quando extraneæ personæ 168 in disitis terris viventes coram judicio, ubi lis ventilatur, litigant, & jurare debent; Illis enim coram magistratu suo ordinario jurare permittitur, præviis tamen literis requisitorialibus, formulaque juramenti requisito magistratui simul transmissâ Berl. *p. 1. D. 117.* Carpz. *in proc. tit. 11. art. 3. num. 102.* Judex verò 169

hic determinabit, cujus expensis actus jurandi expediri debeat, quia circumstantiarum maxima varietas, & interim non suspendendum iudicium, sed actus alii expediri poterunt. Brunneman. ad l. 12. §. 4. C. de Reb. Cred. num. 35. seqq.

- 170 Ita quoque in iudicio mercatorio Lipsiensi per §. XVIII. supra alleg. Ordinat. jud. proc. Mercat. res est decisa. Hinc Dnn. Scabini Lips. in causa Philipp. Givrey mercatoris Harlemensis contra J. W. & J. C. A. mens.
- 171 Decembr. 1686. pronunciarunt: Auff Klage/ Antwort und erfolgte Befehle / in Sachen der Anwälde / Philipp de Givrey Klägers an einen J. W. und Consorten Beklagten andern Theils 2c. Dieweil Beklagter auff die erhobene Klage geantwortet und solcher nicht geständig/ so ist Klägers Principal sein Handels=Buch/ daraus der fol. befindliche Extract genommen/ entweder selbst/ oder durch den / der es gehalten/ zu beschwehren/ und weil er es in loco domicilii zu thun Willens/ Beklagters Principalen / wenn er deshalben einen Anwald des Orts bestellet / die darzu benöthigte Unkosten zu reichen schuldig/ ferner darauff zu beschehen was recht ist/ 2c.
- 172 Ita etiam in causa Michaël von Santen/ contra J. W. und Consorten/ Dieweil Beklagte auff die erhobene Klage geantwortet/ und solcher nicht geständig/ so ist Kläger den Grund derselben in 3. Wochen/ Beklagters gegen Bescheinigung vorbehältlich/ zu bescheinigen schuldig/ und wird demselben sich des Handels = Buchs/ daraus der fol. befindliche Extract genommen/ darbey zu gebrauchen/ und solches zu Amsterdam zu produciren nachgelassen/ Er ist aber auch dem Gegentheile zu Bestellung eines Anwolds die benöthigte Unkosten zu reichen schuldig mens. act. 1686.
- 173 Et in causâ Jacob von Leest contra J. W. Dieweil

weil Beklagter auff die erhobene Klage geantwortet/
und solcher nicht geständig/ so ist Kläger den Grund
derselben in 3. Wochen/ Beklagters Gegenbescheinigung
und andere rechtliche Nothdurfft vorbehältlich/ zu be-
scheinigen schuldig/ darbey ihm das Handels-Buch/ wor-
aus der fol. befindliche Extract genommen/ zu gebrau-
chen/ und solches in Originali zu Amsterdam zu produ-
ciren/ auch nach erfolgter recognition, welche Beklagter
nach vorgehender gebührender Ladung daselbst zu leisten
sub poenâ recogniti oblieget/ endlich zu bestärcken un-
benommen/ Er ist aber Beklagten zu bestellung eines
Gevollmächtigten in Amsterdam die erfordernde Unko-
sten zu reichen pflichtig/ ferner darauff zu beschehen was
recht ist/ publ. die 20. Jul. 1688. in judicio mercat. Lips 174
Item in causa W. J. & G. de H. contra J. C. A. & J. W.
Anno 1686. d. 19. Novembr. Daß Winand Jansen
und Georg de Hoffland aus angeführten Ursachen
den zuerkanten End vor gefehrde in Amsterdam abzu-
legen billich zu verstaten/ und zu dem Ende dero or-
dentlichen Obrigkeit mit Zuschickung der notul gebüh-
rend zu requiriren/ sie seynd aber auch zu Haltung eines
Gevollmächtigten disfalls benöthigte Unkosten Bezl.
herzugeben schuldig.

Requisitoriales a parte actoris hunc in modum¹⁷⁵
possunt peti, verbi gratia.

In Sachen

Jacob von Leest Klägers

an einem

J. W. Bezl. andern Theil.

Ist vor dem Löbl. Handels-Gerichte jüngsthin am
20. Jul. zu recht erkant worden/

Dieweil Beklagter auff die erhobene Klage ge-
antwortet/ und solcher nicht geständig/ &c.

Wenn

Wenn denn solches Urthel seine verbindliche Krafft
 Rechtens erreicht. Als übergiebet Kläger nachstehende
 Bescheinigungs-*Articul* / sammt Copien des fol. befind-
 lichen *Extracts* / nebst dienstl. Bitte an E. Hoch-Edl.
 Rath zu Amsterdam *requisitoriales* hochgeneigt zu er-
 theilen / damit daselbst zur production, recognition
 und endlichen Bestärkung Termin möge anberaumeret/
 und selbiger den Partheyen anhero notificiret werden/
 und ist in übrigen Kläger erböthig / die erfordereten Unko-
 sten Beklagten Bevollmächtigten daselbst / Inhalts des
judicati, zu reichen / verharre &c.

176 Præviâ hâc petitione ipsa requisitio a Deputatis
 ad Judic. Mercat. Lips. ad Senatum Amstelodamen-
 sem in causa Jacobi von Leest mercatoris Amstelodam,
 sequentem in modum fuit facta:

Hoch-Edle / Bestrengte / Beste /c.

Nachdem bey Uns in Schuld-Sachen Dero Bür-
 ger- und Handelsmann Herr Jacob von Leest / Kläger
 an einen / J. W. allhier Beklagten andern Theils
 Rechtskräftig erkant worden /

Daß Beklagter den producirten *Extract* &c.

Und dannenhero vermöge solchen *judicati*, daß
 das Original Handels-Buch / woraus der in Abschrift
 beygefügte *Extract* D. genommen / nicht nur von Klä-
 gern in Amsterdam zur recognition produciret / sondern
 auch hernachmals / wenn Beklagter es recognosciret /
 von ihn vermittelt Endes bestärcket werde / von nöthen
 seyn will / massen denn Kläger umb gewöhnliche *requi-*
sitoriales dißfalls gebührend angehalten /

Als gelanget an Ew. Hoch-Edel-Bestre. und
 Großachtl. Herrl. unser dienstl. Bitten / sie geruhen
 hochgeneigt die Verfügung zu thun / daß zur pro-
 duction, recognition und endlichen Bestärkung besag-
 ten

ten Handels-Buch/ vor ihnen ein gewisser Termin an-
gesetzt/ uns aber hiervon zu Beobachtung der Parthen-
en rechtlichen Nothdurfft in zeiten Nachricht ertheilet
werden möge/ vor welche Willfahung/ als auch sonst
wir verharren

Erw. Hoch-Edel-Gefr. und Großachtb. Herrl. Dienst-
willigste Leipzig den 1. Aug. 1688.

E. E. Hochweisen Raths der Stadt Leipzig Depu-
tirte zum Handels-Gerichte.

Ad requisitoriales hasce Magistratus Amstelod. 177.
hunc in modum facta translatione in lingvam nostram
vernaculam, respondit.

Wohl-Edle/ Hochachtbare/ Weise/ Vorsichtige
und sehr discrete Herren/

Diweil in Jacob von Leest Bürgers und Kauff-
manns allhier Klägers und Jacob W. wohnhaft in
Erw. Hochachtb. Stadt hangende Schuld-Sache vor
derselben gedeputirten zum Handels-Gerichte wir re-
qviriret worden/ daß vorgeanter Jacob von Leest sein
Handels-Buch/ woraus der Extract wegen der Schuld-
Foderung gezogen ist/ allhier vor dem Gerichte in Ori-
ginal produciren/ und nach gethaner recognition von
ihme den Producenten mit einem Ende bestärcket wer-
den solle/ Als haben wir zu Folge Erw. Hochachtb. von
dato 1. August. 1686. zu dem Ende abgelassenen Requi-
sition-Schrift an den vorgeanten Jacob von Leest ei-
nen gewissen Termin/ ehestens nach bevorstehenden va-
cantien unser Kirch=Wey/ wird seyn der 28. Sept. welche
Zeit wir ganz freund-und nachbarlich ersuchē/ Erw. Hoch-
achtb. gemelten Jacob W. gerichtlich zumelden/ daß
er allhier vor unser Gerichte erscheine oder Bevollmäch-
tigte senden soll/ ymb das gemelte Handels-Buch sehen zu

produciren/ damit er Wagner oder sein Bevollmächtigter es recognoscire/ und folgendes von ihm von Leest endlich bestärcket werde/ mit andeuten/ er erscheine oder nicht/ daß dennoch mit producirung und beeydigung des gemeldten Handels=Buchs solle verfahren werden/ wie es gebräuchlich und dem Stylo gemäß ist/ womit wir verbleiben/

Wohl=Edle/ Hochachtbare/ Weise/ Vorsichtige und sehr discrete Herren

Dero Hochachtb. gute Freunde

Amsterdam den 1. Sept.

1688

Schulzen/ Schöppen und Gerichte der Stadt Amsterdam/ auff Verordnung derselben N. Valkenier.

178

Postquam itaque a iudice requisito certus terminus ad producendos & ab actore jurejurando confirmandos libros mercator. fuit præfinitus, a iudice requirente ejusdem termini notificatio facta est reo hunc in modum:

Demnach von denen Wohl=Edlen/ Schulz/ Schöppen und Gerichten der Stadt Amsterdam in Sachen Jacob von Leest/ Klägers an einen/ Jacob W. Beklagten andern Theils auff beschehene requisition der 28. Septembr. Styl. Nov. nechstkinstig zur production und eydlichen Bestärkung Klägers Handels=Buchs angesetzt worden.

Als wird solches Beklagten hiermit wissend gemacht/ und darben aufserleget/ daß er bemeldten Ohrts und Tages entweder in Person/ oder durch seinen Bevollmächtigten berührtes Handels=Buch recognosciren/ und wie solches vermittelst Eydes von Klägern bestärcket werde/ anhören solle/

Wor=

Bornach ic.
1688.

Datum Leipz. den 6. Septembr.

E. F. Hochw. Rathes daselbst/

Deputirte zum Handels = Gerichte.

Atque hæc fuit praxis in casu, si actor absens in loco domicilii libros suos juramento confirmare debeat, idque occasione §. 18. Leipz. Handels = Gerichts = Ordnung.

Sed quæstio hic formari posset; Si duo mercato-179
res ratione pretii inter se discrepent, & uterque adju-
rumentum necessarium provocet, cui id deferendum?
Casum sequentem proponit Brunneman. *Cent. 2. Dec.* 180
4. v. 9. Wilhelmo, cui debebat pecuniam, in solutum
dedit Christianus certam qvalitatem pannorum:
Wilhelmus in suo libro scripserat, qvò singulos pan-
nos integros pro 12. Thal. acceptasset. Christianus
verò dicebat, se pro 15. Thal. dedisse, qvò in libro suo
scripserat. Ambo ad juramentum provocant. Qv. cui in-
ter hos juramentum necessarium vel suppletorium de-
ferendum sit? Responsum fuit pro Wilhelmo, in cujus 181
libro mercatorio omnia requisita fuerint a Dd. & in su-
perioribus allata, qvæ tamē non adeo perfecta in alterius
libro sunt reperta. Quid si autem uterq; liber fuisset per-182
fectus, cui tunc deferendum juramentum? hic omnino
attendenda dignitas, fides, & ætas utriusque mercatoris,
cum personæ qvalitas hic locum præcipuum habeat, &
ex ea præsumatur contra personam vel pro eâ Cravett.
Consf. 129. num. 6. ubi asserit ex persona diligentipræ-183
sumi ea omnia facta esse, qvæ ad officium diligentis
pertinent *c. absit. 11. qv. 3. c. eadem dicta 23. qv. 4.* Et at-184
tentâ claritate, & honestate personæ, minuitur fides
probationum existentium contra illam in aliquo deli-
cto. Mascard, *de probat. Conclus. 1255. num. 94. seqq.*

- Klock. *de Contribut. Cap. 20. n. 45.*
- 185 Econtra si alter, qui ad hoc juramentum provocat, præsumptione vel minimâ oneretur, Myns. *Cent. 5. Obs. 68.* Hillig. ad Donell. *lib. 24. Cap. 19. lit. e.* aut non sit integræ opinionis, & inculpatæ vitæ, aut non persona legalis, minimè ei deferendum hoc jusjurandum, licet semiplenè probavit. Marqv. Freher *lib. 2. de Existimat. cap. 6. num. 13.* Menoch. *lib. 2. A. I. Qv. cas. 190. num. 12.* Hilliger. *d. l. n. 9.* Carpz. *in jurispr. for. part. 1. 186const. 23. def. 7.* Ratio, quia tales personæ in aliorum causis non sunt testes omni exceptione majores, multo minus in propriis. Beust. *ad l. 31. num. 180. ff. de jurejur.* Hilliger. *d. l.* Et ideo nec usurario, nec judæo deferendum contra Christianum *arg. l. 3. in pr. §. 1. de testib.* Beust. *d. l. num. 188. §. 196.* Carpz. *p. 1. C. 23. Def. 7. §. in proc. tit. 12. art. 2. n. 47.* Brunnem. *in proc. Civ. cap. 23. n. 27. quâ de re infra cap. ult.* Nec etiam admittendus perjuris *c. unus c. 22. qv. 15. & c. non potest c. 2. qv. 7.* Myns. *Cent. 3. Obs. 58.* Brunneman. *ad d. l. 31. n. 13. ff. de jurejur.*
- 188 Qvin & si metuat judex, ne ille, cui delatum est, falsò juret, potest revocare Borcholt *de jurejur. cap. 6. num. 12.* Setser. *d. cap. 15. num. 16.* præsertim si per interlocutoriam delatum sit, non in ipsa sententiâ definitiva Brunneman. *in proc. Civ. d. cap. 23. num. 27.*
- 189 Si vero omnia sunt paria, putat B. Brunne-
man. *all. l.* contra dantem in solutum faciendam esse interpretationem juxta *l. veteribus 39. ff. de pact.*
- 190 Qvòd si itaqve juramentum suppletorium fuerit præstitum, illud semiplenam probationem corroborat & supplet, ut judex secundum eam pronunciare teneatur, *c. ult. §. 1. X. de jurejur. L. 31. ff. eod.* Christin. *vol. 3. Dec. 3. num. 2.* Fulv. Pacian. *lib. 1. Cap. 67. num. 29.* Nam jurans hic habetur loco testis Purpurat. *in l. qui accusa-*

re num. 20. C. de Ed. Non obstante L. 25. §. 3. ff. de probat. 191
 quod nullus sit idoneus testis in suâ causâ, quia hic casus ab illa regula excipitur propter inopiam probationum, ut lis definiri queat. Christin. d. vol. Dec. 2. num. 4. Unde hoc iuramentum dicitur suppletorium Carpz. proc. tit. 12. art. 2. num. 21. Mev. p. 4. Dec. 297. ubi dicit: Iuramentum necessarium est supplementum probationis, unde suppletorium dicitur, & idem supplementi, quod probationis objectum esse debet Vinn. lib. 1. Select. Quest. 43. Hinc quoque nuncupatur suffragium 192 probationis Rosacorb. pract. Forens. c. 86.

Quod eo magis obtinet in foro mercatorum, ut sc. 193 si mercator libros suos iuramento corroboraverit, plena illis fides tribuatur Hering. de Fidejussor. Cap. 20. §. 1. num. 71. Andr. Gail. lib. 2. obs. 20. Hartm. Pistor. obs. 86. num. 1. Finckelthaus. obs. 79. num. 17. Casp. Klock. de Contribut. cap. 60. num. 420. Et hoc patet ex observantiâ 194 pronunciandi in Dicasteriis harum terrarum quotidianâ. Ita namque teste Carpz. Lib. III. Tit. VI. Resp. 58. n. 18. Curia Lipsiensis in causa Joh. de Wittens contra H. Hans Caspar Herrn von Schönburg 1628. respondit. Bürde Kläger/ die bey seinem Beweis sub lit. B. & D. producirte vidimirte Contracte des Handelsbuchs mit seinem Ende suppliren und bestärcken. So ist Beklagter die bey dem ersten Klage-Puncte libellirten 602. fl. benebst denen a tempore moræ bißher auffgelauffenen Landliblichen Zinsen/Klägern zu bezahlen schuldig. B. R. W.

De hoc iuramento ita est dispositum in jure, ut 195 quando semel est delatum, necessario ab eo, qui à iudice iussus est, præstetur Lauterbach. Colleg. Theor. pract. tit. de jurejur. th. 78. Nec enim referri potest Carpzov. 196 p. 1. C. 14. D. 7. Vinn. lib. 1. qv. 43. inf. Rauchbar. p. 2. Qv. 40. num. 3. quia referens semper respicit partem

197 deferentem *l. 34. §. 7. ff. de jurejur.* Nec etiam recusari potest Struv. *Ex. 18. th. 47.*; nisi justè *l. 12. §. 2. C. de jurejur.* Injustè autem recusans, causâ cadit, nec judex, nisi ex justissimâ causa illud remittere potest Brun-
neman. *proc. Civ. cap. 23. num. 27. Lauterb. d. l.*

199 An verò is cui probationem jurejurando supple-
re judicis sententia injunxit, potest conscientiam suam
200 probationibus defendere, & probandum jurare? Ita
forte dicendum per *l. 30. ff. de jurejur.* Mev. *p. 4. Dec.*
296. Nam juramentum non temerè, sed ex necessitate
201 præstandum Brunnem. *in ff. de jurejur. qv. 39.* aliàs su-
pervacuis juramentis in vanum Dei nomen in judiciis,
qvæ Deo habentur, colendum, assumeretur Mev. *p. 7.*
Dec. 31. qvòd faciliè contingeret, si injunctum juramen-
tum suppletorium, noviter repertas probationes offe-
202 rendo, declinaturus non audiretur. Deinde ad jura-
mentum hoc non devenitur, nisi qvando alius causæ
exitus non reperitur, & inopia probationum adest *l. 31.*
ff. de jurejur. c. sicut consuetudo 2. X. de probat. Subli-
diarium enim remedium tamdiu non admittitur, qvam
dui locus ordinario est *l. 16. ff. de Minor.* Mev. *p. 5. Dec.*
203 281. Adeoque nemo cogendus ad remedium extraor-
dinarium, qvi per ordinarium finem litiaffert Mev. *p. 6.*
Dec. 156. num. 2.

204 Sed contraria sententia hic admittenda per *l. 14.*
§. 3. C. de nonnum. pec. ubi dicitur, qvòd si certus termi-
nus ad probationes & exceptiones proponendas est
statutus, qvòd elapso eo, nec exceptiones nec juramen-
205 tum admittatur. Deinde jure Saxonico per terminum
probatorium omnis via ulterius probandi, vel plures
testes producendi præclusa erit, per *text. in p. 1. Const. 16.*
§. ul. ubi Dan. Moller. Ubi autem terminus ad pro-
bandum est statutus universaliter per omne genus pro-
bationis,

bationis, ita, ut post illum terminum nulla omnino probatio admittatur, tunc elapso illo termino juramentum non admittitur Jason. *ad l. 31. num. 319. ff. de jurejur.* Bald. *in cap fin. X. eod.* Menoch. *lib. 2. Arbitr. judic. qv: Cent. 5. cas. 464. num. 29.* Berl. *p. 1. Conclus. 38 num. 62.* Accedit & hæc ratio, qv od juramentum suppletorium²⁰⁶ deferatur in defectum plenæ probationis, adeoque ad id, qv od antea præstari non potuit, frustraneum sit refugium.

Aliter autem sese res habet, si oblatio ad probationem, & juramenti suppletorii præstatio conjungantur Dn. Schwendendörffer. *ad Fibig. p. 591.* ubi modum proponendi & sententionandi talem monstrat:

In Sachen mich Klägern an einem/N Beklagten andern Theil ist erkannt: daß &c. Weil ich nun mein Gewissen zu vertreten gesonnen; Als will ich mich hierzu/ wie auch / wenn allen unverhofften Falls die Gewissens- Vertretung nicht statt haben solle / zu dem zuerkannten Erfüllungsg-Gyhd mich offerirt, u. daß zu ablegung desselbē ein Termin angesetzt werden möchte / gebethen haben. Formula Sent. Daß Beklagter / Klägers Vorwenden ungeachtet / mit dem gesuchten Beweise billig zu hören.

Quia verò mercatorum Libri juramento supple²⁰⁸ torio corroborati plenè probant, inter Dd. non incommode controvertitur, utrum illis libris plena fides habeatur, si morte obierit mercator, priusquam tale juramentum præstiterit, ita ut non opus sit juramento heredis. Hunc in modum sentientem deprehendo Gail. *lib. 2. Obs. 43. num. 6.* librum sc. rationum absque juramento probare, ob causam hanc, quia mors vim juramenti habeat, nec verisimile sit, mortuum tanquam immemorem salutis æternæ, reliquissē falsam scripturam.

morem

- 210 Verum, cum non omnis moriens præsumatur
 Johannes Baptista, Menoch. *de præsumt. Lib. 5. præf. n.*
19. & de arbitr. judic. quæst. cas. 99. n. 30. & Conf. 93. n. 7.
conf. 139. num. 68. Polyd. Ripa de actib. in mort. art. Cap.
23. num. 8. Surd. Dec. 135. num. 14. atqve aliæ adfint fac
- 211 prægnantes rationes, cum Carpz. *Lib. 6. Resp. 122.* con-
 trarium est statuendum. Primum enim ut brevitati stu-
 deam, nusquam hæc de re quidquam in jure reperitur
- 212 dispositum, adeoque rectè a Baldo dictum: *Quod lege*
 213 non cavetur, in practicâ non habetur. Deinde, quia
 hoc juramentum, quo heres libros patris defuncti con-
 firmat, est jusjurandum in supplementum, adeoque vel
 ex eo heredibus remitti nequit, cum alias res existeret
 mali exempli, semperque juramentum pro præstito ha-
 beretur: Quin imo nunquam heredes jurejurando gra-
 varentur ex personâ sui antecessoris, quod tamen *Consti-*
- 214 *tut. Sax. 24. p. 1.* adversatur. Porro, ex observantia li-
 bris mercatorum specialiter indultum est, ut semiplenè
 probent, cui etiam acquiescendum, quia duo vel plura
 specialia circa unam eandemque rem jura non agno-
 scunt *l. 1. C. de dot. promiss.* ibique Bart. *l. 19. ff. ex quib.*
maj. in integr. Sand. Dec. Frisic. tit. 15. Def. 2.
- 215 Ad allatam vero Gailii rationem, quod inors sit in-
 star juramenti, in promptu est responsio, hoc tum dubi-
 um esse, probatuque haud facile ex jure, deinde fallere
 omnino in casu, quo juramentum solenne ac realiter
 præstari debet, quale etiam est juramentum in supple-
 mentum, ad heredes transitorium, neve concursus ali-
 quis duorum pluriumque specialium circa unum
 idemque subjectum admittatur.
- 216 Sepositâ ergo sententia Gailii, standum est doctri-
 nâ Carpzovii, quod nimirum rectè juramentum in sup-
 plemen-

plementum heredibus mercatoris imponatur, ut saltem de credulitate jurent, quæ assertio quoque confirmatur expressè per l. 6. C. de probat. & sequentia præjudicia: Ita enim Scabini Lipsienses teste Carpz. *all. l. num. 19. in cau.* 217
sa Johann Friedrichs und Johann Garzens / contra Jacob Körners Kinder und Consorten / daß Jacob Körners Kinder ihres Vaters Handels-Buch; So wohl Johann Garz seine Bücher (dafern / daß auch dieselbe richtig und von einer gewissen Person geschrieben und gehalten/ beybracht) selbst oder durch diejenige Handelsdiener/ welche die Bücher gehalten/ mit einem körperlichen Eide zu bestärcken schuldig. Et Scabini Hallenses: Wende Kla- 219
 gende das Buch sub num. 5. mit einem Körperlichen Eyde dergestalt bestärcken/ daß sie glaube und dafür halte/ daß solches richtig/ und daß Beklagter die sol. liquidirte Summen auf die Welle vor sich und seinen Knecht empfangen/ und mehr nicht/ als daselbst an Welle und Gelde ihm abgeschrieben/ darauf gezahlet worden/ so wäre Beklagter solches seines einwendens ungeachtet zu recognosciren schuldig.

Si vero juramentum suppletorium realiter est præstitum, Qv. an debitor ad juratam diffensionem librorum talijurejurando confirmatorum sit admittendus? Neg. Notorium enim est, quod specialiter indultum sit libris mercatorum, ut semiplenè probent, concurrentibus supra dictis requisitis, uti in antecedentibus est demonstratum. Quibus positis, necessariò consequitur, quod juramentum suppletorium mercatori deferri possit, quo præstito fides plena habetur ejus libris. Quod si plenè probatum fuit, reus sine ulla controversiâ habetur pro confesso & convicto; in confessum verò & convictum nullæ sunt partes judicis, nisi ut condemnet. Quæ cum in jure apud Doctores benè sint fundata, quis libros mercat. per juramentum supplet. plenâ probandi vi instructos juratò diffitebatur? X 23 Jure

- 225 Jure quidem Saxonico quilibet scripturam vel instrumenta contra se producta recognoscere, aut mediante jurejurando diffiteri tenetur, Ordinat. Proc. Elect. Sax. tit. 25. §. 2. Weiles auch. Interim tamen nullo habito selectu in rei arbitrio non est positum, omnia instrumenta, cujuscunque sint generis juratò diffiteri, veluti de instrumentis judicialibus, item à Notario legitime confectis, in primis vero libris Censualibus in causa probationis demonstrat Carpz. lib. 3. Resp. 82. num. 23. seqq.
- 226 Libros verò mercatoris legitime confectos cum illis in puncto probationis absque juratà diffessione benè conferri posse, illisque cum his non dissimilem intercedere rationem, affirmare haud dubito, cum illi ceu scripturæ privatæ de jure nihil probent, nisi juventur aliis requisitis, ex consuetudine verò pro publicis habeantur. Quid verò prohibet, quominus hoc respectu libri mercatorum privati pro publicis æstimentur, Rutg. Ruland. de
- 227 Commissar. p. 2 tit. 5. Cap. 9. num. 1. Scacc. de Commercio. §. 7. Gl. 5. Hinc absque ullo negotio colligi concludique potest, plenam illis præstito jurejurando suppletorio inesse probandi vim, nullam illorum fieri debere diffessionem. Unde talis formula sententionandi recepta:
- 228 Würde Kläger sein vorgelegtes Handels-Buch / worinn die geklagte Schuld verrechnet zu befinden / mit einem Eide bestärcken / so hätte er dieselbe zur Nothdurft erwiesen / und wäre demnach Beflagter ihm die Zahlung zu leisten schul-
- 229 dig. Carpz. in proc. tit. 14. ad 5. num. 74. Ita in causâ L. B. und Consorten contra C. S. ventilatâ in judicio mercatorio Lipsiensi Domini Scabini Lipsiensis Mens. Novemb. 1686. pronunciarunt: Würde Klägers Principale die Handels-Bücher / daraus die fol. seqq. befindliche Extracte genommen / entweder in Person / oder durch den / so sie gehalten / vermittlest Eides bestärcken / inmassen vor
allen

allen Dingen billig geschicht / so ist Beklagens Principal seines vorwendens ungeachtet die libellirte 90. thl. 7. gl. Capital Klägern zu bezahlen schuldig / in Verbleibung dessen wird nach Anleitung der Handelsgerichts-Ordnung wider ihn billig verfahren / die in dieser Sach aufgewendete Unkosten aber seynd aus bewegenden Ursachen gegen einander zu compensiren und aufzuheben.

Atque hæc de librorum mercatoris probatione semiplenâ per juramentum confirmandâ? An verò adversaria seu Giornalia, Diaria eandem cum his libris mereantur fidem, non eadem est omnium Dd. sententia. Affirmativam tenent Berous *Conf.* 57. num. 46. vol. I. 231 Joseph. Ludov. *Conclus.* 29. col. 1. Cardinal. Tusch. *Conclus.* 346. num. 11. Lit. L. Nicol. de Passer. *descript. privat. lib.* 5. qv. 36. propterea, si libris ipsorum mercatorum regulariter fides adhibetur, multò magis adhibendâ ipsi Giornali, ex quo libri conficiuntur, & Giornale est tanquam protocollum, ad quod si circa libros dubium occurrat, recurrendum.

Negativam verò rectius defendunt Mev. *ad Jus* 232 *Lubec. lib.* 5. tit. 6. art. ult. Rot. Gen. *Dec.* 2. Traite de Changes c. 3. Leon. *Conf.* 12. ubi statuit, si adversaria differant à libro mercatorum standum potius esse libro: 233 adversaria etiam posse mutari, contra scribi, volunt Nicol. de Passer *lib.* 4. qv. 1. num. 6. Rot. Gen. *Dec.* 1. num. 36. Menoch. *Conf.* 296. nam. 28. 94. 93. Secus verò hoc est in libris, qui revocari non possunt, Menoch. *d. l.* num. 72. adeoque omni correctione carere debent Farinac. *conf.* 18 num. 4. Menoch. *Conf.* 23. num. 16. 17. Multo minus vero 234 chartis rapsodicis seu scartafacciis, quæ nihil aliud sunt, quam id, quod memoriæ servandæ causâ à mercatore sine ordine conscribitur & ubi negotium tantum perficiendum, fides aliqua est adhibenda Jason *in l. admo-*

235 *nendi* 31. num. 81. Menoch. *Conf.* 296. num. 28. & 29. de quibus Sprenger in der Wechsel-Pract. §. 15. ita differit: Es ist die Scartafaccia eine Scriptur, welche die Bandirer zu Gedächtniß aller Sachen/Wechsel und Wahren / so sie in der Messe/so wohl in ihren eigenen als Factoren Namen zu negotiiren haben/halten; Auf der linken Seiten notiren sie nomina debitorum; auf der rechten aber die Gläubiger/ und kan solche Scartafaccia verändert und unterschrieben werden/ daher sie auch keinen vim probativam hat/ es sey denn nach beschehener acceptation, als wenn die partita mit einem Strich von beyden Contrahenten durchgezogen wird; oder nach präsentirter Bilanz, welchenfalls eben sowenig in der Scartafaccia, als in der Bilanz kan mutiret werden.

236 Dicendum etiam hic de Scontris, seu Libris, pro notandis compensationibus, quæ circa cambia occurrere solent, confectis, quo certior inde probatio haberi possit. Ordinat. Lips. de Cambiis §. 10. verb. Als sollen alle und jede Handelsleute ins künftige beym scontriren nicht wie bisher die Partheyen in die Schreiftafel einzeichnen/ sondern ein ieder/der auf iegliche Messe dieselbigen in ein absonderlich dazu verfertigtes Buch mit Feder und Tinte formiren. Item §. 24. verbis. Damit aber nach dem Exempel anderer Handels-Städte diese Ordnung gehalten werde/ daß ein ieder nach Anleitung des 10. §. auf iegliche Messe ein sonderlich geheftet oder gebundenes Memorial/ aus welchen hernach die Partheyen in sein ordentlich Markt-Scontro einzutragen/ mit zur Stelle bringe/ darin zuvorderst den Ort und die Zeit/ hernach die Posten und Namen der Personen/ mit der man scontriret/ mit Feder und Tinte einschreibe. n. So bald nun einer gegen den andern auf solche Weise eine Parthen in das Memorial überschrieben/von selbigen Moment an bleibet die Schuld als bezahlt

bezahlt auf Gefahr dessen / welcher selbige angenommen/
gestalt denn disfalls solchen Marckts-Memorialien oder
Scontro-Büchern / wenn deren zum wenigsten zwey mit
einander überein kommen/bey vorfallenden Streitigkeiten
geglaubet werden soll ic.

Phrasis itaq; illa, scontriren/rescontriren/ita lis ori.²³⁷
ginem debet Raphaël de Turri *de Camb. Diss.* 2. qv. 20.
num. 5. Et nihil aliud est, qvam mutua cambia inter se²³⁸
compensare, hoc fine, ne semper ex Cassa solvere com-
pellantur, Sie lassen die Wechsel gegen einander abschrei-
ben / quia etiam in cambiis locus est compensationi
Carpz. *lib. 2. Resp.* 102. *num. 9. seqq.*

Ne ergo lites inde oriantur, qvovisqve cambia per²³⁹
compensationem soluta, wie weit sie einander abgeschrie-
ben / invalida pronunciata est in allegata Ordinatione
Cambiali Lipsiensi privata consignatio, & in junctum,
ut in speciali libro fiat atramento vel in peculiari
Scontro. *all. §. 10. & 24.*

De hac re ita differit Hendiger in der Anleitung zum²⁴⁰
Wechsel-Rechte / *pag. 87.* Alldieweil aber sonderlich in de-
nen Messen oftmal als grosse Partheyen von Wechseln und
andern Geldern denen Kauff- und Handelsleuten einzu-
nehmen und wieder aus zu zahlen seyn / welches aber / wenn
es allemal per cassa oder in contanten geschehen solte / ihnen
nicht weniger verdriesslich als beschwerlich fallen solte / in
dem / daß so wol Auszahler als Empfänger noch in Gefahr/
etwa böses Geld / in grossen Partheyen zu empfangen /
stehen würden: Als ist diesen Beschwerden zu entgehen/
und die Cassa-Zahlung zu versparen / die rescontra oder
compensation, da nemlich einer gegen dem andern seine
Schuld abschreibet/erfunden worden / und wird also die
Zahlung per compensationem, welche bey denen Messen
und darein lauffenden Wechseln gemein ist/bey denen Ita-
liänern

lianern genennet Scontrar oder pagar in scontri Bode *Disfert. de Camb. th. 7.*

- 241 An verò Bilantium fidem facit in redditione rationis, & cambiorū solutione cum libri haberi non possunt?
- 242 Aff. & ita decisū fuisse refert Rot. Gen. *Dec. 176. n. 27.* In bilatio hoc ex libro mercatoris summatim collocantur omnia computa aperta: Quando sc. subducto cujusq; computi debito à credito, vel contra, remanet debitum vel creditum, adeoque id, quod reliquum est, tantum inscribitur, ad eum finem, ut sub uno intuitu appareat, an omnia rectè sint inscripta. Quando igitur summæ bilantii in debito adæquantur cum iis, quæ sunt in credito & contra, dicitur *Bilantium Bilantiare*, si verò debita vel credita excedunt, dicitur *Sbilantiare* Raphaël de Turri *Disp. 2. qu. 1. num. 18. & qu. 18. num. 1.* Nam dum in dicto libro nulla summa scribatur in debito alicujus computi, quæ non etiam in credito alterius computi notetur, fieri non potest quin omnibus rectè inscriptis bilantium bilantet
- 244 Raph. de Turri *d. qu. 18. num. 2. & 20.* Ex bilantiis ergo ritè confectis oritur efficax probatio omnium solutionum, quæ in feriis sunt factæ Rot. Gen. *Dec. 1. num. 9. & num. 19.* Raph. de Turri *d. qu. 18. num. 50 seqq.*
- 245 Bilantium hoc Sprenger in der Wechsel-Pract. §. 15. ita describit: Es sey die Bilanz eine Zusammensetzung aller Partiten / so wohl in Credito, als in Debito, darinnen alle traite und remisse gesetzt werden. Seynd mehr traite als remisse, so ist ein Manqvement: Seynd aber mehr remisse als traite, so ist es ein. avanzo, welchen beydenfalls das Bilanz sbilanziret: Seynd aber die traite und remisse gleich / so bilanziret das Bilanz & adæquatū est bilantium. Solche Bilanz hat vim probativam, so es beyderseits approbiret / oder wie an vielen Orten gebräuchlich / der Obrigkeit zu Ende der Messe insinuiret worden: Als wie in Italien /

lien / da an vielen Orten herkommens / aus allen Bilanzen eine Universal-Bilanz zu ziehen / und der Obrigkeit des Orts zu insinuiren / daraus denn bald kan erschen werden / wie es mit der Handelsleuten eine jede Messe bewandt sey: So solch Bilanz alsdenn eingebracht / kan ohne Bezüchtigung criminis falsi nichts in der bilantz, noch in der scartafaccia, aus welchen die bilantz gezogen / verändert werden. Sic Resp. Genuensis habet magistratum residentem in civitate Placentiæ tempore nundinarum, constantem consule, tanquam capite & duobus consiliariis, à quorum sententiâ appellatur ad Senatum Genuensem, ut habetur in capitulis feriar. Genuens. num. 18. Jurisdictio hujus magistratus durat tempore nundinarum, quod est octo dierum & ex causâ urgenti prorogari potest. Hoc tempore coram isto magistratu, in primâ & secundâ die expediuntur ea, quæ concernunt universitatem & publicum interesse negotiationis cambiorum: In primâ enim die coram consule fiunt inter omnes mercatores acceptationes in propriis scartafacciis, & ab horâ qua incipiunt fieri, debet quilibet mercator infra horas 24. currentes acceptare vel non acceptare, ad effectum ut creditor possit elapsis diebus 24. horis, exigere, vel facere protestum: quæ acceptationes, ut dictum, in propriis fiunt scartafacciis, tam creditoris, quam debitoris, lineante utroque per transversum partitam, quam creditor acceptat dict. capit. feriar. num. 4. Ex his acceptationibus oriuntur hinc inde multæ solutiones satisfactoriæ, quia per istas mutuas acceptationes intelligitur facta solutio, & compensatio inter eos dict. capit. feriar. num. 36. Ex iisdem acceptationibus oritur bilantium ut ajunt dict. fieri Sigism. Scacc. de Commerc. & Camb. §. 2. Gl. 4. num. 11. Factis verò hinc inde acceptationibus cuilibet mercatori incumbit diligenter inspicere suam scartafacciam, in quo

qvo à manu sinistra, nomina debitorū sunt notata, à manu dextra verò nomina creditorum, & si reperiatur se debitorem, eò ipsi omni studio allaborandū ut satisfaciatur suis creditoribus intra octo dies, qvia inter eosdem debet qvilibet mercator supra memoratò Consuli insinuare bilantium adæqvatum. Nam si remaneret debitor & sic bilantium non foret adæqvatum, posset tunc creditor illum adstringere ad dandas sibi literas cambii, & in casu non factæ solutionis, contra eum servaretur dispositio dictorum *Capit. feriar. num. 13.* Scacc. d. l. n.

248 Adeoque mercatores, qvi sunt vel in mancamento, qvò dicitur, cum trattæ solvendæ excedunt remissas, vel in avantio, cum sc. remissæ excedunt trattas Raph. de Turri *d. l. Diss. 2. qv. i. num. 22 23.* ut bilantium facere, idqve magistratui exhibere possint, solent feriis jamjam finiendis id agere, ut qvò est in mancamento suppleant, & qvò est in avantio, disponant, Raph. de Turri *qv.*

249 *1. num. 24. qvæst. 18. num. 28.* Magistratus verò ex bilantiis hisce exhibitis, conficit bilantium universale, qvò cum bilantiet, singulorum bilantia rectè se habere constat Raph. de Turri *d. qv. i. num. 18.* hinc universas summas trattarum adæqvare summas remissarum ex iis probatur. Nam cum nulla possit esse tratta, de qua non fiat remissa, illam adæqvationem hinc necessario evenire consequitur *arg. l. 41. pr. ibique Gothofr. de R. J. Nov. 117. cap. 7.* Raphaël de Turri *d. qv. i. 45. & qv. 18.*

250 *num. 27. 28. seq.* Ita etiam probat bilantium in judicio mercatorum Lipsiensi, Leipz. Handelsgerichts-Ordnung/ §. 25. Rubr. Wenn der mehrere Theil der Gläubiger dem Schuldner einen Erlass thun will his verbis, auch seine Handels-Bücher und Schuld-Register / oder da hierzu nicht wohl zu gelangen / zum wenigsten eine förmliche glaubwürdige balance vorlegen,

Hoc circa librorum mercat. probationem semiple-²⁵¹
nam adhuc adjiciendum, sufficere illos, si judici exinde
de debiti fide appareat, arrestis impetrandis ac decer-
nendis, modo deinde in processu prosecutionis accedat
juramentum suppletorium, *Mev. de Arrest. Cap. 10. num.*
46. & adjus Lubec. lib. 5. tit. 6. art. 4. Leipz. Kauf- und
Handelsrecht. sub Rubr. Wie es bey der Stadt Leipzig mit²⁵²
denen Handels-Sachen u. wie auch mit denen Arresten ge-
halten werde / ubi hæc verba habentur: Hiernächst soll
auch bey der Anlegung des Arrests genug seyn / wenn einer
gleich nicht eben das document in originali, daraus der
Arrest gesucht wird / sondern nur dessen blosse Abschrift/
oder einen schlechten / nicht vidimirten Extract des Handels-
Buchs aufzuweisen hätte.

CAP. XII.

DE

PROBATIONE PLENA.

SUMMARIA.

<i>Libri mercatorum quando plenam fidem mereantur, n. 1.</i>	<i>Respondet huic Bachov. additis ri- tionibus num. 8.</i>
<i>Due semiplena probationes unam plenam efficiunt, num. 2.</i>	<i>Approbatur sententia Bachovii. num. 9.</i>
<i>Applicatur ad libros mercatorum, num. 3.</i>	<i>Quomodo hæc consuetudo secun- dum Bald. debeat intelligi, num. 10.</i>
<i>Adducitur formula sententianan- di, num. 4.</i>	<i>Juxta Eund. codices mercatorum habentur pro publicis instru- mentis, num. 11.</i>
<i>Et sententia Scabinorum Lips. n. 5.</i>	<i>Limitatur, si consuetudo sit indi- scerta, num. 12.</i>
<i>Qu. utrum statutum condi possit, quo plenè libris mercat. credi- tur? n. 6.</i>	<i>Limitatur porro si mercator labo- ret</i>
<i>Trentler negativam tuetur, n. 7.</i>	

- ret infamiam & mercatum respiciat casum extra mercatum, num. 13.
- Adducitur ratio, num. 14.
- Declaratur, num. 15.
- Cessante causa mercatura, cessat habitatio, num. 16.
- Libri visitationum Episcopi plenè probant quoad visitationem tantum, num. 17.
- Libris publicis non creditur nisi de his, qua spectant ad officium scribentium, num. 18.
- Mercatorum propositi ultra negotia mercantilia potestatem cognoscendi non habent, num. 19.
- Predictum statutum eo magis valere potest, si ad minimam aut certam summam restringatur, num. 20.
- Quenam sit minuta summa, num. 21.
- Adducuntur varia statuta de certâ summâ statuentia, num. 22.
- Positâ in statuto certâ summâ, plures minute summae non debent coacervari, num. 23.
- Stante ejusmodi consuetudine, libri etiam extra territorium plenè probant, num. 24.
- Proponitur casus, num. 25.
- Circa scripturae fidem inspiciuntur locus ubi ea celebrata est, n. 26.
- Actus solennes sortiuntur essentiam secundum leges regionis ubi celebrantur, num. 27.
- Quid circa negotiationem cum mercatore contrabendam requiratur? n. 28.
- In decisoriis attendi debet locus contractus & non locus iudicii, num. 29.
- Probatio respicit decisionem causae, num. 30.
- Respond. dubio, quod extra territorium jus dicens nihil agat. num. 31.
- Ubi libri mercat. plenè probant, mercator quandoq. jus prelationis exinde consequitur, n. 32.
- Liber mercat. debet esse confectus in territorio ipsorum statuentium, non alibi, num. 33.
- Adducitur casus, num. 34.
- Libri etiam illorum mercatorum, qui deferunt mercaturam exercere, probant, num. 35.
- Probant etiam contra Clericos, num. 36.
- Consuetudo illa debet legitime probari, num. 37.
- Qu. An liber mercatoris contra ipsum fidem faciat? Aff. n. 38.
- Mercatoris confessio in libro facta contra ipsum plenè probat, n. 39.
- Ampliatur, etiam si mercator scripturam inficietur, num. 40.
- Quicquid in libro mercatoris reperitur, ejus consensu scriptum praesumitur, num. 41.
- Ampliatur porro licet liber alterius manu sit scriptus, num. 42.
- Aut licet defectus circa librum occurrat, num. 43.

Inter socios libri mercatorum plene probant num. 44.

Unus sociorum non potest factum alterius improbare, num. 45.

Hoc casu probant etiam in magnis summis, num. 46.

*Inter socios agitur de equo & bo-
no, num. 47.*

*Ampliatur, etiam si libri ab uno so-
ciorum sint scripti, num. 48.*

*Mandatum presumitur ex patien-
tia & scientia, num. 49.*

*De mandato etiam constat ex per-
missa administratione, num. 50.*

*Limitatur, si liber societatis non
continet verisimilia, num. 51.*

*Item, si tantum complectitur data,
num. 52.*

*Liber rationum male confectus
tantum probat contra scriben-
tem, num. 53.*

Ratio, num. 54.

*Limitatur porro, si liber societatis
alterius manu sit scriptus, n. 55.*

Ratio, num. 56.

*Fallit hoc, quando liber fuit con-
scriptus ab institutore, num. 57.*

*Socius tenetur alteri socio exhibe-
re libros societatis, num. 58.*

Alias causa succumbit, num. 59.

*Libros non exhibens presumitur
malam fovere causam, num. 60.*

*Qu. an liber mercatoris pro tertio
& contra tertium probet, n. 61.*

*Traduntur duo modi circa ques-
tionem illam, num. 62.*

Explicatur primus, num. 63,

*Scriptura privata non respiciens
mercaturam, non habet vim
probandi, num. 64.*

*Habet tamen aliqualem presum-
tionem, num. 65.*

*Non tamen semiplenam probatio-
nem, ita ut auctori iuramentum
suppletorium deferri possit n. 66.*

*Testis unicus facit semiplenam
probationem si corporale presti-
terit iuramentum, n. 67.*

*Testis antequam perhibeat testi-
monium jurisjurandi religione
debet arctari, n. 68.*

*Pontifex max. non potest dispen-
sare, ut testi non jurato creda-
tur, num. 69.*

*Dictum testis injurati tantum fa-
cit presumptionem, num. 70.*

*Libro, absentibus partibus confe-
cto non potest major autoritas
tribui quam testi, num. 71.*

*Aliud obtinet in libris ex necessita-
te officii publici confectis, n. 72.*

Exhibetur alter modus, num. 73.

*Circa illum tres casus sunt distin-
guendi, num. 74.*

*Contra tertium absentem liber ra-
tionis nec plenè nec semiplenè
probat, num. 75.*

*Limitatur hoc in connexis & de-
pendentibus, num. 76.*

*Contra tertium presentem liber
mercatoris plenè probat, n. 77.*

*Qu. num. tertius presens, sed ta-
cens dicatur scripturæ consen-
sisse? dist. num. 78.*

Sola taciturnitas in re concupiscibili inducit consensum, num. 79.

Declaratur, num. 80.

Ubi agitur de prejudicio, silentium habetur pro dissensu, num. 81.

Aliud si tacens potuerit actum impedire, num. 82.

Declaratur, num. 83.

Exemptus si patitur se describi in libro aestimi, perdit privilegium exemptionis, num. 84.

Taciturnitas quando legentem litteras obliget, num. 85.

Licet tertius fuerit mortuus, nihilominus fides habetur libro mercatoris, num. 86.

Licet etiam tertius esset unicus, num. 87.

Si tertius negat se fuisse presentem, qualis probatio oriatur ex libro mercatoris de jure communi? num. 88.

Qualis de consuetudine, num. 89.

Mercator non presumitur scribere falsum in suo libro, num. 90.

Ex una paritâ falsa totus liber interdum redditur suspectus, num. 91.

Mercatori non est injungenda probatio de singulis etiam minimis negotiationibus, n. 92.

Ratione casus illius, quando tertius fuit absens, contra quem producit liber mercatoris, adducitur facti species, num. 93. & 94.

Libri mercatorum faciunt semi-

plenam probationem, num. 95.

Subjicitur statutum Francofurtense, num. 96.

Libris mercatorum non probantur facta tertii aut contractus cum alio, num. 97.

An, & in quibus causis juramentum suppletorium deferri possit semiplenè probanti, n. 98.

Juramentum suppletorium ob presumptiones juris & hominis validas deferri potest, num. 99.

Non admittitur in jure, ut concurrant duo singularia, num. 100.

Quando testis non omni exceptione major, num. 101.

Juramentum judiciale quovis tempore delatum præstandum, num. 102.

Ubi eadem ratio, ibi idem jus, n. 103.

Alteri per alterum non acquiritur obligatio, nisi quibusdam in casibus, num. 104.

Ex facto famuli an voluntas domini presumatur, num. 105. 106.

Scripturæ duorum mercatorum super eodem facto plenè probant, num. 107.

Plures libri simul juncti in quibus continetur eadem res, fortius probant, num. 108.

Fallit hoc in pluribus libris ejusdem personæ, num. 109.

Qu. Num contra libros mercatorum quorum fides est approbata à statuto, probatio admittatur

<i>in contrarium? num. 110.</i>	<i>Quanam sit juramenti suppletorii potestas, num. 116.</i>
<i>Negat cum aliis Stracha, num. 111.</i>	<i>Sententia ex hoc juramento lata quando possit retractari? num. 119.</i>
<i>Quomodo alii distinguant? num. 112.</i>	<i>Sententia ex privilegiatis probationibus nunquam transit in rem judicatam, num. 118.</i>
<i>Non attenditur illa distinctio per rationes, num. 113.</i>	<i>Consuetudo semper imitatur legem scriptam, num. 119.</i>
<i>Contra instrumenta exceptiones notorie possunt opponi, num. 114.</i>	<i>Libri mercatorum contra eorum chirographa non probant in contrarium, num. 120.</i>
<i>Contra presumptionem juris admittitur probatio per confessionem partis, num. 115.</i>	

PLenam verò libri mercatorum merentur fidem, ¹
 nec juratâ confirmatione opus habent, si unius
 tantum testis depositio concurrat. Duas namque ²
 semiplenas probationes unam plenam efficere, textibus
 juris comprobatur *l. 5. C. de probat. l. 16. C. de pœn. c. præ-*
terea 27. X. extra de testib. Salicet. in l. 3. C. de Reb. Credit.
& jurejur. Mev. ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 7. art. 1. num. 32.
 Cum enim diversi generis semiplenæ probationes, vel
 uti scriptura privata & testis vel fama conjungantur ad
 plenam probationem *c. cum causam 13. X. de probat.*
 quidni etiam libri mercatorum, accedente unius testis ³
 depositione plenam facerent probationem? Quia ejus-
 modi libris longe major est habenda fides, quam alii scri-
 pturæ privatæ *Bart. in l. admonendi 31. ff. de jurejur. num.*
48. Hinc formula sententionandi: Würde Kläger ⁴
 sein vorgelegtes Handels-Buch/worin die geklagte Schuld
 verzeichnet zu befinden / mit seinem Eyde bestärcken / oder
 durch eines Zeugens eydliche Aussage bemeldte Schuld-
 forderung beybringen / so hätte er dieselbe zur Nothdurfft
 erwiesen / und wäre demnach Beklagter ibine die Zahlung
 zu

- 5 zu leisten schuldig/ v. r. w. Et ita in causa Georgii Culs
dens zu Amberg/ Mens. April. 1630. teste Carpz. p. 1. C.
17. Def. 36. § lib. 3. tit. 5. Resp. 58. num. 24. Ob ihr nun wol
solche Schuldforderung mit keiner Verschreibung zu bele-
gen hat: Do aber dennoch der Kriegerische Vormund/ als ein
Zeuge vermittelst Eydes aussagen würde/ daß Christoph
Haucke euch die geklagte Forderung schuldig worden/ ihr
auch hierüber mit euren Handels- Büchern die Schuld
richtig belegen und beybringen würdet ic. So wäre solche
eure Schuld zur Nothdurfft erwiesen/ und wäre demnach
Christoph Hauckens Erben euch dieselbe zu bezahlen und
abzustatten schuldig/ v. r. w.
- 6 Num verò statutum aliquod disponere potest, ut
plenè libris mercatorum absqve juramento suppletorio
plenè credatur? qvòd inter Dd non convenit. Treutl.
- 7 Vol. 2. Disp. 4. th. 2. hoc iisdem haud tribuit, in tantum, ut
ne statutum qvidem vel consuetudo regulariter juri vi-
- 8 deatur congrua, qvâ plenè iis creditur. Cui Bachov.
ibidem respondet, æstimandum ex ipsa sanctione statuti,
- 9 an à ratione magis vel minus abhorreat, nec ne. Nos
cum Bachovio ad Treutl. d. l. concedimus, qvòd si sub
qvalitatibus seu requisitis in antecedentibus enarratis
plena fides illis tribuatur, rationabile facilè defendi pos-
- 10 sit. Nam juxta Bald. l. un. C. de Confess. consuetudo ta-
lis non aliter debet intelligi, qvâ si accedat judicis consen-
- 11 sus, consideratâ qvalitate mercatoris, qvantitateqve ac
præjudicio causæ. Qvin imò secundum Eundem, Conf.
198. vol. 1. codices rationum mercatorum habentur pro
publicis instrumentis secundum eorum consuetudinem
- 12 conf. cap. cum dilectus 9. X. de fide Instrument. Nisi
forsan ea consuetudo esset indiscreta, qvòd crederetur
omni scripturæ mercatoris pro se, qvia non valere pos-
set tanqvam prona ad falsum committendum c. erit au-

tem *dist.* 4. Mascard, *de probat* Vol. 2. *Conclus.* 978. num. 26.
 Hæc porro restringenda veniunt, si mercator publica la- 13
 bore infamiâ & consuetudo hæc applicetur ad casum
 extra factum mercantiæ. Nam autoritas, quæ compe- 14
 tit ratione officii seu exercitii, non debet operari ultra
 naturam ipsius officii, Pacian. *de probat* Cap. 63. num. 29.
 & 30. Sic, si statuto aliquo caveatur, quod filius fami- 15
 lias se non possit obligare, nisi sit artifex, valebit dun-
 taxat obligatio si contraxerit ratione artis & non aliter.
 Bicc. *Conf.* 5. num. 15. Habilitatio enim seu permissio
 contrahendi cum filiofamilias, est respectu causæ, & non 16
 personæ, quare cessante causâ mercantiæ, cessat permis-
 sio & habilitatio Scacc. *de judic.* Cap. 11. Pacian. *d. l.* num.
 31. 32.

Sic pariter libri visitationum Episcopi plenè pro- 17
 bant, quoad visitationem tantum, videlicet personarum,
 sacramentorum & aliorum, pertinentium ad officium
 visitantis & non quoad alia Petr. Æmil. Verall. *Dec.* 158.
p. 2. ubi Anno 1551. die 14. Decembr. ita iudicatum fuisse
 refert. Sic etiam libris publicis non credi, nisi de his, 18
 quæ spectant ad officium eorum scribentium, egregiè
 respondet Socin. *Conf.* 268. n. 2. Alex. *Conf.* 68. num. 3. Ad- 19
 eoque mercatorum artiumque mechanicarum præpo-
 sitis sive prioribus, ex statuto vel privilegio potestatem
 inter mercatores & artifices cognoscendi iudicandi que
 concessam, ultra negotia mercantilia & causas artifi-
 cium ipsum concernentia non extendi, docet Græv. *Con-*
clus. 20. *confid.* 1. n. 1. Latius de hac materiâ Rol. à Valle
Conf. 92. num. 8. usque ad 14. Pacian. *d. Cap.* 63.

Eo verò magis statutum valere potest, si ad minu- 20
 tam quandam summam restringatur. Licet verò mi-
 nuta summa in l. 9. in f. & seq. ff. de dol. mal. ad duos lau- 21
 reos se extendat: Melius tamen fuerit, arbitrio iudicis
 hoc

hoc relinquare, in primis, cum leve & grave dicatur secundum qualitatem personarum Dd. in l. sed et si suscep-
 22 rit §. si libertus, ff. de judic. nisi statuta ad certam summam se restringant, uti in statu Ecclesiastico ad summam ducatorum 20. per bullam Pauli III. & Pii IV. ad ducatos 30. Nicol. de Passerib. l. de script. priv. lib. 4. qv. 22. in f. Mediolan. ad Imperiales 22. stat. Mediolan. cap. 360. Lubecæ ad marcas 30. i. e. thaleros 15. pro æstimatione veteri, statut. Lubec. lib. 5. tit. 6. art. 4. ita ut nec juramentum suppletorium hoc casu deferatur. Hamburgi, daß die Schuld nicht liber mäßig / p. 1. art. 6. tit. 30. Patavii ad
 23 summam 10. librarum. Positâ autem in statuto certa summâ, ad quam usque probent, plures minutæ summæ coacervari non debent, ad probationem hanc excludendam Marant. p. 4. ut judic. Mercat. n. 79.

24 Stante itaque hac consuetudine, libri mercatorum non solum plenè probant in loco, ubi viget consuetudo, sed etiam extra territorium, i. e. liber rationis ipsius mercatoris sic à statuto roboratus ubique probat, licet in judicio, in quo producitur, non adsit tale statutum, e. g. Quidam mercator Norimbergensis, qui codicem suarum rationum scripsit Norimbergæ, ubi prædicta consuetudo viget ac observatur, producit illum suum codicem in alio loco, puta Lipsiæ, ubi forte cum alio litigat, in quo loco consuetudo illa minimè viget vel est in usu: Qv. An etiam vigore consuetudinis illius loci, ubi scriptus est codex ipsarum rationum, probet in illo loco, ubi litigatur ac producitur? Respondet Joach. à Beuff. Tract. de jurej. num. 1021. seqq. qv. sic, uti etiam statu-
 unt Bald. f. c. 2. X. de fid. Instrum. & ad l. 7. C. de probat. Specul. lib. 2. p. 2. de Instrum. Edit. num. 8. Mascard. de probat. Conclus. 1050. Vol. 2. num. 22. Vivius opin. 806. n. 2. num. 30. Mev. ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 6. art. 4. num. 5.

Marquard.

Marquvard. *de jure Mercator. lib. 3. cap. 9. num. 24.* Ratio, quia extraneus contrahens cum mercatore in loco, in quo mercatoris fides est tacite à populo approbata, & ubi mercaturam exercet, tenetur stare ejus libro, siue agatur ibi, siue agatur in alio foro, in quo non extat talis consuetudo. Hinc juxta Joh. Andr. *in addit. ad speculat. tit. de instrument. Edit. §. nunc dicendum,* & Jason. *in l. admonendi num. 116.* standum est consuetudini illius loci, & instrumentis eo loco factis, quamvis alibi agatur, vel producantur. Ex quo Stracha *Tract. de mercat. tit. quomodo. in caus. mercat. proced. num. 43.* concludit, quod, stante statuto civitatis, quod adhibeatur fides libris mercatoris, illis sit adhibenda in quocunque foro ac loco, conf. Cravett. *Tract. de antiq. temp. rubr. quart. limit. num. 5. & seqq.* Nam circa scripturæ fi-
dem inspicitur locus, ubi celebrata est, ubicunque post-
modum producat Beust. *all. l.* Hinc contractus, in quo fuit servata solennitas loci obligat eum, qui in illo loco contraxit Gail. *lib. 2. Obs. 123. num. 2. & 3.* Et actus
solennes fortiantur essentiam secundam leges regionis, in quâ celebrantur, Burgund. *ad Consuetud. Fland. Tract. 28*
1. de statut. utrum egred. territ. num. 22. Sed in negotiatio-
ne contrahenda cum mercatore non requiritur alia solennitas, nisi quod liber sit confectus more mercantili, & secundum consuetudinem illius loci, & quod illa negotiatio sit libro mercatoris inscripta. Ecceui, juris alias
non ignaro, ignotum esse potest: In decisoriis attendi debere locum contractus, & non locum judicii seu fori? uti videre est apud Bart. *in l. consuetudinis num. 39.* Bald. *in l. 1. num. 12.* C. quæ sit long. Consuet. Alber. de Rosat. *Tract. de statut. p. 1. qv. 31. n. 2. fol. 7. & p. 2. qv. 8. num. 2. in n. fol. 31.* Paul. de Castro *Cons. 320.* Vant. *Tract. de Nulli. rubr. de Nullit. ex defect. proc. num. 56.* Sed probatio
Z
, respi-

respicit decisionem causæ Aug. Beron. *qv. 50. num. 1.* quem sequitur Mascard. *de probat. qv. 1. num. 12. in f.*
 30 Unde sicut appellare licet à definitiva, ita etiam licet appellare à non admissione probationum seu articulorum teste Maranth. *in spec. p. 6. num. 44.* Et ideo rectè statuit Bald. *in l. num. 13. in fin. C. qvæ sit 31. long. confect.* qvòd in modo probandi attendatur locus contractus, ex qvo in probatione stat realitas substantiæ negotii conf. Sigism. Scacc. *de judic. lib. 2. cap. 11. num. 243.* Neque hic obstat illud, qvòd ubi cessat jurisdictio statuentium, ibi & cessare debeat statuti dispositio, & juxta vulgatum, extra territorium jùs dicens, nihil agit *l. ult. ff. de jurisd.*

Nego enim eos, qvi circa actus alicujus solennitatem aliquid statuunt, observandum in territorio suo, etiam si ille actus ita celebratus, alibi qvoqve valere debeat, dici posse, propterea jùs dixisse aut statuisse extra territorium. Contractus enim, uti dictum, & cæteri actus celebrati in loco statuti, secundum formam à statuentibus præscriptam, ubiqve vim habere constat: Nemo tamen est, qvi ex eo colligere potest, tale statutum egredi jurisdictionem statuentium: qvia qvòd alibi qvoqve hujusmodi actus valeant, non nisi ex consequentiâ qvadam fit, non autem directò vi ipsius statuti, qvòd tantum disponit de eo qvòd ad jurisdictionem statuentium pertinet conf. Struv. *in Synt. Jur. Civ. Ex. 32. th. 15.* Qvia itaq;
 32 hujusmodi libri propter statutum etiam alibi probant, & vim habent publici instrumèti, mercator respectu creditorum posteriorum, maxime si etiam statutum tribuat hypothecam, probationis jùs consequitur Gratian. *Discept. Forens. Cap. 171. num. 3.* Sùrd. *Dec. 312. num. 3.* ibiqve Joh. Bapt. Hodierna *in addit. num. 3.*

33 Hoc ipsum tamen de plenariâ fide à statuto libris mercat, concessâ intelligendum, si liber ipse rationum
 fit

fit conscriptus in territorio ipsorum statuentium & non alibi, unde juxta Nicol. de Passerib. *de script. priv. lib. 4. qv. 21. num. 22.* Si Patavinus Romæ commorans in libro suo annotaret, se solvisse centum, quæ paulò Thomasino Patavino pariter debebat, seuolvere tenebatur, tunc virtute prædicti libri rationum conscripti extra territorium Patavinū nō probaretur solutio conf. Mascard. *de probat. Conclus. 975. n. 17.* Vivius *Opin. 806. in f.* Atq; hæc vis probandi ex consuetudine non solum inest libris illorum mercatorum, qui actu mercaturam exercent, sed etiam qui desierunt, dummodo sint scripti tempore, quo illa excolebatur *arg. l. 4. §. 4. ff. de Ed. Strach. de Mercat. tit. quom. in caus. mercat. proc. n. 34.* Mascard. *all. l. 1. Mev. ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 6. art. 4. num. 14.*

Neque hoc silentio prætereundum est, nihil impedire, quo minus hi libri contra Clericos probent, atque ita statuit Chassan. *ad Consuet. Burgund.* Ita Mediolani practitari testatur Mar. Antonius *lib. 2. Resolut. 6. num. 25.* Ita in Gallia coram consulibus mercatorum etiam clericos conveniri ex causâ mercaturæ testatur *traite de juges conf. de March. cap. 2.* Francisc. Nig. Cyr. *Controv. fœrens. fol. 177.* Quicquid in contrarium asserat Nicol. de Passer. *de script. priv. lib. 4. qv. 1.*

Ut verò effectum suum sortiatur hæc consuetudo, necesse est ut legitimè probetur, uti in terminis docet Turret. *Conf. 47. num. 7.* ubi etiam qualiter ipsa probari debeat, eleganter subnectit. conf. Brun. *Conf. 46. num. 5.* Pacian. *d. Cap. 63. n. 39.*

An verò liber mercatoris contra eum plenè faciat fidem qv. ? Aff. Bald. in *l. 1. C. de Ed. & ibi Dec. Fr. de Aretin. Conf. 44. num. 1.* Joh. Köppen, *Dec. 46. num. 57.* Mascard. *Conclus. 975.* Rutg. Ruland. *de Commis. p. 2. lib. 5. cap. 14. num. 1. v. g.* Si mercator in libro rationum scri-

- pfisset, pecuniam pro parte forsan ab emtore solutam fuisse, eiqve reus innitatur & solutionem per librum mercatoris probare velit, licitum hoc ipsi erit, nec necesse habebit juramento suo librum illum confirmare.
- 39 Mercatoris siquidem confessio in libro suarum rationum probat plenè contra ipsum mercatorem, etiamsi absente debitore facta sit, etiam post mortem mercatoris Hippol. *sing.* 457. *n.* 2. Andr. Gail. *l.* 2. *obs.* 20. *n.* 10. Ampliatur hoc ut habeat locum, etiamsi ipsemet mercator scripturas, quæ in suo rationum libro reperirentur, manu suâ, vel suâ voluntate esse conscriptas, iret inficias, adhuc enim ex eodem libro contra eum oreretur probatio,
- 40 Mascard. *d. Conclus.* *num.* 5. Quidquid enim in ejusmodi libro apud illum existente reperitur scriptum, ejus consensu & voluntate scriptum præsumitur, nisi de contraria doceatur ac probetur Bald. *in rubr. C. de Fid. instrument.* Alex. *in Cons.* 147. *Vol.* 2. § *Cons.* 245. Dec. *in l. fin.*
- 41 C. de Ed. Div. Hadr. toll. Quod etiam procedit, licet hic liber alterius manu sit scriptus, quia ex quo mercator eodem utitur, fidem contra ipsum facit plenam, nec est differentia, an scriptus manu propria, an per institorem de ejus mandato Anton. de Butr. & Abbas *in c. 2. R. de Fid. Instrument.* Ripa *in l. admonendi ff. de jurejur.* *n.* 119.
- 42 Imo, licet aliquis defectus circa librum occurrat, seu aliquo ex requisitis ille careat, nihilominus probatio contra ipsum mercatorem inducitur. v. g. licet liber non contineat debitam formam libri, puta data & accepta, & ita non probet pro scribente, probat tamen contra scribentem, Jason. *in l. admonendi num.* 111. *ff. de jurejur.* Strach. *de mercat. p.* 2. *num.* 61. In quantum enim scriptura conficitur contra scribentem, non est quærendum de solennitate, sed in quantum conficitur contra mandantem, vel contra tertium & ita pro scribente,

ubi debitis solennitatibus debet esse instructus, Joh. Andr. *in addit. ad speculat. tit. de Instrum. Edit. §. nunc dicendum restat*; Cum hoc casu ex culpâ sua commodum non debeat reportare mercator, Scacc. *de Judic. lib. 2. Cap. II. num. 291*. Porro, si mercatores sunt socii, tum 44 libri illorum inter ipsos plenè probant, tam pro scribente, quam contra eum, propter *l. inter chartulas fin. C. de Conven. fisc. debet. L. 1. ff. de duob. reis Alex. Conf. 181. num. 1. lib. 2*. Heët. Felic. *de societ. cap. 38. num. 15*. Ratio, quia eorum personæ inter eos adeo approbatæ sunt, ut unus 45 non valeat factum alterius improbare Schwarzenhäler *de stipulat. pag. 873. num. 84. §.* Heët. Felic. *d. Cap. 38. num. 19*. Munoz. de Escobar. *de Ratiocin. administ. cap. 12*. Quod non solum procedit in parvis, sed etiam in magnis 46 summis. Cravett. *de antiquit. temp. vers. 4. n. 61*. Joseph. Ludov. *Conclus. 21. pag. 73*. Scacc. *de Judic. lib. 2. Cap. II. num. 182*. Nam inter socios agitur de æquo & bono, & 47 solâ facti veritate inspectâ Dec. *Conf. 97. lib. 2*. Amplia- 48 tur hæc assertio ut procedat non tantum si libri ab omnibus sociis, sed etiam si ab unô ex illis sint conscripti, qui tamen scribere consuevit, hoc enim casu, quoniam scriptus præsumitur consensu aliorum, plenè etiam inter eosdem probabit, & præsumitur hic mandatum ab aliis sociis, qui scientes passi sunt illum scribere. Mandatum 49 enim præsumitur ex patientiâ & scientiâ Menoch. *lib. 2. præsumt. 15. num. 10*. De mandato etiam tali constat, si 50 socio sit permixta administratio, quia permixtâ ei administratione, censetur ei mandatum ut librum conficiat, cum de administratis teneatur rationem reddere, & ratio sine libri confectioe, non benè reddi possit Felic. *d. cap. 38. num. 79*. Limitatur verò hæc sententia ut non 51 procedat, si liber societatis non continet verisimilia, Felic. *d. Cap. 38. num. 32*. Petr. Sanz. *de divis. bon. lib. 3. cap. 9. n. 6*.

- 52 item si tantum complectitur data per scribentem socium, & non accepta ab eo, atq; ita non est liber rationum in forma dati & accepti, Menoch. *de A. J. Qu. cons.* 92. n. 6.
- 53 Unde liber rationum malè confectus, probat solummodo
- 54 contra scribentem, non autem pro scribente. Hic enim socius, qui vult juvari contra suum consocium libro illo, debet etiam pati incommodum ejus, quod ab eo suscepit ratione connexitatis rationum Mascard. *de probat. Conclus.* 975. num. 86. Schwarzenhäler *de stipulat.* pag. 874. Petr. Sanz *d. Cap. 9. num. 7. inf.*
- 55 Nec etiam procedit, si liber societatis alterius manu, quam manu unius sociorum scriptus est, etiam si is qui scripsit ab altero sociorum adhibitus fuisset ad scribendum, altero tamen non mandante Alex. *Cons.* 186. num. 2. Bald. *Cons.* 278. Menoch. *d. cas. num. 7. &*
- 56 Schwarzenthaler, *d. l. num. 89.* Ratio, quia ut scripturæ hujus socii fides adhibeatur, constare debet esse scripturam ab eo confectam juxta reg. l. 24. ff. *de milit. testam.* Et dum manu alterius, quam socii scribitur, alter socius non dicitur illi consensisse, atque ita ejus personam approbasse. Quapropter illius scriptura ei nocere non debet, quanquam prodesse possit Jason in l. *admonendi* 31. ff. *de jurejur.* num. 110. Paris. *Cons.* 47. num. 4. Rot. Gen.
- 57 Dec. 31. num. 7. Fallit tamen hæc limitatio, quando liber fuit conscriptus ab institore, ab omnibus sociis approbato, & illi muneri expressè adhibito: adeoque cum ejus persona ab omnibus sit probata, integram fidem facit tam pro socio, quam contra socium Mascard. *de probat. Conclus.* 480. n. 48. Menoch. *d. cas. 92. num. 9.* Munoz, *de Escobard. de Ratiocin. admin. cap. 12. num. 4.*
- 58 Ex quibus facile colligere licet, quod socius teneatur alteri socio exhibere libros ipsius societatis l. 9. ubi Bart. Bald. Angel. ff. *de Ed. Non. Cons.* 93. num. 1. Petr. Sanz.

Sanz, de *Divis. bonor. lib. 2. cap. 9. num. 2.* Heet. Felic. in *Tract. de societ. cap. 38. num. 11.* Et si non exhibeat re- 59
 quisitus, postea in causâ succumbit Fab. Turret. *Conf. 2. num. 16.* Libros enim non exhibens, quos tenetur, præ- 60
 sumitur malam ac injustam fovere causam Menoch. *lib. 2. presunt. 91.* Imo contra eum postea super executio-
 ne in litem jurari potest Turret. *Conf. 3. num. 21.* P. Bimius
Conf. 50. n. 112. vol. 1.

An verò liber mercatoris pro tertio & contra ter- 61
 tium probet, & quomodo, maximopere se torquent Dd.
 ut videre est apud Mascard. de *probat. Conclus. 977.* & ante
 eum penes Felin in *Cap. 2. num. 32. & Fid. Instrum. Conf.*
Joh. Cephal. Conf. 274. num. 48. Hieron. Magon. *Decis.*
Luc. 5. inf. Joh. Köppen. Dec. 46. num. 58. Nicolà Passer.
 de *script. priv. lib. 4. qu. 25.* Aym. Cravett. *part. 1. de*
antiquit. temp. num. 29. ubi alii semiplenam, alii verò
 plenam tribuunt ipsi probandi facultatem. Omissa opi- 62
 nionum controversiâ, duo prænotari debent modi, ex
 quibus controverti poterit de probatione libri mercato-
 ris contra tertium. Primus modus est, quando liber 63
 mercatoris continet aliquid scriptum; quod non est pro
 scribente nec contra scribentem, v.g. duo volunt ire ad
 Notarium, sed vadunt ad mercatorem, ut de eorum
 communi consensu scribat in suo libro, quod N. præsens
 solvit M. præsentis suo hospiti centum, ut ex Bart & Jason.
ad l. admonendi. 31 ff. de jurejur. deducit Cravett. de antiqu.
tem. vers. vidimus num. 29. & hoc casu nec plena, nec se-
 miplena fides ex eo libro promanabit. Nam cum illa 64
 scriptura non respiciat negotiationem mercatoris &
 consequenter non spectet ad mercaturam, cessat in eo
 qualitas, quæ dat vim probandi ipsis libris mercatorum,
 uti supra fuit dictum, ideoque hic liber præsentis casu
 consideratur ut scriptura privata unius, quæ per se non
 , facit

- facit semiplenam probationem: quia si vox viva unius non jurati non probat semiplenè, ergo nec vox mortuâ ejusdem. Quamquam hic non esset absurdum, si statuerem ejusmodi librum aliqualem præsumtionem facere ad favorem illum proferentis, Nicol. de Passerib. *de script. priv. lib. 4. qv. 24. num. 14.*
- 66 Hoc tamen cum quibusdam Dd. asserere nolo, exinde etiam semiplenam deduci probationem, usque adeo, ut, quæ istius probationis sequela est, actori & talem librum pro se alleganti suppletorium juramentum deferri de-
- 67 beat. Verum quidem est, testi omni exceptione majori hoc tribui, ut pro producente semiplenam faciat probationem, sed hoc, si corporale præstiterit juramentum: jurisjurandi enim religione testes priusquam perhibeant testimonium, arctandos esse, præcipit *l. testes 9. C. de*
- 68 *testib.* quamvis essent idonei & summæ atque integræ opinionis *l. 18. C. eod.* siquidem injurato testi non creditur Bald. in *l. 8. C. de Episc. & Cler. Angel. in l. milites*
- 69 *num. 2. C. de testam. milit.* Adeo, ut pontifex Maximus dispensare non possit, ut testi non jurato credatur secundum Felin. in *C. 19. de Rescript.* Etiam si testis esset Clericus, sanctæ vitæ, sacerdos, Cardinalis, vel in aliâ dignitate positus Farinac. *de testib. lib. 3. tit. 8. qv. 74. num. 66. seqq.* in tantum, ut nullam faciat fidem, *cap. 17. 29. & 30.*
- 70 *de Testib. Gail. lib. 1. obs. 101. num. 1.* Imo, dictum testis absque culpâ producentis injurati nudam tantum facit præsumtionem, aut aliquod indicium Mascard. in *pro-æm. de probat. qv. 5. num. 84.* Menoch. *de arb. jud. qv. 26.* Grev. *lib. 1. pract. Conclus. 101. n. 3.* Cum ergo hoc in testibus ubique receptum sit, & extra controversiam, non appareat, quibus juribus, aut quo argumento evinci queat, libro, absentibus partibus confecto, majorem esse tribuendam auctoritatem, quam testi, suam scientiam in
- judi-

judicio, omiffa tamen jurisjurandi religione, præfentibus partibus aperiendi, nuspiam hoc injure cautum reperiri, ac proinde absque juris fundamento statui, certum est. Conf. Trentacinq. v. *varr. Resolut. lib. 2. tit. de probat. resol. 7. num. 7.* Fachin. *Controv. lib. II. Cap. 34.*

Quod si verò liber rationum confectus esset ex necessitate officii publicè injuncti, puta per gabellarum collectarum, tributorum, aliorumque reddituum publicorum receptorem, qui sc. ab initio juravit artem suam exercere legaliter, aliter esset dicendum, de qua materiâ vid. Nicol. à Passer. *descript. priv. lib. 4. qv. 15.* Trentacinq. *all. resol. 7. n. 31.* Mascard. *de probat. Conclus. 975. n. 34.*

Sequitur alter modus, quando in ipso mercatoris libro reperitur aliquid scriptum, quod est actum principaliter inter ipsum mercatorem & negotiatorem cum eo, ex qua negotiatione scripta oriatur aliquod interesse alicujus tertii, de quo Scacc. *de judic. lib. 2. cap. II. num. 118. § 125.* Et hic tres casus benè sunt distingvendi. Primus, est, quando tertius, contra quem producit ipse mercatoris liber, fuit absens; Secundus, quando fuit præsens. Tertius, quando est controversia, quia in libro est scriptum, quod fuit præsens, & ipse negat, se fuisse præsentem. In primo casu, quando fuit absens, liber mercatoris nec plenè, nec semiplenè probat contra tertium illum absentem, ratio, quia res inter alios acta, aliis non præjudicat *tot. tit. C. res inter alios acta vel jud. l. 63. ff. de re judic.* Menoch. *de arbit. jud. qv. cas. 91. num. 25.* Escobard. *de Ration. cap. II. num. 28. § 29.* Limitatur verò hoc in connexis aut dependentibus, si sc. factum litigantium sit implicitum & Connexum cum facto tertii Gait. *de reb. Credit. Cap. 2. tit. 3. art. 4. num. 734.*

In casu secundo, quando tertius fuit præsens, liber mercatoris plenè contra tertium probat, quando sc. liber

continet requisita supra relata. Sed dubium hic oriri
 78 posset, num tertius ille præsens sed tacens, dum confice-
 retur illa scriptura, dicatur eidem consensisse? Et dist.
 aut illa scriptura facta ad ipsius favorem, & eo casu tacen-
 79 do censetur consensisse, quia sola taciturnitas in sciente
 & præsente in re concupiscibili inducit consensum jux-
 ta illud: *Qvis nisi mentis inops, oblatum respuit aurum.*
Jacob. Menoch. lib. 3. præf. 42. Innocent. in c. in genesi
num. 5. de Elect. quem sequitur Jason in *l. quæ dotis num.*
70. cas. 2. ff. solut. matrim. facit & huc *cap. qui tacet de Reg.*
 80 *jur. in 6. v. g. qv̄i præsens & tacens alium pro se fide-*
 jubere patitur, tenetur mandati actione ex tacito consen-
 su *l. 6. C. mand.* Filiæ familias, quam etiam in sponsalibus
 consentire oportet, taciturnitatem interpretamur pro
 consensu *l. 11. ff. de sponsal. c. qui tacet de Reg. jur. in 6. ubi*
 81 *Peck. Cujac. 6. obs. ult.* Aut verò scriptura tendit in
 ipsius præjudicium, & tunc aliàs silentium habetur pro
 dissensu, sed hic similiter censetur consensisse, eo, quod
 82 tacens potuerit impedire scribentem, & non impedivit
 Dyn. & alii in *d. reg. qui tacet* & latè Jason in *d. l. quæ*
 83 *dotis solut. matr. n. 76.* Et dum tertius propterea præ-
 sens est, ut de illa ipsa re agatur, ac intervenit ad illum
 actum, cui poterat consentire vel contradicere, ideo, si
 non contradixit, videtur consentire Jason. *d. l. num. 87.*
 84 Hinc si exemptus patiatur se describi in libro æstimi, seu
 debentium solvere collectas, & non appellet intra decem
 dies, sibi præjudicat, & perdit privilegium exemptionis,
 85 *arg. l. 1. §. 2. ff. quand. appell.* Taciturnitas legentis li-
 teras sibi exhibitas, quibus debitor esse memoratur,
 eum obligat, si contrariæ voluntatis testationem non in-
 terponat continuo *l. 4. §. ult. ff. de fidejuss. tut. l. 1. §. 3. ff. de*
 86 *Tribut. act.* Ampliatur dicta assertio, ut habeat locum,
 etiam si iste tertius esset mortuus, quia tunc, etsi de præ-
 sentia

sentia ipsius non constaret aliter, quam per scripturam libri, tamen crederetur ipsi libro Scacc. *de judic. lib. 2. cap. 11. num. 230.* Ampliatur secundo, ut procedat, etiamsi iste tertius esset unicus & opponeret, rem non fuisse gestam, sicut reperitur scripta, si enim constaret ipso præsentem rem esse gestam, in reliquis staretur in dubio scripturæ Scacc. *d. l. num. 231.*

Tertius casus, quando tertius negat se fuisse præ-88 sentem, consideratur vel secundum jus commune, vel consuetudinarium. Jure communi liber mercatoris probat semiplenè tantum, & forsàn etiam minus, ratio est: quia stante hujusmodi omnimodâ negatione negotiationis, liber ille parum meretur fidei, hæc enim libro mercatoris ideo de jure præstatur, quia hi qui cum mercatore negotiantur, de re spectante ad negotiationem mercaturæ, videntur mandare ei ut conficiat & teneat rationes communes, ergo non probato supposito negotiationis, cessat tacitum mandatum de conficiendis rationibus ipsius negotiationis Cravett. *de antiq. temp. vers. vidimus. num. 29.* Mascard. *de probat. Conclus. 977.* Sed posset hic dici, negotiationem ipsam satis probari ex ipsâ scripturâ mercatoris. Resp. quod sic scriptura probaret id, quod est causa, ut ipsa probet, quod est impossibile, quia sequeretur, quod posteriora producerent priora, seu effectus producerent causam Scacc. *d. l. num. 237. 89*

Si inspiciamus consuetudinem, qua libris mercatorum plena tribuitur fides, omnino asserendum, quod & hoc casu plenè probent, dummodo agatur de re pertinente ad mercaturam, & consideratâ qualitate personarum ac negotii, quia sic mercatorum fides tacito populi consensu videtur approbata, & ratio hujus taciti consensus est triplex, prima, quia non est præsumendum, quod mercator velit scribere falsum in suo libro, tum enim ut 90

92 ⁹³arius puniretur. Secunda, quia ex unâ partâ
falsa totus interdum liber redditur suspectus de fal-
so. Tertia, qui nimis onerosum esset ipsi merca-
tori comparare probationes. De singulis negotiatio-
nibus, præsertim minimis Scacc. *de judic. dict. cap.*
ii. num. 238. seqq. Ratione itaqve casus primi, (cujus
93 ⁹⁴usus est frequentior) quando scilicet tertius, contra quem
producitur liber mercatoris, fuit absens, qv. Si merca-
tor famulo alicujus merces credat, ob prætersum. man-
datum domini, an obligetur Dominus, & libro merca-
toris hoc casu habenda fides & an locus sit juramento
suppletorio?

Facti speciem cum annexis tribus quæstionibus ta-
lem proponit B. Bruñeman in *Consilio suo* 8s. quam etiam
decidit, e. g. Es haben die Weilersche Erben/die von Bor-
94 ⁹⁵cken/als Jr. Catharinen von Winterfeld Erben/wegen et-
licher Kram-Waaren/so auf dero Befehl theils der Schnei-
der Hans Paul Wolff/ theils ihr Diener Martin Leon-
hard/laut des Handels-Buchs/so geborget haben/be-
langet; Nachdem aber die Beklagte vorgeschüzet/das sie
von der Schuld/auch von den empfangenen Waaren nichts
wüßten/aus dem Handels-Buche auch nicht könte manda-
tum bewiesen werden; derhalben durch einen Abschied bey
dem hochpreisl. Churfürstl. Brandenb. Hof-Gericht zu
Colberg die Post zwar denen Weilerschen Erben zuerkannt/
aber doch der Beweis aufgebürdet worden/das der Schnei-
der Hans Paul Wolff/auf Catharinen von Winterfelds
Geheiß und Befehl/die specificirte Waaren aufgenommen/
dawider die Weilerschen Erben restitution in integrum
gesuchet/und wird erstlich gefragt/ob die gravamina re-
stitutionis erheblich/und die Weilerschen Erben von dem
Beweise zu absolviren. Zum andern/ob die Weilerschen
Erben

Erben durch des Hans Paul Wolffen schriftlich Zeugniß
 und der gerichtete Bericht so viel erwiesen / daß sie zu dem ju-
 ramento suppletorio credulitatis zu verstaten. Dafer-
 ne es bey denen Waaren / die der Schneider selber ausge-
 nommen/bleiben solte / ob denn nicht diejenige Waaren/so
 laut des Handels-Buchs M. Leonhard der Frau von Win-
 terfeld Diener selber ausgenommen/ licet mandatum non
 probetur, von denen Beklagten zu bezahlen seyn? Was
 nun die erste Frage betrifft / so haben zwar die Gravamina ⁹⁵
 einen sonderbaren Schein/zuinalen die Dd. an vielen Orten
 bezeugen / qvod libri mercatorum semiplenam faciant
 probationem, welches ohne Noth zu wiederholen/ ic. Ja/
 eser scheint auch aus der Ordnung der fürnehmen Han- ⁹⁶
 dels-Stadt Franckfurt am Mayn *part. 1. tit. 3. §. 12.* Daß
 auch zu glauben sey dem Handelsbuche / wann darin
 verzeichnet ist die Benennung der Personen/so die Waaren
 ausgenommen oder ausnehmen lassen / und durch wen ic.
 Allein hingegen ist dis wohl in acht zu nehmen / daß dem ⁹⁷
 Handels-Buche zu glauben/ in dem was des Kauffmanns
 sein eigen Factum betrifft/ als daß er verkaufft habe die und
 die Waaren/ allein daß er de facto tertii fidem meriti-
 re/ will sich nicht sustiniren lassen / gleichwie man Nuntio
 glaubt de suo facto referenti, non de alieno Menoch. *lib.*
2. præs. 24. Gail. *lib. 1. obs. 4. num. 5.* Mynsing. *Cem. 6.*
Obs. 10. num. 4. seqq. Also ist hier die Frage / ob Hans
 Paul Wolffe einiges Mandatum von der Winterfeldin ge-
 habt / das ist factum tertii, davon kan libro mercatoris
 nicht geglaubet werden / sondern dasselbe muß anderweit
 bescheiniget werden. Ideoque contractus mandati inter
 alios initus, qvia non est factum scribentis, sed alterius,
 non potest ex libro mercatoris probari, licet accipiens
 negotia ejus gerere solitus sit: Nec enim facta tertii aut
 contractus cum alio probantur mercatorum libris, sed

saltem ipsorummet & negotiationes. *Mev. part. 5. Dec. 18.*

Die andere Frage betreffend/qvod qvi semiplenè probavit, ei juramentū suppletorium deferri possit, & is admitti debeat, qvod in praxi receptum esse, exceptis criminalibus, arduis, matrimonialibus &c. ipsa qvotidiana experientia testatur. Wenn nun der gewesene Schneider Hans Paul Wolff de suo facto testiret / daß er nichts sine mandato werde ausgenommen haben / so scheint, daß præter præsumptionem probitatis, semiplenè dieses Man-
 99 datum probire / zumal juramentum suppletorium auch propter præsumptiones juris, imo hominis, si validæ sint, deferiret werden kan / *Menoch. de præsumt. lib. 1. qv. 82. Mev. p. 3. Dec. 402. num. 3.* Nun finden sich hier Præsumptiones, als 1.) generalis pro probitate sartoris 2.) specialis, daß die Waaren nicht würden getrauet seyn / wo nicht man de mandato versichert gewesen / 3.) daß der Schneider selbst de mandato so weit/daß ers glaube/attestiret. Allein dis möchte hier in Consideration kommen / daß die Weilersche Erben nicht anders / als de credulitate juramentum suppletorium præstiren könnten/und der Schneider selbst auch
 100 de credulitate nur attestiret/ werden also zwen singularia concurriren/qvod aliàs de jure non solet admitti per l. 1. C. de dot. promiss. Tiraqvell. in l. 8. num. 177. C. de Revocand. donat. &c. Dazu kömmt dieses / daß Hans Paul Wolff/wenn er schon assertivè bezeugte/daß er Mandatum gehabt/auch daß er das Mandatum acceptiret und dasselbe exequiret habe/so scheint doch/daß er de se ipso exculpando aut exonerando de damno vel vituperio evitando deponiret haben würde / qvo casu testis non esset exceptione omni major, ob proprium interesse, per tradita
 101 Farinac. qv. 60. num. 22. & qv. 63. n. 211. Zweifeln also sehr/ daß das juramentum suppletorium werde erkant werden/ doch möchte Dn. judex futurus wohl ansehen können / daß gleich=

gleichwol die Schuld sehr alt / und vor diesen schon bey der von Winterfeldin Leben gemacht / wenn dasselbige zu bescheinigen / auch an Sie Churfürstl. Befehliche / wie ich aus dem Auszuge verstehe / ergangen / die Summa nicht allzu hoch ic. dieses aber gewiß / daß juxta jura communia qvovis tempore juramentum judiciale von den Weilerischen Erben denen von Borcken könne deferiret werden / etiam post conclusionem in causa, und daß sie es zu prästiren schuldig. Menoch. lib. 2. præsumt. 47. num. 6. Setzer. de jurament. lib. 4. cap. 5. num. 26. Zumal terminus probatorius, quia contra probationem petita fuit restitutio, noch nicht verstrichen / und alles noch res integra ist.

103

Die dritte Frage betreffend / möchte wol pro negativâ angeführet werden / daß so das mandatum, so der Schneider soll gehabt haben / aus den Handels-Büchern nicht kan bewiesen werden / ebener Gestalt das mandatum, so der Martin Leonhard soll gehabt haben / auch müsse probiret werden. Ob eandem rationem, quæ idem jus facit, per vulgata. Zudem / so kan auch einer ex factoribus alterius in Rechten nicht obligiret werden / excepta infortoria & exercitoria actione, & casu contractus servi & filii familias, & in similibus, idque tantum in duobus posterioribus casibus peculiotenus.

Und drittens / ob wol ex facto famuli voluntas domini möchte præsumiret werden / per tradita Menoch. Conf. 53. num. 4. So ist doch solche præsumptio generalis, und falliret gar oft. Diweil aber gleichwol die Sententia nur allein von denen Waaren / die Hans Paul Welff im Namen der Frau von Winterfeldin ausgenommen / redet / von denen aber / so der Diener zwar eben zu der Zeit ausgenommen / in sententia keine Meldung beschehen / die sententiæ aber /

aber strieti juris seyn/ und bey denen famulis mandata domini leichter als bey Fremden zu vermuthen/ so erscheinet daraus so viel/ daß diejenigen 43. Reichsthaler II. gl. Capit. nebst den Zinsen/ von denen andern Waaren/ so Hans Paul Wolff ausgenommen/ zu separiren / und von den Beklagten bey Vermeidung der Execution zu bezahlen seyn.

- 107 Atque hæc de probatione librorum mercatoris pro tertio vel contra tertium; Restat adhuc monere, quod scripturæ duorum mercatorum super eodem facto plenè probent, quia duæ semiplenæ probationes unam efficiunt plenam, Bald. in cap. quoniam contra de probat. Dec. in Cap. 3. de fid. Instrum. uti etiam supra fuit dictum.
- 108 Unde infert Socin. in Consil. 295. vol. 2. circ. fin. quod plures libri simul juncti, in quibus continetur eadem res, fortius probent, juxta regulam juris: quæ non profunt singula,
- 109 multa juvant Gl. in l. 2. in pr. ff. de Excusat. tut. Quod tamen Socini dictum non procedit in pluribus ejusdem personæ, ut eis credatur pro scribente, quia conjungi non possunt ad plenam probationem, cum singuli per se non operentur nisi alia concurrant. Aliàs de facili posset quis plures libros conficere, si ad eum modum fides plena haberetur ejus scriptis.
- 110 Antequam verò hoc Cap. relinqvam, non ineptè movenda est quæstio, num contra libros mercatorum, quorum fides approbata est a statuto vel consuetudine,
- 111 probatio admittatur in contrarium? Negant hoc Strach. Tract. quomod. in caus. mercat. proc. num. 35. Alex. in l. 1. §. si absens num. 7. ff. si ex nox. caus. & Vivius Dec. 448. num. 3. asserit, tales libros haberi quodammodo pro sententiâ, suâque fide in rem judicatam transire conf. Rot.
- 112 Gen. Dec. 2. num. 9. Alii distingvunt, an statutum vel consuetudo loquatur de probatione plenâ, seu simpliciter probatione, & hoc modo aliam in contrarium habere locum;

locum; Quando vero consuetudo loquatur de plenariâ seu plenissima probatione, probationem in contrarium non obtinere.

Verum nihil pensi habitâ distinctione hâc asserimus¹¹³ cum Trentacinq. *lib. 2. Resolut. 7. §. 29. & Mev. Conf. 53. num. 68.* probationem in contrarium semper esse admit- tendam, ratio est in propatulo, qvialicet credatur publi- co instrumento *l. 18. ff. de probat. & similiter testibus ido- neis l. 15. C. de Fid. Instrum.* Tamen non est rejicienda alia probatio *d. l. 18.* ibique Brunneman. *cit. tertio loco & c. licet causam X de probationib.* ubi habetur, qvôd qvidem per privilegia seu instrumenta sit manifestissima seu evi- dentissima probatio, nihilominus illa possit reprobari, adeo qve instrumenta probationem qvidem continent probatam, sed inter omnes etiam constat, contra ejus- modi instrumenta exceptiones notorias in primis soluti-¹¹⁴ onis aut satisfactionis per confessionem, adversarii aut a- liter in continenti probabiles, admittendas esse Felin. *in Cap. ex parte n. 2. X. de Legat. Socin. Conf. 158. n. 3. part. 2. Coler. part. 2. Dec. 290. num. 2.* Sicut enim ex casu agen- tis intentio clara est ex instrumento vel libris ejusmodi, ita contra exceptio rei evidenter apparet ex alio instru- mento vel confessione Creditoris, Dec. *in l. bona fides de R. J. num. 2. Coler. de process. Execut. part. 4. cap. 1. n. 99.* Et ut maximè contra præsumptionem juris, qvæ oritur¹¹⁵ ex instrumento debiti non admitteretur alia probatio, tamen non excluditur probatio per confessionem partis Bald. *in l. 2. num. 3. C. de Execut. rei judic. Coler. de process. Execut. part. 5. cap. 1. num. 109.* Licet porro juramenti¹¹⁶ supplëtorii hæc sit potestas, ut jurans sententiâ judicis causæ victoriam reportet *l. 31. ff. de jurejur. Lauterbach. Tract. Synopt. de jurament. Necessar. num. 98. Rosbach. prax. Civ. tit. 67. num. 13.* Attamen propter instrumenta¹¹⁷

noviter reperta, sententia judicis ex hoc lata juramento retractari, & causa ex integro, etiam sine restitutione in integrum agi potest *l. 25. ff. de dol. mal. Carpz. proc. tit. 12. art. 2. num. 100. & seqq. Joh. Borcholt. de jurejur. cap. 18. num. 55. & seqq. Setzer de jurament. lib. 4. cap. 17. num. 9.*
 118 *seqq.* quia sententia ex privilegiatis probationibus nunquam transit in rem judicatam, sed quocunque tempore rescindi potest *Berl. p. 1. Conclus. 55. num. 84. Marant. de Ordin. judic. p. 6. num. 133. Fulv. Pacian. lib. 1. de probat. cap. 47. num. 86.*

119 Dicendum itaque plenam probationem aliâ in contrarium probatione posse elidi, cum consuetudo semper imitetur legem scriptam, paremque cum eâ vim habeat *l. 32. ff. de LL. §. 9. Instit. de jure Nat. Gent. & Civ. cap. fin. de Consuet. c. consuetudo dist. 1. l. 2. C. quæ sit long. consuet.*

120 Libri verò mercatorum contra eorum chirographa seu instrumēta propria manu scripta & subscripta, nihil quicquam in contrarium probare valent, quia hæc rem apertam & claram faciunt *l. cum precibus 18. C. de probat. ubi Dec. conf. Spec. de Instrument. Edit. §. restat. vers. sed pone Tib. Dec. Resp. 66. num. 59. Vol. 3. Gædd. Conf. Marpurg. Vol. 3. Conf. 32. num. 102.* Ideoque probationem in contrarium non admittunt *Wesenb. in paratitl. de fid. Instrum. num. 6. Coler. de process. Execut. part. 4. cap. 1. num. 107.*

CAP. XIII.

DE

COMPARATIONE LITE-
RARUM.

SUMMARI A.

- Si non constat de libris mercat. non probant, n. 1.*
Quando ad literarum comparationem recurrendum, num. 2.
Definitur literarum comparatio, num. 3.
Adhibetur literarum comparatio in subsidium, num. 4.
Est conjecturalis & periculosa, num. 5.
Multi possunt alterius manum imitari, num. 6.
Exemplum refertur ex Jas. Mascard. num. 7. 8.
Literarum comparatio communiter semiplenam habet probationem, num. 9.
Idem epistola plenè probat, num. 10.
Item in libris mercatorum, num. 11.
Secus in apocha, per rationem diversitatis, num. 12.
Facilius est falsare unam apocham, quam unum librum rationum, num. 13.
Quando de libris mercat. hoc intelligendum, num. 14.
Literarum comparatio debet à parte peti, num. 15.
Petens debet juramentum prestare num. 16.
- Juramentum hoc juxta Trentacinqu. debet prestari, licet non petatur, num. 17.*
Sententiâ suam adstruere conatur
1) per Novellam. num. 18.
2) per Glossam, num. 19.
3) per Rationem, num. 20.
Aformâ per legem vel statutum traditâ consensu partium vel expresso vel tacito recedi nequit num. 21.
Asententia Trentacinquii recedit Cephal. num. 22.
Ejus rationes, num. 23.
Cum Cephalo facit Roland. n. 24.
Etiâ is, contra quem petitur comparatio literar. debet jurare, num. 25.
Comparatio debet concedi à judice præviâ causæ cognitione, num. 26.
Si aliunde potest haberi probatio, cessat comparatio, num. 27.
Comparatio literar. non debet esse frustratoria, num. 28.
Frustrâ est probare, quod probatum non relevat, num. 29.
Articuli probatorii debent esse pertinentes, num. 30.
Scriptura comparanda seu ad

- quam debet producenti prodesse, num. 31.
- Judex ex officio articulos irrelevantes debet rejicere, num. 32.
- Scriptura publica carens solennitatibus, item privata sua causa, ac producta nondum completa huc non facit, num. 33.
- Tum demum locus est comparationi literarum, quando effectus exinde sequitur, num. 34.
- Applicatur hoc libris mercatorum, num. 35.
- Literarum comparisonem facere debet ipse judex vel solus vel adhibitis peritis, num. 36.
- Quot periti requirantur, num. 37.
- Pluralis locutio contenta est duorum numero, num. 38.
- Ad minimum duo periti adhibendi num. 39.
- Plus vident oculi quam oculus, num. 40.
- Num unus peritus sufficiat, num. 41.
- Judex formam à lege præscriptam observare debet, num. 42.
- Unus peritus facile potest labi, num. 43.
- Absentia personarum non potest inferre præjudicium parti alteri, num. 44.
- Ex consensu partium vel medietate materia potest sufficere unus testis, num. 45.
- Eligendi sunt periti consensu partium, num. 46.
- Si partes dissentiant, eligere potest judex, num. 47.
- Periti debent juramentum præstare, num. 48.
- Et quidem juramentum credulitatis, num. 49.
- Quomodo dissentiat Pac. n. 50.
- Juramentum hoc præstari, est generale in omnibus causis in quibus eliguntur periti, num. 51.
- Sufficit si hoc juramentum semel præstetur ante comparisonem institutam, num. 52.
- In literarum comparisonem duplex requiritur scriptura, n. 53.
- Scriptura ex qua, quo tempore debeat esse scripta, num. 54.
- Manus vel scribendi ratio sapius mutatur, num. 55.
- Scriptura ex qua comparatio instituitur, qualis esse debeat, num. 56.
- Non est differentia facienda inter causas mercatorum & aliorum, num. 57.
- Adducitur præjudicium, num. 58.

IET hæc quidem, quæ de probatione librorum mercatoris plenâ vel minus plena dicta sunt, accipienda veniunt, si constet de libro mercatoris, cujus sit: Nam si non constaret, cujus esset liber, nullam fidem

fidem faceret, Castens. *Consf.* 406. lib. 1. & *Consf.* 19. lib. 2. Item si mercator, contra quem liber rationum produci-
tur, non unam particulam tantum, sed totum librum ra-
tionum suum esse inficietur, qvo casu etiam contra
ipsum probare nequit, ergo utroque casu ad literarum
comparationem est recurrendum Ripa in l. 31. ff. de jure- 2
jur. num. 131. Nicol. à Passer. de script. priv. lib. 4. qv. 1.
num. 127. & 128. Trentacinqv. variar. resolut. lib. 2. tit.
de probat. Resolut. 7. num. 1.

Hæc literarum comparatio in l. 22. C. de Leg. Cornel. 3
de fals. vocatur etiam scripturarum collatio, & nihil ali-
ud est, quam duarum pluriumve scripturarum per ju-
dicem & peritos viros legitimè facta collatio, ut earum
similitudine, vel diversitate apparente, per non dubium
aut confirmetur aut reprobetur, l. comparationes 20.
ubi Brunneman. C. de fid. Instrum. Novell. 73. cap. 7. Or-
dinat. judic. Summ. Tribun. Reg. Vismar. p. 2. tit. 31. §. 1.
vers. scheint auch nöthig zu seyn.

Adhibetur autem literarum comparatio in sub- 4
dium, nec ea uti solemus, nisi aliæ desint probationes
Fontanell. de pact. nupt. claus. 6. gl. 3. p. 6. num. 10. Natta
Consf. 637. in fin. Carpz. lib. 3. tit. 8. Resp. 84. n. 5. Sichard.
ad d. l. 20. C. de fide instrument. num. 1. quia est conjectu- 5
ralis, & propterea multum periculosa & fallax, Mascard.
de probat. Conclus. 110. num. 20. Nam multi reperiun- 6
tur, qvi tam artificiosè, tamque exactè (ut Zas. lib. 2. sing.
Respons. 21. in fin. de Monacho quodam Augustino exem-
plum refert) in pingendis literis, alterius manum seu du- 7
ctum literarum imitari callent, ut quis juraret, unam
eandemque scripturam esse Bart. in authent. Contractus
C. de fid. Instrum. num. 6. Marsil. in rubr. C. de probat.
num. 318. Carpz. p. 1. C. 17. Def. 15. Et Mascard. de pro- 8
bat. Conclus. 330. num. 3. notabile consignavit exemplum

alicujus falsarii, qvi adeo callidè variorum hominum characteres effingere didicerat, ut omnino eadem haberetur eadem scriptura, & manus eadem, ob cujus fraudulentæ artis exercitium, ad perpetuos condemnatus fuit carceres.

- Interim licet communis JCtorum Schola comparationem literarum vi & efficacia semiplenæ probationis instructam esse, ambabus concedat manibus Joh. de Grassi *Arbor. Judic. princip. 5. num. 1.* Socin. *vol. 3. Conf. 1. num. 2.* Natta *Conf. 632. num. 3.* Nihilominus tamen illi soli, si inveniatur concordans literarum similitudo per omnia, ita ut clarissimè constet de literarum similitudine, iudex in pronunciando stare potest (1) in Epistola ab absente missâ, Gramm. *Dec. 14. num. 6.* Bart. *in l. 31. ff. de jurejur. l. nuda ratio 20. ff. de Donat.* Nicol. de Passer. *de script. priv. lib. 2. qv. 8. num. 126.* Mascard. *de probat. Conclus. 330. num. 13. & 14.* (2) In libris mercatorum, Bartol. *in d. l. nuda ratio num. 9. ff. de donat. & in authent. at si contractus num. 9. C. de fid. instrument.* Menoch. *de arbitr. jud. Quæst. lib. 2. Cent. 2. Cas. 114. num. 33.* Alex. *Vol 6. Conf. 86. num. 5.* Ratio, quia liber ut plurimum solet confici parte absente, & sic diversum obtinet in apocha, quæ datur à parte parti, adeoque imputandum est ei, qvi se super ea fundat, quod testes & alias solennitates minimè adhibuerit. Deinde in libris rationum non potest ita de facili committi fraus per appositionem temporis præteriti, quia singulis diebus & continuatè in illis scribuntur data & accepta, ita ut impossibile sit mutare veritatem temporis, quin peritus mutationem non cognoscat; adeoque facilius est falsificare unam apocham, quam unum librum rationum. Cravett. *de antiquit. temp. rubr. revocare Consilium num. 68.* Neguzant. *de pignor.*

pignor. 2. membr. 5. num. 48. Scacc. de judic. Civil. lib. 2. Cap. II. num. 1022.

Atque hoc intelligendum de libro rationum ipsius ¹⁴ scribentis, qvi in eo ad alterius commodum aliquid contra se scripsit, & penes qvem, vel ejus successores liber ille esse solet Bart. in d. *authent. ast si contractus*, num. 5. Secus est, quando in commodum sui ipsius scripsisset, & eodem codice uti velit. Nam hic sola literarum comparatio minimè sufficit, qvoniã in isto casu facilè potest fraus committi. Nicol. de Passer. de script. priv. lib. 2. qv. 8. num. 124. & 125. Scacc. d. l. num. 106.

Anteqvam autem literarum comparatio instituat^{ur}, nonnulla requiruntur. Nimirum (1) ut sit petita ⁵ à parte l. *Comparationes* 20. C. de fid. Instrument. ubi Paul. de Castro num. 12. Menoch. de A. J. Qv. 114 num. 34. (2) Neceffe est, ut is, qvi petit comparisonem fieri, jura¹⁶ mentum præstet, qvòd neqve lucri causa, neqve inimitiis, neqve gratiã tentus hujusmodi faciat comparationem d. l. 20. C. de fide instrument. & de jure Novellar. jurabit, se, qvia non habuit aliam fidem idoneam, ad collationem instrumentorum venisse, nec qvicqvam circa eam rem egisse, aut machinatum esse, qvòd possit forte veritatem abscondere Nov. 73. cap. 7. §. fin. Matth. Stephan. ad dict. Novell. Carpz. de process. tit. c. 4. art. 3 n. 78. Anton. Tessa^{ur}. Dec 24. num. 1. modo juramentum sit à parte petitum, Conf. argent. 62. tom. I. num. 72. Anton. Perez, in C. tit. de fid. Instrum. num. 22.

Putat quidem Trentacinq. lib. 2. variar. resol. tit. de ¹⁷ fid. Instrument. Resolut. 7. num. 1. qvòd tale juramentum ad nullitatem actus evitandam, etiamsi non petatur, adhiberi debeat, cum illud pro forma tempore petitionis comparationis literarum requiratur, & sic potius ad esse rei, sive ad substantialem & essentialem, qvam ad confir-

matio-

mationem rei in esse productæ, *sive accidentalem comparationis formam*, spectet: Sententiam hanc suam adstruere conatur (1) per verba: & ipse, qui hoc petit fieri, juret, *Novell. 73. c. 7. vers. si verò nihil*. His enim verbis, dicit, refertur juramentum ad tempus, quo petitur literarum comparatio. Ergo illo tempore petens jurare debet, cum qualitas adjecta verbo intelligi debeat secundum tempus verbi *l. 4. §. 1. ff. de Noxal. act.* & dispositio, relata ad aliquod tempus, intelligi debeat in illo tempore *l. 2. ff. de aur. & argent. leg.* Si itaque petens eo tempore, quo petit, jurare tenetur, sequitur, quod si non juret, comparatio sit ipso jure nulla, non attento eo, an adversarius id petierit nec ne: cum prius peti non possit, ut præstetur, si prius non sit, qui comparationem literarum fieri petat, tempore verò quo petitur, petens jurare debet, unde infertur, quod tale juramentum requiratur ad esse rei (2) sententiam suam probare intendit per Gl. in *Novell. 73. cap. 7. verb. juret*, quæ dicit novum ibi requisitum addi. Sicut autem requisita *l. Comparationes 20. C. de fid. Instrum.* sunt adhibenda, antequam comparatio fiat, & non post comparationem, alias comparatio est ipso jure nulla: Ita quoque hoc requisitum eodem modo & tempore adhiberi debet, ut sic ad esse rei adeoque ad formam substantialem requiratur. (3) provocat ad rationem, quod is, qui petit fieri comparationem literarum, debeat pro forma jurare, forma autem tradita à lege vel statuto ad unguem non servata reddit actum ipso jure nullum *Alex. Conf. 137. num. 15. Vol. 2.* adeo, ut à forma per legem vel statutum tradita, ne quidem consensu partium recedi possit *Ruland à Valle Conf. 72. vol. 3.* & hoc procedat non solum, quando expressus adest partium consensus, sed etiam tacitus, ut quia non opponatur, vel petatur, si quidem quando quid pro forma requiratur,

ratur, taciturnitas partis nihil opponentis vel petentis non oportet, quin actus contra formam factus non sit nullus Socin. *Conf.* 24. num. 22. § 23. Vol. I.

Verum ab hac sententia recedit Cephal. *Conf.* 454. num. 39. seqq. vol. 4. motus (1) per verba & omnino, si putaverit eis iudex oportere credi, etiam iusjurandum injicere proferenti § c. ubi arbitrio iudicis relictum, quando petenti velit iuramentum deferri. (2) per l. 4. C. de precib. im- perat. offer. ubi dicitur, quod non aliter valeant rescripta in præstandis dilationibus, nisi fidejussio idonea super solutione debiti præbeatur. Est itaque hoc in casu de forma, ut præstetur illa fidejussio per verba non aliter Bart. in l. de his ff. de transact. & tamen tum demum procedit, si adversarius postulet; inde concludit Cephal. quod iudex non teneatur deferre iuramentum istud, nisi à parte adversâ petita fuerit.

Cui calculum suum addit Roland de Commissar. p. 24. 2. lib. 5. cap. 38. num. 9. asserens, quod hoc non ita strictè in Camerâ observetur, sed ut plurimum tacito partium consensu remittatur, neque ullum superesse dubium, quin hoc fieri possit, cum partium iura probatoria tantum spectet.

(3) Non solum actor, vel qui petit comparationem fieri, jurare tenetur, sed etiam is, contra quem fit comparatio Novell. 73. cap. 7. §. 1. (4) ut comparatio sit cessata à iudice, quia ad eam devenire non debet, nisi præviâ causæ cognitione. Primo enim inspicendum, an possit aliunde haberi certior probatio, quæ si adsit, non debet, comparatio literarum admitti, quia adminiculum comparationis, uti supra fuit dictum, est remedium subsidarium, quod tam diu non admittitur, quamdiu locus est ordinario l. 16. ff. de Minor. Gait. de Credito cap. 2. tit. 8. num. 2822. § seqq. Scacc. de judic. causar. Civil. lib. 2. cap. 11. num. 934. § 1060. Secundò videndum, ne sit frustra

- toria, quæ si esset talis, ut non relevaret, non esset concedenda arg. *l. 15. C. de rescindend. vendit. ibi neque enim inanibus* Brunneman *add. l. comparationes num. 8.* Mascard. *de probat Conclus. 103 num. 33.* Confirmatio enim
 29 probationis non probantis, sive non concludentis frustranea est, & frustra est probare, quod probatum non relevat, Bald. *in d. l. comparation. num. 15.* frustratorios autem actus iudex admittere non debet Nicol. Everhard. *de Fid. Instrument. cap. 9. num. 147.* præsertim cum probatio de necessitate concludere debeat *l. 10. C. de probat. cap. 10. X. eod.* probatio enim dubia ac incerta non relevat probantem *l. 10. ff. de Reb. dub. cap. 8. X. de probat.*
 30 Unde sicut iudex articulos productos secundum tenorem libelli diligenter examinare tenetur, an sint pertinentes ac relevantes, nec ne Gail. *1. obs. 81. n. 1. 6.* Ita quoque;
 31 scripturam comparandam sive ad quam inspicere debet, an ea confirmata producenti profutura sit, nec ne? Nam impertinentium, quæ nihil ad rem faciunt, probatio, ne quidem à volente admittenda *auth. in isto C. de jurejur. propt. calumn. l. 12. l. 22. C. de probat.* Strauch. *Dissert. Justinian. 25. th. 10.* Imo tenetur iudex ex officio articulos irrelevantes rejicere, quod in Camera factum esse testatur Gail. *d. l. num. 15.* Hinc si instrumentum publicum intrinsecis caret solennitatibus, vel scriptura privata est sine causâ, efficacem ex eâ probationem minimè induci doctuerunt Bald. & Salic. *in d. l. comparationes.* Huc quoque pertinet, quando scriptura producta nondum est completa ac absoluta, quia comparatio non ad illum finem introducta, ut comprobet instrumentum vitiosum, & carens solennitate, probat enim manum tantum, non autem supplet solennitatem Ruland. *de Commiss. part. 2. lib. 5. cap. 38. num. 4.* Nicol. de Passer. *de script. privat. lib. 2. qv. 1. n. 38.* Cephal. *cons. 19. vol. 3. & cons. 27. n. 51.*
 Unde

Unde tunc demum locus est comparationi, quando³⁴
 virtus causæ potest comparatione juvari, secus si non
 resultet effectus Trentacinq. *lib. 2. variar. Resolut. 7. de*
fide Instrument. num. 3. Menoch. Conf. 42. num. 34. Carpz.
in proc. tit. 14. art. 3. num. 61.

Quæ facili negotio possunt applicari ad libros mer-³⁵
 catorum. Notum enim est ex iis, quæ in superioribus
 fuerunt tradita, quod libri mercat. ad hoc, ut vim pro-
 bandi habeant, debeant esse rectè confecti, debitisque re-
 quisitis instructi, aliàs nullam eis haberi fidem, adeoque
 & comparatio literarum ad illos erit frustranea.

(5.) Requiritur ut literarum comparationem faciat³⁶
 ipsemet iudex vel solus vel adhibito perito, vel eam faci-
 endam peritis committat, qui omnes ductus literarum
 accuratè inspiciant, & ita literas instrumenti dubii, cum
 literis alicujus instrumenti liquidi conferant, quod ma-
 nu illius scriptum esse constet, vel ex propriâ confessione
 vel testium assertionem. Brunneman *in proc. Civ. cap.*
19. num. 19 & *in Comment. ad l. comparationes* & *auth. seq.*
de fid. Instrum. Gl. in §. si verò nihil aliud Nov. 73. cap. 7.
Nov. 49. cap. 2. Gothofr. ibid. Mascard. de probat. Vol. 1.
Conclus. 330. num. 33. seqq. Joh. Marquard. de jure merca-
tor. lib. 2. cap. 12. num. 11. & lib. 3. cap. 9. num. 11. Menoch.
de Arbitrar. jud. quæst. Cas. 114 num. 26. Si verò compa-
 ratio solis peritis à iudice committenda, quibus postea in-³⁷
 cumbit relatio de actu comparationis, cum Menochio
 quam plurimi statuunt, non nisi duos sufficere. Ubi³⁸
 enim constitutiones peritorum mentionem faciunt, in
 plurali loquuntur; cum verò pluralis locutio in singu-
 lari numero effectum suum sortiri non soleat *l. fin. ff. ad*
Sc. Trebell. Gilken. ad l. 20. C. de fid. Instrum. num. 5.
sed potius duorum numero contenta sit l. 12 ff. de testib.
cap. pluralis 40. de R. J. in 6to. Decian. Resp. 32. num. 85.

vol. 2. *Surd. Conf.* 31. num. 23. *Farinac. p. 1. prax. Crim. qv.* 47. num. 247. *Coral. lib. 7. miscell. c. 11.* ac in negotio illo, qvo periti eligendi sunt regulariter duo sufficiant, Bart. in l. 1. pr. ff. de ventr. insp. Menoch. de adipisc. poss. 39. sess. rem. 5. num. 162. dicendum erit ad minimum duos esse adhibendos, præsertim, cum periti testibus æqviparentur Ruland de Commissar. lib. 4. cap. 5. num. 3. unum autem testem non sufficere, certum sit, nec etiam irrationabile, in tam fallaci probationis genere secundum præceptum Imperatoris plures adhibere peritos; plus enim vident oculi, quam oculus, & qvò à pluribus qværitur, facilius invenitur. Nicol. Everhard. de fid. Instrument. cap. 9. num. 168. Hinc Joh. Paul. Melius in observat. qvotid. lib. 1. observat. 140. num. 1. Comparatio literarum, inquit, per unicum peritum facta ad nihilum prorsus redigitur, cum duo adminus pro ineundâ comparatione requirerentur.

41 Qvò sit tamen in loco, qvo instituenda est comparatio, non tanta extet copia peritorum, ut duo eligi possint, sufficere unum eligi, putant Joseph. Ludov. Dec. 7. num. 9. Dec. in c. proposuisti num. 10. de probat. Menoch. de adipisc. poss. sess. rem. 5. num. 162. Sed hæc sententia dubia; 42 Judex enim probationem non tam perficit, quam alius perficiendam injungit, qvi formam à legibus præscriptam ad nullitatem actus evitandam, strictè observare tenentur: ita ut unus in peritia artis scribendi excellens non sufficere videatur, & nullus sit peritus, qvi non aliquando labi possit. Ruland de Commissar. lib. 4. 43 cap. 5. num. 6.

44 Nec defectus peritorum hic attendi debet, qvia absentia ejusmodi personarum non potest inferre præjudicium parti alteri, & ipsa ars ad certum locum adstricta non est, sed formam suam habet præscriptam Ruland

d. l. num. 5. ita ut licet non dentur periti de manu scribentis, periti tamen de arte scribendi, qvi visis scripturis scribentis certis, de ejusdem dubiis judicare possunt, quam diu durat ars scribendi, non deerunt conf. Tessaure.

d. l. num. 9. Locum verò invenire potest sententia Menochii eo casu, si consensus partium vel mediocritas materiæ contrarium svadeat, unumqve peritum tantum exigat Gilken. *ad d. l. comparationes num. 6.*

Eligendi porrò sunt periti consensu partium, *arg. l. 46 hâc Edictali §. his illud C. de secund. nupt.* Secus tamen erit, quando partes in electione dissentiunt, tunc enim potestas eligendi erit penes judicem Dec. *d. l. num. 13.* Menoch. *all. l. num. 163.* Antequam verò periti ad comparationem literarum deveniant, juramentum præstare coguntur, quod comparationem facere velint non lucri causa, neque odio, neque gratia *Novell. 73. cap. 7.* Menoch. *alleg. cas. 114. num. 28.* Gothofred. *ad l. 20. C. de fid. Instrument. lib. X.* & tunc juramentum credulitatis secundum naturam rei præstabunt. Farinac. *fragm. criminal. p. 1. quæst. comparat. literar. quid. num. 483.* Non enim jurant ut testes, sed jurant ut periti Pantzschman. *quæst. pract. lib. 2. qu. 2. num. 12.* Sichard. *ad d. l. Comparationes num. 4.* Dissentit hic Pacius *num. 8.* negans hoc jusjurandum credulitatis vocari posse. Sed ei respondet Gilken. *ad d. l. comparationes num. 7.* Fatetur enim Pac. *d. l.* quoad rem ipsam peritos testificari potius de eo, quod sibi videtur, quam de eo, quod revera est. Et hoc generale est in omnibus causis, in quibus eliguntur periti, quod illis deferatur juramentum, prout est casus in *l. hâc edictali 6. §. 2. C. de secund. nupt. & in l. 1. §. 1. ff. de ventr. inspic.* Sufficit verò, quod isti periti semel jurent, ante comparationem institutam, nec enim postea necesse est, quod tempore relationis aliud præstent juramentum,

tum, prout artis periti alioquin & in aliis causis facere consuevunt Menoch. *casu* 140. num. 28. Pantschman. *qv. 2. num. 12.*

53 (6.) Denique requiritur duplex in literarum comparatione instituendâ scriptura, quarum una vocatur à Dd. scriptura *ad quam*, & est illa, quæ producta in iudicio à parte negatur, & ad eam probandam fit comparatio literarum. Altera verò scriptura *ex qua*, & est illa, unde sumitur comparatio literarum Farinac. *fragm. Crimin. p. 1. qv. Comparat. lit. quid num. 4. 55.* Mascard. *de probat Conclus. 330. num. fin.* Carpz. *d. Resp. 84. num. 10.*

54 Ethæc scriptura eo tempore, quo scriptura comparanda, debet esse scripta. Manus enim vel scribendi
55 ratio mutatur sæpius, & aliter in juventute scribimus & robusti, aliter in senectute & tremantes, uti monet imper.
56 in d. *Nov. 73. proæm.* Scripturæ autem ex quibus legitime possit institui comparatio sunt (1) instrumentum publicum sive forense *l. comparationes C. de fid. instrument. Nov. 47. cap. 2.* (2) privata scriptura, quæ trium testium subscriptione munita est. *Nov. 73. c. 1. 3.* Strach. *de mercat. p. 3. quemad. in cons. mercat. proced. tit. de probat. num. 9.* (3) charta ex archivo publico prolata *authent. ad hæc C. de fid. Instrument. Nov. 49. cap. 1.*

57 An verò differentia hic facienda inter causas mercatorum & aliorum, ita ut in illis etiam ex scriptura privata, nec testib⁹ confirmata, nec ex archivo publico producta, possit fieri comparatio literarum? Negatur propter
58 *l. comparationes 20. C. de fid. instrument.* Nec mercatores excipiendi sunt à legibus aliorum, nisi quatenus ipsi iuribus sunt excepti Petr. Rebuff. *ad l. si ita à te stipulatus, 150. vers. tertio vitatur de V. S.* Hering. *de fidejussor. cap. 27. num. 285.* & ita Scabini Lipsienses apud Carpzov. *lib. 3. tit. 8. Resp. 84. num. 14.* ad requisitionem Esaiæ

Klingens zu Lignitz / Mens. Decembr. 1637. sic resp. Ist
am 10. Jun. dieses 1637. Jahres vom Rath zu Lignitz/in
Sachen Peter Jacoben Bernaul/ Klägern an einem / und
dann auch Beklagten am andern Theil belangende/ein Ab-
schied unter andern dieses Inhalts ertheilet worden; daß
die Comparatio literarum Inhalts der Rechte fortgestel-
let werden sollte. Ob nun wol solchem Abschied zur folge
gedachter Bernaul / zu Erweisung seiner Schulden / ein
Schreiben / so der verstorbene Hanns Grün an Tobias
Schneidern abgehen lassen / ingleichen einen Auszug und
Specification etlicher von Grünen dem Tobia Schneidern
auff den Wiederkauff eingesezter Jubel-Waaren / dessen
Subscription, daß sie bezahlt / Grünens Hand seyn soll/
produciret/und dieses eine Kauffmanns-Sache ist. Die-
weil aber dennoch die producirte Urkunden nur Privat-
Schreiben / von keinem Zeugen unterschrieben / oder ex ar-
chivis publicis genommen / noch sonst gewisse Nachricht vor-
handen / daß solche Schriften Hansen Grünens Hand gewiß
seyn / inmassen die Rechte dergleichen Comparationem li-
terarum erfordern / und nirgends zu befinden / daß die Kauff-
manns-Sachen von dergleichen rechtlichen Verordnungen
ausgenommen / über dis auch der Abschied auff die Compa-
rationem literarum nach Inhalt der Rechte gehet / seine
Kraft Rechtens erreicht /c. So mag gestalten Sachen
nach / aus obgedachten Urkunden Comparatio literarum
nicht angestellet werden / und hat dannenhero klagender
Bernaul dem Abschiede noch zur Zeit kein Gnügen ge-
than / v. r. w.

CAP. XIV.

DE CONTRARIIS.

SUMMARIA.

- Librorum mercat. effectus tollitur vel casu, vel dolo, num. 1.*
- Admittitur tamen creditor adjuramentum, num. 2.*
- Amiſſionem instrumentorum alleganti, quenam sint observanda, num. 3.*
- Quando ex requisitis quid deest, ad juramentum non est prope-
randum, num. 4.*
- Opus est specificatione & probatio-
ne casus, num. 5.*
- Formula sententionandi, num. 6.*
- Formula juramenti, num. 7.*
- Circa amiſſionem librorum non so-
lum casus, sed etiam tenor eo-
rum per duos testes probandus,
& libros vitis caruisse, n. 8.*
- Si dolo amiſſum instrumentum, ejus
tenor juramento damnum passi
probat, num. 9.*
- Amiſſio instrumenti rei geste nihil
nocet, num. 10.*
- Contractus qui consensu, re, aut
verbis perficiuntur, scripturam
non desiderant, num. 11.*
- Quando non opus est probare per-
ditionem instrumenti, num. 12.*
- Tesles equiparantur instrumentis,
num. 13.*
- Ob defectum solennitatum libro-
rum mercat. effectus infringi-
tur, num. 14.*
- Deficiunt (1) ex persona scribentis,
num. 15.*
- Qui publicè laborat infamià præ-
sumitur mendax, num. 16.*
- Circa mercatoris infamis libros
tres distingvendi sunt casus, n. 17.*
- Proponitur primus casus, unum. 18.*
- Quando fides testis est approbata
à contrahentibus, ille testis dici-
tur idoneus, num. 19.*
- Declaritur per exemplum, num. 20.*
- Exhibetur secundus & tertius ca-
sus, num. 21. & 22.*
- Qu. an inhabilitas superveniens
minuat mercatoris fidem?
num. 23.*
- An fallitorum libris fides habenda?
num. 24.*
- Quando casus fortuitus non tollat
fidem mercatoris? num. 25.*
- Mercator qui fraudulentus deco-
etor, fidem non habet, quod pro-
batur duobus præjudic. n. 26.*
- Dolo decoquentes habentur pro
mortuis per statuta, num. 27.*
- Recensentur varia fallitorum pæ-
næ, num. 28.*

- Cedentes bonis juxta sententiam parlamenti Paris. debuerunt uti pileo viridi, n. 29.*
- Alibi portant pileum coloris flavi, num. 30.*
- Adducitur resolutio gravaminum Sax. num. 31.*
- Et Ordinatio processus mercat. num. 32.*
- Defectus (2) occurrit circa libri formam & materiam, n. 33.*
- Sententia Scabinorum Lips. n. 34.*
- In librorum mercatorum probatione reprobationeq; arbitrium judicis intervenire debet. n. 35.*
- Quod si vitium reperitur in unâ partita libri, an etiam cetera vitentur. R. Diss. n. 36. 37.*
- In his, quæ separationem recipiunt, utile per inutile non vitiat, num. 38.*
- Per unam partitam falsam, totus liber vitiat, num. 39.*
- Semel malus semper præsumitur talis. num. 40.*
- Probatio per evidentiam rei superat præsumptionem, num. 41.*
- Fides Notarii in instrumento est indivisibilis, & si illa labefacta, totum instrumentum vitiat, num. 42.*
- Quod etiam procedit in libro mercatoris, num. 43.*
- Debet hoc casu falsitas verè probari, non præsumi, num. 44.*
- Falsitas est difficillimæ probationis, num. 45.*
- Quilibet actus secundum formam suam præsumitur factus, num. 46.*
- Libri mercatorum carere debent omni inductione ac superinductione, num. 47.*
- Rasura, cancellationes &c. in loco substantiali factæ falsi suspectos reddunt libros, num. 48.*
- Exemplum refertur ex Camill. Borrello, n. 49.*
- Requisita falsitatis, n. 50.*
- Ad falsitatem non sufficit dolus præsumtus, n. 51.*
- Etiam modica rasura scripturam falsificat, num. 52.*
- Resp. ad object. Mascard. num. 53.*
- Dubium tantum sapientis admititur, num. 54.*
- Vitia illa referuntur inter vitia externa & visibilia, num. 55.*
- Quando instrumentum dicatur cancellatum, num. 56.*
- Quando circumductum? num. 57.*
- Quando inductum? num. 58.*
- Quando interlineatum? num. 59.*
- Quando apostillatum? num. 60.*
- Quando rasum? num. 61.*
- Quid juris circa instrumentum laceratum, non legibilibus literis scriptum, aut varians, num. 62. 63. 64.*
- Diversitas accidentalis non sufficit ad impugnandam scripturam, num. 65.*
- Quanam præterea sint vitia? num. 66.*

Rasura, cancellatio &c. in loco non substantiali facta, non vitiant, num. 67.

Declaratur, num. 68.

Sententia Scabinorum Lips. num. 69.

An mutatio foliorum librum mercat. vitiet. num. 70.

Adversaria possunt mutari, num. 71.

Qv. An scriptum in memoriali possit revocari? n. 72.

Affirmat Menoch. num. 73.

Confessio extrajudicialis, consistenti non præjudicat, num. 74.

Contrarium Menochio asseritur, num. 75.

Resp. ad rationes Menochii in contrarium allatas, num. 76.

Ex presumptione legis & hominis colligitur promissionem solenniter factam, num. 77.

Scriptura promissioni accedens, prædeliberatum animum inducit, & efficit ut, quod nudo pacto conventum, efficaciter sit obligatorium, n. 78.

Quando memoriale non possit mutari, n. 79.

Confessio extrajudicialis parte presente & acceptante probat. num. 80.

Propter vetustatem librorum fides non imminuitur, n. 81.

- I** DE modis, quibus Librorum mercat. fides infringitur, jam erit agendum. Tollitur verò eorum effectus primum, si planè perierint. Quod accidere potest, vel casu, si fortè libri incendio absumantur, vel dolo, si furto abripiantur. Admittendus tamen est creditor, si propter casum ejusmodi debitum certum aut solutionem juratò obtinere velit, ne ob defectum probationis debito citra culpam suam carere, vel idem bis solvere cogatur, quod iniquissimum foret Carpz. p. 4. C. 17. D. 15. Franzk. lib. 2. Resolut. 14. Berl. p. 1. Dec. 9. Alias quidem, antequam amissionem instrumentorum allegans ad juramentum super ista admittatur, sequentia Dd. tradunt observanda: Scilicet, amissionem oportere esse verosimilem, & ideo illa prius edocta, quæ eandem verosimilem faciunt. Menoch. lib. 6. præf. 61. num. 4.

Quò pertinet primò ut qui amissionem allegat, & jurare

jurare debet, sit persona fide digna, ita, ut nullius doli aut perjurii ab illo metus sit Gail. *lib. 2. Obs. 37. num. 2.* Deinde, ut casum certum, ex quo instrumenta amissa, alleget: Tertiò ut eum, quem obtendit, velut amissionis casum atque occasionem, probet. Faber *in Cod. lib. 4. tit. 14. def. 57.* Quartò, ut modum amissionis exprimat, & simul doceat, ut exinde judici circumstantias & ex his verosimilitudinem facti examinandi ansa sit. Mascard. *de probat. Concl. 88. n. 16. § 18.* Tandem, ut non nimis grave sit præjudicium & incommodum, quod inde alteri infertur Gail. *d. l. num. 3.* Mascard. *d. l. num. 6.* Menoch. *d. l. num. 12.*

De his quando parum ex actis constat, nimis propere existimat David Mev. *p. 3. Dec. 10.* actorem ad juramentum admitti. Nam ubi nihil adhuc probatum est, judex ad juramenti delationem decurrere non debet, *l. 3. C. de Reb. Credit.*

Ante omnia verò laudatus Mev. *d. l.* monet injungendam esse specificationem, probationemque casus atque amissionis circumstantiarum, ut inde tum de verosimilitudine cognoscatur, tum juramenti forma, quæ circumstantias sequitur, concipi possit *arg. l. sub prætextu 19. C. de Transact.* Hinc formula sentencionandi, *6*
 Auff ic. würde Kläger seinem erbieten nach eyndlich erhalten/ daß er diejenige Obligat on, daraus er wider Beflagten geklaget/ in originali bey sich gehabt/ solche aber in der zu N. entstandenen Feuersbrunst im Rauch mit auffgegangen/ so ergeheth darauff ferner/ was recht ist. Formula juramenti potest esse talis: Ich N. schwere/ daß ich diejenige *7*
 Obligation, daraus ich Beflagten belanget/ in originali bey mir gehabt/ solche aber in der zu N. entstandener Feuersbrunst in Rauche auffgegangen. Dn. Swendendörffer
ad Fibu. pag. 601. seq.

- 8 Et hæc quidem ad libros mercatorum applicari possunt; sed tunc non sufficit probare solum casum, sed aliis argumentis obligatio aut tenor eorum probandus est, per *l. 18. C. de testib.* Castrens. in *l. 20. C. de probat.* Franzk. *lib. 2. Resolut. 14. num. 18.* imo probandum, libros viriis & defectibus caruisse Bornit. *Tract. de fid. instrum. l. 8. cap. 2. § 4.* Marc. Cala *de mod. artic. p. 288. num. 252.* & quidem per duos testes, eosque peritos & legales, qui vim & substantiam instrumenti ac librorum, nec non defectus, si qui adsint, deprehendere valeant *c. cum olim X. de privileg. ibique Dd. Matth. de Afflict. dec. 274. num. 2. seqq.* ubi Cæsar Urtilis in *addit. ad decif. 13. num. 12.* Menoch, *de præsumt. lib. 1. qv. 66.* Gironde *de privileg. qv. 7. num. 78.* Mascard. *de probat conclus. 245. § Conclus. 409. § Conclus. 1358. num. 52.* Joh. de Larrea *Dec. 56. num. 11.* Molin. *de primogen. lib. 2. cap. 8. num. 1.* Pelaez de Mirers *de majorat. p. 4. quæst. 20. num. 147.* Et hæc procedunt quando agitur de probatione tenoris instrumenti amissi sine culpa vel dolo adversarii, adeoque casu fortuito; Nam si ex laceratione, subtractione, furto, aut alia ex simili causâ per partem adversam commissâ instrumentum fuerit amissum, ejus tenor juramento damnum passi liqvuidissimè probabitur Bald. in *l. 1. num. 1. § 1. qv. accusare 6.* ubi Purpurat. *num. 14. C. de Edend.* id quod comprobant ex *l. si de possessione C. de probat.* Abbas in *Cap. accepimus in dubio ult. de fide Instrument.* Ludovic. Roman. *Conf. 381.* Philipp. *Dec. Conf. 521. n. 18.* Cravett. *Conf. 267. n. 6. in f. Cæsar Urtilis in addit. ad Dec. Matth. de Afflict. 274.* Seraphin *de privilegiis juram. privil. 37. n. 3.*
- 10 Verum hisce forte non opus erit, quia amissio instrumenti rei gestæ nihil nocet, & hinc creditor debiti persecutionem non amittit, si de eo aliunde constet, *l. 1. l. 5. l. 7. l. 10. 11. § 12. C. de fid. Instrument. l. 2. C. de revoc. donat.*

donat. l. 15. C. de jure dot. l. 7. C. de pact. negotia enim & contractus ex regulis juris consensu, re aut verbis perficiuntur, & scripturam non desiderant, quæ propter probationem solum accedit, quæ si aliunde suppetat, illius finis merito cessat *l. 4. ff. de fid. Instrument. l. 4. ff. de Pignor.* Et quando scriptura non est de substantiâ actus & testes interfuerunt gestis cõtentis in instrumẽto, non necesse est probare perditionem instrumenti, vel quod illud fuerit sine falsitate, sed satis est deponere de veritate rei, quia testes etiam æquiparantur instrumentis, & in judicio testes & instrumenta parem vim habent *c. cum Joannes de fid. Instrum. l. in exercendis C. eod.* Trentacinqv. lib. 2. de fide Instrument. Resol. 4 n. 1. potest etiam creditor judicis officio debitorem compellere ad novos rationum libros conficiendos *arg. l. 57. ff. de adm. & peric. tut. Gail. lib. 2. Obs. 37. num. 2.*

Porro librorum mercat. effectus infringitur ob defectum solennitatum aliorumq; requisitorum, quæ cum in antecedentibus jam fuerint excussa, paucis jam repetere, eorumq; compendium facere lubet. Deficiunt verò memorata requisita (1) ex persona scribentis, si ille primùm negetur esse mercator, aut non manu mercatoris, vel uniùs ex sociis aut institoris, sed alienâ liber sit conscriptus, quia statutum vel consuetudo videtur approbare personas ipsorum mercatorum, non aliorum. Trentacinqv. lib. 2. de probat. Resolut. 7. num. 28. Deinde licet talis sit, necessariâ verò mercatoris qualitate, puta integritate destituatur, si fraudandi animo scripsisse vel exegisse, quæ debita non fuerunt, deprehendatur; Item si publicâ laboret infamia, quia hujus farinae homo præsumitur mendax *c. inquirendum 2. qv. 7. Barbat. in repet. c. testimonium Col. 5. de testib. Marfil. cons. 101. n. 14. Honded. Vol. I. Conf. 100. num. 18.*

- 17 Sed tres casus hic cum Sigism. Scacc. *lib. 2. de judic.*
cap. II. num. 189. benè sunt distingvendi. Primus est,
 18 qvando contrahentes cum mercatore, sciverunt istius
 infamiam, præsumuntur verò eam scivisse, si infamia est
 publica, tunc ejusdem libris fides habetur: qvia contra-
 hendo scienter cum infame mercatore, videntur ei re-
 mittere illam maculam infamiæ, taciteqve ei mandare,
 ut conficiat rationes, & sic testimonium seu fides merca-
 toris, quamvis infamis, est approbata ab eo, qvi cum ipso
 19 contrahit de re, pertinente ad mercaturam. Hinc
 qvando fides testis est approbata à contrahentibus, tunc
 ille testis dicitur idoneus, licet aliàs esset inhabilis Socin.
 20 *lib. 1. Consil. 17. num. 16.* Et monachus vel alius religio-
 sus potest esse testis instrumentarius, ita ut postea non
 possit opponi contra instrumentū, qvod monachus non
 habuerit licentiam à superiore, qvia testes instrumenta-
 rii tanqvam approbati à contrahentibus, possunt etiam
 esse inhabiles. Cravetta *Conf. 56.* Menoch. *de A. J. Q.*
 21 *lib. 2. Cent. 2. cas. 105. num. 6.* Secundus casus est, qvan-
 do contrahentes ignorarunt infamiam, qvia sic non ap-
 probaverunt mercatoris personam, dum in approbatio-
 ne requiritur consensus, qvi tamen in ignorantem non
 cadit, adeoque & ejusmodi mercatoris liber non valebit
 2 tanqvam mercatoris legalis & fide digni. Tertius ca-
 sus est, qvando mercator fuit effectus infamis, postqvam
 cum eo est contractum; qv. an inhabilitas superveni-
 23 ens minuat illius fidem? qvod contra Scacciam, *all. 1.*
 nego, ut mox patebit.
- 24 His ipsi enim sunt accensendi falliti, non verò pro-
 miscuè omnes, sed cum Mev. *Ad Jus Lubec. lib. 5. tit. 7.*
art. 1. in additam. si de eorum librorum fide agitur, statu-
 endum id esse arbitror ex vitâ & mercaturâ antea factâ. In
 qvâ si anteq̃ lapsum facultatum ejusmodi mercator fuit
 incul-

inculpabilis, ut esse censetur, si non fraudator probabitur, liber fidem facit, etiam postquam decoxit. Casus enim fortuitus postea eveniens, non potest tollere fidem, quam antea fuit meritis, quod maximè procedit, si ab institore quodam libri sunt scripti, cujus jurejurando postea possunt confirmari.

Ubi autem in propatulo, mercatorem fraudulenter aut prodigè egisse, velut decoctor, fidem non habet, idcirco nec libro ejus vel scripturæ creditur, Mascard. *de probat Conclus.* 975. num. 30. Menoch. *Conf.* 40. num. 29. Uti pronunciarunt Dnn. Scabini Lipsienses in causa L. K. contra R. L. L. ventilata in judicio mercatorio Lipsi. mense Aug. 1692. Auff Klage / Exception und erfolgte Befäße in Sachen L. K. Klägers an einem / R. L. L. Beklagten andern Theils &c. Dieweil Beklagter das producirte Handels-Buch recognosciret / so hat es darbey sein bewenden / er ist aber von der Klage / inmassen sie anbracht / zu entbinden und los zu zehlen / v. r. w. Et cum in prætorio Lipsiensi bancheruptor per libros suos probare intenderet debitum ad impetrandum arrestum, alia ipsi pleniorque probatio à Dnn. Scabinis d. 9. April. 1689. fuit injecta in sententia designationis hunc in modum: VIII. 67. Rthl. 19. gl. 6. pf. J. M. und H. Z. vermöge des am 16. Sept. erwähnten Jahres um halb 2. Uhr verstatteten Arrests / iedoch wenn sie vorhero diese ihre Foderung in Sächß. Frist anderer Gestalt und besser / denn geschehen / beschemigen. Unde ejusmodi falliti, dolo decoquentes, licet jure Civili maximam & mediam capitis diminutionem passis non annumerentur, secus tamen obtinet de consuetudine, quâ pro mortuis habentur Rot. Gen. Dec. 1. num. 41. Scacc. §. II. gl. 5. num. 329 *de Commenc.* ita per statut. Antwerp. de quo Leoninus *Conf.* 63. & Hamburgi *Stat. p. 2. art. 5. tit. 6.* & Parisiis judicatum refert *Traicte de s*

des changes, ut uxor decoctoris in concursu creditorum non dotem solum, sed augmentum dotis præcipiat, cum
28 decoctio mariti æquivolleat morti naturali.

Præterea aliæ adhuc fallitorum poenæ leguntur constitutæ. In Recess. Imp. de Anno 1548. furibus similes dicuntur, uti & in Belgio pro publicis furibus & grassatoribus constitutione regiâ de Anno 1640. declarati, & Mechliniæ juxta Christin. tit. 21. art. 1. ac in regno Castellæ pro famosis latronibus. Joseph. de Sesse Dec. Arragon. 102. num. 2. 3. 4. In Hispaniâ ut raptôres puniuntur Molina Diss. 695. Mechliniæ suspenduntur Christin. d. l. Mediolani, Carpan. Cap. 307. & in Galliâ ad triremes relegantur, & licet fugiant, tamen in effigie eorum hoc supplicium peragitur *Traiete de Changes* Cap. 3. licet etiam statuto Romæ ad mortem detineri juberentur, melius tamen de illis meruit Pius Quintus, ut refert Scacc. §. 7. gl. 5. num. 149. qvi constituit, ut ultimo sup-
29 plicio afficerentur.

Ex Lovetio recenset Limn. Tom. 1. Addit. ad libr. 4. cap. 8. §. 33. à parlamento Parisiensi latam fuisse sententiam anno 1582. qvâ condemnati fuerint illi, qvi cesserunt bonis, ut uterentur pileo viridi, possent retrahari
30 in carcerem conf. Perez ad C. qvi bon. ced. poss. num. 22. Alibi portant pileum coloris flavi Limn. d. l. p. 312. Idem
31 & de jure Saxon. constitutum, *Erledigung der Landes-Gebrechen* de Anno 1661. Tit. von Justitien-Sachen/ §. 78. Daß die Falliten eine Zeit lang/ nach des ordinarii Judicis Ermässigung/ zu Anzeigung ihres in Nachlässigkeit und Verschwendung geführten bösen Lebens/ einen gelben Hut zu tragen/ und andern ihres gleichen besser als sie Haus zu halten/ ein Beyspiel damit zu geben/ angehalten werden
32 sollen. Quod ipsum deinde in Ordinatione proc. mercator. Lips. superaddito adhuc alio rigore, repetitur his ver-

verbis §. 22. Wenn der Schuldner nicht dardrum kan/ daß er durch Unglücks-Fälle ohne sein Verschulden/in Schaden und Abnahm der Nahrung kommen/so soll wider denselben nach Anleitung der Erledigung der Lands-Gebrechen *de Anno 1612. §. 19. und de Anno 1661. §. 78.* ohne Ansehung der Person/mit der Schärffe verfahren/ihm keine Handlung zu führen/noch bis er zuvorhero klar erwiesen/ daß er seine Creditores gänglich befriediget habe/ auff die Börse und Wechsel-Platz zu kommen / oder daselbst zu contriren verstatet/er zu keinem öffentlichen Amte befördert / auch zu ehrlichen Zusammenkünften nicht gelassen werden.

Defectus deinde occurrit circa libri formam & 33
materiam, si non iusto ordine, sed confusè nec expressâ causâ omnia data & accepta sint inscripta, sed debita contra se reperiantur omissa Ruland *de Commissar. lib. 5. p. 2. c. 13. n. 9.* Wenn der Conto mit der producirten Rechnung weder in formalibus noch in materialibus, oder der Extract aus den Handels-Büchern mit ihnen nicht überein kommt. Et ita pronunciarunt Dnn. Scabini Lipsi. *Mens. Aug. 1688.* 34
in causa L. Z. und Consorten contra C. S. ventilatâ in judicio mercatorio Lipsiensi, daß Beklagter auff die erhobene Klage/inmassen sie anbracht / sich einzulassen nicht schuldig / Kläger auch demselben die disfalls verursachte Unkosten / so auff 3. thl. 12. gl. zu mässigen / zu erstatten pflichtig / v. r. w.

Si porrò ex dictis libris quædam depromuntur, quæ non mercantiam, sed alia negotia concernunt, de hisce aliisque nævis videri possunt Mev. *ad Jus Lubec. d. l. Trentacinq. all. resolut.* Recensitis hisce non possum non ex Rulando *all. l.* afferre in medium, in dictorum li- 35
brorum probatione reprobationeqve dijudicandâ multum arbitrio judicis esse relictum, nec adeo strictè dictis
Ee requi-

requiritis inhærendum, ut omnia necessario concurrere debere existimet, unoque deficiente, omnem illis fidem adimat, modo aliunde intelligere possit, nihil fraudis subesse.

- 36 Idcirco quæstio moveri potest: Si vitium reperitur in una partitâ libri, an etiam cæteræ vitientur? Dist.
- 37 hic inter defectum, seu vitiorum genera. Primum genus est, quando vitium seu defectus est evidens, v. g. si scriptura caret die, vel expressione causæ, vel alioquo alio simili, ibi liber validus manet in aliis partitis, in quibus non adest iste defectus: Ratio, quia plures partitæ sunt plura capitula separata: Et in his, quæ separationem seu divisionem recipiunt, utile per inutile non vitatur Bart. *in l. græcè §. 3. ff. de Fidejussor.* Cravett. *Conf. 19. num. 5. Conf. 170. num. 1.* Tiraquell. *de Reirat. Convent. num. 145.* Vant. *de nullitat. num. 35.* Rom. *Conf. 66. num. 1.*

- Secundum genus est, quando vitiū est latens, recipiens probationem extra scripturam, v. g. quia partita est falsa: Hoc casu totus liber vitatur. Ratio, quia idem vitium præsumitur in cæteris aliis partitis, & falsus in uno, præsumitur falsus in omnibus, seu reprobatus in uno, reprobat in omnibus Paul. de Castr. *Conf. 301. n. 4.* Paris. *Conf. 90. num. 5.* Roland à Vall. *Conf. 92. num. 15.*
- 40 & semel malus semper præsumitur talis in eodem genere malitiæ *cap. semel malus de Reg. jur. in 6.* Hinc ut scriptura reprobetur, & non faciat fidem, sufficit suspicio falsitatis: Secus verò est in vitio, seu defectu patenti, quia si scriptura libri in una partita caret requisito necessario patenti, non præsumitur, quod careat eodem in alia partitâ, in qua illud requisitum evidenter appositum.
- 42 Nam probatio, maxime per evidentiam rei, tollit & superat præsumtionem. Quemadmodum fides Notarii in

in instrumento est indivisibilis, quamvis instrumentum contineat capitula separata, & est caput ac basis totius scripturæ, ac refertur ad omnia capitula & partitas, adeo, ut si ea labefactata sit, omnia, quæ continentur, corrupta sint; Et ideo si vitio ipsius sit commissa falsitas in uno capitulo, vitietur totum instrumentum, Innocent. & Anton. de Butr. in cap. fraternitas de Hæretic. Bald. cons. 66. num. 4. lib. 3. & Cons. 228. lib. 2. Mascard. de probat. Conclus. 742. n. 4. seqq. Ita etiam ubi fides scribentis librum in uno capitulo est labefactata, totus liber corruptus redditur.

Quod tamen demum procedit, quando falsitas probatur verè in unâ partita, secus, si esset solum præsumpta, quia tunc non præsumeretur in aliis; & ideo licet illa partita, quæ laborat falsitate, præsumtivè non probet, tamen aliæ partitæ, quæ illâ suspitione non laborant, probant, secundum ea, quæ refert Mascard de probat Conclus. 742. num. 17. Nam hæc vitia ratione falsitatis interna alias sunt difficillimæ probationis, & propterea non nisi ex evidentissima causa, monente Joh. Petr. de Ferrar. in prax. Pap. tit. 15. gl. 6. num. 1. ad illa deveniendum, quia quilibet actus secundum formam suam præsumitur factus l. 5. §. 1. ff. de probat. & concurrentibus in dubio præsumtionibus, semper fortior militat pro instrumento §. 7. Instit. de inutil. stipulat. l. ult. pr. quod met. caus. donec argumentis apertissimis probetur contrarium.

Carere etiam debent omni inductione, ac superinductione, aliter contra mercatorem juratur in litem, & eo magis, quando liber continet repugnantia, Menoch. Cons. 23. num. 10. & 17. Cravett. Cons. 88. num. 6. Cons. 134. et tot. Marquard. de Mercator. lib. 3. Cap. 9. num. 39.

- 48 Rasuræ deniq; cancellationes, apostillæ, margina-
lia, in loco substantiali facta falsi suspectas reddunt scri-
pturas mercatorum Francisc. Vivius *Dec.* 445. Farinac.
Cons. 18. num. 4. Menoch. *Cons.* 23. num. 16. & 17. Cravett.
Cons. 88. num. 6. & *Cons.* 134. per tot. Cacheran *Dec.* 117.
- 49 Nata *Cons.* 633. Christin. *Vol.* 4. *Dec.* 199. num. 13. Exem-
plum refert tanquam magnum præjudicium Camill.
Borellus in *consil.* 23. ubi cessionis chirographum ducato-
rum circiter viginti millium pupilli à tutoribus erat
rasum, & ut rasura non appareret, quoniam jam visibili
vitio aperta erat, supra eam magna maculâ conspersum,
quæ dies, mensis & annus occlusi, ita ut amplius videri
vel sciri non possent, quæ ob causam testes, qui scri-
pturam illam subscriplerunt, simul cum Notario exami-
nati, per Auditorem regium, factam esse rasuram, ac
atramento deletionem animo committendi falsitatem ipsi
50 asseruere. Ut verò falsitatis scripturæ hoc casu redar-
gui possint, tria debent adesse requisita, quæ ad falsitatem
conjunctim LL. & Dd. exigunt, quorum primum est
dolus, falsi causa proxima l. 16. ff. de testib. l. 27. ff. ad l.
Corn. de fals. sine quo falsitas non solet committi l. 23. l. 31.
ff. d. t. l. 20. eod. Tusch. *Conclus.* 90. num. 12. lit. N. Paris.
Cons. 169. num. 28. lib. 4. Menoch. de A. J. Q. lib. 2. cap.
309. num. 1. & de præsumt. præsumt. 20. num. 51. lib. 5. Ma-
51 lcard. de probat. lib. 2. *Conclus.* 739. num. 12. Nec dolus
præsumtus sufficit, sed amplius probari debet, in dubio
enim error potius quam dolus præsumitur, in primis in
homine bonæ famæ Tusch. *Conclus.* 91. num. 3. lit. N.
Carpz. in pract. Crim. p. 2. qu. 93. num. 7. Menoch. de A. J.
Qu. cas. 308. num. 8. lib. 5. præsumt. 20. num. 1. Secundum
falsitatis requisitum est veritatis immutatio l. 23. ff. ad l.
Cornel. de fals. & tertium proximi nocumentum Matth.
de Afflict. *Dec.* 21. num. 12. Carpz. d. qu. num. 10. Paul. de
Castro

Castro *lib.1. conf.130.* quod non tantum quoad effectum, sed etiam quoad potentiam intelligendum Mascard. *Conclus. 70. num. 13.* Bald. *in l. si falsos C. de fals.* Hieron. Gabriel. *in Conf.169. num. 20. Vol. 1.* Menoch. *de A.J. Qu. lib.2. Cas. 306. num. 33.* His stantibus tribus requisitis scripturam falsam posse pronunciari, nemo negabit, hoc sc. effectu, ut pœna L. Cornel. de falso locum habeat Camill. Borell. *d. Conf. 23. num. 1.* Matth. de Afflict. *Dec. 404. num. 8.* Carpz. *d.l. num. 14.*

Quod adeo verum, ut etiam rasura modica pauca-
rum literarum scripturam efficiat falsam Farinac. *qu. 153. num. 69.* Nec obstant nobis Mascard. *lib.3. Conclus. 1254. num. 10.* & ibi allegati Dd. contrarium statuentes, rasuram
sc. modicam minimè vitare scripturam; Nam id aliter
explicari nequit, quam de loco non suspecto, & non sub-
stantiali, vel quando ex præcedentibus & sequentibus
verus verborum colligitur sensus Gl. *in cap. cum venera-
bilis de Relig. dom.* adeo, ut nullum remaneat dubium.
Dubium verò non uniuscujusque est admittendum,
sed tantum sapientis Menoch. *de Arb. jud. Quæst. lib.2. Cas. 187. num. 41.* Mascard. *de probat conclus. 1254. num. 2. lib. 3.*

Vitia hæc referuntur aliàs inter vitia externa seu vi-
sibilia, quæ extrinsecè hoc est primo quasi intuitu in ipso
corpore scripturæ apparent, ac in oculos incurrunt. Et
quidem (1) cum penna transversim per literas medias
alicujus instrumenti in modum crucis ducitur, & tunc
documentum istud dicitur *cancellatum*. Vel (2) cum in
circuitu chartæ penna per literas ducitur, & tunc dicitur
circumductum; vel (3) cum per literas juxta longitudinem
penna transit, & tunc perhibetur *inductum*. Vel (4)
cum inter unam & alteram lineam voculæ aliquot infer-
tæ conspiciuntur, tunc nominatur *Interlineatum*. Vel

- (5) cum in margine aliquod notatum vel adscriptum, tunc indigitatur *apostillatum*. Vel denique (6) cum aliquod in scriptura abradendo correctum apparet, & tunc *rasum* appellatur, &c. per *rubr.* § l. 3. de *his quæ in testam. del. indic. inscrib.* His porro accedunt, (a) quando literarium documentum laceratum, intercisum, vel muribus corrosum fuerit, ita ut legi nequeat quid contentum fuerit in parte corrosa l. 4. §. 1. & l. 16. ad L. *Cornel. de fals. l. 1. §. ult. de bon. posses. secund. Tab.* nisi hujusmodi scriptura longo tempore pro verâ ac legitimâ habita fuerit atque observata; observantia enim sublecuta omnem diluit suspicionem Menoch. *Conf. 409. num. 36.*
- 63 *seqq.* (β) Quando non integris ac legibilibus literis & verbis, vel insolitis characteribus aut signis exarata sit scriptura l. 1. §. *penult.* & l. 2. §. 22. de *V. I. E.* Vel (γ) valde varians aut omnino diversa appareat literarum ductio in documento, quasi duplici manu foret concriptum, nempe
- 64 ab uno inceptum, ab alio impletum ac finitum. Nisi forte diversitas ista ex accidenti v. g. ex calami sive atramenti varietate, manusque propter ætatem vel ægritudinem defatigatione profecta fuerit; quæ accidentalis hæc differentia sola, nisi insuper alia concurrant adminicula, haud sufficiens erit ad impugnandam scripturam docu-
- 66 menti. Vel (δ) quando antiqua scriptura in charta nova est scripta; vel quando charta fumo est infecta, ut appareat antiqua c. 6. r. de *fid. Instrument.* Vel (ε) cum folia addita & de novo confuta fuerint, ita ut foramina inveniuntur vacua incooperta, quod sane signum videtur, fila exinde extracta fuisse c. 5. r. de *Crim. fals.*
- 67 Quod si vero prædicta rasura, cancellatio &c. non est in loco substantiali & suspecto, non perdit liber fidem suam C. 3. r. de *fid. Instrument.* Mascard. de *probat. Conclus. 241. num. 10.* Marant, *spec. aur. p. 6. de test. product. num.*

num. 58. *Mev. Conf.* 90. num. 13. *seq.* Hinc cum in judicio mercatorio Lipsiensi reus G. B. ex libro mercat. J. L. 68 convent^o opponeret, daß bey unterschiedenen Posten/ als num. &c. die ausgeworfene Zahlen geändert/ und öfters an stat einer 3. eine 5./ einer 6. eine 8. gemacht/ ferner nicht nur unterschiedliche Aenderung/ sondern auch an vielen Posten unterschiedenes ausgestrichen/ Responderunt Dnn. Scabini Lipsienses, Mens. Sept. 1692. Daß Beklagte 69 Suchen wider Klägern gestalteten Sachen nach nicht stat hat/ er aber das producirtē Markt-Buch zur Nothdurfft recognosciret/ v. r. w.

Huc etiam referendum, si à mercatore aut ejus in-70 stitore foliorum numerus fuerit immutatus, fortè quod circa hunc error inciderit, & quæsitum ex indice inveniri non potuerit. Mutationem enim foliorum numeri ad formam libri, supposito illo casu, & si aliæ circumstantiæ rectè sese habeant, non spectare, quilibet animadvertit. Idem dicendum de adversariis mercato-71 rum, qui errore reperto, ehe das Memorial in das Haupt übergetragen wird/ mutari & contrascribi possunt. Nicol. de Passer. *de script. priv. lib.* 5. qv. 38. num. 16. Rot. Gen. Dec. 1. num. 37. Menoch. *Conf.* 296. num. 28. & n. 94.

Sed qv. si in memoriali pro Aloysio absente aliquid 72 est scriptum, qui scivit scriptum & acceptavit expressè, an licet mercatori hoc casu quod scripsit, postea revocare? Menoch. *d. Conf.* num. 93. tuetur affirmativam, quia 73 ex parte mercatoris scribentis non adfuit ab initio perfectus consensus, quod voluerit verè solvere, cum id tantum annotaverit in memoriali memoriæ causa, ut deinde deliberaret, an deberet solvere vel non, adeoque cum in librum magistralem non transtulerit scripturam, & promissionem illam, dicatur facti pœnituisse. Acce-74 dit & hoc, quod scriptum in memoriali mercatoris nihil plus

plus operetur ad favorem absentis, quam confessio extrajudicialis, quæ quidem confitenti non præjudicat, & quandocumque revocari potest l.6. §. 3. ff. de Confess.

75 Verum, Contrarium hic potius asserendum: Nam ipse mercator, qui mandato Titii se aliquid debere, soluturumque esse Aloyfio absenti scripsit, qui tamen Aloyfius scivit ita scriptum, & acceptavit expresse, spondendi eidem se soluturum quantitatem conscriptam, & fassus est se illius esse debitorem, ergo in præjudicium Aloyfii, cui jam dicta promissio facta fuit, non licet ipsi amplius pœnitere, ne is alias remaneret delusus, dum certo sibi persuaderet quantitatem debitam se consecuturum.

76 Nec movent hic rationes in contrarium à Menochio allatæ. Nego enim quod ab initio non adfuerit ex parte mercatoris scribentis perfectus consensus, quod verè voluerit solvere, nec officit, quod id tantum annotaverit in memoriali memoriæ causa, ut deliberaret deinde, an deberet solvere vel non, cum annotaverit duntaxat memoriæ causa, animo postea transferendi in codicem ordinarium; Quod si postea hoc non factum, non debet id præjudicare Aloyfio creditori, cui jam promissio facta fuit. Ex legis enim & hominis præsumptione colligendum, promissionem fuisse firmiter & solenniter factam l. sciendam, 30. ff. de V. Obl. §. si scriptum instit. de inutil. stipul. Frider. Mantic. de tacit. & ambig. Convent. lib. 14. tit. 20. num. 41. Menoch. de præsumt. lib. 3. præf. 41. num. 5. & 6. Accedit vis scripturæ, in quam redacta est illa promissio. Ista enim non tantum enixum & plane deliberatum animum indicat, sed etiam efficit, ut quod nudo pacto conventum, plenè & efficaciter obligatorium fiat arg. l. potens C. de pact. l. 8. ff. de Oblig. & act. l. 17. C. de fid. instrument. Ludov. Molina de J. & J. tom. 2. Disp. 260.

num. 3. Jacob. Schultes ad Modestin. Pistor. *p. 1. qv. 48.*
num. 13. Nec obstat, qvod memoriale, uti antea dictum, possit mutari & revocari? Resp. hoc procedere tum minimè, qvando is, in cujus favorem scriptum est, scivit qvod scriptum fuit, & acceptavit expressè. Et licet scriptum in memoriali mercatoris idem operetur ad favorem absentis, qvod confessio extrajudicialis, ut vult Menoch. *all. l.* notum tamen est, ejusmodi confessionem 80 parte præsente & acceptante adeo plenè probare & contra scribentem fidem facere, ut neqveat amplius postea revocari Mascard. *de probat. Conclus. 346. per tot.* Carpz. *p. 1. c. 16. Def. 21.*

Denique hic non omittendum, fidem librorum mercat. non imminui, licet sint vetusti, usuqve qvotidiano aliquo vitio externo affecti: Vetustis enim documentis maximam, eamqve optimam probandi inesse vim, est notissimum conf. Rutg. Ruland. *de Commissar. cap. 11. num. 4.* Barbos. *Thesaur. Loc. Commun. lib. 1. cap. 69. Ax. 3.*

CAP. XV.

DE

AFFINIBUS.

SUMMARIA.

<i>Libris mercatorum quodnam probandi genus affine, num. 1.</i>	<i>Litera hæ etiam probant contra tertium & pro eodem. n. 5.</i>
<i>Litera inter mercatores plenè probant, num. 2.</i>	<i>Litera commendatitiæ regulariter non obligant, num. 6.</i>
<i>Per literarum acceptationem consensus inducitur, num. 3.</i>	<i>Actus agentium ultra eorum intentionem non operuntur, n. 7.</i>
<i>Quando mercatores non videntur augere vel minuire summam quantitatis confessæ, n. 4.</i>	<i>Litera commendatitiæ quando obligent, n. 8.</i>
	<i>Adducitur Decisio Elect. Sax. n. 9.</i>

Si mercator est, cui quis commendatur, literæ commendatiæ obligant, num. 10.

In mercatoribus requiritur fides exuberantissima, num. 11.

Adducitur statutum Lubecense, num. 12.

Scripturæ mercatorum tantam habent executionem, num. 13.

Hoc de jure Civili secus, num. 14.

Instrumenta mercatorum, cautiones, chirographa &c. fidem habent, ita ut statim executioni mandentur, n. 15.

Adducuntur varia statuta, num. 16.

Literæ Cambiales tantam habent vim probandi, ut parata illis tribuatur executio, num. 17.

Mercatores de consuetudine utuntur signo seu marcâ, n. 18.

Signis seu marcis dominium probari, putat Lucas de Penna, num. 19.

Ampl. ut res signum meum habens mihi debeat restitui, n. 20.

Et mercatori permissum rem signum suum habentem propriâ autoritate occupare, n. 21.

Contrarium statuit Strmcha aliique Dd. ex illis signis presumptionem induci, n. 22.

Signum regulariter ostendit signatum, n. 23.

Sarcina sive bulle eorum esse præsumuntur, quorum marcâ sunt impressi, num. 24.

Quando signatura mercatorum

translationem possessionis & dominii operetur, num. 25.

Signo seu marca probatur, quo nomine socius contraxerit, n. 26.

Sigilla mercatorum probant citra subscriptionem, n. 27.

Inter affinia referuntur tessere, quæ triplicis generis, n. 28.

Hodie etiam datur peregrinantibus schedula testimonii causa, num. 29.

Quid sint schedulæ seu chartæ incise, num. 30.

Hujusmodi schedulæ juramento suppletorio interdum confirmantur, num. 31.

Describuntur bacilli fissi, sive tessere lignee, num. 32.

Bacilli illi fidem merentur, & tantam executionem habent, num. 33.

In probationibus consuetudo loci attendenda, num. 34.

Quod etiam obtinet in bacillis fissis & schedis incisis, num. 35.

Adducitur Reformatio Francos. num. 36.

In nonnullis locis schedulæ incise planè sunt interdictæ, num. 37.

Adducitur Ordinatio Brandenburg. num. 38.

Confissio parte absente facta ad obligandum inter mercatores plenam facit fidem, num. 39.

Curia mercatorum æquiparatur æquitati canonica, num. 40.

- Bajuli sunt idonei testes in foro mercatorum, num. 41.*
- Libris mercatorum recensitis affines afferuntur alii, uti libri proxenetarum, num. 42.*
- Hi regulariter non probant, n. 43.*
- Secus est, si proxeneta à publico est deputatus, num. 44.*
- Libri proxenetarum debent esse benè compositi, num. 45.*
- Argentariorum libris olim maxima fides fuit habita, num. 46.*
- Argentarii & mensarii idem fuerunt, num. 47.*
- Argentarii debebant fœnoris sui librum edere, num. 48.*
- Argentariorum causa publica fuit, num. 49.*
- In Italia vocantur Banci, in Hispania Cambii, n. 50.*
- Campforum libris fides habenda, num. 51.*
- Campforum ejusmodi fides de publico est approbata, num. 52.*
- Campfores & Bantherii nostri temporis publica autoritate non utuntur, num. 53.*
- Libri usurariorum contra ipsos plenè probant, non verò pro ipsis, n. 54.*
- Limitatur hoc n. 55.*
- Arma non sunt sumenda de domo rei, num. 56.*
- Usurarius proprios libros tenetur edere auctori, num. 57.*
- Resp. regula quod nemo teneatur edere, ubi agitur de turpitudine defegenda, n. 58-59.*
- Usurariorum etiam heredes tenentur ad editionem, 60.*
- Usurarii debent præter libros aliam quoque scripturam edere, 61.*
- Circa usurarios tria requiruntur, num. 62.*
- Si usurarius neget, se confecisse libros, an ejus juramento standum? n. 63.*
- Si usurarius asseveret se libros amisisse, an fides ipsi habenda? num. 64.*
- Judei tenentur auctori ad edendum codices rationum, n. 65.*
- Fachin. statuit non teneri adhuc Judeum, si usuras non exerceat. num. 66.*
- Resp. Fachineo ex Pacian. n. 67.*
- Æquitas secundum Pacian. non debet favere Judeo, n. 68.*
- Judeis non potest negari, quod jus ex natura sui hominibus concedit, num. 69.*
- Justitia omnibus, sive sint Christiani sive Judei, est administranda, num. 70.*
- Judei persona est odiosa, habito respectu ad Deum, n. 71.*
- Judeus quoad forum humanum non punitur, num. 72.*
- Judeus contra cujusvis privati lesionem debet esse tutus, num. 73.*
- Judeis non deneganda est æquitas, num. 74.*
- Judeorum libris ex privilegio papæ plenissima fides habenda, num. 75.*

An pontifex tale privilegium possit concedere, n. 76.

Statutum hoc in favorem judaeorum concessum, damnatur à Dd. num. 77.

Judei ex privilegio majores usurae quam quincunces non permittuntur, n. 78.

Circa quæst. an libri judaeorum probent, & illi ad juramentum supplet. admittantur, dist. n. 79.

Persona quæ repellitur à testimonio, debet quoque repelli à juramento supplet. n. 80.

Judei Christianos odio persequuntur, num. 81.

Odium hoc in converso judæo baptismate videtur purgatum, n. 82.

Quid si judæus conversus uxorem vel filios in judaicâ superstitione habeat? num. 83.

Juramentum supplet. non deferatur nisi ei, qui omni exceptione major. n. 84.

In Camera juramentum hoc judæo delatum, num. 85.

Judæus contra Christianum judaicam pravitatem exercentem, potest jurare in supplementum, num. 86.

Si inter duos judæos causa agitur, juramentum supplet. rectè deferatur judæo, num. 87.

Institor quid sit, num. 88.

Institores etiam factores vel actores appellantur, num. 89.

Institor quomodo expresse constituitur, num. 90.

Quomodo tacite, num. 91.

Ad officium aliquem esse prepositum, quomodo probatur, num. 92.

Institor proprio nomine regulariter potest conveniri, n. 93.

Ut dominus ex contractu institoris obligetur quænam requirantur? num. 94.

Prepositio certa dat legem contrahentibus, n. 95.

Prepositus etiam censetur institor illis, quæ sunt necessaria ad prepositionis executionem, n. 96.

Confessio institoris præponenti non nocet, n. 97.

Institoris libro rationum contra dominum fides plena adhibenda. n. 98.

Administratores tenentur reddere rationem comprehensam in codice & libro n. 99.

Recensentur illi administratores num. 100.

Quicumque alterius rem administrat, codicem rationum habere debet, num. 101.

Quando administrator ab hoc excusetur? n. 102.

Contra eum, qui non habet librum accepti & expensi, juratur in litem, num. 103.

Expensarum liber debet clare & distinctè esse conscriptus, n. 104.

Expen-

- Expense debent esse verisimiles,* num. 105.
Libro administratoris nō ritè confecto non habetur fides, n. 106.
Describuntur libri Ecclesiastici, num. 107.
Qui plenissimam fidem habent, num. 108.
Quid sint libri feudales? num. 109.
Quid illis probetur? num. 110.
Libri officialium publicorum plenam merentur fidem, num. 111.
Libri Senatus contra subditos probant, num. 112.
Libri collegiorum seu Tribuum fidem faciunt, num. 113.
Libri Gabellariorum tam pro scribente quam pro tertio contra tertium probant, num. 114.
Libris monasteriorum interdum plena fides habenda, num. 115.
Si sc. sint antiqui & scripti à viris religiosis & vitæ probata, n. 116.
Alias presumptionem inducunt, num. 117.
Ab administratore vivo juramento confirmati plenè probant, num. 118.
Libri Censuales quid contineant? num. 119.
Circa servitia & alia onera fidem habent, num. 120.
Quibus requisitis gaudere debeant, num. 121.
Requisitis illis destituti habentur pro privatis scripturis, num. 122.
De reliquis libris agitur remissivè, num. 123.
Conclusio, num. 124.

PAUCIS adhuc aliud in curiâ mercatorum consuetum, librisqve hætenus memoratis affine quoddam probandi genus, quod fit per literas, per signa seu marcas, fasciculis & ballis mercatorum impositas, & id genus alia, lubet afferre. Literæ igitur si confessæ sint & agnitæ, plenè probant, uti Dd. communiter statuunt, cum habeant vim publicorum documentorum & hoc potissimum consuetudine in illis locis, in quibus viget maxima mercium & negotiorum frequentia Rot. Gen. Dec. 2. num. 9. Zabarell. conf. 153. Rota Gen. Dec. 74. num. 2. & decis. 126. num. 8. Dec. 142. ubi num. 3. hoc de literis quas vocant AVISII asserit. conf. Vincent. Honned. Vol. 2. Consult. 39. num. 7. Robert. Marant. in spec.

- aur. part. 4. dist. 9. Stracha quomod. in caus. mercat. proced. num. 13. cum seqq. Cum quo coincidunt statuta Hamburgensia p. 1. tit. 30. art. 4. Et per literarum acceptationem in dubio consensus inducitur, ac per consequens actio mandati Paris. Conf. 91. Raphaël de Turri Diss. 1. qv. 19. num. 10. 11. Menoch. de presumt. lib. 3. presumt. 65. Cepoll. caut. 9. modo legeritis, qui acceptavit, Dd. in l. si filius ff. ad Scum Macedon. vel tantum temporis effluxerit, quo legere potuerit, quod inter mercatores sufficere putat Anton. Gabriel. Comm. Conclus. lib. 88.
- 4 Notandum verò hic, quod mercatores, qui per literas significant, se debere decem vel plus vel minus, prout in codice rationum continetur, non videantur ex hoc augere vel minuere summam quantitatis confessæ
- 5 Strach. de adjecto p. ult. num. 33. Imo, si hæ literæ loquantur dispositivè, etiam contra tertium & pro eodem, quando materia id patitur, probant Althuf. lib. 3. Dicaol. cap. 43. num. 13. Mascard. de probat Conclus. 630. Menoch. de Arbitr. judic. quæst. cas. 94. num. 24. Boër. Dec. 333. num. 8. Ruland de Commissar. lib. 5. cap. 14. Frider. Mindan. de process. & mandat. judic. lib. 2. cap. 70.
- 6 Solent & mercatores literas sæpe commendatitias scribere, unde quæstio exoritur, an probent & obligent? Resp. regulariter quod non, quia commendationis verbo nihil aliud continetur, quam ut is, cui quis commendatur, humanitatis & benevolentiae officia commendato præstet, eumque adjuvet Bald. in l. si literas num. 3. C.
- 7 mand. Hering. de fidejussor. cap. 18. num. 10. Actus ergo agentium ultra eorum intentionem nihil operantur arg.
- 8 l. 19. de R. Cr. Limitatur vero, si ex circumstantiis & verbis mens ac voluntas obligandi appareat, veluti si quis scripserit: Adhibe ei plenam fidem meo periculo l. 12. §. 13. ff. mand. l. ult. verb. nisi specialiter C. quod cum eo, qui

in alien. pot. Sigism. Finckelthaus. Obs. 6. Idem est, si commendans alii persvadeat talibus verbis: *Fide eitanquam viro bono, & apud quem nihil est periculi: Aut ego faciam, ut tibi creditum rursus solvatur, aut sis extra periculum* ac similibus. Tunc enim persvasor propter hæc verba, si debitor solutionem præstare nequeat, de creditâ summa aut mercibus tenetur, & ad solutionem compelli potest. Id quod dilucidè exprimitur Decis. Ele& Sax. 42. verb. Wenn einer versichtlich und wissentlich eine solche Person/so keine Mittel zu bezahlen/rühmet/und andere Leute ihm/als einem guten Mann zutrauen/und bey dem keine Gefahr sey/durch solch vorgeben zu einem Anlehn oder sonsten Credit zu geben bewegt/ oder spricht/er wolle verschaffen/das der Creditor bezahlt werde/oder doch ohne Gefahr seyn soll: So ordnen und setzen wir/ daß eine solche Person um dieser Rede willen/ woferne der Schuldner die Bezahlung nicht leisten kan/vor die verborgte Summa oder getraute Waaren haften und gelten solle.

Limitatur deinde, si mercator sit, cui quis commendatur, isque rogetur per literas alterius mercatoris, ut tertio aliâs forte ignoto merces suas credat: Tum enim damnum sentiens, illud propter persuasionem tertii, rectè à persvadente rescindere potest. Köppen Dec. 36. n. 9. Ratio, quia scribens seu loquens in negotiatione quâdam videtur velle ipsi in illâ negotiatione plenam fidem adhibendam esse. Et generale est: In mercatoribus requiri fidem exuberantissimam Herman. Lather. de Consib. lib. 3. cap. 12. num. 65. Hering. de fidejussor. part. 1. cap. 27. num. 283. Brun. à Sole Loc. Commun. verb. mercator, n. 13. Statutum Lubec. lib. 3. Tit. 10. art. 1. quod ita sonat: Will 12 jemand einem Fremden sein Gut nicht verkaufen/ und ein ander stehet darbey/ und saget/ ihr möget es ihme wohl vertrauen/die Bezahlung wird euch wohl. Wird der Verkäufer

käufer von dem Käufer nicht bezahlt / so muß derjenige zahlen / welcher den Fremden loben thut / dadurch der Verkäufer verführet worden / conf. Mev. in comment. ad hunc art.

- 13 Instrumenta porrò aliæqve scripturæ mercatorum tantâ vi probandi pollent, ut multis in locis parata exinde competat executio. Quamvis vero de jure Civ. instrumenta quantâcunqve fide digna, perinde ut aliæ obligationes simplicesqve stipulationes regulariter paratam executionem non habeant, sed ab actione, proposito ordinario libellò, processus sit inchoandus l. 1. § 2. C. de Execut. rei judic. l. 9. C. de O & A. l. un. C. de prohib. se-
- 14 quest. pec. Excipiuntur tamen hic instrumenta mercatorum privata, quæ cautiones, chirographa, syngrapha, schedulæ apodissæ vocantur. Hæc enim paratam executionem habere & mandatis sine clausulâ locum facere, communiter obtinet, quia de antiquâ consuetudine fides illis tribuitur Mandos. de Inhibit. qv. 71. num. 10. ita observatur Flörentiæ, Genuæ, Paduæ, Venetiis, Mandos. d. l. Ita in archiducatu Austriæ instrumenta & chirographa debitorum, in primis verò mercatorum, statim mandantur executioni. Gail. de Arrest. cap. 9. num. 18. Idem fit in Electoratus & Ducatum Saxonie provinciis, Ordinat. provinc. Sax. de Ann. 1555. Tit. von versagten Brief und Siegel / ubi ita traditur: Weilen in allen Commerciis und Handlung / so zwischen Kauffleuten geschehen / billig nichts höher / denn Treu und Glaube / auch Brief und Siegel / die ein ieder von sich giebet / sollen bedacht werden / und gleichwol vielmal befunden wird / daß ihrer etliche zu ihrer selbst Verkleinerung und böser Nachrede / sich ihrer klaren schriftlichen Bewilligung weigern: So erorden wir hiermit / wo einer seine öffentlichen unlängbaren und unverfälschten Brief. und Siegel / die keine unehrliche
- Zusa-

Zusage in sich halten/vorſehlich und ohne Urſach nicht nach-
kommen/ ſondern darwider vortheilhaftige Auszüge ſu-
chen/und erſt darüber erkennen laſſen wolte/ daß ihm ſol-
ches keines weges geſtattet/ ſondern wider ihn inhalts gege-
bener Brief und Siegel ſchleunig ſoll verholffen/ und keine
andere Exceptiō oder Ausflucht darwider zugelaffen
werden. Concordant. Ordinat. proceſſ. El. Sax. Tit. 39.
Reſolut. Gravam. von Juſtitien-Sachen/ §. 2. ſeqq. conf.
Coler. de proceſſ. Execut. p. 1. cap. 3. num. 212. Jacob Tho-
ming. Vol. 2. Conf. 8. num. 1. ſeqq. Joh. Fichard. Conf. 41.
num. 12. Dan. Moller. lib. 4. ſemeſtr. cap. 23. Ita literæ
Cambiales tantâ probandi vi ſunt inſtructæ, ut parata il-
lis tribuatur executio. Receſſ. Imp. noviff. de Anno
1654. §. Als auch bey den Handels-Städten in Wechſel-
Sachen zu Meß-Zeiten und ſonſten Caſus vorfallen/ da
nicht allein nach Kauffmanns-Gebrauch/ ſondern auch als
ler Rechtsgelehrten Meynung nach die parata executio
ſtracks Platz haben ſolle/ und innerhalb 24. Stunden oder
etliche wenig Tagen zu geſchehen pflegt ic. Qvod etiam ita
ſancitum per Ordinat. proceſſ. mercat. Lipſ. §. 21. Ordi-
nat. Cambial. num. 13.

Succedunt jam ſigna ſeu marcæ: Conſuetudine
enim apud mercatores receptum eſt, ut certo ſigno ſeu
marcâ ad ſignationem mercium ſuarum utantur. Atque
hiſce dominium probari, putant Lucas de Penna *ad l. 3. C. de Fabri-
cenſ. Marant. p. 6. de teſt. product. num. 62. &*
alii apud eundem. Qvod uſque adeo verum eſſe volunt,
ut ea res, quæ quandoque ſignum ſeu marcâ meam
habuit, omnino mihi reſtitui debeat, licet ſignum aboli-
tum vel deletum ſit, Lucas de Penna *d. l. arg. c. 51. ſi in
qualibet 20. qu. 2;* Utque mercatori permiſſum ſit, rem
ſeu mercem ſignum ipſius habentem, propriâ autorita-
te occupare, & ſi animal ſit, reducere Lucas de Penna

- d. l. arg. l. 12. C. de Episc. & Cler. l. 54. C. de Decurion.*
- 22 Sed contrarium statuit Stracha *de Mercat. p. 2. num. 8.* & præsumtionem tantum ex istis signis non quidem levem induci *arg. cap. 12. X. de sentent. excommunic. in 6. cui accedunt Menoch. Conf. 410. num. 38. Rot. Gen. Dec. 201. num. 2. Mascard. de probat. Vol. I. Conclus. 160. num. 1. Menoch. lib. 3. præsumt. 64. num. 6. Christin. Vol. 2. Dec. 3. num. 2. Alber. Gentil. lib. 2. Advocat. Hispan. cap. 10.*
- 23 Signum enim regulariter ostendit signatum *l. 7. §. idem Tubero ff. de suppellect. leg. Alphons. de Azeved. lib. 5. Constit. Hispan. tit. 12. lib. 6. num. 5. Matth. de Afflict. decis. 2423. num. 4. Surd. Conf. 61. num. 29. Hinc sarcinæ, sive ballæ, ut loquuntur, eorum esse præsumuntur, quorum marcæ sunt impressæ Jason. Conf. 170. Col. 4. Vol. 4. Nicol. Boër. Dec. 105. num. 9. cum ei, cui signum competit, & signatum comperere censeatur *arg. l. 14. §. fin. ff. de peric. & commod. rei vend. Zaf. Conf. 6. num. 17. vol. 2. Capic. Decis. 27. num. 45. in f. Verum, signaturahæc mercatorum, si causa præcefferit, & post contractum appositum sit signum, neque alia præsumtio, quam traditionis evidenter appareat, & denique marca in præsentia alterius partis sit imposita, traditionem ac translationem possessionis & domini operatur. Salicet ad l. fin. C. de peric. & commod. rei vend. Lauterbach. dissert. de jure in Curia mercat. usit. th. 357. Brunneman ad l. 1. & ult. num. 63. ff. de peric. & comm. rei vend.**
- 26 Ejusmodi etiam signo seu marca dignoscetur & probabitur, quo nomine socius contraxerit; solent enim mercatores signo ex consensu sociorum facto uti, & hoc in libris notare, quod ad cognoscendum, an nomine societatis aliquid factum sit, valde prodesse tradit Petr. de Anchoran. *Consult. 322. vid. etiam Strach. de mercat. p. 2. num. 9.*

Sigilla etiam mercatorum probare citra subscriptio- 27
nem, si constet sigillasse mercatorem, tradit ex Bald.
Maranth. p. 6. *Si autem prod. test. num. 67.* Strach. *qvo-*
mod. in caus. mercat. de probat. num. 13.

Inter affinia quoque possunt referri tesserae, quae tri- 28
plicis olim generis fuerunt, nempe vel frumentariae,
quibus exhibentes Romae frumentum capiebant l. 2. §. 1.
de judic. l. 40. §. 1. de Legat. 2. vel bellicae, l. 2. §. 37. *de O. J.*
vel denique securitatis causa legatis dari solitae l. 8. §. 1. *de*
R. D. Sicuti etiamnum peregrinantibus schedula testi- 29
monii causa, ipsos nempe non suspectos, nec ex loco
contagioso profectos esse, dari consuevit. Faciunt et-
iam huc schedae vel chartae incisae, quas Galli & Angli 30
partitas, Germani vero, *ausgeschnidtene Zettel / ausge-*
schnidtene Briefe / Kerbzettel vocant, quae sunt schedulae
partium consensu incisae, quarum alteram pars altera
recipit, ut per conjunctionem earum probatio fieri ac
veritas inde cognosci possit, vid. Joh. Laurent. Zubrodt
de Comparat. lit. cap. 11. §. 16. Hujusmodi schedulae in- 31
terdum juramento suppletorio sunt confirmandae, sic-
ut judicatum refert in Camera, Anno 1508. 13. Novembr.
all. Zubrodt.

Spectant etiam huc bacilli fissi, vulgo *Kerbhölzer* / 32
five tesserae lignae, quae à Vossio *de Vit. Sermon. lib. 2. cap.*
28. describuntur, quod sint duo ligilla, quorum unum ab
altero sic recisum, ut juncta veterem totius referant fi-
guram &c. Bacilli hi, consensu partium compositi, licet 33
inter impropria & quasi instrumenta referantur, *Besold.*
in Thesaur. pract. voce Kerbhölzer / fidem tamen meren-
tur; tesserae enim lignae ut quasi scripturae probant, pa-
ratamque executionem habent *Besold. d. l. Umm. in*
proc. D. 23. num. 12. Quemadmodum verò in hisce, ut 34
& aliis probationibus & consuetudo loci, & prudentia &

religio judicantis plurimum faciunt Dan, Moller *lib. 4. Semestr. c. 37. in f. Rudinger singul. observat. Cent. I. obs. 44. 3° Cent. 3. Obs. 18.*

Ita bacilli ac schedulæ incisæ consuetudine, ac jure qvorundam locorum speciali confirmantur: Sic in Reformatione Francofurt. *part. I. tit. 31. §. 14. seqq.* de illis ita cautum: Diweil auch in dieser Stadt/und fast allenthalben auff dem Lande herum/ sehr gebräuchlich ist unter dem gemeinen Mann/daß die Contrahenten an stat Brief und Siegel ausgeschnidtene Zettel/ deren iedem Theil einer (etwan auch mit ihren Händen unterschrieben/) desgleichen an stat solcher Zettel Kerbholz/ da der Schuld Herr den Stocß behält/ der Einsatz aber und Gegenwechsel dem Schuldmann zugestellet wird/ mit einander auffrichten. So dann auch dieselben zu der Beweisung von dem Schuldforderer ein- und fürgebracht/ und begehrt würde/ dem Gegentheil sein Gegenwechselbrief oder Kerbholz auch beyzulegen; so soll solches angenommen/ und darauff der andre Theil angehalten werden/ den begehrten Gegenzettel oder Einsatz auch beyzulegen. Da denn dieselben also fürgelegt und gleichständig gefunden werden/ soll demselbigen vollkommlicher Glaube zu der Beweisung zugestellet/ auch darauff endlich zu recht erkannt werden. Würde aber der ander Theil keines Gegen-Kerbzettels oder Kerb-Holzes geständig seyn/ noch dieselben fürzeigen wollen; in diesem Fall sollen die Schöppen mit Fleiß erwegen/in was Wesen/Herkommen/Erbarkeit und Glaubens eine iede Parthey sey/ welche auch ihres Fürgebens bessern Behelff und stärckere Vermuthung für sich habe; und also nach fleißiger Ermässung ermeldter und anderer Umständen/zu ihrer der Schöppen Erkänntniß stehen/ ob einigen und welchem Theil/Kläger oder Beklagten/zu endlichem

lichem Entscheid der Sachen der End zu ertheilen sey. Doch da ein ausgeschnittener oder Kerb-Zettel beyder Partheyen/ so mit einander contrahiret/ subscriptiones und mit eigner Hand Unterschreibung hätte; Ob sich denn gleich der Gegenwechsel nicht finden wolte/oder gar verlohren wäre; so soll dem fürgelegten Zettel vollkommlicher Glaube zu der Beweisung zugestellet werden. conf. jus Würtemberg. part. 1. tit. 34. von Kerb-Zetteln oder Hölzern.

E contrario quibusdam in locis ejusmodi schedulæ³⁷ incisæ planè sunt interdictæ; Sic in der Brandenb. Onolzbachischen Amts-Ordnung/ de Anno 1580. Tit. 16.³⁸ von Kauff-Contracten/ §. 5. ita statutum: Zum dritten sollen hinfüro alle Kauff- oder ausgeschnittene Kerb-Zettel/ wie man sie zu nennen pflegt/ um Vermeidung willen allerhand Unrichtigkeit und Zweifel/ bey unsern Unterthanen und Angehörigen hiermit gänzlich abgeschaffet; und hergegen angeordnet seyn/ es mit Befkräftigung und Sieglung besagter Kauff-Contract zu halten/ wie in an- geregtem Tit. 16. verordnet. Wehner. in observat. pract. voc. Kerbhölzer/ Rutg. Ruland. de Commiss. p. 2. lib. 3. cap. 12, num. 6. Carpz. p. 2. C. 4. Def. 7. Dn. Stryk in Dissert. de Bacillis fissis.

Præterea quoque confessio parte absente facta,³⁹ quanquam non de jure probet l. 6. §. 3. ff. de Confess. l. fin. ff. de Interrogat. act. Bart. in l. 31. coll. 16. ff. de jurejur. Attamen inter mercatores ad obligandum etiam plenam facere probationem, statuit Maranth. p. 6. de test. product. num. 59. Curia enim mercatorum, uti⁴⁰ supra dictum, æquiparatur æquitati canonicæ, at hujus vi confessio parte absente facta ad obligandum plenè probat, cum sola mens videatur sufficere secundum Gloss. in c. quoties qv. 7. & c. si cautio 14. de fid. Instrument. & testi unico, si adsint alia adminicula, ex eadem ratione

credi soleat. Rot. Gen. Dec. 171. § 42. Strach. de Navig. num. 19.

41 Bajulos tandem esse idoneos testes in foro mercatorum, probat Mascard. de probat. Conclus. 1357. num. 61. quod etiam in collegio Mediolanensi frequentari testatur d. Rota Dec. 121. num. 5.

42 Ipsis vero libris mercatorum veluti affines annumerari possunt I. LIBRI PROXENETARUM, Mâc-

43 ler-Bücher / qui quidem regulariter nihil probant, quia eorum testimonium inter alios super eo contractu, super quo fuerunt mediatores, nullam fidem facit Mascard. de probat. Conclus. 1357. num. 36. Conclus. 1039. per tot. Carpz. p. 1. C. 16. D. 71. Struv. Synt. Jur. Civ. Ex. 28. th. 39. Nicol. in proc. p. 1. C. 59. num. 33. Brunneman in proc. Civ. cap. 26. num. 17. Cum enim non credatur vivæ ejus vo-

44 ci, multò minus credendum scripturæ. Aliud tamen obtinet, si proxenetæ à publico sint deputati, & tractatur de his, quæ spectant ad eorum officium, quo casu eorum libris plena fides adhibenda. Rot. Gen. Dec. 110. num. 6. Nicol. de Passer. de script. priv. lib. 4. qu. 10.

45 Necessè verò est, ut hi libri benè sint compositi: Proxenetæ enim in ipsis referre debent conventiones personarum non perfunctoriè & oscitanter aut obscure, sed clarè & aperte, item contrahentium voluntates ex fide debent requirere & interpretari, & actus sui rationem diligenter conficere, Strach. in Tr. de proxenet. p. 2. num. 7.

46 II. LIBRI ARGENTARIORUM CAMPSORUM ET BANCHERIORUM. Argentariorum libris retro actis temporibus maximam fidem fuisse adhibitam, constat ex l. 4. 6. § 8. ff. de Ed. Argentarios verò, & mensa-

47 rios idem fuisse, scripsit Budæus in annotat. ad ff. in l. si hominem, 7. §. quoties 2. ff. deposit. Idque etiam docuit

Bart.

Bart. in l. 5. ff. de Ed. Coras. in l. 1. §. *præterea* ff. de offic. præf. urb. licet ab his dissentiat Signor. de Homodelis in Tract. de antiqu. jur. Roman. c. II. de argentar. & *fœnerat.* Argentarii verò isti sui fœnoris ac negotiationis librum 48 rationis conficiebant, quem quidem exhibere sive edere tenebantur. Erat enim eorum munus publicum Jas. & Zas. in l. prætor ait 4. ff. de Ed. vid. supra Cap. IX. num. 9. Et argentarii isti multorum pecunias argenteas apud se habebant, & mutuaticias sub fœnore dabant. Quamobrem Cajus Jctus in l. *argentea* 49 rius 10. §. 1. ff. de Ed. *argentariorum causam publicam esse*, ait, & ejus sententiam rectè interpretatus est Alciat. in l. 1. num. 14. C. de Ed. dicens, quod principalis eorum opera fuerit in pecuniis his suscipiendis & mutuandis, rationes de hoc diligenter conficiendo, ut cognoscerent, quantum lucri ii, qui cum aliis negotia tractabant, habere deberent. Quos hodie in Italia & Venetiis Bancos, 50 in Hispania verò Cambios appellant.

Quorum Campsorum codicibus tam pro illis, quam 51 etiam contra illos ac etiam contra tertium, cujus gestum est negotium, credendum esse voluit Jctus Gajus in l. *argentarius* 10. in pr. ff. de Ed. ibi: *Nec interest cum ipso argentario controversia sit, an cum alio, frustra enim cogeret prætor argentarium edere etiam contra se, nisi illi tertio fides libri nocere posset.* Idque in Bancheriorum Neapolitanorum libris servari testatur Decis. Genuens. 38. n. 2. ubi libris Bancheriorum etiam in his parcellis, quæ scriptæ sunt in eorum favorem, fides adhibetur. Neque 52 mirum, cum eorum fides de publico fuisset approbata l. *quædam* 9. §. *nummularios* 2. ff. de Edend. ubi Bart. Menoch. lib. 2. arbitr. jud. Qv. cas. 91. num. 8.

Quod ipsum tamen locum non habet in Campsori- 53 bus & Bancheriis nostri temporis, qui auctoritate publicâ non

non utuntur, nec ita solenniter gerunt officium campso-
ris, ut olim faciebant argentarii. Adeoque illorum li-
bris non creditur plenè pro illis, sed arbitrio judicis Me-
noch. *d. Cas. 91. num. 19.* Nicol. de Passer. *de script. pri-
vat. lib. 4. qv. 261. num. 8.*

- 54 Quid juris circa LIBROS USURARIORUM ET
JUDÆORUM, etiam dicendum. Usurariorum libri re-
gulariter contra ipsos plenam faciunt fidem, *Clement. 1.
§. 1. quæst. 6. ff. de Usur.* Mascard. *de probat. Conclus. 976.
n. 14.* Riminald. *Cons. 567. num. 95.* pro ipsis vero & in eo-
rum favorem nulla gaudent fide Mascard. *d. Conclus.
55 num. 14.* nisi adversarius peteret sibi librum illum edi,
tunc etiam pro ipso usurario contentis in eodem libro,
standum esset Gl. *in d. Clement. 1. §. 1. de usur.* Mascard.
d. Conclus. 976. num. 15.

- 56 Et quæquam aliàs arma regulariter non sint su-
menda de domo rei *l. nimis grave 7. C. de testib. l. 1. C. de*
57 *Ed.* nihilominus usurarius conventus proprios libros
suarum rationum tenetur edere actori petenti, ad fun-
dandum ejus intentionem *Clement. un. §. cæterum de usur.*
& ibidem Zabarella *in 4. notab. Anchoran. num. 2.* Abbas
num. 8. Philipp. Franc. *in c. quæquam num. 5. de Usur.*
in 6. Alex. in l. 1. num. 2. & l. fin. num. 17. C. de Ed. Pur-
purat. ad d. l. 1. num. 19. C. de Ed. Augustin. Barbof. *in*
Collectan. ad d. Clementin. un. de usur. §. cæterum. num. 1.
& n. 6. *vid. supr. Cap. 9. n. 5.*

- 58 Nec obstat hic vulgata illa juris regula, quod ne-
mo cogatur edere, ubi agatur de suâ turpitudine dete-
genda *l. 18. ubi gl. ff. de jurejur. l. 2. §. 1 ff. de jure fisc.* Re-
spond. enim primò speciale hoc esse introductum odio
foeneratorum, ut cogantur edere, etiam ubi agatur de
ipforum turpitudine detegenda, quam semper occultare
nituntur, cum ut plurimum, contractus usurarios ita
occultè

occultè ineant & dolosè, ut vix convinci possint de usuraria pravitare, prout loquitur all. *Clement. un. §. ceterum de Usur.* Deinde responderi potest, quod quando petitur editio ex forma d. Clementinæ, jam detectum sit crimen ipsum usuræ, cum debeat tantum constare summatim, ut sit locus d. Clementinæ, eum, à quo petitur editio, usurariæ pravitatis labe esse infectum, uti ex Joh. Andr. Bald. & aliis docet Dec. in cap. 1. de probat. & Nicol. de Passer. de script. privat. lib. 4. Qu. 28. num. 15. 16. Atque hæc conclusio, usurarium libros rationum suarum actori petenti edere teneri, ampliatur ut procedat non solum adversus ipsum usurarium, sed etiam adversus ejus heredem, ut tradit Gl. in §. d. Ceterum & plures Dd. congesti à Jacob. Menochio de præsumt. lib. 6. præsumt. 61. num. 10. item, non solum debeat edere codices rationum, sed etiam omnem schedulam & omnem scripturam privatam, ut innuit Gl. in d. §. Ceterum. Angel. in l. si quis ex argentariis §. rationem in f. ff. de Ed. Alex. in d. l. 1. num. 5. C. de Ed. ubi Jason num. 11. purpurat. num. 22. Abbas in cap. 1. num. 6. de probat.

Ut verò hæc, quæ de usurariis sunt dicta, sibi locum vendicent, tria necessario debent concurrere, quorum primum, ut constet aliquem esse usurarium: quia nemo talis præsumitur, nisi ab allegante probetur, & juri consentaneum est, ut antequam quis cogatur edere, cognoscatur prius, an sit usurarius, ut tradit Purpurat. in l. 1. n. 23. C. de Edend. Quo pacto autem probatur aliquem usurariam pravitatem exercere, docent Mascard, de probat. Conclus. 1425. & Cardinal. Mantica de tacit. & ambig. Convent. lib. 8. tit. 19. Deinde requiritur, ut agatur de causa usurarum, si enim ageretur de aliâ causâ vel contractu, qui usuras non respiciat, utique odium, propter quod ad editionem compellitur, cessabit Pacjan. de probat. cap. 63. n. 76. Tertiò & ultimò requiritur, ut constet

usurarium libros rationum confecisse, ex quorum tenore possint usuræ probari.

- 63 Sed si negaret, se confecisse libros, an standum de hoc ejus juramento? Pacian. *all. cap. 63. num. 78.* distingvit. Aut per conjecturas seu per publicam vocem & famam constat, talem usurarium esse solitum scribere rationes, & tunc non stabitur ejus juramento: Aut verò de rationibus scriptis nullæ adsunt conjecturæ, nec ulla fama constat, & tunc ipsius juramento standum esse affirmat. Quid si verò usurarius conscripserit libros, requisitus autem ad eorum editionem asseveraverit, se eos amisisse, an ipsi fides habenda? Resp. negando, cum tractetur de ipsius lucro & præjudicio aliorum, adeoque non liberatur ab obligatione edendi, nisi probet amissionem ipsorum librorum Pacian. *d. cap. 63. num. 81. cum seqq.*

- 65 JUDÆI quoque seu HEBRÆI tenentur ad ad exemplum usurariorum ad edendos codices rationum aëtori ad fundandam suam intentionem, ut expressè constitutum in *d. Clément. un. §. ceterum*, ubi Glossa verb. *cenfura* decisionem ejus extendit ad judæos, & ibidem Zabarell. *qv. 8. column. fin.* Joh. de Immolana *num. 19.* Bonifac. Vital. *num. 72.* Aretin. *Cons. 157. num. 5.* Jas. *in l. 1. num. 9. C. de Ed.* Pacian. *d. cap. 63. num. 85.*

Et licet Andr. Fachineus *lib. 11. Controvers. cap. 87. in f.* proclivior sit in contrariam sententiam, & maximè, quando judæi usuras non exercent, tunc illos adstrictos non esse aëtori edere ad fundandam ejus intentionem, illà ductas ratione, quod ipsi utantur jure Romanorum *l. Judæi C. de Judæis*; Adeoque meritò, inquit, non tenentur edere ad fundandam intentionem, sicut cæteri non tenentur *l. 1. C. de Ed.* Sed huic respondet Pacian. *d. cap.*

d. cap. 63. num. 86. his verbis: *Sed quando judæus non* 67
exercet usuras, major est dubitatio, nec Doctores aperiunt,
an sit obligatus edere actori, ad fundandam ipsius intentio-
nem, in quo juris articulo mihi videtur dicendum, Hebræ-
um esse obligatum ad editionem duabus de causis: prima
est, quia si nauta, caupo, stabularius, aut aliæ similes per-
sonæ secundum communem opinionem tenentur edere actori,
quia jura de illis malè præsumunt, multò magis deberent
Hebræi cogi ad edendum, cum de illis jura pejus præsu-
mant, quam de aliis, & sint pejores & detestabiliores omni
alio malarum personarum genere. Deinde & hanc ratio- 68
 nem adducit Pacian. quia quod reus non edat actori, id
 fuerit ex æquitate ita provisum d. l. 1. C. de Ed. sed æqui-
 tas judæis suffragari non debeat secundum Jas. in l. si
 post tres num. 4. ff. si quis caut. & Socin. in Cons. 63.
 num. 17.

Verùm, quia judæis non potest negari, quod jus ex 69
 naturâ sui hominibus in universum concedit, cum co-
 gnationem quandam inter homines natura constituat
 l. 3. ff. de J. & J. Jura, sine quibus societas humana conti-
 neri non potest, ab illa secernere non licet Francisc. Con-
 nanus lib. 1. cap. 1. num. 10. Sed Justitia omnibus, sive 70
 sint Christiani, sive Judæi, est administranda. Petrus
 Surd. Dec. 133. num. 3.

Licet enim persona Judæi sit odiosa, adeo, ut judæ- 71
 um esse, crimen & delictum, ex eo, quod reprobata su-
 perstitionem prosequatur, habito in primis respectu ad
 ipsum Deum & æternam pœnam arg. l. 1. C. de SS. Trinit.
 Quoad judicem tamen & forum humanum hodie non 72
 punitur, uti colligitur ex t. i. C. de Jud. & X. cod. ubi mul-
 ta ipsis permessa reperiuntur, nec aliqua pœnâ tempora-
 li ob Judaismum mulctantur Paul. Paris. Vol. 4. Cons. 2.
 num. 1. seqq. Imo, contra cujusvis privati læsionem tutos 73

eos esse, vel ipsum juris naturalis præceptum, quod neminem lædere permittit, evincit. In specie verò ipsis provisum est in *l. 14. C. de pagan. cap. 9. X. de Jud. & in* 74 *Recess. Imp. de Anno 1548. 1577. Tit. 20.* Hinc illorum dubitatio vana erit, qui æquitatem, secundum quam omnes leges ab initio à legislatore constitutæ sunt, ipsis denegant, quoniam leges non sunt, nisi æqvæ *arg. l. 90. ff. de R. J.*

75 Judæorum libris ex privilegio Papæ plenissimam esse fidem adhibendam contra christianos, tradunt Joseph, Ludov. *Conclus. 29.* Vivius *Dec. 445. num. 4.* Marquard de Sufann. *Tract. de Jud. & infid. p. 2. cap. 5. num. 15.*

76 Sed an Pontifex tale privilegium illis indulgere potest? Affirmabunt forte sectatores ipsius, qui pleraque summi pontificis arbitrio permittunt, ita ut contractum alias usurarium declarare possit in non-usurarium, & omne jus etiam divinum, ampliare sine principum aut Imperatorum præscitu & consensu, vid. Amad. à Ponte

77 apud Anton. Tessauro *Dec. 75.* Verum hypothesein hanc esse falsam, diu est demonstratum. Hinc ejusmodi statutum in favorem Judæorum conditum damnat Alex. *lib. 2. cons. 3. vers. & si fas est dicere,* & Cravetta *Tr. de antiq. temp. p. 1. vers. script. priv. num. 29.* pro iniquo, irrationabili ac inhonesto habet, quod credatur judæo infami contra christianum.

78 Nec quicquam juvant judæos privilegia alia, quæ pro se adducunt, in primis illud Caroli V. 3. April. 1544. Spiræ ipsis datum, & à Rudolpho, II. Vratislaviæ 1577. confirmatum, quo ipsis fuit concessum, aliquando majores, quam quincunces usuras exercere. Illud enim sub- & obreptitiè impetratum constat inde, quod rationes in eo adductæ sint falsæ, parum enim vel nihil est, quod in Imperii censibus plus conferant, & antiquiora eorum privi-

privilegia publicis Imperii Reecessibus, in primis *Francofurt.* de Anno 1577. abrogata & sublata reperiuntur.

Rectius hic circa quæstionem, an libri judæorum⁷⁹ probent, atque hi ad juramentum suppletorium admitti possint? Distingv. Aut judæo res est cum Christiano, aut cum alio judæo. Priori casu negatur, non propterea, quod circa judæos servandus sit rigor, sed potius, quod juramentum hoc fungatur vice testium *arg. l. f. C. de fideic.* Notum autem, quod persona, quæ repellitur à testimonio, debeat quoque repelli à juramento supple-⁸⁰torio, atque iudæi, tanquam viles & sublestæ fidei homines contra Christianum regulariter testimonium perhibere non possunt. *l. 20. C. de Hæret.* quia usurarii & viles personæ sunt, quæ à testimonio dicendo arcentur, *l. 3. §. 5. ff. de Testib.* Accedit odium, quo Christianos persequun-⁸¹tur, cujus ratione contra Christianum testificari ipsis non permittitur, & qui divina testimonia non sequuntur, pondus humani testimonii perdiderunt, *c. ipsa pietas 2. qv. 34.*

Quod nonnulli Dd. extendunt ad Judæum, nuper ad fidem conversum, ex simili de inimico reconciliato, qui testis esse prohibetur *c. accusator 3. qv. 5.* Viderur⁸² tamen odium in judæo esse purgatum, baptis mate sponse ab illo suscepto, ideo cessante causa odii, cessat odium, & propterea is à testimonio non rejiciendus, quod Judæus Christianus factus non sit contemnendus, sed commendandus Alber. de Rosate in *Dictionar. in verb. 83* *Judæus.* Aliud dicendum de eo judæo converso, qui uxorem vel filios in judaicâ superstitione habet, quos ad christianam religionem traducere negligit, arguitur enim tunc amor & affectus erga Judaïsmum, eumque adhuc approbare præsumitur. Porro jura-⁸⁴mentum supplet. non defertur, nisi ei, qui omni excep-
Hh 3 ptione

prione major, & nullum patitur defectum *Surd. Conf. 122. num. 35. Setzer de jurament. lib. 4. cap. 12. num. 24. seq. qvalis judæus non est l. fin. C. de Jud. & c. cum sit X. cod. vid. supr. pag. 154. num. 157.*

85 In Camerâ qvidem Imperiali contra dictum jus commune judicatum, & judæo jusjurandum tale in causa *Hans Weinschencfe/* contra *Berl. Juden* delatum, notat *Myns. Cent. 5. obs. 6.* sed stylum hunc in causis Judæorum observari, se non vidisse testatur *D. Stamm. Affessor Cameræ*, uti ex eo refert *Dieteric. de statu Judæorum, cap. 6.*

86 Limitare verò hoc solent *Dd.* in causis, quando Judæus contra Christianum, de Judaismo suspectum, aut judaicam pravitatem manifestè exercentem, desiderat in supplementum jurare, quoniam tunc ejusmodi farina Christianus quoad istud privilegium pro Judæo habetur. *Gratian. Tom. 5. c. 842. num. 7.* Concedi item solet, si Judæus plus quam semiplenè probaverit *Berl. p. 1. Conclus. 54. num. 67. Menoch. de A. Jud. quæst. lib. 2. cap. 190. Deckherr vot. Camer. Relat. 19. num. 32.*

87 Posteriori casu, cum inter duos Judæos causa agitur, quin tunc rectè suppletorium deferri possit Judæo, nullum est dubium, quia hæreticus contra hæreticum, testis esse potest *l. 12. C. de Heret. & c. si hæreticus 2. qu. 7.* Nec adest hic illud odium, quod adest contra Christianum, inde nihil obstat, cur suppletorium inter ipsos admitti non debeat. *Stephan. Gratian. disc. forens. tom. 5. cap. 842. num. 9. seqq.*

88 III. LIBRI INSTITUTORUM seu FACTORUM. Est verò institutor, qui à domino vel ejus vices gerente, negotiationi quæstuariæ universaliter administrandi gratia est præpositus; sive qui ex commissione domini negotiationem quæstuariam administrandi potestatem habet

l. 5. pr. §. & seqq. l. 11. §. 6. l. 16. l. 18. ff. de Instit. act. Paul. de Castro, in l. 3. num. 1. cod. Rot. Genuens. Dec. 14. num. 1. & 2. Paul. Christin. Vol. 3. Dec. 33. num. 3.

Institores & factores & actores appellantur Capic. 89 Dec. 180 num. 3. Zanger de Except. p. 2. cap. 1. Wesenbec. in ff. h. t. num. 1. Quamvis Treutler Vol. 1. Diss. 24. th. 7. lit. E. Factores semibarbarè sic vocari contendat.

Dupliciter autem aliquis institor constituitur; Expressè & tacitè; Expressè constituitur, cum Mevius inquit Cajo expressis verbis his: Facio te institorem⁹⁰ meum. His enim verbis Cajo videtur esse præpositus quibuscunque negotiis, quibus antea Mevius dominus uti solebat *l. 8. ff. quod cum eo. Tacitè præpositus. 91* censeatur ex eo, quando domino seu principali sciente & patiente pro tali publicè habetur *arg. l. 1. §. 5. ff. de Exercit. act. l. 18. mand. l. 7. §. 11. ff. ad Sctum Macedon. Raphaël de Turri Tr. de Camb. Diss. 3. qu. 7. num. 33. Rot. Genuens. Dec. 14. num. 4. seqq. Joh. Bapt. Costa ir. de fact. scient. & ign. inspect. 43. num. 2. Sic enim Bart. in l. 1. §. familia in f. ff. de publican. & vectigal. ait: Probatur aliquem ad aliquod officium præpositum⁹² eo ipso, quod officium exerceat domino sciente. Id quod summa ex ratione introductum, ne cogantur ii, qui cum hujusmodi personis contrahunt, probare veram ipsam ac expressam præpositionem, vel si non adsit, ne contrahentes faciliè decipiantur Ronchegall. in l. eandem 9. in pr. ff. de duob. Rec. num. 135.*

Quamvis autem institor seu factor alieno nomine⁹³ contrahat, proprio tamen nomine regulariter conveniri nequit *l. fin. ff. h. t.* Sicut enim Dominus commoda sentit ex gestis institorum, ita etiam obligatur & convenitur ex eorundem contractibus, *l. 1. in pr. ff. d. l. Mev.*

tit. 6. art. 5. num. 1. & seqq. de Emt. Vendit. Statut. Lubec.

94 Hoc autem procedit, (1) si institor seu factor generale mandatum in promovendis mercantiis vel negotiis cum liberâ habet, Joh. Köppen *Dec. qv. 21. num. 1.* Secus verò si agitur de eo ministro, qui nullum de tali negotio tractando e.g. mutuò sumendâ pecuniâ, aut aliter contrahendo, mandatum habet, sed proprio motu, nomine domini chirographum dat Joh. Köpp. *d. qv. n. 3.* (2) requiritur ad obligandum præponentem, ut in causam seu negotium commissum contraxerit institor. Non enim ex omni causa Prætor dat actionem in exercitorem, sed ejus rei nomine, cujus ibi præpositus fuerit

95 l. 1. §. 7. ff. de Exercit. act. præpositio eum certam legem dat contrahentibus d. l. 1. §. igitur præpositio d. l. Loccen. *de jure marit. lib. 3. c. 7. §. 5. 6.* Secus ergo, si in aliam causam, quam ipsi commissum l. 1. §. non autem ff. de exercit. act. Ut si factor extra commissionis limites merces ad transferendum pro certâ provisione missas pignori daret; quocasu oppignoratio tanquam rei alienæ, & in aliam causam, quam ipsi commissum, facta, planè est invalida.

96 Præpositus autem censetur institor seu factor non tantum illis, quorum in ipsâ præpositione expressè est facta mentio, sed etiam illis, quæ ad illorum executionem sunt necessaria vel utilia Rot. Genuens. *Dec. 14. num. 19.* Hinc si ad merces emendas præpositus, pecuniâ à Domino non acceptâ ab alio mutuum acciperet, etiam exinde contra præponentem daretur hæc actio l. 5. §. 13. ff. h. t. Lauterbach. *Tract. Synopt. Tit. de Instit. act. §. 2. num. 3.* (3) Ut nomine præponentis negotium gesserit per l. 1. & 6. §. 1. ff. de Negot. gest. Confessio enim institoris & procuratoris etiam in chirographo facta non probat

bat regulariter, nec domino, seu præponenti nocet, nisi ipsa præpositio, & cujus nomine venditio à tertio instituti facta sit, aliunde sc. per famam, instrumenta, & libros rationum probetur, Mascard. *de probat. Conclus.* 369. n. 6. *seq.* Köppen *Dec.* II. n. 2. h. e. Daß auf des Principalen Credit und Rechnung der Verkauf geschehen/und daß nach igitigen Kauffmanis-stylo der Verkäufer solches dem abwesenden Käufer (so ferne auff Zeit gekauft) für dem Verfall Tage notificire; oder auch von dem Factoren einen Schein nehme/auff welches Rechnung solches gekauft. Marquard. *de jure mercat. lib.* I. *cap.* 8. (4) ne in majorem summam contrahat, quam sit necesse, v. g. ne major summa, quam ad negotiationis actum sit necessaria, mutuò sumatur, Alex. *Cons.* 44. *lib.* 2. *Dd. in l. fin. ff. de exercit. act.* Rot. Gen. *Dec.* 24. *num.* 100. *seqq.* Existentibus his aliisque requisitis, qui præposuerunt factorem, tenentur ex contractu illius.

Quibus præmissis qv. An libro rationum institutoris plena fides contra dominum adhibeatur? Affirmant Cravett. *de antiquit. temp. vers. limitatur* 4. *num.* 30. & 31. Joseph. Ludovic. *Conclus.* 29. *p.* 27. *col.* 1. *ampl.* 17. quia institutoris fides censeatur approbata à præponente, 98 modo ille faciat id, quod de jure vel ex consuetudine facere tenetur, & scribat verisimiliâ, ac manu propria. Imo simplicem scripturam privatam ipsius institutoris probare contra præponentem, testatur Rota Genuens. *Dec.* 186. *num.* 4.

V. LIBRI ADMINISTRATORUM. Utpote qui 99 tenentur reddere rationem, quæ completi debet primum codicem & librum, in quo omnes rationes administrationis scriptæ sint, veluti in tutore *l. 1. §. officio ff. de ration.* & tutel. in curatore *l. adversus 2. l. rationes 14. C. de administrat. tut.* in executore testamenti *l. nulli 28. C. 100 de Episc. & Cler.* in procuratore sive ad agendum, sive

- ad negotia. *l. qui proprio* 46. §. *procurator* 4. ff. *de procurat.* in negotiorum gestore *l. 2. ff. de negot. gest.* in orphanotrophis & Xenodochis, sive hospitalariis *l. orphanotropho* 32. C. *de Episc. & Cleric.* *Clement* 2. §. *ut autem de relig. dom.* in exactoribus *l. apparitores* 5. C. *de Exact.* *tribut.* & generaliter, quicumque alterius rem administraverit, in quâ sit acceptum & expensum, codicem habere debet, qui contineat rationem accepti & expensi Bart. *in l. 2. ff. de negot. gest.* Bald. *Conf.* 137. *lib. 5.* Roman. *Conf.* 414. Socin. Sen. *Consil.* 46. *lib. 1.* Dec. *Conf.* 533. Carol. Molin. *in Consuetud. Parisiens.* tit. 1. §. 6. *gl. num.* 14.
- 102 Quod si verò res quæ geritur, ejus qualitatis sit, in qua nulla reperiatur ratio accepti & impensi, excusabitur administrator ab hoc codice & libro rationum; item, si expediat ei cujus res administratur, ne patrimonium detegeretur, excusatur administrator ab hoc libro *l. 2. §. tractari* ff. *ad Sæm Trebell.* Bart. *in l. tutor qui repertorium num.* 16. ff. *de administrat. tut.* Ludovic. Roman. *sing.* 104. Carol. Molin. *d. l.*
- 103 Alias contra eum, qui non habet hunc codicem & librum expensarum accepti & expensi, juratur in litem *l. 1. §. officio* ff. *de tutel.* Ita enim præsumitur contra eum, qui non fecit inventarium Bald. *in d. §. officio.* Omisit enim illud, ad quod sciebat se teneri, ideoque dolo imputatur *l. si procuratorem* 8. §. *dolo* 9. *l. dolus* ff. *mand.* & ita juratur contra eum Bart. *Conf.* 115. Angel. *conf.* 77. Roman. *Conf.* 518..
- 104 Deinde expensarum liber debet sigillatim, clarè & distinctè habere expressas omnes & singulas expensas, quid, quantum, quo cum, quoque die, mense & anno expensum sit; idem quoque de accepto, ita ut minutissima quæque capita accepti & expensi contineat *l. 82. ff. de Condit. & demonst.* *l. 37. ff. de Fideicommiss. liberi.* *l. 47. §. si sticho* ff. *eod.* Dein-

Denique expensæ debent esse verisimiles, ita ut concurrat qualitas causæ, legalitas scribentis, bona fama, & expensa non sit excessiva respectu patrimonii quod administrat, & de ista verisimilitudine iudici constet, tunc his intervenientibus liber rationis administratæ probat etiam ad favorem ipsius scribentis Cravett. *de antiquitat. temp. limit. 4. num. 32.* Nicol. de Passer. *de script. priv. lib. 4. Q. 8. num. 1.*

Quod si verò prædicta requisita non concurrant velio6 major pars ipsorum, non statur libro administratoris Bertrand. *Cons. 136. lib. 1.* Joseph. Ludov. *Conclus. 29. Col. 1. ampl. 18.* Item, si liber expensarum & rationum sit confusus, ita ut rationes dispungi & concludi non possint, nihil relevat, sed perinde habetur, ac si confectus non esset Bart. in *d. l. tutor, qui repertorium num. 18.*

V. LIBRI ECCLESIASTICI (Kirchen-Bücher) inio7 quib⁹ indies nomina baptizatorum, cum annotatione patris & matris, ut & patrinorum, conjugum novissimè copulatorum, mortuorum, & ejusmodi alia consignantur, qui regulariter ratione ætatis, mortis & matrimonii plenissimam fidem habent, dum eis, haud secus, quam in instru-108 mento publico, creditur arg. c. 13. *X. de probat.* Menoch. *de A. J. Q. lib. 2. Cent. 2. c. 116. num. 2.* Alciat. *de præsumt. Reg. 2. præf. 19. num. 2.* Mascard. *de probat. Vol. Conclus. 673. num. 1.* Carpz. *p. 1. C. 16. num. 9. & juris p. Consist. lib. 2. tit. 20. def. 315. num. 2.*

VI. LIBRI FEUDALES (Lehn-Bücher) in quibusio9 inscribuntur, quæ circa feudorum constitutionem, renovationem, privationem, investituram, alienationem, amissionem, debita, laudemia &c. contingunt. Rosenthal in *Synops. feud. cap. 8. Conclus. 33. num. 2.* Iis-110 dem verò libris Dominus tam contra vasallum, quam vasallus contra privatum efficaciter utitur, plena

enim ex ipsis oritur probatio Molin. *in consuet. Parisiens.*
Tit. I. §. 8. Guid. Pap. *Qu. 59. num. 4.* Rutg. Ruland *de*
Commisſ. p. 2. lib. 5. Cap. 6. num. 13. & 14.

III VII. LIBRI OFFICIALIUM PUBLICORUM,
 Germ. *Amte-Bücher* / qui, quoniam autoritate publica
 nituntur, & ad rationes, redditus, ut & expensas publicas
 ordinati sunt, plenam quoque merentur fidem Berl. *p. 1.*
Conclus. 36. num. 18.

III2 VIII. LIBRI SENATUS, (*Raths-Bücher*) in qui-
 bus omnia ea, quæ Senatus agit, comprehenduntur &
 contra subditos probant, ex eâ ratione, quod in Senatu
 semper præsumitur multitudo testium Ruland. *Cit. loc.*

III3 IX. LIBRI COLLEGIORUM seu TRIBUUM,
 (*Bunst-Bücher*) licet ex privatis tantum personis hæc
 collegia competant, attamen, quia hæc tales sunt, e quibus
 alicubi publicæ personæ v. g. Senatores &c. constitu-
 untur, ea propter his non vulgaris fides adscribenda, pro-
 ducti enim in vim probandi, fidem faciunt. Rutg. Ru-
 land *de Commissar. p. 2. lib. 5. cap. 10. num. 2.*

X. LIBRI FISCALES seu MULCTARUM,
 (*Straff-Bücher*) Tusch. *Conclus. 346. lit. L. num. 37.*

III4 XI. LIBRI GABELLARIORUM, *Soll- & Belei-*
und Accis-Bücher / tam pro scribente, utut negante ali-
 quem non solvisse collectam, quam pro tertio contra
 tertium, cum quo res gesta, plenam fidem merentur in
 iis, quæ ad illorum pertinent officium, non ultra, siue
 superiori solvant gabellas, siue eas conduxerint Surd.
Cons. 429. num. 28. Wurmser. *lib. 1. pract. observat. 3. n. 3.*
Mascard. de probant. Conclus. 929. num. 39. it. Conclus. 976.
num. 41.

III5 XII. LIBRI MONASTERIORUM (*Kloster-Bü-*
cher) eorumque procuratorum aut œconomorum pro
 se regulariter probant, ita, ut si in iis scriptum sit, hunc
 vel

vel illum censum esse solum, plena adhibenda fides
cap. 13. X. de præscript. l. 10. ff. de probat. Carpz. in jurispr. Consist. lib. 2. tit. 20. def. 315. num. 4. Nicol. de Passer. de script. priv. lib. 5. cap. 1. § 2. Cephal. Conf. 508. num. 43. Vol. 4. præsertim si sint antiqui, Mascard. d. Conclus. 976 116
num. 57. & scripti à viris religiosis, vitæque probatæ jam 117
 mortuis; Deficientib⁹ verò his requisitis contra tertium
 plenè non probant, sed præsumtionem duntaxat faciunt,
 Burfat. *Conf. 28. num. 27. Vol. 1. it. Conf. 330. num. 100. 101. 107. vol. 3. nisi administrator œconomus aut procura-* 118
 tor adhuc vivus libros suarum rationum juramento
 suppletorio confirmet, ubi omnino plenam fidem ha-
 bent. Menoch. *Conf. 708. num. 17. vol. 8. Conf. 245. num. 19.*

XIII. LIBRI CENSUALES ac JUDICIALES, 119
 (Erb- und Gerichts-Bücher) in quibus tributa ac census
 ut & operæ, quas censurici ac subditi dominis suis annua-
 tim dare ac præstare tenentur, inscriptæ inveniuntur.
 Et hi circa servitia aliaque onera à rusticis præstanda fi- 210
 de suâ constant. Modo (1) vel semel à colonis vel subdi- 121
 tis, quoad præstationes istas atque servitia speciatim in
 iis adnotata, pro veris ac legitimis habiti fuerint, dum
 nempe vel ipsimet rustici eosdem aliquoties pro se alle-
 gaverint, vel iisdem adversus se productis nihil contra-
 dixerint. Vel (2) admodum pervetusti, & in armario
 familiæ penes senioremem huc usque integri diu asservati
 exindeque depromti fuerint &c. Destituti autem hisce 122
 & similibus adminiculis, ita, ut ex iis nec quo
 tempore, nec quibus præsentibus, nec à quo con-
 scripti sint, intelligi queat, tunc meritò ad instar me-
 re privatae scripturæ alicujus nihil quicquam contra ru-
 sticos probare merentur *l. 7. C. de probat. Carpz. 3. Resp. 83. Tit. 8.*

De reliquis libris, videlicet Rectorum Academia-
rum, Syndicorum, Civitatum, Hospitalium, Tutorum,
Curatorum, Procuratorum, Executorum &c. & qua-
123 tenus tales probent Wehner *Observat. Pract. sub voc.*
Bücher/ Rutg. Ruland de Commissar. p. 2. cap. 6. cum seqq.
Nicol de Passer. *de script. privat. lib. 4. § 5.* Conrad.
Friedlieb *de privat. scriptura Sect. 3. Dec. 1. 2. 3. seqq.*
124 Gait. *de Credito Cap. 2.* Atque hic
sunt Terminalia.

DEO S.O.M. sit gloria!

INDEX RERUM & VERBORUM

Prior numerus paginam, posterior numerum marginalem denotat.

A.

Academicus.

Academicus propter MERCATURAM PRIVILEGIA non amittit, pag. 34. num. 112.

Acceptatio.

Acceptatio confessionis pro parte, & pro parte alia negatio; non valet inter mercatores pag. 65. num. 76.

Qui non acceptat confessionem adversarii in iudicio, non potest se eâ juvare, p. 66. n. 81.

Actor.

Actor ipse debet instructus venire in iudicium, p. 78. n. 4.

Actus.

Actus unus vel alter non inducit habitum p. 24. n. 19.

Actus meræ facultatis cuius de jure nat. & gent. permittuntur p. 29. n. 38.

Actus meræ facult. jure Civili, ad certum modum restringi possunt, p. 30. n. 40.

Administrator.

Administratores tenentur reddere rationem, quæ complecti debet codicem & librum, in quo omnes administrationis rationes sunt scriptæ, p. 347. n. 100.

Aliquando tamen excusantur, n. 102.

Adversaria.

Adversaria an eandem cum libris mercat. mereantur fidem, p. 161. n. 230.

Adversaria possunt mutari, n. 233. p. 221. n. 71.

In Adversariis si pro absente & postea acceptante quid scriptum an possit postea mutari, n. 72. seqq.

Advocati.

Advocati quinam admittantur in foro mercat. p. 111. n. 31.

Advocati qui frivole appellarunt vel leuterarunt, quomodo in foro mercat. Lips. puniantur, p. 128. n. 91.

Æqui-

INDEX Rerum

Æquitas.

Ex æquo & bono causæ mercat. decidentur, p. 107. n. 12. p. 110. num. 27.

Æquitas qualis esse debeat, n. 13.

Æquitas non debet suffragari Judæis secundum Jason. p. 241. n. 68. quod justitiæ contrarium n. 69. secundum æquitatem ab initio omnes leges sunt constitutæ, p. 242.

Amissio.

Amissio instrumenti non obest, si aliunde debitores appareant p. 71. n. 28. p. 210. n. 8.

Amissionem instrumenti allegans, ut super eâ ad juramentum admittatur, quænam requirantur, p. 208. n. 3. seqq.

Amissio librorum mercat. non solum debet allegari, sed etiam tenor eorum probandus & libros defectibus caruisse per duos testes, p. 210. n. 8. seqq.

Si amissum instrumentum dolo adversarii, ejus tenor juramento damnus passi probatur, n. 9.

Anglia.

Anglici mercatores qualem hodie judicem Hamburgi habeant, p. 109.

Antwerpia.

Antwerpiensis Senatus quænam mercatoribus indulserit, p. 108. num. 20.

In Antwerpiensi Bursâ quot homines convenerint, ibid.

Apocha.

In Apochâ soli comparationi literarum non statuitur, p. 196. n. 2.

Apocham unam falsare facilius, quam unum librum rationum, num. 13.

Arbor.

Ante usum chartæ de libris arborum volumina compaginabantur, p. 2. n. 7.

Argentarius.

Argentarii publicam personam habent, p. 79. n. 8.

Argentarii & mensarii an olim idem fuerint, p. 237. n. 47.

Argentarii scænoris sui librum edere tenebantur, n. 48.

Arrestum.

Arresti impetratio ad certas solennitates jure Sax. est restricta, p. 132. n. 202.

Arresti legitime impetrati quidnam effectus, ibid. n. 103.

Circa arrestantium prioritatem ratio temporis est habenda, n. 105.

Circa Arresti impetrationem in foro mercat. Lipsi singularis ratio temporis habetur, n. 106.

Arrestis impetrandis sufficiunt libri mercat. p. 167. n. 251.

Ars.

Artes pretio nummarie non sunt æstimandæ, p. 4. n. 13.

Artem

Artem actum non exercentibus non
competunt privilegia, p. 21. n. 4.

Articulus.

Articulos productos secundum
tenorem libelli debet examina-
re iudex, p. 200. n. 30.

Articulos irrelevantes debet iudex
ex officio rejicere, n. 32.

Artifex.

Artificum præpositi non possunt
cognoscere nisi tantum de cau-
sis artificii, p. 173. n. 19.

Affecurator.

Affecurator quoniam dicatur, p. 28.
num. 33.

B.

Bacilli fissi.

Bacilli fissi quomodo à Vossio de-
scribantur, p. 233. n. 32.

Bacilli fissi licet inter impropria in-
strumenta referantur, tamen
probant, n. 33.

Circa hos Bacillos consuetudo lo-
ci & prudentia iudicis attendi-
tur, n. 34.

Bacilli fissi in Reformat. Franco-
furt, confirmantur, p. 234.

Bajulus.

Bajuli sunt idonei testes in foro
mercatorum, p. 236. n. 41.

Bilantium.

Bilantium an fidem faciat in reddi-
tione rationis & solutione Cam-
bii? Aff. p. 164. n. 241.

Bilantium bilantiare & sbilanti-
are quid? n. 243.

Bonus.

Bonus quilibet præsumitur, p. 45.
n. 124.

Bonitas hominis naturæ inest,
p. 46. n. 125.

C.

Campfor.

Campforum libris tam pro illis,
quam contra illos olim crede-
batur, p. 237. n. 51.

Campfores nostri autoritate pu-
blicâ non utuntur, num. 53.

Campforum hodiernorum libris
non creditur plenè pro illis pag.
238. n. 53.

Casus fortuitus.

Casu fortuito interdum infringi-
tur fides librorum mercatorum. pag.
208. n. 2.

Casus fortuitus postea eveniens
non potest libro mercatorum fidem
collere, pag. 213. num. 25.

Casus fortuiti specificatio est faci-
enda ab eo, qui amissionem in-
strumenti allegat, p. 209. n. 5.

Casum solum circa amissionem li-
brorum mercatorum probari, non
sufficit, p. 210. n. 8.

Causa.

Causa Efficiens principalis libro-
rum mercatorum. p. 21. num. 1.

Causæ singulæ singulis appellatio-
nibus distinguuntur, p. 24. n. 16.

Causa instrumentalis librorum
mercatorum, p. 49. n. 142.

INDEX Rerum

Causa materialis librorum mercat.
pag. 50. n. 1.

Causa debiti in libris mercat. debet
exprimi, pag. 70. n. 18.

De Causa debiti si in libris mercat.
non appareat, in effectu nihil
est probatum, num. 21.

Sine Causæ expressione cautio ob-
ligatoria utroque jure est ineffi-
cax, n. 22.

Causa omissa in libris mercat. uno
loco, non derogat fidem in alio
loco, p. 71. n. 35.

Causa finalis librorum mercat. est
vel adæquata vel inadæquata,
p. 73. n. 7.

Causâ mercantiæ cessante, cessat
habilitatio, p. 173. n. 16.

Sine causâ solum potest condici,
p. 71. n. 75.

In causâ fundatur debitum, n. 27.

Causa in libris mercat non solum
debet esse adjecta, sed etiam de-
bet esse apta & clara, n. 29.

In Causâ propriâ nemo testis est
idoneus, p. 155. n. 191.

Charta.

Charta signata adhibetur in Belgio
& in aliis locis, p. 14. n. 8. seqq.

Citatio.

Citando reo debet copia libelli
transmitti, p. 112. n. 34.

In Citationem debet terminus lega-
lis exprimi, n. 35.

Citatio in foro mercat. Lipsi, non
fit in scriptis, sed tantum per
tabellionem, n. 37.

Citatio processu semel instituto, in
eodem foro insinuat. Advoca-
to, mandatario, actori vel cu-
ratori, num. 38.

Clericus.

Clerici nomen quibus olim com-
petierit, p. 39. n. 88.

Clericis interdicta est mercatura,
num. 90.

Clerici non debent Mammonæ
servire, num. 91.

Clerico quænam negotiatio com-
petat, p. 40. n. 92.

Contra Clericos probant libri
mercatorum, p. 177. n. 36.

Clerici in Gallia coram consulis
mercat. ex causâ mercaturæ
conveniuntur, p. 177. n. 36.

Collegium.

Collegia sua possunt habere mer-
catores, p. 107. n. 15.

Collegia licita quæ statuunt, ha-
bentur rata. n. 16.

Commendatio.

Commendationis verbo quid
contineatur, p. 228. n. 6.

Commendans quando obligetur,
num. 8.

Comparatio literarum.

Ad Comparisonem literarum
confugiendum, si mercator in-
tegrum suum librum inficietur,
pag. 115. n. 2.

Comparatio literarum quid sit,
num. 3.

Com-

Comparatio lit. in subsidium adhibetur, num. 4.

Comparatio lit. vi & efficaciam semiplenae probationis est instructa, p. 196. n. 9.

Comparisoni soli potest stare iudex in epistola & libris mercatorum, num. 10.

Comparatio lit. sola non sufficit in libro rationum, si in commodum scribentis quid scriptum, p. 197. n. 14.

Comparatio lit. antequam instituitur, quanam requirantur, n. 15. seqq.

Ad Comparisonem lit. iudex devenire non potest, nisi praevia causae cognitione, p. 199. n. 26.

Comparatio lit. non potest comprobare instrumentum vitiosum, p. 200. n. 32.

Comparisoni lit. tunc demum est locus, si exinde resultat effectus, p. 201. n. 34.

Comparatio lit. est frustranea ad libros mercatorum debitis requisitis non instructos, p. 201. n. 35.

Comparisonem lit. debet facere iudex vel solus, vel adhibitis peritis, num. 36.

In Comparisonem lit. instituenda duplex requiritur scriptura, p. 204. n. 53.

Circa Comparisonem literarum non est differentia inter mercatorum & aliorum causas, p. 204. num. 57.

Comparatio.

Comparatio citati in iudicio fit vel mediate vel immediate, p. 113. n. 42.

Reus in foro mercatorum. Lipsi. in personam comparere debet, p. 114. num. 43.

Concurfus.

In Concurfu creditorum quomodo in foro mercatorum. Lipsi. procedendum, p. 130. n. 96.

Confessio.

Confessionis pro parte acceptatio & pro alia negatio, est subtilitas, quae non probatur inter mercatores, pag. 65. n. 76.

Confessio mercatoris facta in libro rationum plene contra eum probat, p. 178. n. 39.

Confessio extrajudicialis parte praesente & acceptante probat plene, p. 223. n. 80.

Confessio parte absente facta inter mercatores plenam facit probationem, p. 235. n. 39.

Consuetudo.

Consuetudine multa sunt in jure recepta tum circa modum procedendi, tum circa merita causae, p. 13. n. 3. seqq.

Consuetudo loci potest supplere fidem scripturae, p. 14. n. 5.

Consuetudo potest inducere ut credatur scripturae etiam non recognita, num. 10.

INDEX Rerum

Consuetudinem etiam iniquam
servans, excusatur à dolo, p. 15.
num. 13.

Consuetudo est facti & probanda,
num. 16.

Consuetudo quando dicatur jus,
num. 17.

Consuetudo notoria non est pro-
banda, n. 18.

Consuetudo legi scriptæ derogat,
p. 76. n. 24.

Consuetudine libri mercat. pro-
bant, p. 105. n. 5. & p. 107. n. 11.

Consuetudo indiscreta, ut libris
mercat. plenè credatur, non va-
let, p. 172. n. 12.

Consuetudini illius loci est stan-
dum, ubi instrumenta sunt facta
p. 175. n. 25.

Consuetudo, qua libris mercat.
plenè creditur, est probanda, p.
172. n. 30.

Consuetudo semper imitatur le-
gem, p. 192. n. 119.

Consuetudo approbat personas
mercatorum, non aliorum, pag.
211. n. 15.

Consul.

Consules suos cur Hispani, Galli
&c. in Barbaria habeant, p. 109.

Consules hi in quosnam habeant
jurisdictionem ibid.

Consulis officium debet interdum
administrare legatus, ibid.

Conventio.

Ad Conventionem omnem requi-

ritur intellectus & voluntas, p.
37. n. 75.

Contractus.

Contractus, in quo fuit celebrata
solemnitas loci, obligat eum,
qui in illo loco contraxit, p. 175.
num. 27.

Contumacia.

Contumaciæ poena quæ p. 88. n.
14. & p. 117. n. 49. seqq.

Ad Contumaciæ sententiam non
est nimis properandum, p. 88.
num. 15.

Ad Contumaciæ poenam in judi-
cio mercat. Lipsi. non est opus
sententiâ comminatoriâ, p. 89.
num. 18.

Pro Contumace non est habendus
vel actor vel reus, si nondum
hora quarta est audita, p. 118.
num. 51.

Contra Contumacem quomodo
in foro mercat. Lipsiensi proce-
dat n. 52.

Ex Contumaciæ causa ad execu-
tionem non potest deveniri, an-
tequam sententiâ præcesserit,
p. 121. num. 61.

Contumaciæ species est, si reus
quidem citatus compareat, sed
taceat, p. 122. n. 62.

Contumacia circa editionem do-
cumenti, quomodo coërceatur,
p. 127. n. 84.

Copia.

Copia ex libro mercat. fidem non
facit,

facit, p. 92. n. 31. ampl. num. 32.
Copiæ mercat. non sunt originalia.
ibid.

Cortex.

In Cortice olim scriptum, p. 2.
num. 6.

Corticis pars interior est liber,
ibid.

Credere.

Credere quid significet, p. 50. n. 4.
Creditarum rerum nomine quid
prætor edicto suo comprehen-
dat, num. 5.

Creditor.

Creditoris appellatio latius patet,
p. 50. n. 3.

Creditorum interest pecuniam ha-
bere in promptu, p. 135. n. 114.

Creditoris favore introductum, ut
beneficium excussionis cesset,
ibid.

Creditor amisso instrumento, de-
biti persecutionem non amittit,
p. 210. n. 10.

Creditor potest officio judicis de-
bitorem compellere ad novos
rationum libros conficiendos,
p. 211. n. 13.

D.

Data.

Data & accepta sunt objectum libri
mercatorum, p. 54. n. 1

Si data tantum continentur, pro
scribente non probat liber mer-
cat. n. 4.

Data & accepta debent in libro
mercat. contineri aperte & di-
stincte, n. 6.

Datis & acceptis num debeat esse
appositus dies, p. 56. n. 14. seqq.

Debitum.

Debita & credita in libris mercat.
consignata debent ad mercatu-
ram spectare, p. 59. n. 33.

Debita & credita debent esse veri-
similia, p. 60. n. 43.

Debita & credita in libris mercat.
solent invicem e regione poni,
exinde vero non inferitur com-
pensatio, p. 64. n. 72.

Decisio.

In Decisoriis attenditur locus con-
tractus, p. 175. n. 29.

Definitio.

Definitionem non debere ingredi
definitum, quomodo intelli-
gendum, p. 6. n. 3.

Deliberandi jus.

Deliberandi jus habet heres de jure
Civ. & Sax. intra annum, p.
131. n. 97. 98.

Deliberandi spatium annuo durante,
hereditas habetur pro jacente,
num. 99.

Deliberandi spatium annum in
heredibus falliti in foro mercat.
est sublatum, n. 100.

Demonstratio.

Demonstratio spectat ad causam
summariam, p. 124. num. 73.

Demonstratio dividitur in demon-
stratio-

strationem in specie & contra demonstrationem, n. 74.

Demonstratio summaria ad terminum probatorium non est adstricta, p. 125. n. 77.

Demonstratio tantum obtinet in foro mercat. Lips. n. 78.

Denunciatio litis.

Circa Denunciationem litis quid per Ordinat. Elect. Sax. cautum p. 120. n. 56.

Lite in primo termino denunciata, non opus habebit denuncians, ut litem eventualiter contestetur, n. 57.

Denunciatio litis in foro mercat. Lips. non impedit, quo minus primo statim termino responsio aut recognitio fieri debeat, p. 121. n. 58.

Diffessio.

Diffessio jurata obtinet jure Sax. p. 160. n. 225.

Diffessio non obtinet circa instrumenta judicialia & libros censuales, ibid. nec libros mercat. jurejurando confirmatos, num. 227.

Disputatio attestatorum.

Disputatio attestatorum quid sit, p. 127. n. 87.

Disputatio attestatorum in foro mercat. Lips. non admittitur, num. 88.

Diversitas.

Diversa literarum ductio vitiat instrumentum, p. 220. n. 64. nisi

diversitas ab accidenti profecta, num. 65.

Divisio.

Divisionis exceptio, vid. Exceptio.

E.

Editio.

Edere an cogantur mercatores suos libros, p. 78. n. 1. p. 79. n. 6, p. 80. n. 11.

Edere nemo cogitur adversario rationes & instrumenta, n. 3.

Editio totius libri, continentis plures rationes, non requiritur p. 80. n. 14.

Edi debent libri in loco negotiationis, p. 81. n. 18.

Editio si in alio loco petatur, qualis praxis adhibenda, p. 82. n. 23. 24.

Editio librorum semel est facienda n. 26. limit. num. 27.

Edere imperfectè & non edere sunt paria, ibid.

Editionem iteratam exigens, debet præstare juramentum calumniæ, p. 83. n. 28.

Edere jussus mercator, si nolit parere, quibus remediis coercetur, n. 29. seqq.

Editio in judicio mercat Lips. prima statim sententia sub poena editi iungitur, p. 84. n. 30.

Edere etiam is mercator debet libros, qui desit mercaturam exercere, n. 33.

Editionis beneficium quando deditur probaturo p. 126. n. 81.

Ad editionem regulariter tenetur actor reo, n. 82.

Ad editionem quomodo compellatur actor, ibid.

Ad editionem regulariter non est obstrictus reus, n. 83.

Circā editionem commissā contumacia quomodo puniatur in foro communi & mercat. Lips. p. 127. n. 84.

Edere an quis teneatur, ubi agitur de suā turpitudine, p. 238. n. 58.

Epistola.

In Epistola ab absente missā, statur comparationi literarum, p. 169. n. 9.

Exceptio.

Quanam exceptiones in iudicio mercat. Lips. admittantur? p. 119. n. 53 seqq. & p. 134. n. 109.

Exceptio excussionis quando creditor est mercator, opponi nequit, p. 135. n. 115.

Exceptio divisionis an obtineat inter mercatores, n. 117. seqq.

Exceptio nonnumerate pecuniæ de jure & æquitate locum habet inter mercatores, p. 136. n. 121. aliud de consuetudine, n. 124.

Exceptio non numeratæ pec. an contra literas cambii opponatur, p. 137. n. 124.

Excussio.

Excussionis exceptio, vid. Exceptio.

Executio.

Circa Executionem quomodo

procedatur in foro mercat. Lips. p. 129. n. 95.

Exemplum.

Exemplum seu transumptio fidem non facit, p. 92. n. 31.

Expensæ.

Expensi & accepti librum quilibet rem alterius administrans habere debet, p. 248. n. 101.

Expensarum liber debet sigillatim, clarè & distinctim habere expensas, n. 104.

Expensæ debent esse verisimiles, p. 249. n. 105.

F.

Fallitus.

Fallitorum libris an credatur, statuendum ex vita & mercatura anteaçtā. p. 212. n. 24.

Falliti dolosi liber nihil probat, p. 213.

Falliti dolo decoquentes habentur pro mortuis, n. 27.

Fallitorum variæ recensentur pœnæ, p. 214. n. 28.

Falliti in Gallia portant pileum coloris viridis, in Saxoniā verò flavi, n. 29. 31.

Falsum.

De Falso est suspectum instrumentum, si non contineat verisimilia, p. 62. n. 54.

In Falsitatis materia verisimilitudo maximè attenditur, ibid. & n. 55.

Falsum non præsumitur mercator in

INDEX Rerum

- in suo libro scribere, p. 185. n. 90.
- Ex falsa una partita totus interdum liber redditur falsus, p. 186. n. 91.
- Falsitas à Notario in uno capitulo admissa, totum instrumentum vitiat, p. 217. n. 42.
- Falsitatis vitia interna sunt difficilimæ probationis, n. 45.
- Falsi suspectas reddunt scripturas cancellationes in loco substantiali factæ, p. 208. n. 48.
- Falsi causa proxima est dolus, n. 50.
- Ad falsum non sufficit dolus præsumtus. n. 51.
- Propter falsam scripturam obtinet L. Cornelia de falso, p. 219. n. 51.
- Famulus.**
- Si mercator famulo alicujus merces credat, an obligetur dominus, & libro mercat. fides habenda, p. 186. n. 93.
- Ex famuli facto voluntas domini præsumitur. p. 189. n. 105.
- Fatuus.**
- Fatuus quinquam? p. 37. n. 77.
- Fideicommissum.**
- Fideicommissa usu sunt approbata, p. 13. n. 3. postea confirmata, n. 4.
- Fides.**
- Fides, quæ inter mercatores debet abundare, rigidam solennitatem non admittit p. 73. n. 4.
- Filiusfamilias.**
- Filiusfamilias potest permissu patris negotiari, p. 38. n. 81.
- Filiusfamilias vi statuti potest obligari, p. 173. n. 15.
- Fœmina.**
- Fœmina mercatrix ex causa mercaturæ conventa in persona cum curatore vel factore suo debet comparere in judicio mercat. Lips. p. 116. n. 47.
- Folium.**
- Foliorum libri numerus si mutetur, an vitietur liber, p. 221. n. 70.
- Forma.**
- Forma mutata, ipsa res mutatur, p. 25. n. 22.
- Forma libri mercat. in quibus consistat p. 67. n. 1. seqq.
- Forma rationum causam demonstrat, p. 72. n. 31.
- Forum.**
- Apud Romanos tabernæ erant circa forum, p. 47. n. 132.
- Quod Fori est, in templum velle convertere, est absurdum, p. 47. n. 132.
- Furiosus.**
- Furiosi ad mercaturam sunt inhabiles, p. 36. n. 75.
- Furiosorum duo sunt genera, p. 37. n. 76.
- Furiosis accensentur mente capti ibid. fatui, melancholici, n. 77.
- G.**
- Giornale.**
- Giornalia an eandem cum libris mercat. mereantur fidem, p. 161. n. 231.

H.

Heres.

Heres conficiens inventarium secundum loci consuetudinem, non tenetur pro debitis defuncti, p. 15. n. 14.

Heres, non faciens inventarium secundum consuetudinem receptam, non delinquit, n. 15.

I.

Incertitudo.

Incertitudo non vitiatur, si crediti substantia est certa, p. 59. n. 30.

Inductio.

Inductione debent carere libri mercat. p. 217. n. 47.

Inscriptio.

Inscriptio requiritur in libro mercat. p. 68. n. 2.

Institor.

Ab Institore rationum libri possunt scribi, p. 69. n. 10.

Ab institore liber societatis conscriptus, probat tam pro socio, quam contra eum, p. 180. n. 57.

Institor quis sit? p. 244. n. 88.

Institor constituitur expresse & tacite, p. 245. n. 90.

Institor proprio nomine regulariter conveniri nequit, n. 93.

Ex Contractu Institoris ut dominus obligetur, quænam requirantur, p. 246. n. 94.

Institor etiam censetur præpositus illis, quæ ad executionem sunt necessaria, p. 246. n. 96.

Institoris libro plena fides contra dominum adhibetur, p. 247. n. 98.

Instrumentum.

Instrumentum privatum facit fidem, licet in eo non sit appositus dies, p. 56. n. 18.

Instrumentum continens non verisimilia, non probat, p. 62. n. 51.

Instrumenta producta sunt individua; & pro parte approbati, & pro parte rejici non possunt, p. 65. n. 74.

Instrumenta in originali debent produci, p. 92. n. 29.

Instrumento publico licet credatur, tamen non est rejicienda alia probatio, p. 191. n. 113.

Contra Instrumenta possunt opponi exceptiones notoriæ, n. 114.

Ex Instrumento oritur præsumptio, quæ non excludit confessionem partis, n. 115.

Propter Instrumenta noviter recepta, sententia ex juramento supplet. lata, potest retractari, n. 117.

Instrumentum intrinsecis carens solennitatibus, non probat, p. 200. n. 32.

Pro instrumento militat præsumptio, p. 217. n. 46.

Instrumentum quodnam dicatur cancellatum, circumductum, interlineatum, apostillatum, p. 219. n. 56. seqq.

INDEX Rerum

Instrumenti vitia reliqua extrin-
seca, quænam? p. 220 n. 62.

Ex Instrumento mercat. parata
datur executio, p. 230. n. 13. 16.

Instrumenta de jure Civ. paratam
executionem non habent, n. 14.

Judæus.

Judæo non deferitur juramentum
supplet, contra Christianum,
p. 154. n. 187.

Judæi ad exemplum usurariorum
tenentur ad edendos codices
rationum, p. 340. n. 65.

Judæis non potest negari, quod
jus ex natura sui omnibus ho-
minibus concedit, p. 341. n. 69.

Judæum esse, crimen est, habito
respectu ad Deum, non verò
quoad judicem, & forum hu-
manum, n. 71.

Judæi contra cujusvis privati læ-
sionem debent esse tui. n. 73.

Judæorum libris plenissimam fi-
dem contra Christianos esse
adhibendam, est iniquum. 242.
n. 75.

Judæis per privilegium non est
concessum majores quàm quin-
cunces usuras exercere, p. 242.
n. 78.

Judæorum libri an probent, dist.
p. 243 n. 79.

Judæi Christianos persequuntur
odio, n. 81.

Odium hoc an in Judæo per ba-
ptisma sit purgatum, n. 82. seqq.

Pro Judæo habetur Christianus

usurariam pravitatem exercens
p. 244 n. 86.

Judex.

Judices quando dicantur merca-
tores, p. 4. n. 17.

Judex in his, quæ ad privatum
alicujus commodum spectant,
officium suum non impertitur,
nisi imploratus p. 140. n. 138.

Judici nihil est negligendum,
cum de veritatis indagine
quæstio est n. 139.

Judex in iis, quæ sunt facti, rectè
officium suum impertit, etiam
non imploratus, n. 140.

Judex quomodo debeat requiri, si
juramentum alibi & in foro
domicilii est præstandum, p.
149. n. 175.

Judex si metuat, ne ille, cui dela-
tum juramentum falsò juret,
potest juramentum revocare,
p. 154. n. 188.

Juramentum.

An juramentum debeat esse præ-
stitum ad hoc, ut libri merca-
torum probent, p. 71. n. 37. seqq.

Circa juramenta delata, & à judice
injuncta quodnam singulare
occurrat in foro Sax. p. 124.
n. 72.

Juramentum suppletorium judex
etiam non imploratus debet
inungere, p. 140. n. 37.

Jurejurando si semel in genere
libri mercat. sunt confirma-
ti, non semper opus est præ-
statio-

- statione juramenti, p. 141. n. 1. 3.
- Juramenti formula, quâ libri mercat. confirmantur, quomodo debeat concipi, p. 142. n. 146. 147.
- Ad-juramenti præstationem nemo admittendus, priusquam per judicem fuerit jussus jurare, p. 143. n. 150.
- Juramenti præstandi terminus est duplex, p. 144. n. 154. seqq.
- Juramenti terminus est etiam observandus in juramento necessario, p. 146. n. 163.
- Juramentum de jure Sax. per procuratorem non potest præstari, n. 165.
- Juramentum adversâ parte citatâ in loco judicii est præstandum, p. 147. n. 167. exceptio, n. 168.
- Juramenti formula, si â diversis libri mercat. sint scripti, quânam? p. 143. n. 149.
- Juramentum suppletorium cui deferendum, si duo mercatores inter se discrepent, p. 153. n. 17. seqq.
- Juramentum supplet. non deferatur ei, qui non est inculpatus vitæ, p. 154. n. 185.
- Juramentum supplet. præstitum semiplenam probationem corroborat, p. 154. n. 150.
- Juramentum suppletorium semel delatum, debet præstari p. 155. n. 195. non potest referi, n. 196. nec recusari, p. 156. n. 197.
- Juramentum supplet. cui delatum, an possit conscientiam probationibus defendere, p. 156. n. 199.
- Juramentum non temerè est præstandum, n. 201.
- Ad juramentum supplet. non devenitur, nisi quando alius causæ exitus non reperitur, p. 156. n. 202. 206.
- Juramentum supplet. heredibus remitti nequit, p. 158. n. 213.
- Juramento supplet. præstito, jurata diffessio librorum mercat. non obtinet, p. 159. n. 220.
- Juramentum supplet. etiam per præsumtionem juris, imò hominis potest deferri, p. 188 n. 99.
- Ex juramento supplet. lata sententia potest propter instrumenta noviter reperta retractari, p. 191. n. 117.
- A juramento repellitur persona, quæ repellitur à testimonio, p. 243. n. 80.
- Juramentum judiciale jure communi etiam post conclusionem in causa potest præstari, p. 189. n. 102.
- Juramentum est præstandum ab eo, qui petit comparisonem lit. fieri, p. 197. n. 16.
- Juramentum hoc ad substantialem rei formam spectat, n. 17.
- Jurare quòque tenetur is, contra

INDEX Rerum

quem fit comparatio lit. p.199. n.

25 -

Juramentum quod à peritis antiquam ad comparisonem deveniant, præstant, an sit creditatis, p.203. n. 49.

Ad juramentum admittitur creditor, si instrumenta sint amissa, p.208. n. 2.

Jurans hoc casu debet esse persona fide digna, p.209. n.3.

Ad juramentum hoc quando nimis propere admittatur actor ibid.

Juramentum in litem.

Juramentum in litem quando contra mercat. libros obtineat, p.217. n. 47.

Juratur in litem contra administratorem, non habentem librum expensarum, p.248. n. 103.

Jurisdictio.

Jurisdictio statuentium ubi cessat, an etiam cessare debeat statuti dispositio, p.176. n. 31.

L.

Leuteratio.

Leuteratus in primo termino in foro mercat. Lips. in meritis respondere tenetur. p.128. n.89.

Leutationis prosecutio in termino debet absolvi, n.90.

Leuteratio si frivole deprehendatur, leuterans in expensas retardati processus, & advocatus in multam condemnatur, n.91.

Libellus.

Libellus mercatorum tantum facti veritatem debet continere p.111. n.27.

Libellus mercat. alternativus admittitur, n.28.

Libelli copia seu tenor citando reo transmitti debet de jure communi. p.112. n.34.

In libello uno de jure Sax. non nisi tria puncta ex diversis causis provenientia, proponere licet, p.113. n.39.

Circa libellum quid obtineat in foro mercat. Lips. num.40.

Liber.

Libri Etymologia, p.2. n.5.

Librorum appellatione quæ continentantur, p.3. n.8.

Libri olim in tilia & phylira sunt scripti, ibid.

Librorum homonymia, n.9.

Liber rationum est triplex p.5. num.5.

Liber scriptus simpliciter super creditis, non est liber rationum p.54. n.5.

Librum rationum solet quilibet paterfamilias habere, p.60. n.39.

Liber rationum non mercatoris, parum probat, n.41.

Libri visitationum episcopi plenè probant quoad visitationem, p.173. n.17.

Libris publicis non creditur, nisi de his, quæ spectant ad officium scribentium, p.173. n.18.

Liber

Liber rationum malè confectus
probat tantum contra scriben-
tem, p. 180. n. 53.

Libros non exhibens, quos tene-
tur, præsumitur malam fovere
causam, p. 181. n. 60.

Sine Libri confectione, ratio non
benè potest reddi, p. 179. n. 50.

Liber rationum ut plurimum so-
let confici parte absente, p. 196,
n. 2.

In libris rationum non potest fa-
cilè committi fraus per apposi-
tionem temporis præteriti.
ibid.

Libri feudales quid contineant,
p. 248. n. 109.

Libris feudalibus utuntur domi-
nus & vassallus, n. 110.

Libri officialium publicorum
plenam merentur fidem, p.
250. n. 111.

Libri Senatus contra subditos
probant, n. 112.

Libri collegiorum seu tribuum
non vulgarem habent fidem,
n. 113.

Libri gabellariorum plenam me-
rentur fidem, n. 114.

Libri monasteriorum quādo ple-
nè probent, n. 115. seqq.

Libri Censuales ac judiciales
quid contineant, p. 251. n. 119.

Libri censuales ut probent, quæ
requirantur, n. 120.

De libris Rectorum Academiarū,
Syndicorum, Civitatum, Ho-
spitalium, remissivè p. 125. n. 123.

Liber mercatoris.

Libri mercatorum possunt appel-
lari rationes, p. 3. n. 11.

Libri mercat. quomodo definian-
tur, p. 5. in fin.

Librorum mercat. summa utilitas
p. 2. n. 2.

Libri mercat. quomodo dividan-
tur secundum Epatus Secre-
tariat-Runst/ p. 7. n. 8. & Jacob
Savaray, p. 9.

Liber mercat. secretus quid con-
tineat, p. 12. n. 11.

Liber mercat. si continet tantum
data, sed habet inscriptionem
datorum & acceptorum, quid
juris, p. 55. n. 7. 8.

Liber mercat. in unâ parte verifi-
catus, præsumitur verus in ali-
is, p. 6. n. 45. Limitatur n. 48.

Liber mercat. non continens ve-
rificationem non habet fidem, 61.
n. 49.

Libro mercat. si quis semel con-
tradixit, non potest postea eun-
dem approbare in sui favorem
p. 65. n. 78.

Libri mercat. debent esse confe-
cti proborum mercatorum
more & compacti, p. 68. n. 5.

Libri mercat. an propriâ mercat'
manu debeant esse scripti, r. 8.

Quod in libro mercat. est scri-
ptum, ejus præscriptum
præsumitur, p. 69. n. 12. & p. 178.
n. 41.

Libri mercat. non debent esse scri-
pti

INDEX Rerum

- pri perfunctoriè, sed more solito, p. 71. n. 39.
 Libri mercat. de jure scripto pro scribente nihil probant, p. 105. n. 2. secus de consuetudine, n. 5. seqq.
 Libri mercatorum juramento corroborati plenè probant, p. 155. n. 193.
 Libris mercat. an habeatur plena fides post mortem mercatoris, p. 157. n. 208. seqq.
 Libri mercat. comparari possunt cum libris censualibus, p. 160. n. 226.
 Libri mercat. sufficiunt arrestis impetrandis, p. 167. n. 251.
 Libri mercat. plenè probant, si concurrat unius testis depositio, p. 171. n. 1.
 Libris mercat. major est habenda fides, quàm alii scripturæ privatæ, p. 171. n. 3.
 Libris mercat. ut plenè credatur, an consuetudo possit disponere? Aff. p. 172. n. 9.
 Libri mercat. contra Clericos probant, p. 177. n. 36.
 Liber mercat. contra eum plenè facit fidem, n. 37. ampliatur, licet alterius manu sit scriptus, p. 178. n. 42. imo licet defectus aliquis occurrat, n. 43.
 Liber mercat. pro tertio & contra tertium an probet, p. 81. n. 67.
 Liber mercat. contra tertium absentem nec plenè, nec semiple-
- nè probat, p. 183. n. 75. Limit. n. 76.
 Ex Libro mercat. non potest contractus mandati ab alio initus probari, p. 187. n. 97.
 Num contra Libros mercat. quorum fides approbata est à statuto vel consuetudine, admittatur probatio in contrarium, p. 190. n. 110.
 Libri mercat. contra eorum chirographa subscripta non probant, p. 192. n. 120.
 Librum mercat. si mercator neget, non potest is contra eum probare, p. 195. n. 1.
 Librorum mercat. effectus quando tollatur, p. 208. n. 1. seqq.
 Librorum mercat. effectus infringitur propter defectum solennitatum, aliorumque requisitorum, p. 211. n. 14.
 Circa Librorum mercat. formam quando defectus occurrat, p. 215. n. 33.
 Si in libri unâ particula reperitur vitium, an etiam ceteræ vitentur, p. 216. n. 36.
 Librorum mercat. fides non imminuitur, licet sint vetusti, p. 223. n. 81.
 Libris mercat. quodnam affine genus, p. 227. n. 1.
- Literæ.
- Literæ confessæ & agnitæ plenè probant, p. 227. n. 2.

Per Literarum acceptationem consensus inducitur, & sic actio mandati, p. 228. n. 3.

Literarum obligatio à mercatoribus traxit originem, p. 136. n. 122.

Per Literas suas quando non augeant summam debitam mercatores, p. 228. n. 4. seqq.

Literæ Avissii.

Literæ Avissii probant, p. 227. n. 2.

Literæ Cambiales.

Literæ Cambiales tantâ probandi vi sunt instructæ, ut paratam habeant executionem, p. 231. n. 17.

Literæ Commendatitiæ.

Literæ Commendatitiæ an obligent, p. 228. n. 6.

Literæ Commendat. inter mercatores obligant, p. 229. n. 10.

Locus.

Omnia loco, quo decet, sunt peragenda, p. 47. n. 133.

M.

Mandatum.

Mandatum in foro mercat. Lips. ante finem litis non debet revocari, p. 114. n. 45.

Mandatum debet peregrinus Mercator secundum requisita ordinat. proc. mercat. suo procuratori dare, p. 115. n. 46.

Mandatum præsumitur ex patientia & scientia, p. 179. n. 49.

Manus.

Manum alterius in pingendis literis multi imitari callent, p. 165.

n. 6, adducitur exemplum, n. 7.

Manum tantum probat comparatio lit. non autem supplet solennitatem, p. 200. n. 32.

Manus vel scribendi ratio mutatur sæpius, p. 204. n. 55.

Matricula.

In Matriculam seu numerum mercat. receptus minor, potest sine curatore mercaturam exercere, p. 37. n. 79.

Mendacium.

Propter mendacium debitor perdit beneficium cessionis, p. 61. n. 47.

De Mendacio si est convictus debitor, liber mercatoris in unâ parrellâ facit præsumtionem contra eum quoad alias, ibid.

Mennonistæ.

Mennonistæ unde dicantur, p. 144. n. 152.

Mennonistæ à præstatione juramenti non excusantur, ibid.

Mercator.

Mercatoris vox derivatur à mercari, p. 3. n. 12.

Mercari græcâ fide quid denotet, n. 13.

Mercator distinguitur in proprium & improprium, p. 4. n. 15.

Mercatoris vocabulum est vel generale vel speciale, p. 4. n. 20. seqq.

Merca-

INDEX Rerum

- Mercator & negotiator an sint
unum idemque, p. 5. n. 23. p. 22.
n. 6. & p. 23. n. 10.
- Mercator quomodo describatur à
Stracha, p. 21. n. 3.
- Mercator diversis in locis potest
negotiationem exercere, p. 22.
n. 6.
- Mercatores differunt à propolis, p.
24. n. 21.
- Mercatorum alii per aversionem,
alii minutatim merces vendunt,
p. 25. n. 22.
- Mercatores sunt, qui merces e-
munt & easdem non suâ, sed
alienâ elaborari curant opera,
p. 28. n. 29.
- Mercatores non sunt institores &
juvenes mercaturæ addicti, n.
31.
- Mercator est qui mercaturam per
institores exercet p. 29. n. 34.
- Qui se mercatorem dicit, debet
hoc probare, n. 36.
- De Mercatoribus quando quid
speciale occurrit, intelligendum
de negotiis ad mercaturam per-
tinentibus, p. 33. n. 5.
- Mercatoris quando statutum me-
minit, intelligendum, si merca-
tor suo nomine mercetur, p. 34.
n. 63.
- Mercatores in dubio præsumuntur
probi, p. 45. n. 123. & p. 46. n.
126.
- Mercatores dum à Christo è tem-
plo ejecti, an præsumantur impii,
p. 46. n. 127. & p. 47. n. 130. seqq.
- Mercator lucrum honestum di-
gnum suo labore præmium ac-
cipit, p. 48. n. 138.
- Mercatorum numero qui non
contineantur, p. 49. n. 41. seqq.
- Mercatores non minus ac nummu-
larum accipiunt pecuniam & ero-
gant, p. 54. n. 2.
- Mercatorum libris cur credatur,
p. 60. n. 40.
- Mercatoris liber ut probet, non
præcisè requiritur, ut actu mer-
caturam exerceat, n. 42.
- Mercatores in suâ negotiatione si-
ne chirographo fidem habent,
p. 73. n. 3.
- Mercatores nostri temporis priva-
tam causam & personam susti-
nent, p. 79. n. 10.
- Mercatores an edere debeant suos
libros n. 6. seqq.
- Mercatorum negotia & arcana ne-
mo scire laboret, p. 80. n. 16.
- In Mercatorum causis non agitur
de apicibus juris, p. 107. n. 2.
- Mercatores qualia statuta possint
condere, p. 108. n. 18.
- Mercatores possunt peculiare ju-
dices constituere, n. 19.
- Inter mercatores tantum facti ve-
ritas examinatur, p. 110. n. 25.
- Mercatoribus non facile præjudi-
cat ignorantia juris positivi, p.
111. n. 29.
- Mercatori cujus liber omnia re-
quisita habet præ altero, est ju-
ramen-

ramentum supplet. deferendum
p. 153. n. 181.

Mercatorum codices secundum
Bald. habentur pro publicis in-
strumentis, p. 172. n. 11.

Mercatorum libri ut plenè pro-
bent ex statuto, debent esse scri-
pti in territorio statuentium,
p. 176. n. 33.

Mercatores non sunt excipiendi à
legibus aliorum, nisi jure exce-
pti, p. 204. n. 54.

In Mercatoribus requiritur fides
exuberatissima, p. 229. n. 11.

Mercator ita prodest civibus, ut
medicus ægroto, p. 74. n. 7.

Mercatorium massa secundum Bald.
est summum bonum p. 75.
n. 14.

In mercatorum causis summariter
proceditur, p. 76. n. 25.

Mercatorum curia æquiparatur cu-
ria Ecclesiasticæ, n. 26.

In Mercatorum Curia agitur ex
pacto nudo, n. 27.

Mercatura.

Mercatura est vel licita vel illicita,
p. 23. n. 11.

Mercaturam exercere est res meræ
facultatis, p. 29. n. 38.

Ad mercaturam non solum spe-
ctant actus, quibus aliquid emi-
tur aut venditur, sed etiam sine
quibus ad eam pervenire non li-
cet, p. 34. n. 60.

A mercatura quidam arcentur vel
naturâ vel lege, p. 36. n. 75.

Mercatura est negotiatio juris
gentium, p. 36. n. 75.

Mercaturæ additi an ad cumulan-
das divitias anhelent, p. 46. n.
128.

Mercaturæ studere, per se non me-
retur vituperium, p. 48. n. 136.

Mercatura quam maximè promo-
vet bonum publicum, p. 73. n. 6.

Mercaturæ beneficio Respubl. ad
summum fastigium sunt per-
ductæ, p. 74. n. 10. seqq.

Propter mercaturæ utilitatem pu-
blicam mercatores multis gau-
dent privilegiis, p. 75. n. 16. seqq.

Merx.

Qui merces emunt, ut eas in aliam
formam mutatas vendant, sunt
opifices p. 25. n. 4.

Miles.

Milites arcentur à mercaturâ
p. 40. n. 96. de consuetudine
quandoque admittuntur, ibid.

Minor.

Minor quando licitè mercaturam
exerceat p. 37. n. 79. & p. 36. n.
80.

Monopolium.

Monopolium est prohibitum, p.
48. n. 135.

Mors.

Non omnis moriens præsumitur
Johannes Baptista, p. 158. n. 210.

Mors non est instar juramenti,
quando juramentum solenne &
realiter est præstandum, n. 215.

Mulier.

Mulier cujus maritus fuit mercator, non definit esse mercatrix, p.32. n. 46.

Mulieribus etiam maritalis negotiari licet, n.47.

Mulierum actus sine curatoribus jure Sax. quandoque subsistunt, p.32. n.50.

Mulier mercatrix non opus habet curatore, n.51.

Mulier mercatrix quæ sit, p.33. n.54. seqq.

Mulier non intuitu mercaturæ, sed alias contrahens, debet adhibere curatorem, n.57.

Mulier mercatrix in dubio ex causâ negotiationis contraxisse præsumitur, p.34. n.59.

Mulier mercatrix cum marito mercaturam exercens, sibi & marito acquirit, p.35. n.66.

Cum mulieribus non essent secura commercia, si illis competeret beneficium Scti Vellejani, n.67.

Mulier si sola negotiatur, maritus pro illâ non obligatur, p.36. n.70.

Mulier mercatrix de jure Sax. quicquid propria pecunia negotiando lucratur, marito acquirit, n.72.

Mus.

Muribus corrosus instrumentum an probeat, p.220. n.62.

N.

Naufragium.

In causa naufragii quænam probatio admittatur, p.127. n.129.

Negatio.

Debitor qui negavit debitum, & postea est convictus, illud fateatur, perdit beneficium cessionis, p.61. n.47.

Qui semel negavit aliquam positionem, postea illa pro se uti non potest, p.65. n.79.

Reus negans contenta in libello, non potest in illo fundamentum ponere, p.66. n.80.

Nobilis.

Nobilibus non interdicitur mercatura copiosa, p.42. n.105.

Nobilitatis privilegia per mercaturam amitti, quidam statuunt, n.107.

Nomen.

Nominis differentia rei denotat discrepantiam, p.23. n.16.

Notarius.

Notarii fides in instrumento est indivisibilis, p.216. n.42.

A Notario falsitas in uno capitulo admissa, totum instrumentum vitiatur, p.217. n.42.

Nuntius.

Nuntio creditur de suo facto referenti, non de alieno, p.187. n.97.

O.
Objectum.

Objectum librorum mercat. consistit in datis & acceptis, p. 54.
n. 1.

Oblatio.

Oblatio ad probationem & juramenti suppletorii præstatio si jungatur, quis effectus? p. 157. n. 207.

Officium.

Officii autoritas non debet operari ultra naturam officii, p. 173. n. 14.

Officii causa qui in provinciis degunt, non debent exercere contractum Emt. Vend. p. 40. n. 97.

Ad officium aliquem præpositum quomodo probetur, p. 245. n. 92.

Opifex.

Opifices sunt, qui merces emunt, ut easdem suâ operâ in aliam formam redactas vendant, p. 25. n. 24.

Opificum libri non habent vim probandi ut libri mercat. p. 27. n. 27.

P.
Pactum.

Per pactum à majori parte creditorum reliquis fit præjudicium, p. 133. n. 107.

Paciscendi modus singularis hoc casu in foro mercat. Lips. est præscriptus, p. 124. n. 108.

Parere.

Parere mercatorum in quo consistat, p. 138. n. 133.

Perjurus.

Perjuro non deferitur jusjurandum supplet. p. 154. n. 187.

Peritus.

Periti debent circa comparationem literarum omnes ductus literarum accuratè inspicere, p. 201. n. 36.

Peritorum mentionem si constitutiones faciunt, in plurali loquuntur, n. 38.

In negotio illo, quo periti eligendi sunt, regulariter duo sufficiunt, p. 202. n. 38.

Periti testibus æquiparantur, ibid. Peritorum si eo in loco, ubi comparatio lit. instituenda, non sit copia, an unus sufficiat, n. 41.

Periti de manu scribentis licet non dentur, tamen dantur periti de arte scribendi, p. 203. n. 44.

Peritus unus potest sufficere ex consensu partium, n. 45.

Periti sunt eligendi consensu partium, n. 46.

Periti antequam ad comparationem literar. deveniant, debent jurare, n. 48.

Peritis deferri juramentum est generale in omnibus causis, in quibus eliguntur, n. 51.

Periti semel tantum jurant, n. 52.

Per peritos instrumenti amissi tenor probandus est, p. 210. n. 9.

Permutatio.

Permutatio & emptio olim erat unum idemque, sed hodie fecus, p. 23. n. 14.

Pharmacopœus.

Pharmacopœos pro literatis habet Carpz. p. 43. n. 114.

Pharmacopœi an possint in foro mercat. producere suos libros, p. 44. n. 117.

De Pharmacopœis quid statuatur Lauterbach. p. 45. n. 122.

Pistor.

Pistor non est mercator, p. 28. n. 24.

Præceptor.

Quod Præceptoribus datur pro labore & industriâ, est honorarium, p. 4. n. 16.

Princeps.

Principes quando negotiari possunt p. 41. n. 99. seqq.

Princeps cum subditis efficaciter valet contrahere, p. 42. n. 104.

Privilegium.

Privilegium amittitur per actum privilegio contrarium, p. 42. n. 108.

Probatio.

Probatio dividitur in probationem ordinariam & demonstrationem, p. 124. n. 74.

Probationi ordinariæ quis terminus destinatus jure Sax. n. 75.

Probationi adversatur reprobatio, p. 125. n. 79.

Probationes duæ semiplenæ faci-

unt unam plenam, p. 171. n. 2.

Probatio respicit decisionem causæ, p. 175. n. 29.

In modo probandi attenditur locus contractus, p. 176. n. 30.

Ex probationibus privilegiatis sententia lata non transit in rem judicatam, p. 192. n. 118.

Probatio plena aliâ in contrarium probatione potest elidi, n. 119.

Probationes quænam in foro mercat. observentur, p. 138. n. 130.

Probatio semiplena facit locum juramento suppletorio, n. 136.

Frustra est probare, quod probatum non relevat, p. 200. n. 29.

Probatio de necessitate concludere debet, ibid.

Probatio impertinentium ne quidem à volente admittenda, n. 31.

Probatio per evidentiam rei superat præsumptionem, p. 216. n. 40.

Prodigus.

Prodigus quisnam p. 38. n. 82.

Prodigus non potest mercaturam exercere, ibid.

Prodigum aliquem esse, facti est, adeoque requiritur ad hoc decretum judicis, n. 84.

Prodigo, qui se ad meliorem frugem recepit, non interdicta bonorum administratio p. 36. n. 86.

Proxenetæ.

Proxenetæ inter mercatores non referuntur, p. 28. n. 32.

Proxenetarum testimonium super

eo contractu, super quo fuerunt mediatores, nullam facit fidem, p.236. n.42.

Proxenetarū libri regulariter nihil probant. p.236. n.42. Limit. n.44.

Proxenetarum libri ut probent, benè debent esse compositi, p.236. n.45.

Proxenetis de publico deputatis creditur, n.44.

Pupillus.

Pupillus non potest mercaturam exercere, p.37. n.78.

Q.

Qualitas.

Qualitas adjecta verbo, intelligi debet secundum tempus verbi, p.198. n.15.

Quantitas.

Quantitas mercium aurigæ traditarum an libro mercat, possit probari, p.58. n.28.

R.

Rasura.

Rasura in loco substantiali suspectas reddit scripturas, p.218. n.48. adducitur exemplum ibid.

Rasura etiam modica scripturam reddit falsam, p.219. n.52.

Rasura in loco non substantiali, non vitiat librum, p.220. n.67.

Ratio.

Ad rationem reddendam obligatus, satisfacit obligationi, si codicem rationum legendum tradat, p.56. n.18.

Rationes non sunt reddendæ in chartabulis, p.68. n.7.

Rationes mercatorum ab institore esse scriptas, sufficit, p.69. n.10.

Ratio sine libri confectione non benè potest reddi, p.179. n.50.

Reassumptio.

Circa Reassumptionem processus quid tantum per Ordinat. proc. Elect. Sax. p.122. n.67.

Reassumptio processus hodie non est abrogata, n.68.

Reassumptio processus quo casu possit declinari? p.123. n.69.

Reassumptio processus quibus casibus hodie sit necessaria, n.70.

Reassumptio tantum successori particulari non universali incumbit in iudicio mercat, Lips. n.71.

Referens.

Liber referens non probat, nisi relato libro exhibito, p.63. n.68. ampl. n.69. Limit. p.64. n.70.

Inter contrahentes ipsos narrata in scriptura probant absq; exhibitione scripturæ relatæ, non quoad extraneos, n.71.

Reprobatio.

Reprobatio adversatur probationi, p.125. n.79.

Reprobatorius terminus quando currere incipiat ibid. & seqq.

Reprobatio in foro mercat. Lips. non admittitur, p.126. n.80.

Requisitio.

Requisitio quomodo instituenda si iuramentum præstandum in

loco domicilii, p. 149. n. 175.
seqq.

Responsio.

Reus si respondere detrectet, vel
penitus taceat, ad legitima im-
pedimenta condemnatur, p.
121. n. 59.

An reus qui respondere detrectat,
debeat haberi pro confesso &
convicto, n. 60. seqq.

Responsio in foro mercat. Lipsi. in
primo statim termino non in
scriptis, sed oretenus fieri de-
bet, p. 122. n. 66.

Respublica.

Respublica nulla ab omni parte
beata, p. 74. n. 8.

Respublicæ multæ beneficio mer-
caturæ potentes sunt factæ, n.
10.

Reip. interest, ut litibus finis im-
ponatur, p. 76. n. 19.

S.

Scartafaccia.

Scartafaccia quid sit, p. 161. n. 234.
235.

Schedula.

Schedulæ à Medicis Pharmaco-
pœis præscriptæ, habent vim
probandi, p. 44. n. 118.

Schedula testimonii causa pere-
grinantibus dari solet, p. 233.
n. 29.

Schedæ vel chartæ incisæ quid
sint, n. 30.

Schedæ incisæ in nonnullis locis

sunt interdictæ, p. 235. n. 37.

Scontrum.

Scontrum & scontriren quid de-
notet, p. 162. n. 236. seqq.

Scriptura.

Scriptura non authentica ex con-
suetudine potest habere vim
probandi, p. 13. n. 4.

Circa Scripturam quid Romæ &
aliis in locis receptum, p. 14.
n. 6. seqq.

Scripturæ mercatorum secundum
consuetudines locorum tribui-
tur fides, p. 14. n. 11.

Scriptura omnis est suspecta de
falso, si non continet verisimi-
lia, p. 62. n. 54.

Scriptura quando contra scriben-
tem conficitur, non indiget so-
lennitate, sed si pro scribente
probat, p. 178. n. 43.

Scripturæ duorum mercatorum
super eodem facto plenè pro-
bant, p. 190. n. 107.

Scripturæ expressam debendi
causam non continenti, obstat
exceptio doli, p. 71. n. 74.

Scriptura fundatur in debito, n.
27.

Scriptura privata pro scribente
de jure scripto non probat. p.
105. n. 3.

Scriptura privata sine causâ vel
nondum completa & absoluta,
non probat, p. 200. n. 32.

Quando scriptura non est de sub-
stantia actus, & testes interfue-
runt

runt gestis in instrumento contentis, non necesse est probare perditionem instrumenti, p. 211. n. 12.

Scriptura enixum & deliberatum animum indicat, p. 222. n. 78.

Scriptura si caret die velexpressionem causæ an vitiet librum, p. 216. n. 37.

Sententia.

Sententia iudicis ex iuramento supplet. lata propter instrumenta noviter reperta, potest retractari, p. 192. n. 117.

Sententia ex privilegiatis probationibus non transit in rem iudicatam, n. 118.

Sigillum.

Sigilla mercatorum probant citra subscriptionem, p. 233. n. 27.

Signum.

Signo certo utuntur mercatores, p. 231. n. 18.

Signo hoc an probetur dominium, n. 29. seqq.

Ex signo tantum præsumptionem oriri, vult Stracha, p. 232. n. 22.

Signum ostendit signatum, n. 23.

Signatura mercatorum quandoque operatur translationem possessionis & dominii, n. 25.

Signo dignoscitur, quo nomine focus contraxerit, n. 26.

Singulare.

Singularia duo non solent admitti, p. 188. n. 100. p. 158. n. 214.

Socius.

Inter mercatores locios libri plenè probant, p. 179. n. 44.

Sociorum unus non potest alterius factum improbare, n. 45.

Inter Socios, agitur de æquo & bono, n. 47.

Ab anno Sociorum conscripti libri plenè probant, n. 48.

Si Socio administratio permessa, censetur etiam ei mandatum, ut librum conficiat, n. 50.

Societatis liber quando non probet, n. 51. seqq.

Socii scripturæ ut fides habeatur, debet constare scripturam ab eo esse confectam, p. 180. n. 56.

Societatis liber si alterius, quam socii manu scribitur, alter socius non dicitur illi consensisse, ibid.

Socius tenetur alteri Socio exhibere libros societatis, n. 58.

Statutum.

Statutum civitatis, quod adhibeatur fides libris mercat. valet in quocunque foro ac loco, p. 175. n. 25.

Statuti dispositio an cesset, si cessat jurisdictio statuentium, p. 176. n. 31.

Statutum ut libris mercat. plenè credatur an disponere possit, p. 172. n. 6.

Subiectum.

Subiectum librorum mercat. acti-
vum, p. 50. n. 1. passivum, n. 7.

INDEX Rerum

T. 70. 101.

Taciturnitas.

Taciturnitas sola in sciente & præfente in re concupiscibili inducit consensum, p. 184. n. 79.

Qui tacens patitur pro se fidejuberere, mandati tenetur, p. 154. n. 80.

Taciturnitas filiasfam. in sponsalibus habetur pro consensu, ibid.

Tacens, si potest impedire quid, & non impedivit, habetur pro consentiente, n. 82.

Taciturnitas legentis literas sibi exhibitas obligat, n. 84.

Tertius.

Tertii vox & scriptura pro aliquo probat, p. 70. n. 14.

Tertii facta aut contractus non probantur libris mercatorum, p. 187. n. 97.

Tessera.

Tesserae sunt vel frumentariae vel bellicae, vel securitatis gratia legatis dari solitae, p. 233. n. 28.

Testis.

Testis unicus in curia mercatorum plenè probat, p. 137. n. 125.

Testes tantum inculpatæ vitæ admittuntur, p. 154. n. 186.

Testis in propria causa nemo est, p. 155. n. 191.

Testis omni exceptione major semiplenam facit probationem, p. 182. n. 67.

Testi inurato non creditur, n. 68.

Testis inurati dictum facit tantum præsumptionem, n. 70.

Testis non est omni exceptione major propter proprium interesse, p. 188. n. 101.

Testi unico ex æquitate canonica creditur, p. 235. n. 40.

Testes æquiparantur instrumentis, p. 211. n. 13.

Testis fides quando est approbata à contrahentibus, tunc dicitur idoneus, p. 212. n. 19.

Testis instrumentarius potest esse monachus, n. 20.

Testimonium.

Testimonium domesticum inter mercatores valet, p. 137. n. 127.

Titulus.

Titulus in libris mercat. requiritur, p. 68. n. 2.

Ex Titulo potest declarari mens, qui conficit librum, n. 3.

Ex Titulo probatur renovatio societatis, n. 5.

Tractatus.

Multa tractantur, quæ tamen non perficiuntur, p. 58. n. 29.

De Tractatu deponentes testes non probant, ibid.

Tutor.

Tutores scribentes expensas in suis libris, debent probare, eas esse utiles, p. 72. n. 33.

Tutoris liber debet in expensis scriptis continere causam, ibid.

Tutor

Tutor pupilli sui nomine per actorem comparere potest, si non proprionomine cambiales literas dederit, p. 117. n. 48.

V.

Verisimile.

Verisimilia debent esse debita & credita libro rationis consignata, p. 60. n. 43.

Verisimilitudo obtinet, quando plures partitæ inscriptæ reperiuntur veræ, n. 44.

Verisimilia si liber mercat. non continet, ei non creditur, p. 61. n. 49.

Verisimilia non deponentes testes, non probant, p. 62. n. 51.

Verisimile quod non est, est suspectum de falso, n. 53.

Verisimile aut inverisimile quid sit, committendum arbitrio iudicis, p. 62. n. 56.

Verisimile quodnam dicatur secundum Scacc. p. 63. n. 58. seqq.

Verisimilia præsumitur liber continere, non opposita inverisimilitudine, n. 65.

Veritas.

Veritas unius infert veritatem alterius, p. 61. n. 45.

à Veritate quæ defleunt, sunt rejicienda, p. 62. n. 52.

Veritas nemine opponente, præsumitur ibid. & p. 63. n. 66.

Veritas vel arte probantis, vel citra eam ostenditur, p. 76. n. 20.

Vetustum.

Vetustis documentis maxima probandi vis inest, p. 223. n. 81.

Vox.

Non magis creditur scripturæ alijus, quàm vivæ voci, p. 70. n. 15.

Usurarius.

Usurarii tenentur rationes suas & instrumenta edere, p. 79. n. 5. p. 238. n. 57.

Usurario non potest deferri jusjurandum supplet. p. 154. n. 187.

Usurariorum libri contra ipsos plenam faciunt probationem, p. 238. non verò pro ipsis, n. 84.

Usurarius præter codicem rationum, debet omnem scripturam privatam edere, p. 239. n. 61.

Ad Usurarium quænam requirantur, n. 62.

Usurarius si negavit se confecisse libros, an stetur ejus juramento, p. 240. n. 63.

Uxor.

Uxor de mercibus mariti ad commune lucrum emens, maritus mercatus fuisse intelligitur, p. 34. n. 64.

F I N I S.

Emendanda.

P *Ag. 6. num. 3.* pro definitionem leg. definitionem, *num. 4.* pro cipistolam leg. epistolam. *p. 7. n. 8.* pro rigeroso leg. rigoroso. *p. 24. n. 18.* pro permutantur leg. permutentur, *num. 19.* pro unns leg. unus. *p. 28. n. 31.* pro ministrant leg. ministrent. *p. 41. n. 103.* pro vellen leg. vellent. *n. 42. n. 105.* pro mercaturæ leg. mercaturâ, *in ead. lin.* pro qvâ leg. qvæ. *p. 43. n. 111.* pro commercia leg. commercia. *p. 45. n. 12.* pro inem leg. einem. *p. 47. n. 134.* pro ro conveniti leg. convenit add. punctum. *p. 74. n. 9.* pro vetiolaque leg. vitiosaque, *n. 11.* pro apperuit leg. aperuit. *p. 105. n. 5.* pro rigerosè leg. rigorosè. *p. 110. n. 25.* Emper leg. Empor. *p. 115. n. 46.* pro Abschickten leg. abgeschickten. *p. 120. n. 55.* pro reis judicatæ leg. rei judicatæ. *p. 131. n. 98.* post idem deleatur comma. *p. 137. n. 128.* pro liberi leg. libri. *p. 161. num. 234.* pro qve leg. qvæ. *p. 195. princ.* pro Castens. leg. Castrens.

